

MIKULČICE — KLÁŠTEŘISKO

МИКУЛЬЧИЦЕ — КЛАШТЕРЖИСКО

ZDENĚK KLANICA, AŮ ČSAV Brno

Předloženo 22. ledna 1985

Die systematische Erforschung der slawischen Siedlung städtischen Charakters mit einer Fürstenburg aus dem 7.—10. Jh. in Mikulčice verlief vom Jahre 1954 bis zum Jahre 1975 unter der Leitung J. Poulíks (1957, 1962, 1963, 1967, 1975). Der Autor publiziert in dieser Abhandlung die Ergebnisse der Terrainarbeiten an etwa 400 m nördlich von der Fürstenburg gelegenen Stellen. Hier wurden Überreste eines hölzernen Objekts und in seiner Umgebung ein Körpergräberfeld mit 315 Gräbern erforscht, deren Großteil nach den Grabfunden in das 9. Jh. zu datieren ist. Aufgrund der erhaltenen Überreste des Grundrisses der Bauwerke und der darin gefundenen rituell angelegten Pferdegräber interpretiert der Autor das Objekt als kultischen Bau und bringt ihn mit den traditionellen slawischen religiösen Vorstellungen in Verbindung. Es handelt sich um das erste Objekt dieser Art, nicht nur in Mikulčice, sondern im Milieu Großmährens überhaupt. Die Analyse bietet Hinweise auf enge Beziehungen der traditionellen slawischen Religion zu den uralten vorchristlichen Kulturen Europas und Asiens; andererseits auch auf die Wurzeln, aus denen das Urchristentum hervorwuchs. Das publizierte Material ermöglicht neue Einblicke in einige Entwicklungstendenzen der sozialen Struktur der großmährischen Gesellschaft. Die Abhandlung hat fünf Teile: Einleitung, das Objekt und seine Interpretation, Beschreibung der Gräber, Analyse der Grabfunde und Schluß.

1. Úvod

Když J. Poulík zahájil roku 1954 systematický výzkum v Mikulčicích, stalo se pracoviště Archeologického ústavu ČSAV v uvedené obci zároveň základnou, z níž po informacích místních obyvatel o archeologických nálezech v okolí vycházely zachraňovací akce i podněty ke zkoumání zajímavých míst v terénu. Nešlo přirozeně jen o místa vzdálená. Objevy zbytků velkomoravské architektury na knížecím hradě, uprostřed sídliště městského charakteru, nikterak nebránily v tom, aby byl zahájen výzkum nesrovnatelně chudšího pohřebiště v trati Trapškov, nebo později na Žabníku. Pozornost byla věnována stejnou měrou lokalitám blízkým i vzdálenějším. Mikulčický občan Ladislav Makudera, který býval lesním správcem, upozornil na skutečnost, že v Těšickém lese, severně od knížecího hradu, nacházeli v dřívějších dobách často dělníci při sázení stromků lidské kosti a údajně i stavební zbytky. Nálezy se koncentrovaly na místě, o němž lidová tradice tvrdila, že zde „nechce nic růst“ a že tu „kdysi stával klášter“. Velké mýtině se říkalo „Klášteřisko“, „Kostelec“, nebo „Těšický dolík“ podle prohlubně v jejím středu. V této souvislosti je zajímavá zpráva mikuleckého faráře Jonáše Petra z roku 1673, na kterou upozornil J. Poulík: „Habet ibi parochus agros vulgo na Kněžských dictos, olim pertinuisse ad claustrum s. Aegidi, quod ibi non procul inde in sylvis exstructum erat, et iam ab immemorabili tempore colapsum“ a zdůraznil zároveň, že se ve zprávě nehovoří o hradišti a nelze ji tedy spojovat s polohou „Valy“ (Poulík 1957, 241). Souvislost této zprávy s Klášteřiskem však podle všech příznaků nelze vyloučit.

Mýtina Klášteřisko se nachází asi 400 m severně od 6. mikulčického kostela. Je součástí desetihektarového návrší, které v dobách před regulací řeky Moravy zůstávalo i při záplavách z větší části nad úrovní vzedmuté hladiny. Dříve jsme se domnívali (Klanica 1970B, 50), že celé návrší, včetně církevní stavby v jejím jižním cípu, mohlo být opevněno. Dnes jsme po dlouholetém sledování této otázky skeptičtější. Dosud se bezpečně nepodařilo prokázat, že hliněný val, dochovaný částečně na jihovýchodním břehu návrší, je velkomoravského původu. Náznaky konstrukcí na

Obr. 1. Abb. 1. Mikulčice (okr. Hodonín). 1 opevnění — Befestigung; 2 prozkoumané plochy — erforschte Flächen; 3 zjištěné osídlení v okolí knížecího hradu — Feststellung einer Besiedlung in der Umgebung der Fürstenburg; 4 les — Wald; 5 silnice — Straße; 6 vodní toky — Wasserläufe.

břehu říčního koryta v těsné blízkosti rotundy lze považovat i za úpravu břehu proti erozní činnosti vodního toku, tím spíše, že konstrukce nemají pokračování a vyskytují se jen na nejohroženějších místech.

Zkoumání destrukce 6. kostela a okolního pohřebiště bylo jedním z prvních kroků, které směřovaly k odkrytím mimo opevnění mikulčického knížecího hradu (Poultk 1963). Pohřebiště v okolí rotundy překvapilo bohatstvím nálezů, stavba sama pak zejména technickou dokonalostí. Rozbor nálezů z pohřebiště kolem stavby (Klanica 1985B) ukazuje, že rotunda vznikla v době, kdy Velká Morava z hlediska svého politického postavení i kulturní úrovně dosahovala vrcholu. Teoretické předpoklady pro spojení rotundy s dobou vlády Svatopluka nikterak za současného stavu rozpracování chronologie slovanské kultury doby hradištní nemohou znamenat, že stavbu můžeme datovat jen do období 70. a 80. let 9. stol. Otázka jejího přesného určení musí být podrobena detailnímu studiu, neboť stále ověřování přijatých hypotéz je nezbytným předpokladem jakékoliv další práce.

Na návrší severně od rotundy se v letech 1958, 1961 a 1963 sondážními pracemi téměř všude zjistily kostrové hroby. Sondy z roku 1961 mají čísla 24 až 30, sondy z roku 1963 čísla 37, 38, 39, 41. Kostrové hroby, objevené v uvedených sondách, byly bez nálezů. Získaný soubor keramiky s výjimkou sondy 37 je poměrně málo početný. Na příložené tabulce uvádíme přehled nalezených zlomků nádob a jejich příslušnost k jednotlivým typům podle našeho třídění (Klanica 1970A, 103—114). Převažuje zde osídlení, které podle současných kritérií řadíme na konec 9. stol. a na počátek 10. stol., starší horizont je však rovněž doložen.

Když v létě roku 1968 zvýšená hladina vody znemožnila výzkum v okolí západní brány do opevněného sídliště, které se přimyká ke knížecímu hradu, otevřeli jsme několik čtverců o obvyklých rozměrech 5 × 5 m na místě, vybraném podle terénní konfigurace. Místo je na mikulčické

sonda č.	typ 1	typ 2	typ 3	typ 4	celkem
24	4	7	16	0	27
25	1	7	4	0	12
26	1	5	3	0	9
27	2	13	4	0	19
28	0	0	4	1	5
29	0	3	10	0	13
30	2	6	8	0	16
37	0	9	56	1	66

Zastoupení keramických typů — Die Vertretung der keramischen Typen

poměry položeno poměrně vysoko — 160,60 až 161 m.n.m., takže ani v dolních částech zahloubených sídlištních objektů se zpravidla neobjevovala spodní voda.

V roce 1968 jsme prozkoumali šest čtverců: 26, 27, 28, 29, 30, 31 o celkové ploše 150 m², dále severovýchodní okraj čtverce 25, jihovýchodní část čtverce 19, severozápadní část čtverce 22 a hrob 977, jenž zasahoval do čtverce 20 (obr. 5). Kromě kostrových hrobů byla odkryta v písčivém podloží nehluboká rýha, žlábek, interpretovaný jako zbytek dřevěné stavby. Přítomnost rituálně uložené koňské kostry a její sounáležitost se zbytky dřevěné stavby dovolila už tenkrát předpokládat, že jde o stavbu kultovního charakteru (*Klanica 1970B*, 50—51, tab. 42). Následujícího roku pokračoval výzkum dřevěné stavby a pohřebiště odkryvem dalších devíti čtverců standardní velikosti 5 × 5 m — 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 35 až 37. Roku 1970 se otevřely a prozkoumaly čtverce 34, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58.¹

Byly konstatovány příklady superpozice jednotlivých hrobů i sídlištních objektů a obraz zkoumaného místa se postupně doplňoval a zpřesňoval. Jedenáct čtverců přibýlo k prozkoumané ploše v roce 1971: 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 59, 60, 61 a 62. Suché počasí toho roku však zkomplikovalo výzkum. V podložním písku se některé zásahy rýsovaly jen velmi slabě, nebylo možno rozeznat ani hrobové jámy, natož zbytky dřevěných konstrukcí, které i přes zvýšenou pozornost mohly snadno ujít naší pozornosti. Od roku 1971 byly všechny kapacity, věnované na mikulčický výzkum, soustředěny v jiné části velkomoravského komplexu a teprve v létě roku 1975 jsme se mohli na Klášteřisko znovu vrátit, abychom prozkoumali severní polovinu stavby a přiléhající část pohřebiště. Tehdy jsme odkryli čtverce 63 až 78. Jejich výzkum ovšem nebyl v roce 1975 dokončen a pokračoval i v roce 1976, kdy byla plocha doplněna o další, severně položené čtv. 79 až 90. Celkem byla prozkoumána na Klášteřisku při výzkumu plocha 1700 m².

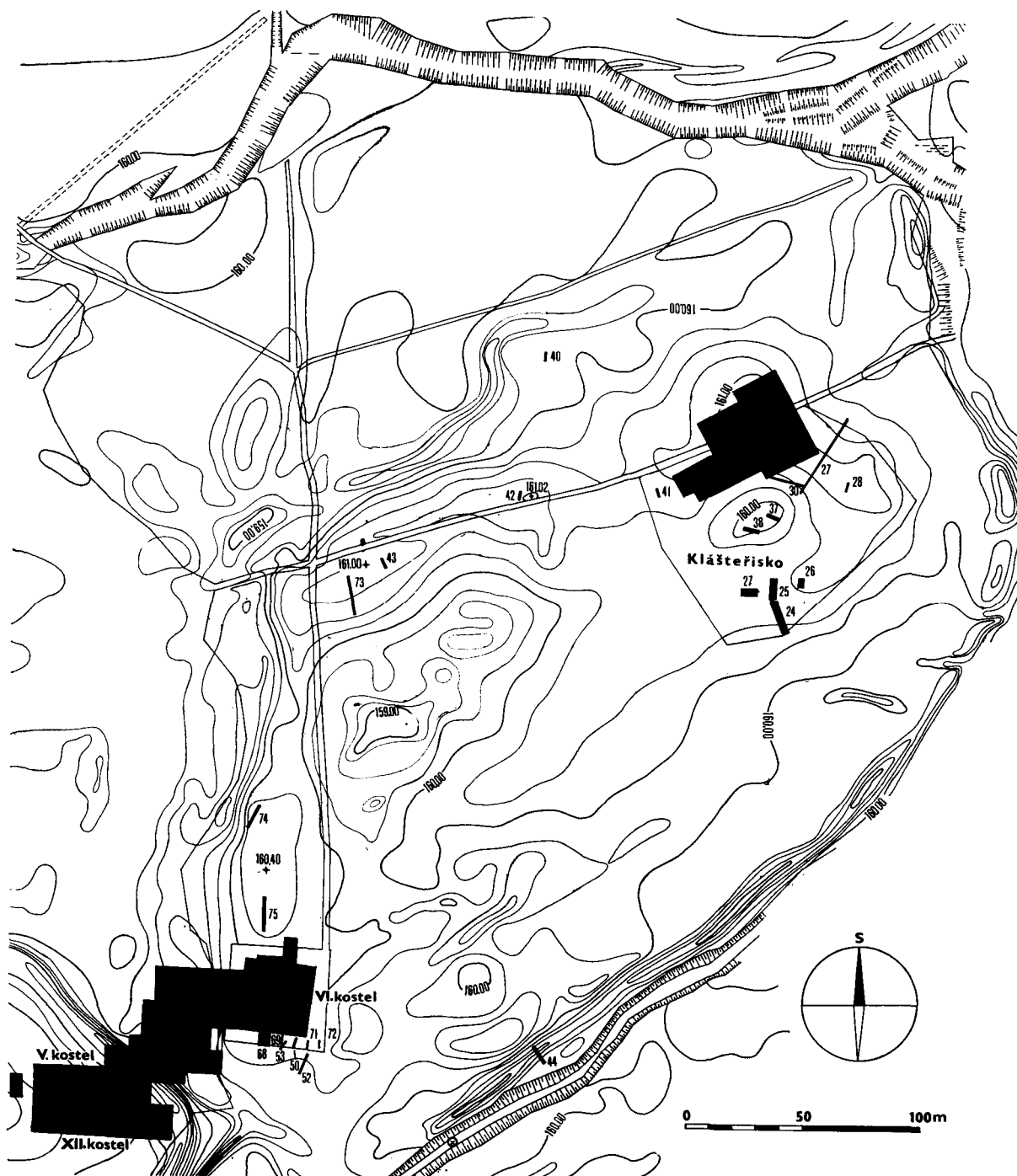
Ačkoliv pohřebiště a zejména sídliště v okolí velkého dřevěného objektu pokračuje dále za hranice prozkoumané plochy domníváme se, že další odkryvy pravděpodobně příliš nezmění získaný obraz hlavní stavby. Poněkud jiná je situace u pohřebiště, které ač představuje určitý uzavřený celek, nemohlo být dosud prozkoumáno v plném rozsahu a je předpoklad výskytu dalších hrobů zejména severovýchodně a jihovýchodně od stavby, ale i v dalších směrech. Ještě složitější je hodnocení okolních sídlištních objektů, jejichž konečná interpretace bude možná až po uskutečnění nezbytných plošných odkryvů, navazujících na dosud zkoumanou plochu. Naši pozornost zejména upoutala prohlubeň uprostřed někdejšího „místa, kde nic neroste“, jižně od zbytků dřevěného objektu. Domněnky o případné možnosti existence jezírka jsou zatím neověřené, nevylučujeme to však mimo jiné i s ohledem na pozorování z jiných lokalit, např. Stará Kouřim.

2. Objekt vymezený žlabem a jeho interpretace

Vztah pohřebiště k objektům sídlištního charakteru nelze na Klášteřisku řešit souborně, ale vždy jen podle konkrétní situace. Kostrové hroby na některé sídlištní objekty časově navazují, respektují je, avšak v průběhu dalšího období jsou porušovány novými sídlištními zásahy. V popředí našeho zájmu je vztah jednotlivých skupin kostrových hrobů ke zbytkům hlavního objektu, jehož pozůstatkem jsou zbytky žlábků.

1. Na výzkumu Klášteřiska se podílela řada pracovníků Archeologického ústavu ČSAV v Brně, z nichž bych chtěl uvést především PhDr. B. Kavánovou, dále O. Marka, R. Rutara a J. Markovou. Také mnoho dalších odvedlo při terénním odkryvu dobrou a poctivou práci, ať již to byli brigádníci či konzervátoři. Všem, kteří se účastnili výzkumu i jeho zpracování patří díky.

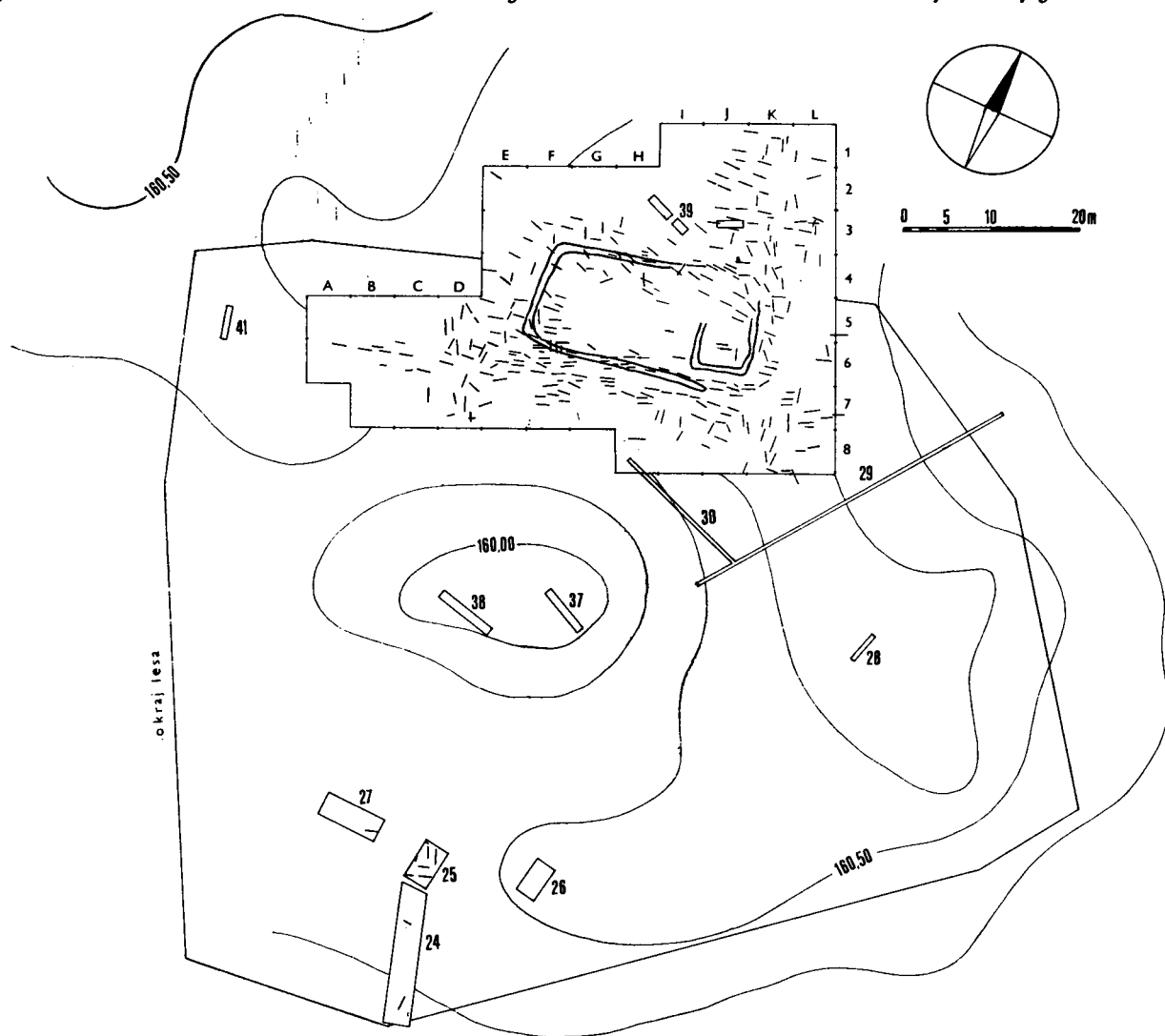
Kulturní vrstva jako výsledek činnosti sídlištního charakteru na Klášteřisku splývá s povrchovou humusovitou vrstvou. Její síla je různá, mění se nejen v závislosti na stupni intenzity sídlištních aktivit, ale i podle forem odrazu těchto činností v archeologickém materiálu. Průměrně 50 až 60 cm silná humózní vrstva plynulým přechodem nasedá na podloží ze žlutého písku, zpravidla ve své horní vrstvě velmi silně promísené a teprve v hloubce kolem 100 cm nabývající tvrdosti

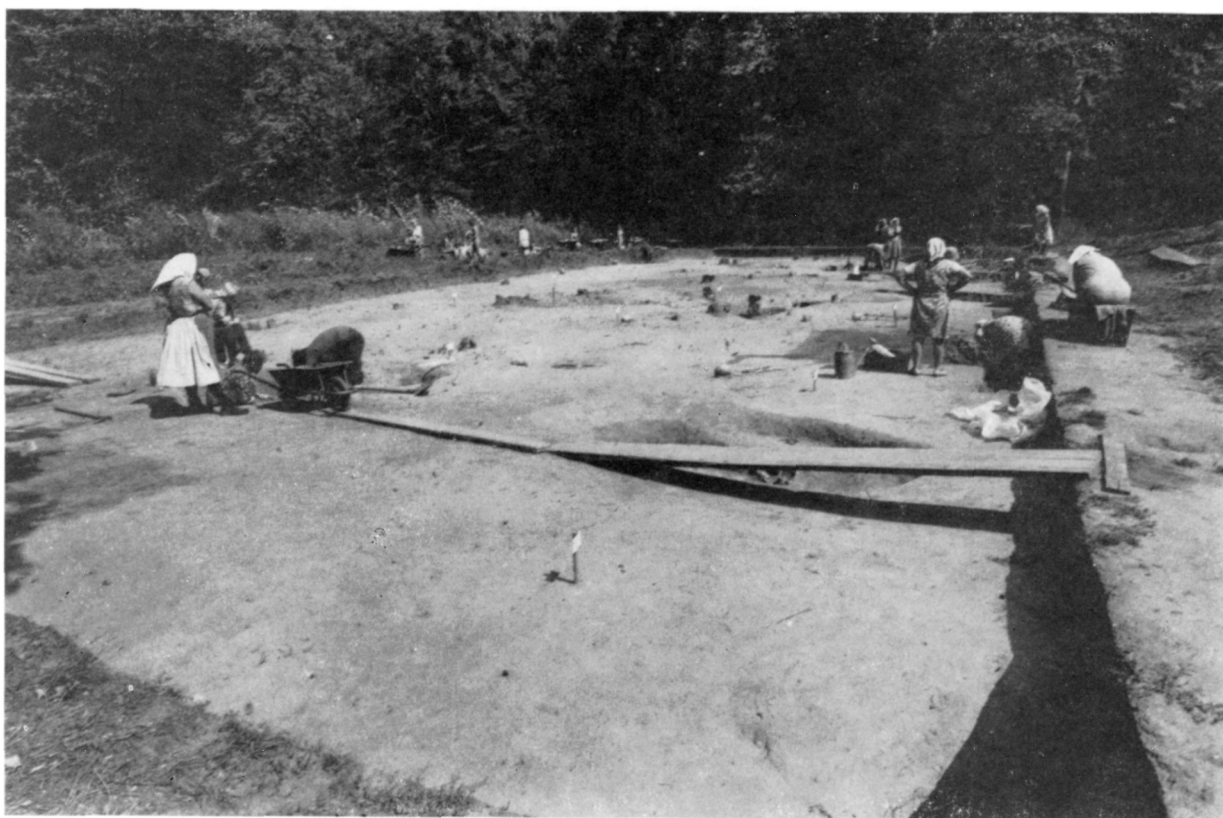
Obr. 2. Abb. 2. Mikulčice (okr. Hodonín). Situace v severovýchodní části areálu. Černě vyznačené prozkoumané plochy a sondy. — Situation im nördlichen Teil des Areals. Schwarz bezeichnet die erforschten Flächen und die Sonden.

a zejména charakteristické žluté barvy. Ačkoliv kulturní vrstva ve srovnání s ostatními místy mikulčického areálu nepatří na Klášteřisku k nejslabším, přesto byla ve většině případů celá vrstva opticky poměrně homogenní, takže jsme ji nemohli rozdělit na jednotlivé dílčí horizonty. Na Klášteřisku pravděpodobně nebyla prováděna hlubší orba, proto hned pod ní, jen asi 10—15 cm pod dnešním povrchem, se objevují první objekty, představované rozsáhlými plochami odpadů, mezi nimiž hlavní místo zaujímají zvířecí kosti. Jsou zde i drobné a větší kameny, zlomky keramiky, méně už železné a bronzové předměty. Přímá souvislost těchto odpadních vrstev se zahloubenými objekty, které se většinou vyrýsovaly přibližně o půl metru hlouběji v podloží pod uvedenými vrstvami, se zatím nedá prokázat. Zahloubené objekty se ve vrstvách nad podloží nerýsovaly, jejich výplň — nepočítáme-li zmíněné odpadní hromady — s kulturní vrstvou splývala (obr. 39).

Jako všechny zahloubené objekty i výplň žlábků se odlišila od svého okolí nejdříve v úrovni podložního písku, mnohdy však ještě hlouběji, až po odstranění horní promísené vrstvy podloží. Žlábků vytvářejí na odkryté ploše půdorys obdélníkového objektu západovýchodní orientace, jehož vnitřní plocha má šířku asi 11,3 m. Určení délky je poněkud složitější. Relativně dobře je zachována západní strana, situaci protilehlou komplikují objekty, které jsou místy hlubší než předpokládaný žlábek. Navíc jižní strana má zachovaný žlábek jen do délky 20 metrů, což je jedna možnost určení druhého rozměru objektu. Druhá varianta celkové délky stavby je určena

Obr. 3. Abb. 3. Mikulčice—Klášteřisko. Zbytky dřevěné stavby s pohřebištěm. — Überreste des Holzbauwerks mit Gräberfeld.

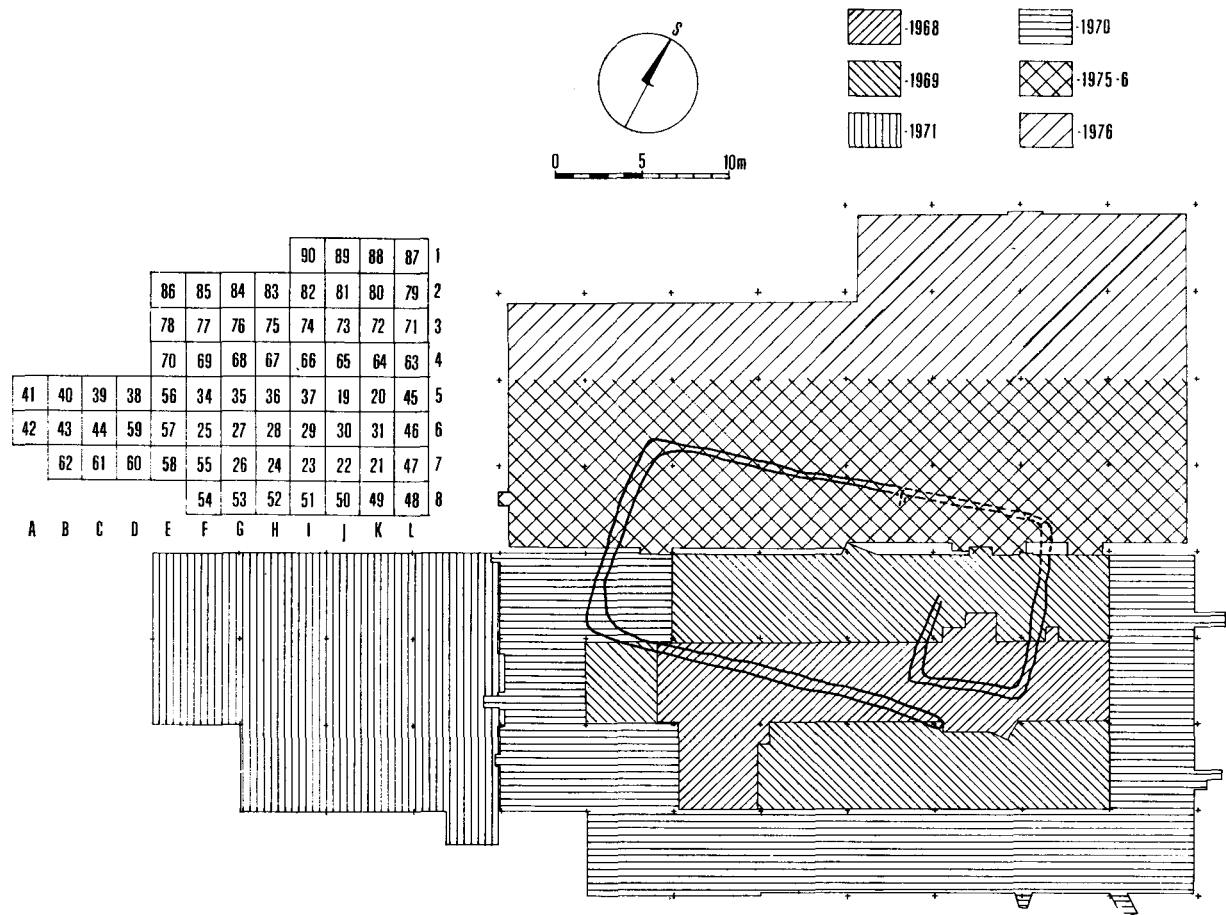

Obr. 4. Abb. 4. Mikulčice—Klášteřisko. Pohled na výzkum v r. 1975. — Ansicht der Forschung i. J. 1975.

žlábkem východně od obj. 712. Pokud tento útvar budeme pokládat za východní ohraničení objektu, pak by měla stavba vnitřní rozměry nikoliv 11,3 × 20 nýbrž 11,3 × 24 m.

Kratší žlábek, který se táhne přibližně severojižním směrem a uzavírá západní stranu objektu, byl zachycen ve čtvercích F/3—5. Podloží ve čtv. F/5 bylo v hloubce 50 cm pod povrchem. V návaznosti na severní část hrobové jámy 1154 se ve stejném směru objevil v podloží žlábek, široký na úrovni podloží 50—75 cm a hluboký asi 20 cm. Jeho výplň barevně splývala se stejně hlubokou hrobovou jámou 1154. Dále k severu byl žlábek stejně široký, na dně 40—50 cm, na úrovni podložního písku kolem 80 cm. Jeho dno bylo průměrně asi 55 cm, místy však i 75 cm pod povrchem, což představuje 35 cm pod hladinou podloží. Ještě dále k severu se ve čtv. F/3 žlábek v téměř pravém úhlu lomil směrem k východu. V uvedeném čtverci dosahovala kulturní vrstva nad podložím síly 45 cm. V těchto místech se již do podloží zařezával 30 cm a jeho šířka u dna byla jen 40 cm. Nad výplň žlábků se v superpozici objevil důležitý hrob 1314, který obsahoval dva velké stříbrné gombíky, zdobené motivem ptáků a stříbrné náušnice s granulací (obr. 9). K časovému zařazení nálezu se ještě dostaneme v dalším rozboru. Zde pokládáme za vhodné zdůraznit, že hrob 1314 je ve srovnání se žlábkem odlišně orientován, je mladší a představuje pro nás terminus ante quem pro zánik objektu, vymezeného popisovanými žlábků. Na severní straně objektu ve čtv. G/3 dosahovalo dno žlábků hloubky až 65 cm pod úroveň podloží, tedy 110 cm pod povrchem při šířce 30—50 cm. Další pokračování žlábků východním směrem bylo přerušeno mladším obj. 931 ve čtverci H/3—4.

Jáma obj. 931 měla tmavý hlinitý zásyp a dno asi 120 cm pod povrchem. Výplň obsahovala značné množství zvířecích kostí a novověkou keramiku. Jižní stěna objektu tvořila tři stupně. V západní části se již na úrovni podloží objevila vrstva přepálené hlíny, která pokračovala dále k jihozápadu, podél žlábků. Tato vrstva s mazanicí, silně promísená uhlíky, se svažovala až ke

Obr. 5. Abb. 5. Mikulčice—Klášteřísko. Postup výzkumu. — Fortgang der Forschung.

dnu objektu, při jejím čištění se zjistilo, že jde o destrukci pece s mazanicovým výmazem dna o síle asi 3 cm. Měla průměr 105 cm a pravděpodobně kruhový půdorys, lemovaný kameny. Uvedená pec překrývala výplň žlábků, který byl objeven i pod hrobem 1344. Dnem jámy byl žlábek porušen. Jihozápadně od pece se podél žlábků odkryl zbytek mazanicové destrukce, který vystával až do výšky 30 cm nad její dno. Na dně prohlubně, která se k jámě přimykala na severní straně, asi 60 cm pod úroveň podloží, bylo množství mazanice a vrstva černých uhlíků.

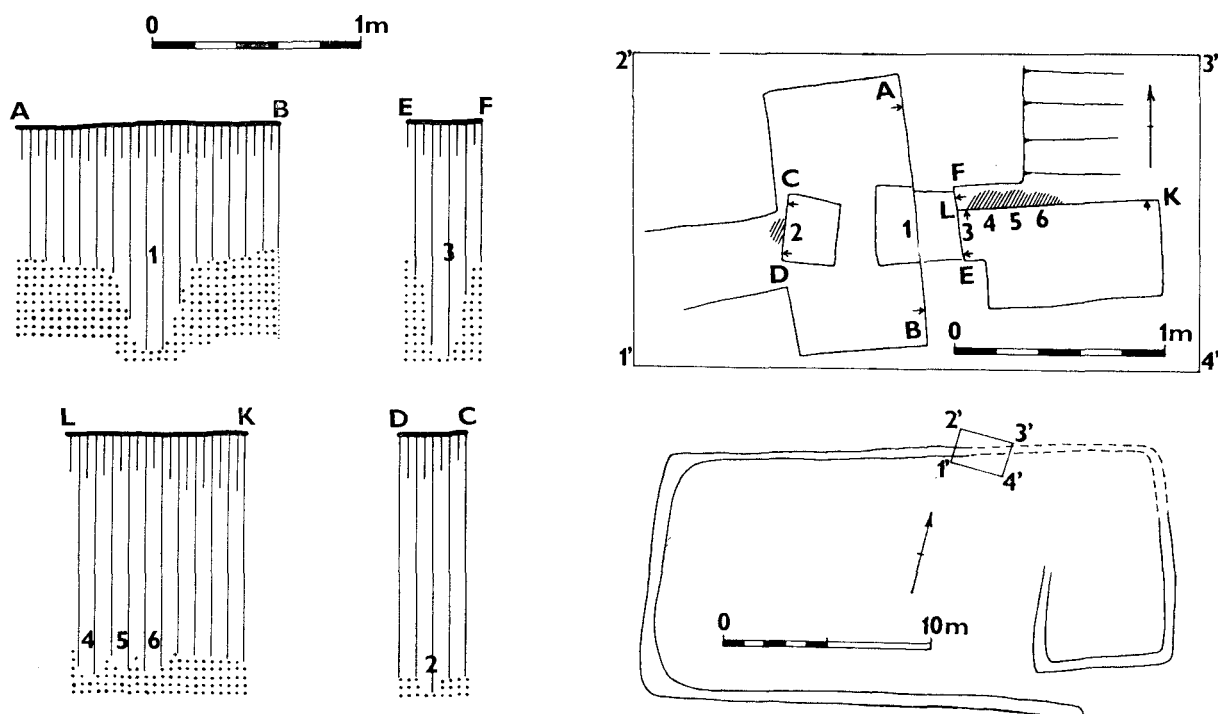
Žlábek se pak znovu objevil ve čtv. I/4, kde se zahluboval 30 cm do podloží. V tomto místě byly získány poznatky, důležité pro jeho interpretaci. Ve výplni byly totiž zachyceny stopy kúlových jamek: 1. kúl měl na úrovni podloží \varnothing 25 cm a v písku dosahoval hloubky 47 cm, tedy téměř 1 metr pod povrchem. 2. kúl byl zachycen až v hloubce 40 cm, výplň kúlové jamky však dokonale splývala s černým hlinitým zásypem žlábků, takže ve žlutém podloží na jeho dně se vyrýsoval pouze hrot. Další tři kúly měly zásypy méně zřetelné (obr. 6).

Jižní strana objektu — postupujeme-li od západu — se projevila žlábkem ve čtverci G/6. Byl zde 40 cm široký a překrývaly jej četné hroby — 944, 950, 951 — bohužel bez možnosti přesnějšího časového zařazení. Směrem k východu se žlábek méně zahluboval do podloží a vytrácel se. Ve výplni žlábků, patrně pod úrovní jeho dna a v každém případě hlouběji než okolní části žlábků, se objevil hrob 976. Ležel 35 cm pod úrovní podloží, dno žlábků východněji od uvedeného hrobu však bylo jen 10—15 cm v podložním písku. Tady se ve výplni žlábků našly atypické střepy, pravděpodobně hradištního typu. Vrátime-li se ještě k hrobu 976 musíme konstatovat, že jeho časový vztah ke žlábkům není zcela jasný. Pro svoji poměrnou hloubku však zřejmě nebyl porušen až v době po zániku funkce objektu. Dětských hrobů je totiž ve výplni žlábků po celé jeho délce více, musíme tedy uvažovat i o možnosti uložení uvedených hrobů na dno žlábků ještě před zahájením stavby, pro jejíž konstrukci byly charakteristické výše popsané dřevěné kúly. Na rozhraní čtv. I—J/6—7 se žlábek zcela vytratil.

Jak jsme již naznačili, byl výzkum východní části velkého dřevěného objektu spojen se značnými obtížemi, vyplývajícími z toho, že zde byla objevena rozsáhlá soustava vzájemně propojených jam. Ve čtv. I—J/4 se těsně pod povrchem v hloubce 10—20 cm vyrýsoval horizont zvířecích kostí a kamenů pod nímž bylo na žlutém podloží vidět černý hlinitý zásyp jámy 712. V severní části její výplně byla nalezena 2. koňská kostra. Ležela na levém boku, přední nohy pokrčené před tělem, jejich dolní části rovnoběžné z vnitřní strany s výplní žlábků. Na kostech zadních nohou spočívá lebka kostry 1348. Asi 25 cm nad kostrou koně nalezeny dva zlomky tyglíků, třetí objeven těsně u kostry. V severní části jámy byla zjištěna uhlíkovitá vrstva. Nerovné kotlovité dno se nacházelo 130 cm pod povrchem. Vztah severní části obj. a žlábků je nejasný. Ve čtv. J/5 jsme část objektu 712 označili jako „b“. Také zde se objevila asi 40 cm pod povrchem rozsáhlá odpadště zvířecích kostí. V tmavé výplni ležel hrob 1054, překrytý původně vrstvou odpadu. Asi 15 cm pod neporušenou pískovou úpravu zasahovala horní část kostry 1056. Jižně od uvedené kostry byla do dna objektu zahloubena kruhovitá jamka o průměru 35—40 cm, v ní ležela useknutá lidská noha (*Šiloukal - Vyhnánek 1978*). V jižní části jámy 60—70 cm hluboko ležela 1. kostra koně, na levém boku, nohy pokrčené. Přímo nad hřbetem koně se našly souběžně vedle sebe kosti lidských nohou — hrob 981. Femury byly o 180° otočeny kolem podélné osy a ležely zapadlé mezi krčními výběžky obratlů koňské kostry. Ploché dno jámy se nacházelo 30—40 cm pod kostrou, tedy asi 100 cm pod povrchem. Západně od části „b“ je do podloží zahloubena jáma 712a, s plochým dnem v hloubce 110 cm pod povrchem, tj. asi 30 cm pod úrovní podloží. Od jámy 712b je oddělena v podloží jen velmi úzkým předělem. Měla strmé stěny a v šedé hlinité výplni značné množství keramiky, kameny a množství zvířecích kostí. Ve čtverci K/6—7 se jevila tmavá výplň, místy až černá hlinitá, s obsahem uhlíků. Poměrně ploché dno asi 130 cm pod povrchem, 25 cm nad ním nalezen shluk zlomků načervenalé mazanice. Kostra 1050 je téměř na dně jámy v superpozici, proklesla do zřejmě ještě syké výplně, v níž je ještě hrob 980.

Podobné žlábků, jaké jsme popsali na západní straně stavby, se vyskytly i v komplikované situaci východní části. Se západním žlábkem objektu je rovnoběžný obdobný útvar, jenž ve čtverci K/5—6 sleduje severnější směr. Je 15—25 cm zahlouben do podložního písku, což znamená, že jeho dno je až 90 cm pod povrchem, navíc v této části stavby jsou opět patrné kúly, které byly

větších rozměrů, se vzdálenostmi mezi svými středy asi 60 cm. Poněkud severněji, ve čtverci K/5 jsme při výzkumu pozorovali jisté rozdvojení žlábků. Jedna větev pokračovala přímo na sever, druhá se stáčela poněkud k západu. Ve výplni žlábků ležela kostra muže s amputovanou nohou, hrob 1035 (Stloukal - Vyhnánek 1978). Další průběh obou žlábků je velmi nejasný. Určité indicie naznačovaly, že severně od hrobu 1035 se směr žlábků opět stáčet k západu a podél severního okraje hrobu 1348 se vracel k severní části obj. 712b.

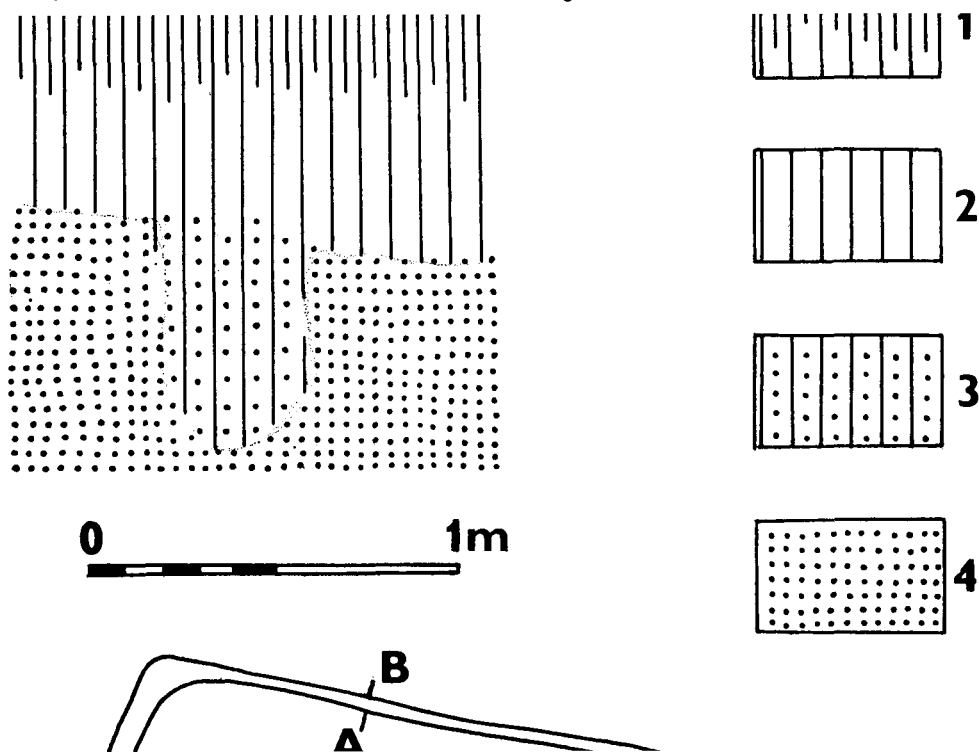
Obr. 6. Abb. 6. Mikulčice—Klášteřísko. Řez žlábkem ve čtv. I/4. — Querschnitt des Grabens in Planquadrat I/4.

Jestliže jsme se při popisu průběhu žlábků setkali s mnoha nejasnostmi, pak o nic lépe na tom nejsme ve sledování vnitřního prostoru, ohraničeného žlábkem. Zde byly mimo popsaných už mělkých zahloubenin, označených jako obj. 712, zjištěny dva výrazné, více než metr hluboké objekty, druhotně odpadní jámy, s poměrně výraznými kulturními vrstvami. Jejich současnost s popsaným žlábkem a tedy funkční souvislost v rámci prostoru ohraničeném žlábkem nelze přímo prokázat, tím spíše, že mají poněkud odlišnou orientaci.

V západní části se nachází podlouhlá jáma, označená jako obj. 758. Mezi jejím okrajem a vnitřní stranou žlábků je vzdálenost 2–3 metry, zem zde byla tvrdá, udusaná. Některé kostrové hroby zasahují k západnímu okraji objektu, například hrob 1153, který končil těsně na okraji, takže o superpozici se nedá hovořit. Podobně i hrob 1165 zasahuje až k okraji objektu. Pouze hrob 1329 zasahoval dolními končetinami kostry nad zásep obj. 758. Kostí do zásepů neproklesaly, neboť tklež ležel vodorovně natažen. Význam stratigrafických pozorování ovšem snižuje skutečnost, že všechny uvedené hroby byly bez nálezů a nelze je tedy datovat. Samotná jáma měla příkré stěny a poměrně rovné dno v hloubce asi 120 cm pod povrchem. Do její výplně proklesávaly dvě úpravy. Horní, silně jílovitá, se objevila pod vrstvou odpadu zvířecích kostí a kamenů těsně pod povrchem a dosahovala hloubky 30–60 cm. Měla rozměry 90 × 30 cm. Těsně nad dnem byl další útržek písčité úpravy. Na dně nalezena rozrušená vrstva propálené hlíny, mazanice a uhlíků, která by mohla pocházet z otopného zařízení. Keramika se nejmladšími zastoupenými formami hlásí k typu 3 (obr. 8; 32 : 1).

Další podobná jáma se nacházela severovýchodně od popsaného objektu, uprostřed prostoru, ohraničeného žlábkem. Objekt dostal číslo 759. Už 30 cm pod povrchem se objevily vrstvy zvířecích kostí a kamenů. Při severovýchodním okraji jámy jsme narazili na řadu kostrových hrobů,

větších rozměrů, se vzdálenostmi mezi svými středy asi 60 cm. Poněkud severněji, ve čtverci K/5 jsme při výzkumu pozorovali jisté rozdvojení žlábků. Jedna větev pokračovala přímo na sever, druhá se stáčela poněkud k západu. Ve výplni žlábků ležela kostra muže s amputovanou nohou, hrob 1035 (Stloukal - Vyhnánek 1978). Další průběh obou žlábků je velmi nejasný. Určité indicie naznačovaly, že severně od hrobu 1035 se směr žlábků opět stácel k západu a podél severního okraje hrobu 1348 se vracel k severní části obj. 712b.

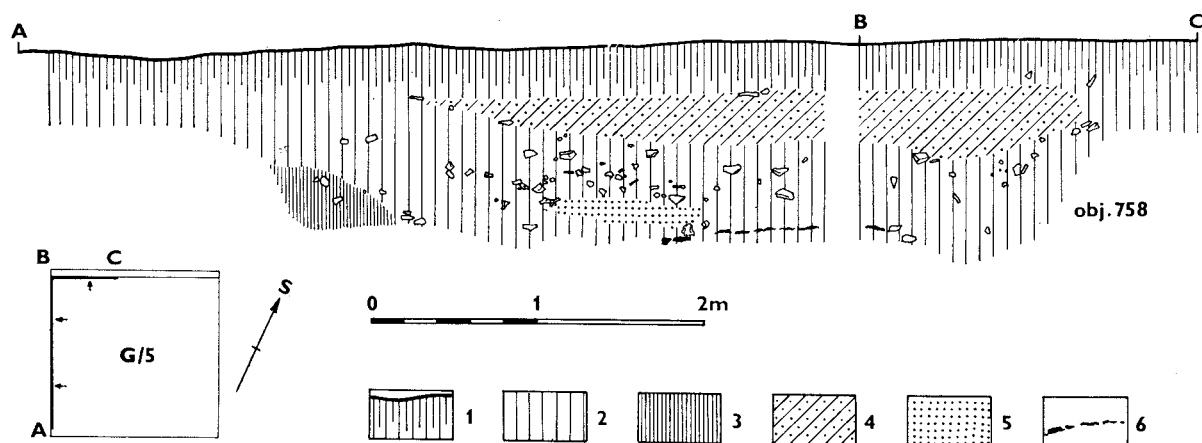
Obr. 6. Abb. 6. Mikulčice—Klášteřísko. Řez žlábkem ve čtv. I/4. — Querschnitt des Grabens in Planquadrat I/4.

Jestliže jsme se při popisu průběhu žlábků setkali s mnoha nejasnostmi, pak o nic lépe na tom nejsme ve sledování vnitřního prostoru, ohraničeného žlábkem. Zde byly mimo popsaných už mělkých zahloubenin, označených jako obj. 712, zjištěny dva výrazné, více než metr hluboké objekty, druhotně odpadní jámy, s poměrně výraznými kulturními vrstvami. Jejich současnost s popsaným žlábkem a tedy funkční souvislost v rámci prostoru ohraničeném žlábkem nelze přímo prokázat, tím spíše, že mají poněkud odlišnou orientaci.

V západní části se nachází podlouhlá jáma, označená jako obj. 758. Mezi jejím okrajem a vnitřní stranou žlábků je vzdálenost 2–3 metry, zem zde byla tvrdá, udusaná. Některé kostrové hroby zasahují k západnímu okraji objektu, například hrob 1153, který končil těsně na okraji, takže o superpozici se nedá hovořit. Podobně i hrob 1165 zasahuje až k okraji objektu. Pouze hrob 1329 zasahoval dolními končetinami kostry nad zásyp obj. 758. Kostí do zásypu neproklesaly, neboť ležel vodorovně natažen. Význam stratigrafických pozorování ovšem snižuje skutečnost, že všechny uvedené hroby byly bez nálezů a nelze je tedy datovat. Samotná jáma měla příčné stěny a poměrně rovné dno v hloubce asi 120 cm pod povrchem. Do její výplně proklesávaly dvě úpravy. Horní, silně jílovitá, se objevila pod vrstvou odpadu zvířecích kostí a kamenů těsně pod povrchem a dosahovala hloubky 30–60 cm. Měla rozměry 90 × 30 cm. Těsně nad dnem byl další útržek písčité úpravy. Na dně nalezena rozrušená vrstva propálené hlíny, mazanice a uhlíků, která by mohla pocházet z otopného zařízení. Keramika se nejmladšími zastoupenými formami hlásí k typu 3 (obr. 8; 32 : 1).

Další podobná jáma se nacházela severovýchodně od popsaného objektu, uprostřed prostoru, ohraničeného žlábkem. Objekt dostal číslo 759. Už 30 cm pod povrchem se objevily vrstvy zvířecích kostí a kamenů. Při severovýchodním okraji jámy jsme narazili na řadu kostrových hrobů,

Prostor ohraničený žlábkem lze rozčlenit do dvou částí. Přibližně dvoumetrový pruh při severní straně objektu obsahuje kostrové hroby, podobně stejně široký prostor na západní straně. Podél vnitřní strany jižního žlábků je pruh s kostrovými hroby o málo užší. Střední část plochy je prosta kostrových hrobů, s jedinou výjimkou nálezu, označeného jako hrob 1028, což byly diafyzy femurů asi šestnáctiletého individua. Volný prostor uprostřed stavby se dvěma výraznými jámami pravidelných tvarů má šířku asi 6 m a byly v něm nalezeny stopy dvou ohnišť, jedno v prohlubni západně obj. 759, druhé v podobné prohlubni západně obj. 712a, rovněž ve střední části plochy.

Obr. 8. Abb. 8. Mikulčice—Klášteřisko. Profil obj. 758. — Profil des Obj. 758. 1 humus — Humus; 2 šedá písčito-hlinitá — graues-sandig-lehmiges; 3 tmavá hlinitá — dunkles lehmiges; 4 jílovitá úprava — toniges; 5 písčitá úprava — sandiges Gefüge; 6 mazanice — Lehmewurf.

Nepočítáme-li ojedinělé nálezy pravěké, pak nejstarší osídlení v místech velkého dřevěného objektu na Klášteřisku dokládají nálezy předvelkomoravského období. Dva celé náramky lité z bronzu a část dalšího byly uloženy v hloubce 45 cm pod dnešním povrchem, vzdáleny jen 20 cm od koňské kostry č. 3 ve čtv. K/6. Tento depot dovoluje uvažovat o slovanském osídlení Klášteřiska možná již v 8. stol., protože náramky tohoto typu se v nálezových celcích 9. stol. nevyskytují (obr. 28 : 1—3). Materiál, nalezený v samotném žlábků nemá pro přesné datování jeho vzniku velký význam. Zbytky keramiky umožňují pouze rámcové zařazení do hradištního období.

Kostrové hroby můžeme z hlediska chronologického rozdělit do dvou skupin. V první jsou ty, které byly uloženy na vnější straně žlábků, respektují jej i jeho směr a obsahují nálezy, umožňující relativně přesné časové zařazení. Sem patří především bohatý mužský hrob 1317 na západní straně objektu. Asi metr před žlábkem, rovnoběžně s ním, byla zahlobena velká hrobová jáma, v níž byl pohřbený vybaven ostruhami, přezkami, zavíracím nožem, kovaným vědrem a nádobou (obr. 19). Nálezy obecně řazené do středohradištního období (Dostál 1966) umožňují určit dobu existence objektu rámcově do 9. stol. S jižní stranou objektu má stejnou orientaci hrob 1076, který obsahoval skleněný gombík a jednoduché měděné či bronzové drátkové náušnice (obr. 12).

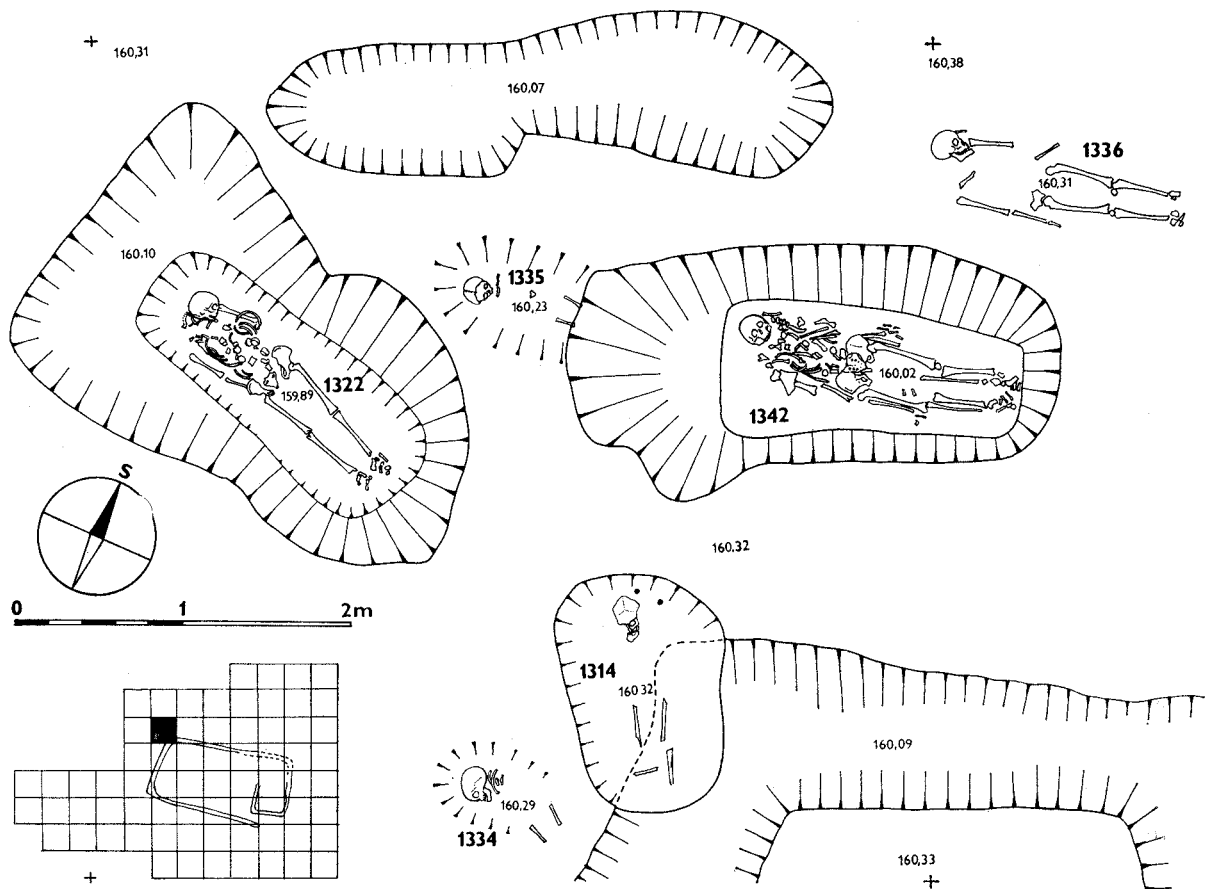
Druhá skupina hrobů má vzhledem k objektu charakterizovanému žlábků orientaci odlišnou. Sem patří například hrob 1163 s olovenými korálky (obr. 15 : 19) a zejména vzpomenující již 1314 se dvěma velkými tepanými gombíky a stříbrnými granulovanými náušnicemi (obr. 21). Kostra částečně překrývá výplň žlábků což naznačuje, že v době do níž se hlásí zmíněné nálezy byl již žlábků zasypán. Na tomto místě k absolutní chronologii jen tolik, že dosud většina autorů datuje nálezy podobné ozdobám z hrobu 1314 do závěrečného stadia rozvoje velkomoravské kultury, tedy na přelom 9. a 10. stol., do období, kdy už objekt na Klášteřisku patrně svoji původní funkci v plném rozsahu neplnil.

Jestliže jsme si takto osvětlili alespoň rámcově chronologické zařazení objektu — podrobnější rozbor najde čtenář v části studie, věnované analýze nálezového materiálu z hrobů — pak můžeme přikročit k pokusu o rekonstrukci vnějšího vzhledu objektu, spojenému s odpovědí na otázku

jeho funkce. Interpretaci žlábků umožňují do jisté míry výsledky výzkumu dřevěných konstrukcí knížecího dvorce na Pohansku u Břeclavě (Dostál 1975).

Podmínky v kulturní vrstvě uvedené lokality se v mnohém blíží situaci na Klášteřsku, zejména pokud se týká mocnosti tmavé povrchové vrstvy, její relativní jednodlosti a částečně i stupně dodatečného porušení. Na Pohansku stejně jako v Mikulčicích — Klášteřsku byl charakteristickým prvkem zkoumaného objektu žlábek, který se v podloží rýsoval tmavším zbarvením. B. Dostál (1975, 23) ve shodě se všemi známými poznatky interpretoval objekt jako pozůstatky dřevěné palisády s tím, že nejdříve byl vyryt žlábek a do něj pak postaveny kůly a utěsněny hlínou. Na Pohansku navíc se kůly ještě utěsnily kameny, které ovšem na Klášteřsku zcela chybí. Pro naši interpretaci jsou v citované práci důležité propočty Z. Webera, týkající se předpokládané výšky palisády. Vzhledem k analogické situaci je možno výšku palisády na Klášteřsku určit stejně, jako palisády na Pohansku, tedy asi na tři metry. Palisáda na Pohansku měla podle B. Dostála sloužit k zajištění bezpečnosti dvorce. V tomto ohledu však podobnost stavby na Klášteřsku s dvorcem na Pohansku končí. Jen stěží lze předpokládat výhradně fortifikační účel ohrazení, jehož vnitřní plocha činí přibližně 225 m² a kde navíc existovala ještě zástavba nejméně třemi objekty o celkové ploše téměř 35 m².

Určité možnosti vysvětlení funkce dřevěné ohrady na Klášteřsku poskytují nálezy na někdejší území polabských Slovanů. Při výzkumu slovanského nížinného hradiska Groß Raden, Kr. Sternberg zjistil E. Schuldt (1979) zbytky dřevěné stavby o rozměrech 7 × 12,5 m. V rašelinové půdě se dobře zachovaly nadzemní konstrukce, kůly, které byly při zničení objektu vytrhány ze země. Nalezené dubové fošny, celkem 45 kusů, jsou 2,8 m dlouhé a 0,35 m široké, dole zahrocené, horní části vyřezány do tvaru lidské hlavy. Fošny tvořily ohradu kolem budovy, mezi níž a ohradou byl jen 0,6 m široký ochoz. Uvnitř ohrady se našly četné koňské lebky. E. Schuldt i další archeologové interpretovali nalezený objekt jako kultovní stavbu z 9. stol.

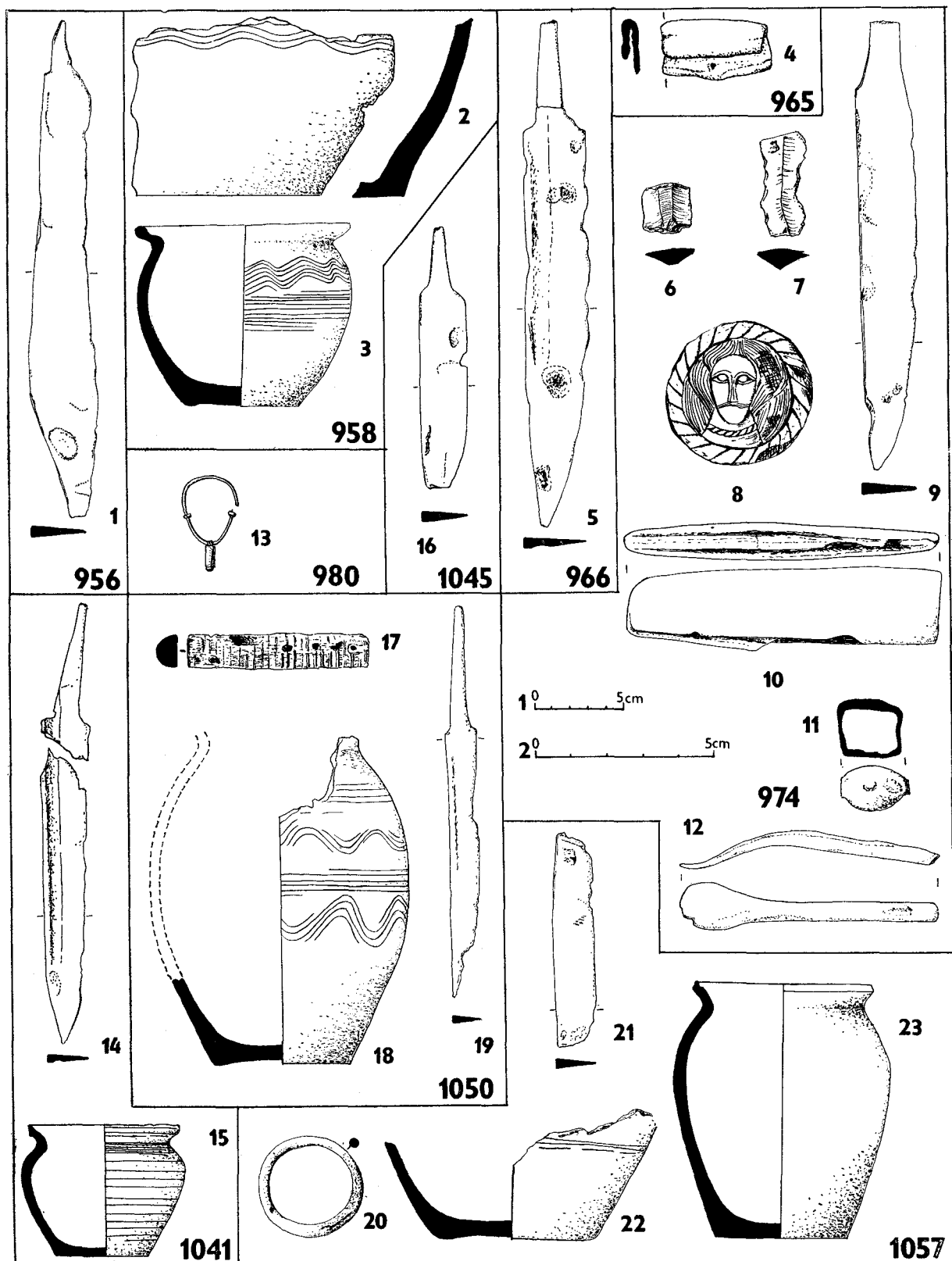
Obr. 9. Abb. 9. Mikulčice—Klášteřsko. Situace ve čtverci F/3. — Situation in Planquadrat F/3.

Studium objektu z Groß Raden neskýtá vzhledem k jedinečnosti nálezů mnoho možností aplikace srovnávací metody, lze použít jen jeho rozměry, přesně zachycené v terénu. Nehodláme zde obšírně diskutovat o tom, zda výchozí měrou byla stopa římská, karolinská či jiná, přesto však máme důvod k domněnce, že tvar a rozměry templu z Groß Raden nebyly zvoleny náhodně. Domníváme se, že k tomuto soudu nás opravňují poznatky o nejstarší architektuře, dostatečně osvětlené různými autory (*Fletcher 1961; Pošmourný 1964; 1971*), zejména pokud se týká známých způsobů přípravy projektů atd. V období časného středověku se analogické stavební postupy vyskytovaly jak na západě, tak také u Slovanů. Řehoř Tourský (*Weidemann 1982, II, 131*) se zmiňuje ve svém díle, že kostel v Clermontu měl mít délku 150 stop, kostel sv. Martina v Tours délku 160 stop, oba pak stejnou šířku 60 stop. *B. A. Rybakov (1953, 54)* uvádí zprávy o tom, že základním modulem při přípravě projektu stavby kostela v Kyjevě r. 1073 se stala délka opasku knížete. *J. Herrmann (1978)* hledá původ kultovní stavby z Groß Raden v okruhu náboženské architektury Keltů a srovnává ji s dochovanými zprávami o chrámu Svantovítově na Rujaně.

Naši cestu za osvětlením původu sakrální architektury tradičních evropských náboženských proudů v době před přijetím křesťanství musíme začít srovnáním grobradenského objektu s nálezem na mikulčickém Klášteřisku. Na první pohled je vidět, že kromě shodné stavební techniky, palisádové stěny, je půdorysná dispozice obou objektů blízka především tím, že obě stavby mají stejný poměr délky k šířce. Jen pro ilustraci uvádím, že templ v Groß Raden má třetinu plochy objektu na Klášteřisku; přesněji: tři vedle sebe postavené grobradenské objekty dávají půdorys, shodný s naší stavbou. Z toho, co bylo řečeno samozřejmě nebudeme vyvozovat historické závěry. Ohrazený prostor na Klášteřisku má dostatek přesnějších analogií a podobně i plocha templu v Groß Raden. Hovoříme zde pouze o ploše, templum ve starém Římě představovalo obdélnou, od okolí uměle oddělenou plochu. Velmi četné období kultovní stavby z Groß Raden co do velikosti a proporcí nacházíme v nejstarší křesťanské architektuře jihoslovanské. Pozoruhodné jsou zejména kostely, zasvěcené sv. Foškovi na Istrijském poloostrově i jinde na Jadranu (*Marasovič a kol. 1978, Istra: 14, 6*). Závěrem ke Groß Raden by mělo být ještě uvedeno, že prostor $7 \times 12,5$ m, charakteristický pro stavby tohoto typu je do určité míry zastoupen i v nejstarší křesťanské architektuře Velké Moravy. Jmenujme zde kostely v Mědré (*Cibulka 1958*), ve Starém Městě na Valách (*Hrubý 1955*), kde ostatně je grobradenskému objektu velmi blízka záhadná budova situovaná severně od hřbitovního kostelíka, kostel na Špitálkách (*Poulik 1955*), v Sadech u Uh. Hradiště, v Mikulčicích pak 1. kostel, 10. kostel (*Poulik 1975*), dále kostel v Nitře (*Chropovský 1972*) i další. Nálezů je však dosud málo a byť by se nabýzely sebestačlivější hypotézy, bez náležitého dokladového materiálu jsou zatím předčasné.

Mikulecké Klášteřisko se od historického hodnocení Groß Raden liší snad jen tím, že v Mikulčicích není k dispozici přesný půdorys, protože žlábků jen přibližně odrážejí rozměry nadzemních konstrukcí. Přesto se musíme i zde pokusit alespoň o předběžné hodnocení na základě dosud velmi sporného materiálu. Jen málo příznaků můžeme srovnávat, prakticky je to pouze šířka. Opakujeme, že uvnitř činila asi 11,3 m. Délka, jak vyplývá z popisů, byla pravděpodobně 20 m, s možnou přístavbou. Přidržíme-li se první možnosti a budeme-li délku stavby určovat podle zachované jižní stěny, pak je možno k takto stanovenému prostoru uvést některé zajímavé období.

Za jednu z nejvýznamnějších zjištěných období půdorysného řešení stavby na mikulčickém Klášteřisku pokládáme starochorvatský chrám s mariánským patrocinium, jehož základy byly objeveny v Biskupiji-Crkvině, na výrazném návrší blízko Kninu. Nebudeme se na tomto místě zabývat složitou problematikou datování a interpretace stavby (*Gvozdanović 1976*), u jejíž jižní zdi bylo již roku 1887 odkryto nejméně sedm bohatých hrobů příslušníků starochorvatské vládnoucí vrstvy (*Vinski 1983*), některé z nich s byzantskými mincemi, raženými v letech 760—771 v Syrakusách. V projevech materiální kultury nacházíme mezi výbavou uvedených pohřbů mnoho společných rysů s nálezem z nejstarších velmožských hrobů v Mikulčicích, Starém Městě u Uh. Hradiště, Staré Kouřimi, Ducovém a jinde v oblasti Velké Moravy (*Klanica 1985 A, B*). Tento fakt i přes otevřený problém datování a další otázky zcela nevyjasněné ani revizním výzkumem (*Gunjača 1953*) nás vede k tomu, že ve shodě s dalšími badateli řadíme Crkvinu do období, určeného zmíněnými bohatými hroby. Půdorys Crkviny, poměr délky k šířce, který odpovídá kultovní

Obr. 10. Abb. 10. Mikulčice—Klášteřísko. Nálezy z hrobů — Funde aus Gräbern.

stavbě v Groß Raden, i absolutní míry vnitřního prostoru, to znamená šířka asi 11 m až 11,30 m a délka kolem 20 m přirozeně nemusí vycházet jen z číselné symboliky či jiného podobného záměru, je třeba počítat s tím, že půdorys v každém případě odráží místní podmínky a potřeby.

Není však v rámci starochorvatské architektury ojedinělý. Jedna z nejstarších románských staveb tohoto okruhu, kostel sv. Petra v Solinu (*Marasovič a kol. 1978*, tab. III, 1) má podobný prostor, i když v jiném půdorysném řešení. Dalším příkladem uvedeného prostoru je basilika v Zalaváru - Récésckutu (*Sós 1973*, 84—105), postavená na zbytcích starší dřevěné budovy. Tuto stavbu srovnává *A. Sózová* s nálezem K. Böhnera v Breberen, rovněž obdélníkového půdorysu, dále s 21 m dlouhou kultovní stavbou v Diever a dalšími.

Půdorys tvaru obdélníka je charakteristický pro skupinu „bezapsidových dřevěných staveb kostelních, založených na způsob pravoúhlých místností podélných“ (*Cibulka 1958*, 90). Studium vzniku a původu sálových kultovních staveb je značně ztěženo skutečností, že jde o formu ryze účelovou, od pradávna rozšířenou. Kostely budované v areálech evropských klášterů v 7.—8. stol. patří převážně tomuto typu (*Sennhauser 1983*). Nás přirozeně vedle sálových kostelů s apsidami, s pravoúhlými kněžišti nebo i se symetricky uspořádanými bočními prostory zajímají především sálové kostely čistého půdorysu, bez kněžiště. Jedním z nejstarších známých sálových kostelů je patrně stavba v Nivelles v Belgii, zasvěcená ve své původní podobě ze čtyřicátých let 7. stol. apoštolu Petrovi (*Cibulka 1958*, 96). Kostely tohoto typu jsou nejstarším horizontem, navazujícím na zvyky předkřesťanských kultů. Teprve později se šíří ostatní formy křesťanských chrámů. Tvrzení o vazbách nejstarší církevní architektury na formy předkřesťanské není nové, „basilika domus“ — královská hala, reprezentační budova Řeků a Římanů je dostatečně známým příkladem. Církevní architektura někdejších „barbarských“ oblastí Evropy však ve svých původních projevech vychází i z jiných zdrojů. Návaznost sálových kostelů na architektonické projevy tradičních náboženských proudů dokládá další příklad.

N. Mavrodinov (1959) uvádí, že v prvním bulharském hlavním městě Plisce byly pod základy tak zvané dvorní kaple, v bezprostřední blízkosti palácových komplexů, objeveny zbytky předkřesťanské kultovní stavby, na jejíž destrukci byla dvorní kaple zbudována. Jádro uvedené kultovní stavby tvoří obdélný sál o již známých vnitřních rozměrech 11,5 × 20,5 m. Jde tedy o prostor stejných rozměrů, jako je plocha mikulčického Klášteřiska, biskupijské Crkviny, zalaváarského Récésckutu a mnoha dalších. O historických tradicích evropského „pohanství“ zatím víme velmi málo, jeho kultura podlehla v zápase s křesťanstvím, avšak rozměr, který se tolikrát u kultovních staveb opakuje, nemůže být náhodný. Svědčí o tom ostatně i skutečnost, že obdobné proporce mají svatostánky některých egyptských chrámů, jako je například dílo stavitele Amenhotepa v Karnaku, pocházející z doby XX. dynastie (*Fletcher 1961*).

V našem pokusu o interpretaci objektu na Klášteřisku hrají důležitou roli tři hroby koní (obr. 35), odkryté ve východní části stavby. Před nedávnem byla zveřejněna významná studie (*Herrmann - Lange 1982*), znovu akcentující zvláštní postavení koně v tradičním slovanském náboženství. Archeologické nálezy na Rujaně v plném rozsahu potvrzují zprávy Dětmara Merseburského o roli koně v kultu Svarožiče. Jen kněží směli pečovat o posvátné koně a jen oni směli na nich jezdit (*Herrmann - Lange 1982*, 132—133). Uvedené souvislosti dokreslují postavení, které v životě určité části obyvatel velkomoravských Mikulčic zaujímal stavba, jejíž zjištěnou částí byla dřevěná palisádová ohrada, postavená na nejvyšším místě jednoho z ostrovů, obtékaných rameny řeky Moravy.

Objekt na Klášteřisku není ve svém spojení s tradičním slovanským náboženstvím v Mikulčicích osamocený. V roce 1974 byla otevřena menší plocha na severním břehu říčního koryta, proti vyvýšenině s 1. a 2. kostelem. Při přesném výškopisném měření mikulčického areálu byly v těchto místech již v šedesátých letech zjištěny na současném povrchu náznaky pravidelné kruhové prohlubně. Výzkum v letech 1974 a 1975 ukázal, že na jakémsi mysu, obtékaném říčním korytem z východu, jihu i západu byl vybudován kruhovitý příkop o vnitřním průměru asi 12 m (obr. 34). Směrem k sídlišti, tedy na severní straně se jevil méně výrazně a zde byl do země zasazen osamocený dřevěný předmět, asi metrového průměru v kúlové jamce, obložené kameny. Výplň příkopu, místy i více než tři metry širokého, obsahovala nepravidelně rozložené skupiny uhlíků, v nichž nechyběly různé železné předměty, hřivny, sekerky a žernovy. Nejmladší keramika ve výplni příkopu patří typu 3 našeho třídění, což svědčí o tom, že objekt existoval v mladší fázi velkomoravské kultury. Později ve středověku byl podobně jako celé sídliště, na jehož nejjižnějším výběžku

se tento kruhový objekt nalézal, často zaplavován a překryt přibližně půlmetrovou vrstvou téměř sterilních šedých záplavových kalů.

Na okrouhlá kultovní místa, spjatá s tradičním slovanským náboženstvím upozornil nejednou V. V. Sedov (1962; 1982, 261 a n.), který zjistil objekt k uctívání Peruna v místech, kde z Ilmeňského jezera vytéká řeka Volchov (Rybakov 1981, 419). Dnes je zde háj, který se od pradávná nazýval Peryň. Okrouhlá plošina o průměru 21 m byla obklopena prstencovým příkopem širokým sedm metrů a metr hlubokým. Uprostřed kruhu se objevila kúlová jáma o průměru 0,6 m. Zde podle slov letopisce stála pravděpodobně dřevěná socha Peruna, svržená roku 988 do řeky. Od prvního objevu V. V. Sedova se nálezy východoslovanských okrouhlých kultovních míst rozmnožily natolik, že je možno konstatovat některé jejich společné rysy. Byla vždy budována v cípech nízkých mysových výběžků, zvedajících se dva až pět metrů nad okolní řeky či bažiny. Jsou vždy okrouhlá a mají průměr 12 až 30 metrů v těch případech, kdy šlo o centrální kultovní místa celokmenového významu. Místní objekty byly menší, například u vesnice Chodosoviči měla okrouhlá plošina průměr jen sedm metrů o šířce příkopu jen 40 cm. Na řece Don byla zjištěna plošina, tvarem i rozměry obdobná mikulčická (Solovjeva 1970, 304—305). Z geografického hlediska představuje nejbližší analogii mikulčickému kruhovému objektu stavba z Pohanska, správně B. Dostálem (1968, 25 a n.) interpretovaná jako kultovní.

3. Popisy hrobů.

Následující popisy jsou velmi zkráceným výtahem nejdůležitějších údajů z archívních nálezových zpráv, uložených na výzkumu v Mikulčicích. Po čísle hrobu následuje orientační dodatečné označení čtverce, dále hloubka pod původním povrchem a poloha kostry podle světových stran, kde jako první je uváděna hlava a další údaj se týká nohou. Značné problémy na Klášteřisku působilo ohraničení hrobových jam. Přirozeně se jejich zásypy ničím neodlišovaly od okolí v těch případech, kdy nebyly zahloubeny pod úroveň podložního písku. Avšak ani tehdy, když se na kostru narazilo hlouběji, nebylo vždycky možné určit přesný rozsah hrobové jámy, která se v podložním písku rýsovala jen ve výjimečných případech. S ohledem na to, že hroby v Mikulčicích jsou číslovány průběžně bez přihlížení k místu nálezu, chybějí v následujícím seznamu některé hroby, náležející pohřebišťům na knížecím hradě, nebo v trati Žabník (obr. 39).

Skutečné velikosti předmětů z hrobových celků jsou zachyceny na obr. 10 až 25 a odpovídají jednotlivým vyobrazeným měřítkům.

Obr. 10 — měř. 1 : 2, 3, 15, 22, 23; k ostatním patří měř. 2.

Obr. 11 — měř. 1 : 4, 5, 6, 10, 11, 13; k ostatním měř. 2.

Obr. 12 — měř. 1 : 26; měř. 2 : 13; k ostatním měř. 3.

Obr. 13 — měř. 1 : 12, 21; k ostatním měř. 2.

Obr. 14 — měř. 1 : 4, 11, 12; k ostatním měř. 2.

Obr. 15 — měř. 1 : 6, 10, 20; k ostatním měř. 2.

Obr. 16 — měř. 1 : 14, 23; k ostatním měř. 2.

Obr. 17 — měř. 1 : 11; k ostatním měř. 2.

Obr. 18 — měř. 1 : 12, 13, 14, 15, 18; měř. 2 : 11; k ostatním měř. 3.

Obr. 19 — měř. 1 : 1, 7; k ostatním měř. 2.

Obr. 20 — měř. 1 : 10; měř. 2 : 7; k ostatním měř. 3.

Obr. 21 — měř. 1 : 7, 22, 30, 31, 32, 33; k ostatním měř. 2.

Obr. 22 — měř. 1 : 10; k ostatním měř. 2.

Obr. 23 — měř. 1 : 11; k ostatním měř. 2.

Obr. 24 — měř. 1 : 7; k ostatním měř. 2.

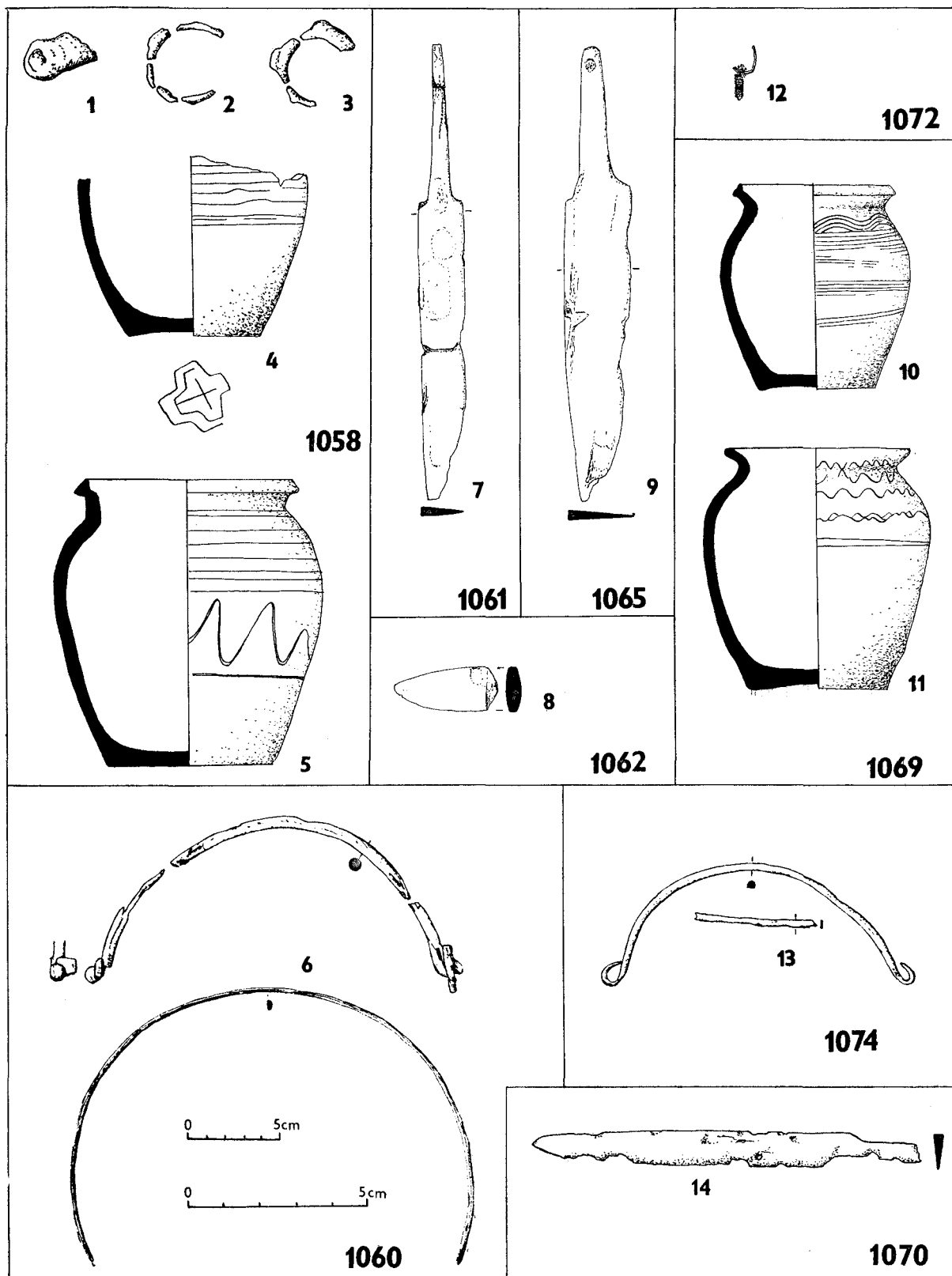
Obr. 25 — měř. 1 : 8, 10, 20; k ostatním měř. 2.

896, H/6, hl. 40 cm, Rozdrcená lebka, u ní klíční kost, zlomek kosti stehenní a pánevní. Bez nálezů.

897, H/6, hl. 60 cm, V—Z. Poměrně dobře zachovaná kostra, naznak natažená, s pravou rukou mírně ohnutou v lokti. Kostí nohou a levá loketní kost dislokovány,

zřejmě narušeny mělkou prohlubní v místech nohou. Bez nálezů.

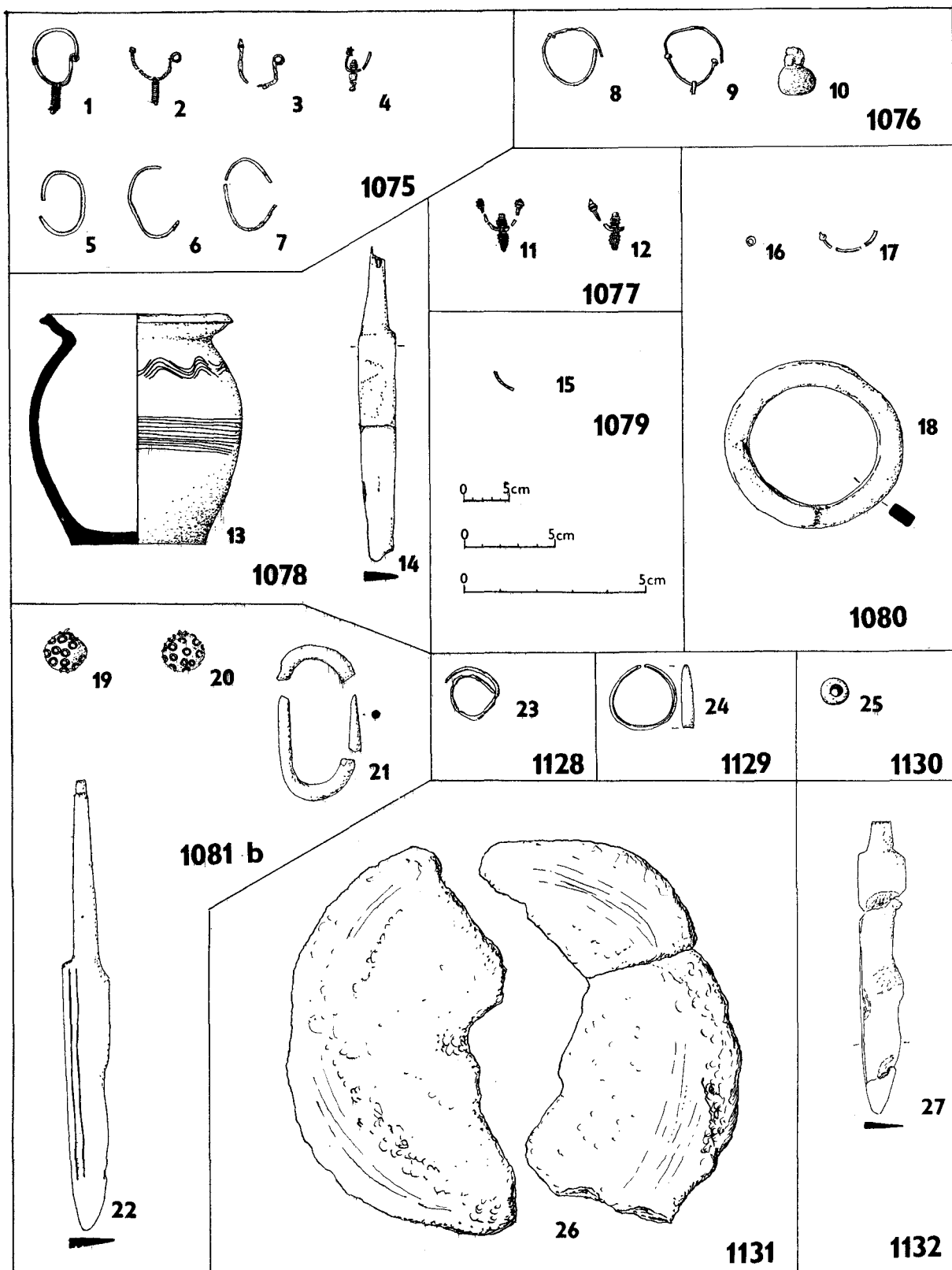
898, H/6, hl. 60 cm, SVV—JZZ. Dobře zachovaná kostra naznak, levá ruka ohnuta v pravém úhlu je položena přes břicho, pravá ohnuta ostře směřuje k bradě. Nohy

Obr. 11. Abb. 11. Mikulčice—Klášteřísko. Nálezy z hrobů. — Funde aus Gräbern.

v kolenou silně pokrčeny, kolena ční vzhůru. Bez nálezů. 899, H/6, hl. 60 cm, JZ—SV. Naznak natažená kostra, téměř ve stejné poloze jako kostra 898, ale v opačné

orientaci. Obě kostry se lebkami skoro dotýkají. Levá ruka ohnutá leží napříč přes břicho, pravá spočívá na prsou. Nohy jsou pokrčeny. Bez nálezů.

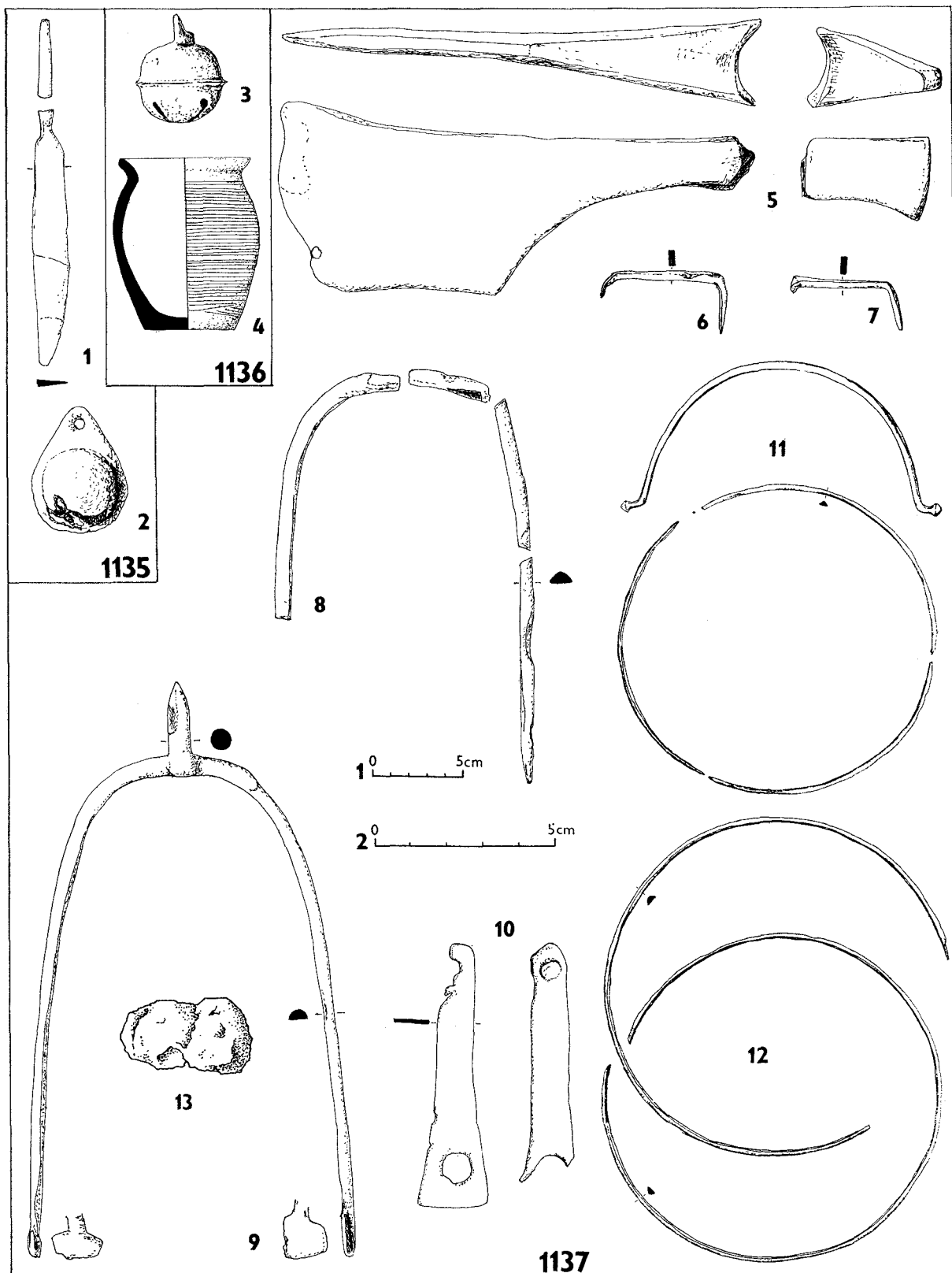

Obr. 12. Abb. 12. Mikulčice—Klášteřísko. Nálezy z hrobů. — Funde aus Gräbern.

943, I/6, hl. 40 cm, JZ—SV. Značně poškozená kostra, naznak natažená. Zbytky lebky nalezeny asi 20 cm vlevo od pánve. Nohy kostry zasahují nad výplň obj. 712a,

neproklesávají však do ní. Bez nálezů.

944, F—G/6, hl. 50 cm, JZZ—SVV. Naznak natažená kostra s levou rukou ostře ohnutou v lokti a spočívající

Obr. 13. Abb. 13. Mikulčice—Klášteřísko. Nálezy z hrobů. — Funde aus Gräbern.

na prsou, pravá ruka leží napříč přes břicho. Bez nálezů. 945, G/6, hl. 40 cm, asi JZ—SV. Nalezeny jen zbytky rozrušené dětské lebky, zlomky žebér a dolní čelisti.

O 30 cm dále leží ještě zlozek dlouhé kosti. Bez nálezů. 946, F—G/6, hl. 50 cm, JZ—SV. Na úrovni podložního písku naznak natažená kostra. Ruce v loktech ostře ohnu-

té vybíhají ke krku, nohy pokrčené s koleny vyhnutými doleva. Bez nálezů.

947, F—G/6, hl. 65 cm, JZ—SV. Naznak natažená kostra, 15 cm pod úrovní podloží, hrudní partie dislokována. Bez nálezů.

948, G/6, 55 cm, JZZ—SVV. Na úrovni podložního písku naznak natažená kostra. Bez nálezů.

949, G/6, hl. 60 cm, JZZ—SVV. Kostra natažená naznak, nepatrně pod úrovní podložního písku. Nohy vybíhají šikmo vzhůru a jsou asi 25 cm výše než tělo. Obě ruce s lokty od těla spočívají na pravé pánevní kosti, nohy od kolen dolů mírně roztaženy. Bez nálezů.

950, G—H/6, hl. 80 cm, JZZ—SVV. Naznak natažená kostra, 20 cm pod úrovní podložního písku. Levá ruka podél těla, pravá v lokti ohnutá šikmo přes břicho. Tělo ve střední části mírně prokleslé, nohy o 20 cm výše. Bez nálezů.

951, G/6 (27), hl. 70 cm, JZZ—SVV. Naznak natažená dětská kostra má dislokovanou horní část těla. V původní poloze zůstala pravá paže, pravá část hrudníku, levá kost pažní, pánev a nohy. Dolní čelist je rovněž posunuta ze své původní polohy. Bez nálezů.

952, H/6, hl. 70 cm. Šupiny dětské lebky, dolní čelist a kost pažní. Bez nálezů.

953, H/6, hl. 70 cm, JZ—SV. Dobře zachovaná kostra, naznak natažená, levá ruka na pánvi, pravá silně pokrčená směřuje ke krku. Skrčené nohy ční kolena vzhůru. Dolní čelist posunuta asi 20 cm nad lebku. Bez nálezů.

954, G/6, hl. 50 cm. Zbytky dětské lebky a zlomek žebra. Bez nálezů.

955, G/6, hl. 70 cm, JZZ—SVV. Naznak natažená kostra je mírně pod úrovní podložního písku. Kosti špatně zachované. Bez nálezů.

956, G—H/6, 55 cm, JZZ—SVV. Dobře zachovaná kostra, naznak natažená. Chybí předloktí pravé ruky. Těsně při pravém boku kostry leží kostra 961, jejíž některé kosti zasahují pod kosti hrobu 956. Nálezy. Vlevo od pánve železný nůž (i. č. 594-822/68; obr. 10 : 1).

957, H/6, hl. 60 cm, Z—V. Špatně zachovaná dětská kostra, většina kostí dislokovaných. Bez nálezů.

958, I/6, hl. 60 cm, JZ—SV (?). Dětská lebka a zbytky pánevních kůstek. Nálezy. 60 cm severovýchodně od lebky, tedy asi původně u nohou kostry, nalezena nádobka (i. č. 594-1029/68; obr. 10 : 3), vedle nádoby dno jiného hrnce (i. č. 594-1028/68; obr. 10 : 2).

959, G/6, hl. 45 cm. V šedé hlinitopísčité vrstvě zlomky dětské lebky. Bez nálezů.

960, G/6, hl. 75 cm, Z—V. V podložním písku se vyrýsovala obdélná hrobová jáma o rozměrech 55 × 150 cm. Na jejím dně, asi 15 cm pod úrovní podloží, nalezeny zlomky dětské lebky a dvou dlouhých kostí. Bez nálezů.

961, G—H/6, hl. 70 cm, SVV—JZZ. Naznak natažená kostra s rukama přeloženými napříč přes břicho. Stehenní kosti vybíhají šikmo vzhůru, části nohou od kolen dolů chybí až na zlomek levé holeně. Lebka i s dolní čelistí leží 10—15 cm pod páteří. Pravá pánevní kost a pravý loket zasahují pod kostru č. 956. Bez nálezů.

962, I—J/6, hl. 60 cm, JZZ—SVV. Špatně zachovaná dětská kostra, původně asi natažená naznak. Ruce až na levou kost pažní chybí. Bez nálezů.

963, J/6, hl. 30 cm, JV—SZ. Špatně zachovaná kostra, nohy mírně pokrčené vytočeny kolena vlevo, pravá ruka u těla, levá ohnutá přes břicho. Kostra leží ve stejné hloubce, jako odpadová vrstva na rozhraní čtverců I/6 a J/6, která svým okrajem zasahuje až nad kostru. Bez nálezů.

946, G/7, hl. 65 cm, SZZ—JVV. Na dně hrobové jámy, zapuštěné 20 cm do podložního písku, ležela dětská kostička, původně natažená na zádech. Lebka rozdrčená, žebra dislokována, kosti rukou se nedochovaly. Bez nálezů.

965, G—H/7, hl. 70 cm, JZ—SV. Špatně zachovaná a částečně dislokovaná kostra dítěte, naznak, asi 10 cm pod úrovní podložního písku. Nálezy. 30 cm severozápadně od nohou olovo (i. č. 594-639/68; obr. 10 : 4).

966, J/6, hl. 55 cm, JZZ—SVV. Dobře zachovaná kostra natažená naznak. Nálezy. Vedle levého lokte u žeber hrotem šikmo vzhůru k hlavě nůž (i. č. 594-824/68; obr. 10 : 5).

967, J/6, hl. 40 cm, JZ—SV (?). Zbytky špatně zachované dětské kostičky. Bez nálezů.

968, K/6, hl. 40 cm. Špatně dochovaná kostra dítěte. Bez nálezů.

969, J/6—7, hl. 50 cm, JZZ—SVV. Naznak natažená a poměrně dobře zachovaná kostra. Bez nálezů.

970, K/6, hl. 50 cm, SZ—JV. Špatně dochovaná, naznak natažená kostra, od bederní páteře dolů neporušená, několik hrudních a krčních obratlů a žeber dislokovaných, horní část kostry chybí, patrně porušena hrotem 977. Bez nálezů.

971, K/6, hl. 60 cm, JZZ—SVV. Naznak natažená dětská kostra. Bez nálezů.

972, K/6, 70 cm, JZZ—SVV. Naznak natažená kostra, lebka rozdrčená. Bez nálezů.

973, I/6, 75 cm, JZZ—SVV. Na dně hrobové jámy o rozměrech 200 × 60 cm leží naznak natažená kostra s rukama podél těla. Bez nálezů.

974, J/6—7, hl. 70 cm, Z—V. Hrobová jáma jen mělce zapuštěná do podloží. Špatně zachovaná kostra, naznak natažená, s rukama podél těla. Nálezy. U levého ramene zlacený terčík s obrazem dlouhovlasého muže (i. č. 594-711/68; obr. 10 : 8), nad levým předloktím průvlečka (i. č. 594-941a/68; obr. 10 : 11) a soustružnický nůž (i. č. 594-941/68; obr. 10 : 12), na vnitřní straně předloktí zavírací nůž (i. č. 594-940/68; obr. 10 : 10) a těsně při něm dva kamenné úštěpy (i. č. 594-1003/68; obr. 10 : 6, 594-1004/68; obr. 10 : 7). Na levé pánevní kosti nůž (594-825/68; obr. 10 : 9).

975, F/6, hl. 40 cm, JV—SZ. Zbytky původně naznak natažené kostry, pochované pravděpodobně současně s kostrou 1064, obě porušené hrotem 1080. Bez nálezů.

976, H/6, hl. 75 cm, JZZ—SVV. V tmavošedé výplni žlábků, 35 cm pod úrovní podložního písku, naznak natažená kostra dítěte. U brady několik žeber a obratlů v neanatomické poloze, dislokované ulny asi 15 cm nad kostrou spolu s několika žebry, pánevní kost leží u lebky. Mezi lidskými kostmi nalezeno několik kostí zvířecích a česka se dvěma články prstů dospělého jedince. Bez nálezů.

977, K/5—6, hl. 80 cm, SZZ—JVV. Hrobová jáma s dnem asi 15 cm pod úrovní podložního písku, porušila

hrob 970. Kostra naznak, v natažené poloze, s rukama podél těla.

Nález. Po obou stranách lebky drobné zlomky měděného drátu, patrně zlomky náušnic (neinventováno).

979, K/6, hl. 90 cm, JZ—SV. V hrobové jámě zahloubené asi 20 cm do podložního písku leží přeházené dětské kosti. Kosti horní části těla, ruce i pánev, zcela dislokovány, kosti nohou sice posunuty, ale zhruba v anatomické poloze. U nohou ležela mandibula a v horní části hrobu pánevní kost jiného, mladšího dítěte. Bez nálezů.

980, K/6, hl. 100 cm, JZ—SV (?). V tmavé výplni jámy 713 nalezena asi 25 cm nad dnem rozházená kostra dítěte.

Nález. 10 cm od lebky bronzová náušnice (i. č. 594-666/68, obr. 10 : 13).

981, J/5—6, hl. 60 cm, JZZ—SVV. V zásypu jámy 712, asi 30—40 cm nad jejím dnem, leží na levém boku s hlavou k severu 1. kompletní kostra koně. Na páteři koně, souběžně vedle sebe, lidské nohy, s koňskou páteří svírají zhruba pravý úhel. Směrem k chodidlům se kosti svažují šikmo dolů. Horní část těla zcela chybí, u proximálních konců stehenních kostí byly nalezeny jen dvě záprstní kůstky a zlomek dlouhé kosti. Bez nálezů.

1026, F/6, hl. 45 cm. Značně poškozená dětská lebka i s dolní čelistí. Bez nálezů.

1027, H—I/5, hl. 40—50 cm, JZZ—SVV. Naznak natažená kostra s rukama na pánvi. Pravá horní část trupu překrývá ohniště z opálených kamenů a do červena vypáleného písku, které je situováno v mělké prohlubni v podloží. Hloubka ohniště pod kosterou je 20 cm. Bez nálezů.

1028, I/5, hl. 35 cm, SVV—JZZ. Zetlelé části stehenních kostí. Bez nálezů.

1029, K/5, hl. 35 cm, SSZ—JJV. V tmavé hlinité vrstvě leží na levém boku se silně pokrčenýma nohama špatně zachovaná dětská kostra. Asi metr jižněji ve stejné hloubce zbytky 3. koňské kostry a hrob 1034. Bez nálezů.

1030, J—K/7—8, hl. 70 cm, JV—SZ. V hrobové jámě mělce zahloubené do podložního písku dobře zachovaná kostra, natažená naznak. V anatomické poloze je pouze lebka, lopatky, pravá část hrudníku a pravá ramenní kost. Ostatní kosti dislokovány v zásypu hrobu 1061, ale jen v části přilehlé hrobu 1030. Některé kosti hr. 1030 ležely přímo na kostech spodního hrobu 1061. Bez nálezů.

1031, K/7, hl. 50 cm, SSZ—JJV. Kostra na úrovni podložního písku, na pravém boku, s rukama silně skrčenýma před tělem. Rovněž nohy jsou silně pokrčené, kolena u brady, chodidla u pánve. Bez nálezů.

1032, K/5, hl. 40 cm. V promíseném písku šupiny lebečních kostí a dlouhá kost malého dítěte. Bez nálezů.

1033, K/7—8, hl. 60 cm, SSZ—JJV. Na úrovni podložního písku naznak natažená dobře zachovaná kostra. Pravá ruka ohnutá spočívá na pánvi, levé předloktí a bederní obratle dislokovány. Bez nálezů.

1034, K/5, hl. 50 cm, Z—V. Kostra na úrovni písčitého podloží, pod zadní částí koňské kostry, naznak natažená, dobře zachovaná. Levá ruka s dislokovanou loketní kostí podél těla, pravá ruka na pánvi. Kostra koně č. 3, jejíž zadní část hrob překrývala, nebyla hrobem narušena a leží asi 30 cm nad ním. Bez nálezů.

1035, K/5, hl. 80 cm, JVV—SZZ. Ve výplni žlábků vý-

chodní části stavby naznak natažená kostra. Levá ruka podél těla, pravá pokrčená v lokti leží na pánvi. Pravá noha natažená, levá v koleni ohnutá je amputovaná těsně nad kotníkem. Bez nálezů.

1036, K/5, hl. 55 cm. Na úrovni podložního písku, těsně vedle hrobové jámy 1045, obličejová část lebky. Pravděpodobně jde o pohřeb porušený při hloubení hrobové jámy 1045, v níž byly nalezeny úštěpy dlouhých kostí. Bez nálezů.

1037, K/5—6, hl. 40 cm, SZ—JV. V šedé písčitohlinité vrstvě naznak natažená kostra dítěte. Většina kostí je mírně dislokována. Bez nálezů.

1038, I/7, hl. 45 cm, SZ—JV. V šedé písčitohlinité vrstvě kostra na pravém boku. Levá ruka silně pokrčená před tělem, pravá pod tělem, nohy rovněž skrčeny. Bez nálezů.

1039, H/7, hl. 55 cm, JZ—SV. Na úrovni podložního písku naznak natažená kostra. Pravá ruka podél těla, levá dislokovaná. V hrobě nalezeny na různých místech kosti jiného dítěte, které byly i v hrobě 1047, jenž těsně vedle kostry 1039 zasahuje levým ramenem pod nohy kostry 1039. Bez nálezů.

1040, H/7, hl. 55 cm, JZZ—SVV. Na úrovni podložního písku naznak natažená kostra. Lehce ohnuté ruce se sbíhají na pánvi, trupová část poněkud stočena na pravý bok. Bez nálezů.

1041, K/5, hl. 70 cm, JZZ—SVV. Dětská kostra asi 10 cm nad dnem sídlištního objektu, do jehož zásypu byl hrob zapuštěn. Dochovala se obličejová část lebky, dolní čelist, kost pažní a dlouhé kosti nohou. Ostatní kosti straveny.

Nález. U nohou kostry nádobka (i. č. 594-1334/69; obr. 10 : 15) a asi 10 cm nad stehenními kostmi železný nožík (i. č. 594-1332/69; obr. 10 : 14).

1042, I—J/7, hl. 60 cm, V—Z. Na hladině podložního písku, naznak v natažené poloze špatně zachovaná kostra. Ruce založeny za hlavou: levá loktem od těla končí pod lebku, pravá paže vybíhá podél lebky vzhůru za hlavou. Bez nálezů.

1043, H—I/7, hl. 55 cm, JZZ—SVV. V šedém promíseném písku na úrovni podloží naznak natažená kostra s rukama podél těla. Bez nálezů.

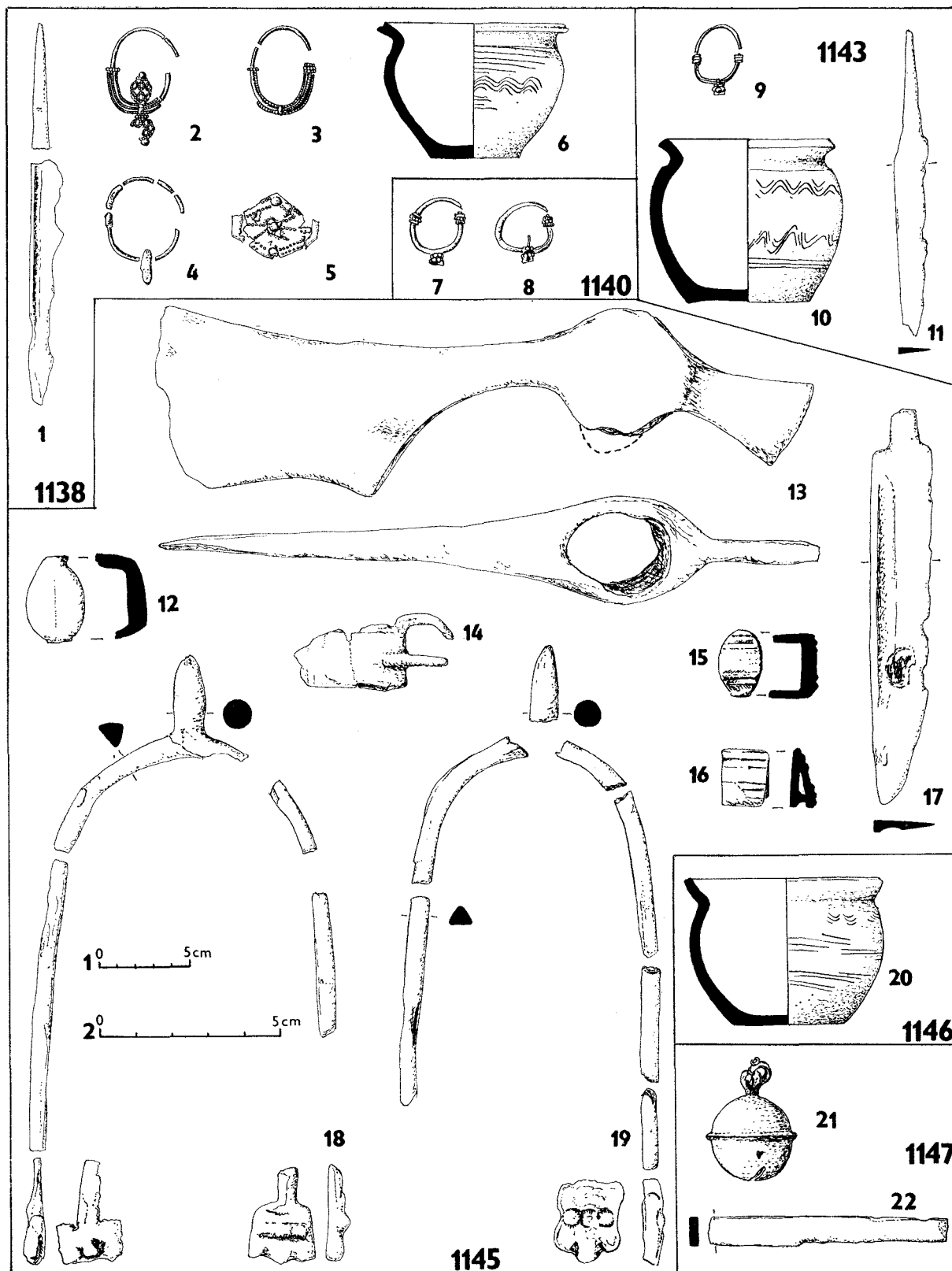
1044, F/6, hl. 45 cm, JJV—SSZ. Naznak natažená a špatně zachovaná kostra. Ruce ostře v loktech ohnuté spočívají na ramenou. Kostra v pravém úhlu překrývá základovou rýhu dřevěné stavby. Bez nálezů.

1045, K/5, hl. 60 cm, SZ—JV. Naznak natažená a špatně zachovaná kostra. Drobné kosti nohou zasahují k lebce hrobu 1041, což znamená, že oba hroby jsou buď současné, anebo hrob 1045 je mladší, neboť by jinak došlo k dislokaci kostí při hloubení hrobu 1041.

Nález. U levé ruky železný nožík (i. č. 594-1333/69; obr. 10 : 16).

1046, H/7, hl. 80 cm, JZZ—SVV. Poměrně dobře zachovaná naznak natažená kostra v hrobové jámě mělce zahloubené do podložního písku. Pravá ruka podél těla, levá na pánvi. Natažené nohy jsou v kotnicích překříženy. Bez nálezů.

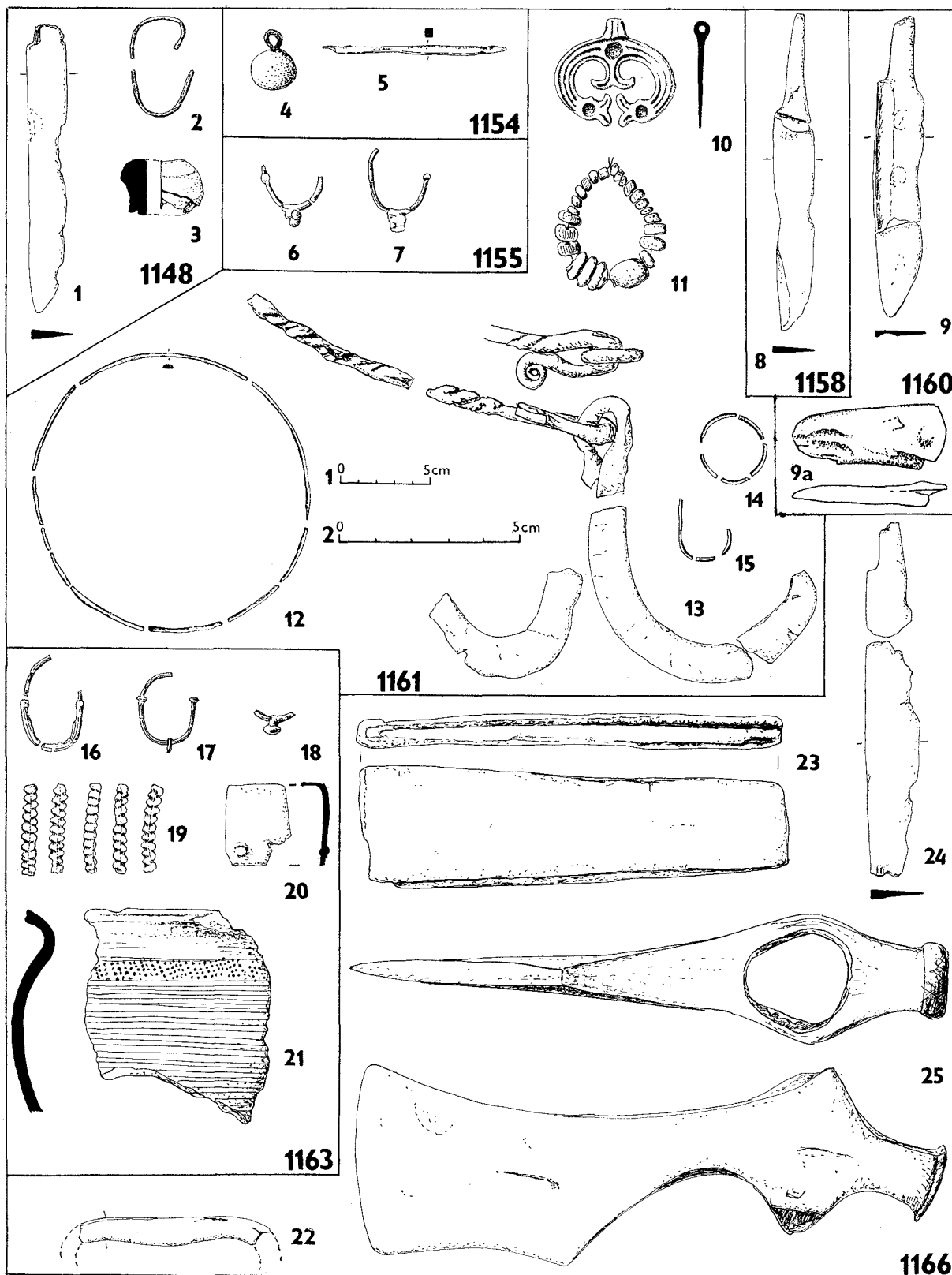
1047, H/7, hl. 70 cm, SVV—JZZ. Dobře zachovaná kostra natažená naznak, pravá ruka podél těla, levá na pánvi. Horní levá část kostry je překryta nohama kostry 1039. V zásypu hrobu dislokované dětské kosti, podobné jako v hrobu 1039. Bez nálezů.

Obr. 14. Abb. 14. Mikulčice—Klášteřísko. Nálezy z hrobů. — Funde aus Gräbern.

1048, J/7, hl. 60 cm, JVV—SZZ. V šedé hlinitopísčité vrstvě špatně zachovaná kostra, naznak natažená, s koleny pokrčenými do levé strany. Bez nálezů.

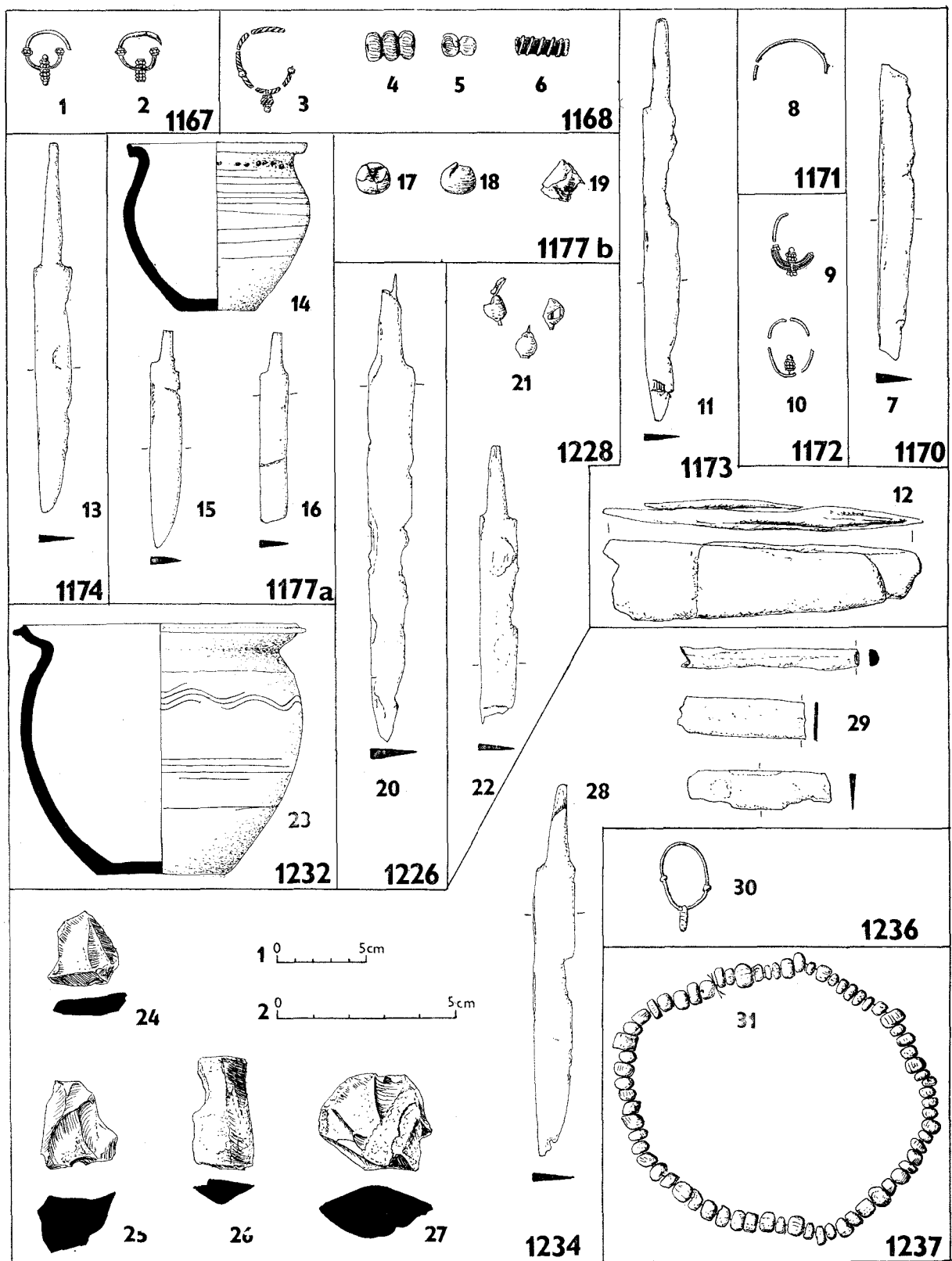
1049, K—L/7, hl. 60—70 cm, JZZ—SVV. V hrobové jámě zahloubené 15 cm do podložního písku naznak kostra. Pravá ruka na pánvi, levá silně pokrčená spočívá

Obr. 15. Abb. 15. Mikulčice—Klášteřísko. Nálezy z hrobů. — Funde aus Gräbern.

na levém rameni. Nohy skrčeny, kolena vybíhají vlevo a překrývají hrobovou jámu 1057. Drobné kosti pravé ruky jsou od předloktí vzdáleny 10—15 cm. Bez nálezů.

1050. J—K/6—7, hl. 70—105 cm, JZ—SV. Kostra natažená naznak, s rukama podél těla. Horní část leží vodorovně, pánev, pravé předloktí a dolní část páteře pro-

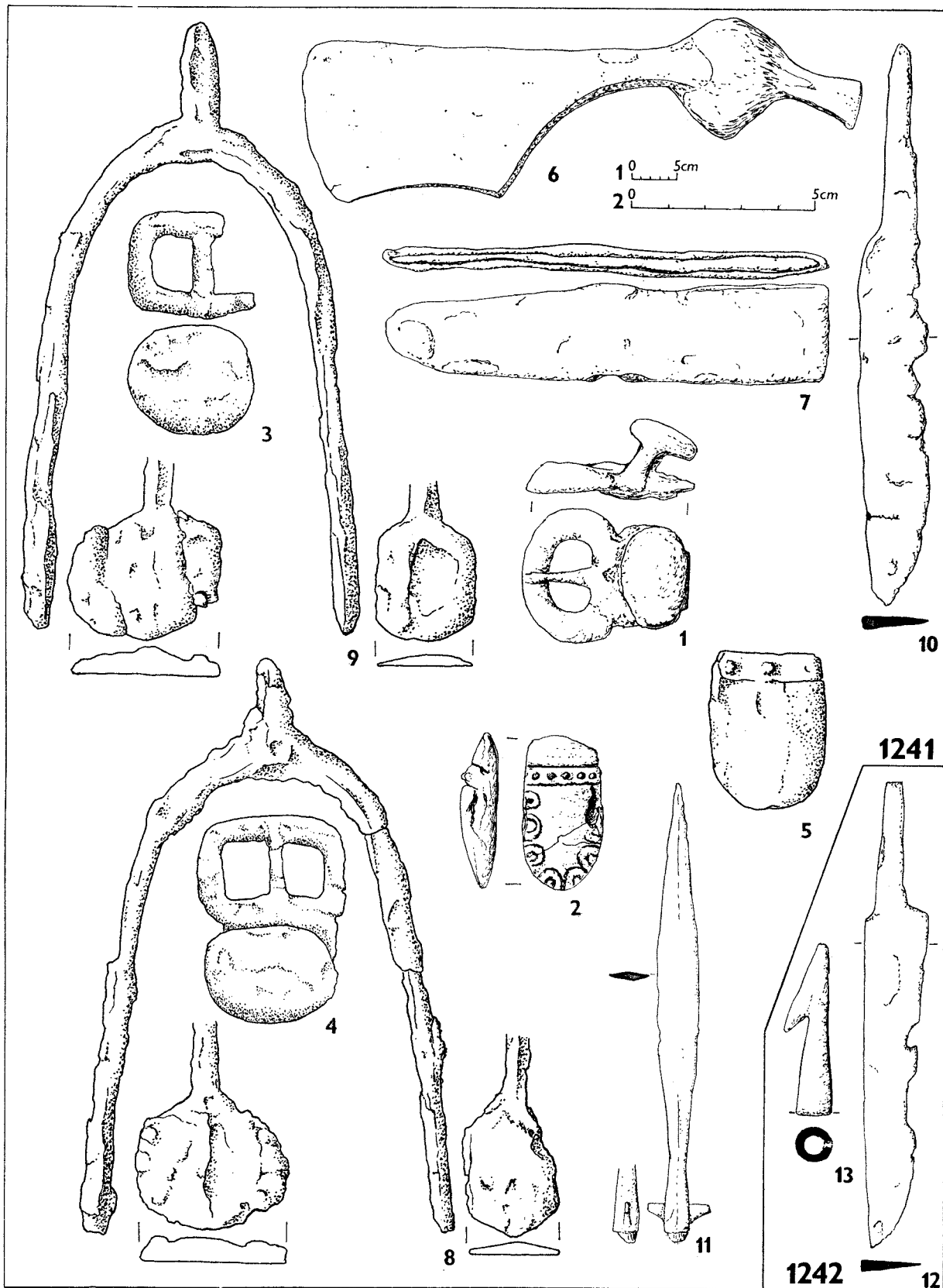

Obr. 16. Abb. 16. Mikulčice—Klášteřísko. Nálezy z hrobů. — Funde aus Gräbern.

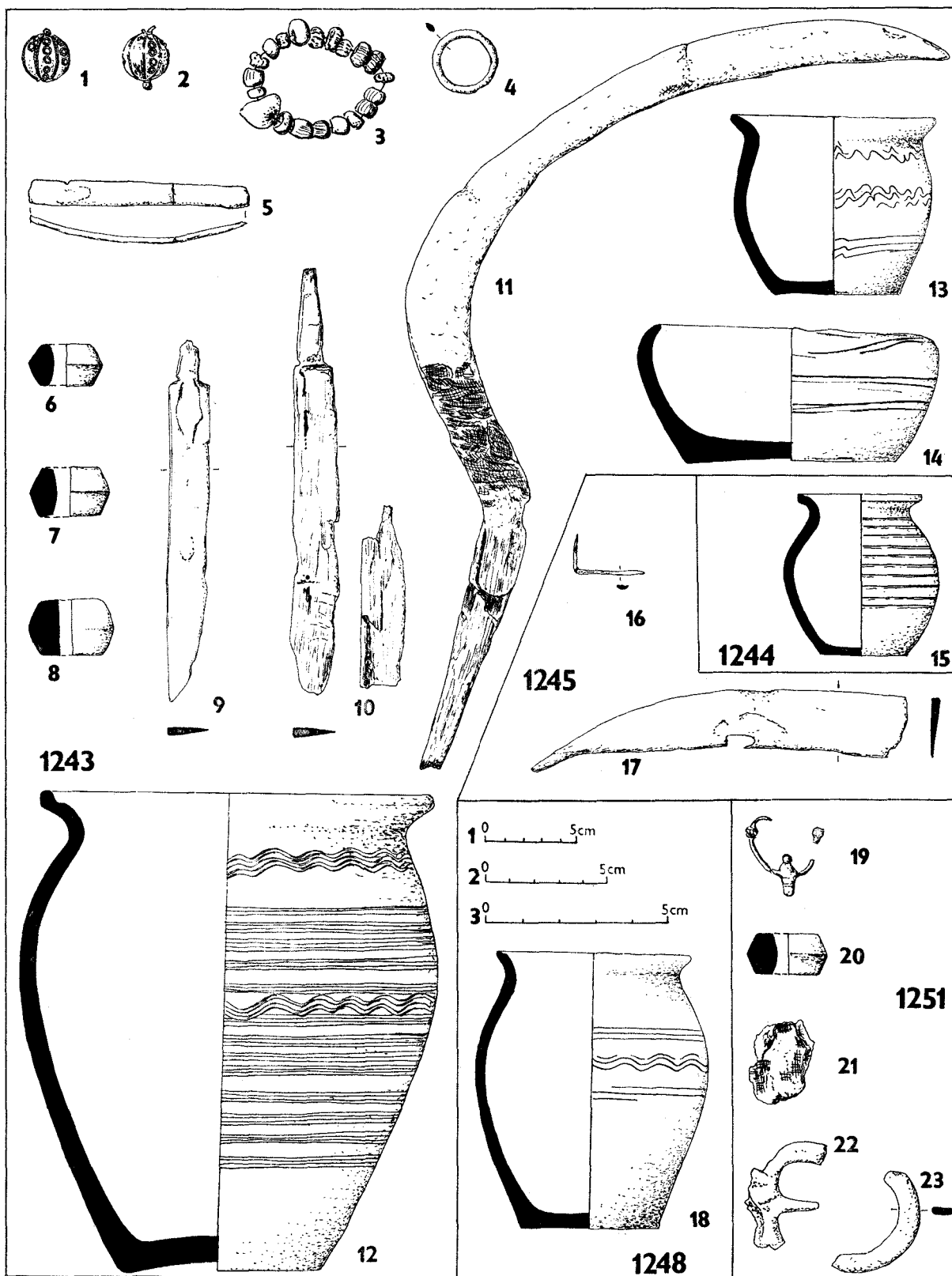
klesává do zahloubeného obj. 713, stehenní kosti vodorovně téměř na dně jámy, holeně vyčníhají šikmo vzhůru a chodidla spočívají na protější svahu obj. Tmavá

hlinitá výplň obj. 713 obsahuje uhlíky a zlomky mazanice (obr. 37).

Nálezy. U pravého předloktí nůž (i. č. 594-999/69; obr.

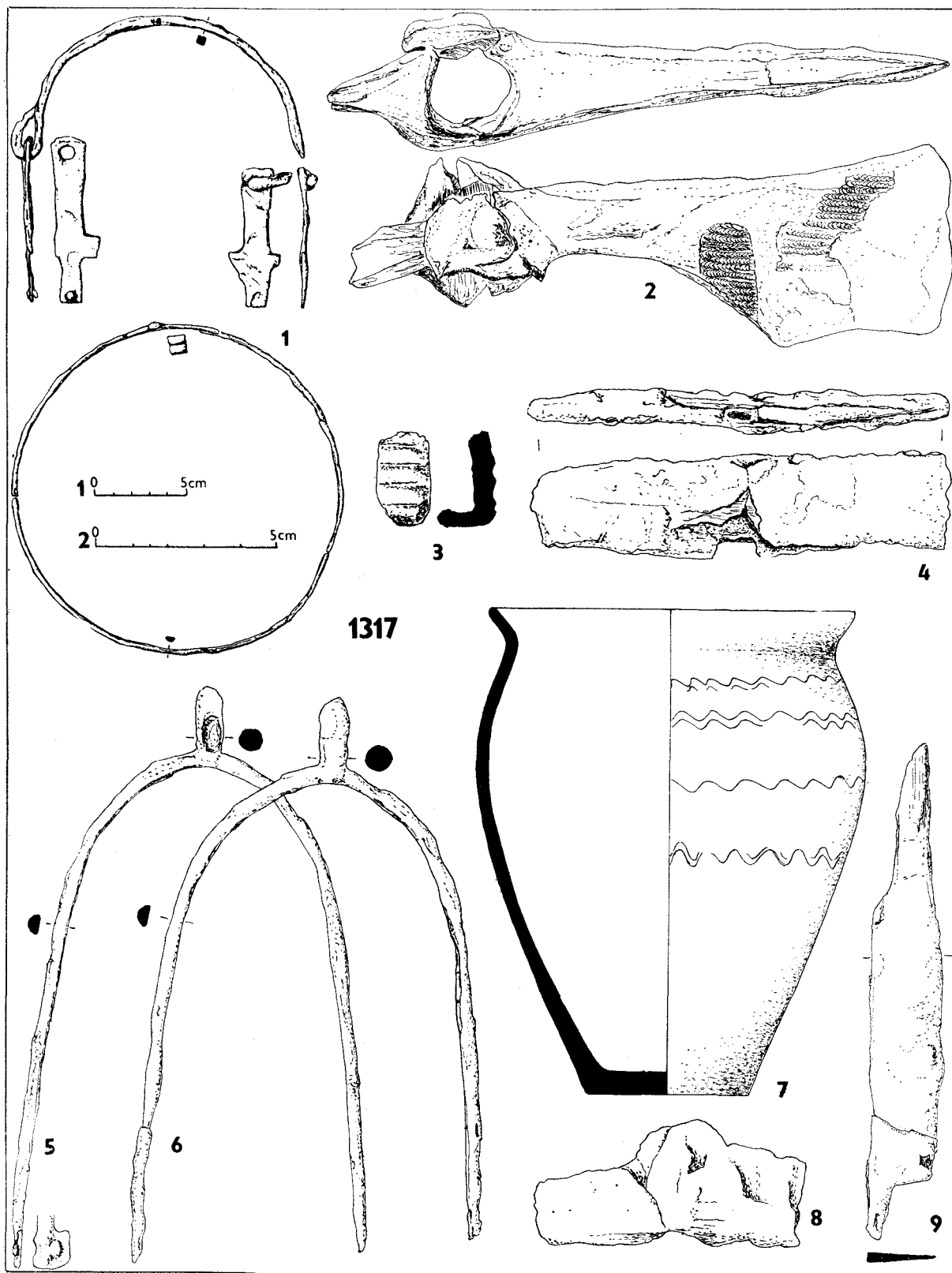
Obr. 17. Abb. 17. Mikulčice—Klášteřísko. Nálezy z hrobů. — Funde aus Gräbern.

Obr. 18. Abb. 18. Mikulčice—Klášteřísko. Nálezy z hrobů. — Funde aus Gräbern.

10 : 19), na prsou železné kování (i. č. 594-1336/69; obr. 10 : 17), u chodidel zbytky nádoby (i. č. 594-1337/69; obr. 10 : 18).

1051, J/7, hl. 60 cm, V—Z. Kostra uložena vkleče, s chodidly pod pánví, původně hluboce předkloněna na kolena, později sesunuta doleva. Páteř se esovitě vyhnula do

Obr. 19. Abb. 19. Mikulčice—Klášteřisko. Nálezy z hrobů. — Funde aus Gräbern.

boku, lebka je obličejovou částí dolů. Bez nálezů.
1052, J/7, hl. 60 cm, JVV—SZZ. Kostra naznak, s pravo-
ukou na pánvi, levá silně pokrčená končí u ramene.

Silně skrčené nohy mají kolena vysunuta doleva. Bez
nálezů.

1053, J/7, hl. 65 cm, JZZ—SVV. Kostra natažená na-

znak, asi 10 cm pod úrovní podložního písku, porušena druhotným zásahem; dislokovány některé obratle, levá část hrudního koše, obě předloktí, pánevní kosti a levá holeň. Bez nálezů.

1054, J/5, hl. 50 cm, JZZ—SVV. Dobře zachovaná kostra na pravém boku, ve skrčené poloze, leží v tmavé výplni jámy 712 b, 50 cm nad dnem, v horizontu pískové úpravy prokleslé do výplně objektu. Úprava končí u okraje hrobu, byla jím asi porušena. Nohy kostry silně pokrčeny, s koleny před tělem, chodidla u pánve. Ohnutá levá ruka leží přes tělo, pravá silně skrčená končí na pravém rameni. Bez nálezů.

1055, J/5, hl. 90 cm, Z—V. Kostra dítěte natažená nznak, s rukama podél těla, hrobová jáma o rozměrech 140 × 50. Horní část kostry zasahuje nad tmavou výplň objektu 712b.

Nálezy. Po obou stranách lebky zbytky měděných hrozníčkovitých náušnic (náušnice se rozpadly) a další zlomek bronzu, na pravém rameni zlomek železa (neinventováno).

1056, J/5, hl. 90 cm, Z—V. Nznak natažená, dobře zachovaná kostra ve výplni objektu 712b, 35 cm nad jeho dnem a 15 cm pod souvislou pískovou úpravou. Bez nálezů.

1057, K/7, hl. 90 cm, JZZ—SVV. Poškozená dětská lebka a několik ústěpů dlouhých kostí. Tento hrob zasahuje pod nohy kostry 1049, která jej pravděpodobně porušila. Nálezy. U lebky bronzový kroužek (i. č. 594-1348/69; obr. 10 : 20), v místech pravděpodobného původního uložení nohou nádobka (i. č. 594-1341/69; obr. 10 : 23) a u ní spodní část jiné nádoby (i. č. 594-1350/69; obr. 10 : 22), u střepů zlomek nože (i. č. 594-1449/69; obr. 10 : 21).

1058, K—L/7, hl. 95 cm, JZ—SV. Asi 8 cm nad dnem hrobové jámy o rozměrech 120 cm × 70 cm leží nznak natažená dětská kostra s rukama podél těla. Chybí levé předloktí, levá pánev a levá noha. Kostí levé nohy nalezeny dislokovány v jižní části hrobové jámy.

Nálezy. Na pravé klíční kosti zlomky měděného plechu (i. č. 594-1345/69; obr. 11 : 1), další podobné zbytky (i. č. 594-1346/69; obr. 11 : 3) ležely na dně hrobové jámy 20 cm vpravo od pravého ramene. Na levém rameni zlomek tenkého měděného drátu (i. č. 594-1344/69; obr. 11 : 2), u pravého kolena nádobka (i. č. 594-1342/69; obr. 11 : 5), pod ní dolní část další nádoby ve střepch (i. č. 594-1343/69; obr. 11 : 4).

1059, K/7, hl. 85 cm, SZ—JV. V hrobové jámě o rozměrech 200 × 100 cm kostra natažená nznak, s rukama podél těla. Nad západní okraj této jámy zasahuje hrob 1031. Asi 30 cm nad nohama kostry 1059 leží lebka hrobu 1033. Bez nálezů.

1060, K/7, hl. 100 cm, JZZ—SVV. Na dně hrobové jámy o rozměrech 200 × 70 cm dobře zachovaná kostra, natažená nznak. V zásypu hrobu se od hloubky 50 cm pod povrchem objevovaly jednotlivé kosti dítěte.

Nálezy. U nohou věderko (i. č. 594-1351/69; obr. 11 : 6). 1061, J—K/7, hl. 60 cm, SZ—JV. Poměrně dobře zachovaná kostra natažená nznak s rukama podél těla. Ve výplni hrobové jámy nad dolními končetinami nalezeny dislokované části kostry 1030, některé se přímo dotýkají nohou kostry 1061.

Nálezy. Vpravo od páteře mezi žebry nožik (i. č. 594-

-1352/69; obr. 11 : 7).

1062, J/7, hl. 70 cm, Z—V. V hrobové jámě o rozměrech 220 × 90 cm, 15—20 cm pod úrovní podložního písku, dobře zachovaná kostra natažená nznak, s rukama podél těla (obr. 37).

Nálezy. Na předloktí levé ruky zbytky žel. nákončí (i. č. 594-1353/69; obr. 11 : 8).

1063, J/7, 8, hl. 75 cm, JVV—SZZ. Nznak natažená kostra s pravou rukou podél těla a levou napříč přes tělo. Bez nálezů.

1064, F/6, hl. 45 cm, JJV—SSZ. Nznak uložená, špatně zachovaná horní část kostry bez lebky, levá ruka podél těla, pravá ohnutá přes tělo. Z nohou se v anatomickém uložení zachovala levá stehenní kost, směřující šikmo do leva od osy těla. Těsně po pravém boku kostry 1064 je kostra 975, jejich ramena se téměř dotýkají. Pravá ruka kostry 975 zasahuje pod levou ruku kostry 1064. Asi metr severně od obou koster nalezena skupina dlouhých kostí nohou patřících k hrobům 1064 a 975. Dodatečně byl zachycen hrob 1080, který porušil nohy koster 1064 a 975. V zásypu hrobu 1080 byly nalezeny další drobné kosti nohou obou narušených hrobů. Bez nálezů.

1065, F/6, hl. 65 cm, JZ—SV. Nznak natažená kostra, s rukama podél těla.

Nálezy: Pod pravým předloktím nůž (i. č. 594-1354/69; obr. 11 : 9).

1066, F/6, hl. 50 cm. Asi 10 cm nad podloží v promíseném písku zbytky dětské lebky a dolní čelisti. Bez nálezů.

1067, J/7, hl. 70 cm. Roztroušené zbytky dětské kostry, uložené na dně černé hlinité vrstvy, která se v této části čtverce poněkud zahlubuje do písčitého podloží. Bez nálezů.

1068, I/7, hl. 55 cm, SZ—JV. Na západním okraji tmavého zásypu obj. 760 se levým bokem do výplně jámy svažuje dobře zachovaná dětská kostra, natažená nznak. Chybí ruce, s výjimkou pravé kosti pažní. Bez nálezů.

1069, I/7, hl. 70 cm, JZZ—SVV. Zbytky dětské lebky, několik dislokovaných žeber a dlouhá kost.

Nálezy. Za lebku nádobka (i. č. 594-1355/69; obr. 11 : 10), u levého boku střepy druhé nádoby (i. č. 594-1347/69; obr. 11 : 11).

1070, I/7, hl. 80 cm, Z—V. Nznak natažená kostra dítěte, hrudní partie dislokována, levé předloktí chybí (obr. 37).

Nálezy. U levého boku nožik (i. č. 594-1356/69; obr. 11 : 14).

1071, I/7, hl. 80 cm, JZZ—SVV nebo SVV—JZZ. Zbytky několika dlouhých kostí. Bez nálezů (obr. 37).

1072, I—J/7, hl. 80 cm, Z—V. Špatně zachovaná kostra uložená nznak ruce podél těla (obr. 37).

Nálezy. Pod spodní čelistí náušnice (i. č. 594-1357/69; obr. 11 : 12).

1073, I/7, hl. 60 cm, SZ—JV. V tmavém zásypu obj. 760 nznak natažená kostra, s rukama podél těla. Hrudní partie silně dislokována. Levá polovina těla a nohy se mírně svažují do výplně jámy. Bez nálezů.

1074, F/6, hl. 60 cm, JZ—SV (?). Dětská lebka se spodní čelistí v anatomické poloze.

Nálezy. V předpokládaném místě nohou věderko (i. č. 594-1335/69; obr. 11 : 13).

1075, F/6, hl. 70 cm. V obdélné jamce o rozměrech 50 × 60 cm shluk dětských kostí na ploše 23 × 27 cm.

Jde o poměrně dobře zachovanou kostru dítěte, kosti nohou však chybí.

Nálezy. Mezi kostmi i pod nimi roztroušené zlomky měděných a stříbrných hrozníčkovitých náušnic (i. č. 594-1358 až 1364/69; obr. 12 : 1—7). Pod kostmi skupina čtyř vzájemně propletených náušnic.

1076, F/6, hl. 70 cm, JZZ—SVV. V hrobové jámě o rozměrech 120 × 40 cm, špatně zachovaná naznak natažená kostra dítěte, s rukama podél těla.

Nálezy: U brady měděné náušnice (i. č. 954-1366 až 1367/69; obr. 12 : 8—9), na prsou skleněný gombík (i. č. 594-1365/69; obr. 12 : 10).

1077, F/6, hl. 70 cm, JZZ—SVV. V hrobové jámě o rozměrech 200 × 50 cm špatně zachovaná, naznak natažená kostra s rukama podél těla. Hrudní část, spodní čelist, pravá lopatka, pánev a levá kost stehenní dislokovány druhotným zásahem.

Nálezy. Na pravé lopatce měděné náušnice (i. č. 594-1368—1369/69; obr. 12 : 11—12).

1078, F/6, hl. 70 cm, JZZ—SVV. Druhotně narušená kostra dítěte, 15 cm pod úrovní písčitého podloží.

Nálezy. Uprostřed hrobové jámy nožík (i. č. 594-1370/69; obr. 12 : 14), na východním okraji hr. jámy nádobka (i. č. 594-1371/69; obr. 12 : 13).

1079, F/6, hl. 80 cm, JZ—SV. Špatně zachovaná dětská kostra, uložená naznak v natažené poloze s rukama podél těla. Hrobová jáma zahloubená 25 cm do podložního písku, výplň se téměř neliší od sterilního podloží.

Nálezy. Po obou stranách lebky zlomky měděných náušnic (i. č. 594-1372/69; obr. 12 : 15).

1080, F/5—6, hl. 70 cm, JZZ—SVV. Naznak natažená kostra, pravé předloktí položeno přes tělo. Je mladší než hroby 975 a 1064, které leží napříč žlábkem.

Nálezy. U lebky zbytky měděných náušnic (i. č. 594-1373—1374/69; obr. 12 : 16—17), u chodidel železný kroužek (i. č. 594-1375/69; obr. 12 : 18).

1081, (dvojhrob), F/6, hl. 95 cm, JZ—SV. Asi 30 cm pod úrovní podloží ležely těsně vedle sebe dvě špatně zachované kostry, evidentně současně pohřbené. JV kostra (a) byla uložena naznak, SV kostra (b) shrnuta na pravý bok, s levou rukou, ostře ohnutou v lokti, položenou na kostře 1081a a pravou rukou pod kostrou 1081a. Nálezy. U levé stehenní kosti kostry 1081b nožík (i. č. 594-1382/69; obr. 12 : 22), v břišní partii obou koster zlomky žel. přezky (i. č. 594-1383/69; 594-1384/69; obr. 12 : 21), u brady kostry 1081b dva bronzové gombíky (i. č. 594-1380, 1381/69; obr. 12 : 19, 12 : 20).

1112, K/7, hl. 50 cm. Rozptýlené kosti malého dítěte v šedém písčitém zásypu hrobové jámy 1060. Bez nálezu.

1113, H/7, hl. 55—70 cm. Rozptýlené kosti dítěte v hrobě 1039 a 1047. Jde o dětský hrob narušený při pohřbívání uvedených koster. Bez nálezu.

1114, F/5, hl. 30 cm, Z—V (?). Velmi poškozené zbytky kostry leží zčásti na zásypu jámy 758. Bez nálezu.

1115, E/6, hl. 35 cm, J—S. Špatně zachovaná dětská kostra v šedé písčitohlinité vrstvě. Bez nálezu.

1119, K/8, hl. 40 cm. V šedé hlinitopísčité vrstvě dětská lebka s dolní čelistí, u ní obratel a holenní kost. Bez nálezu.

1120, K/8, hl. 40 cm, JZ—SV. V šedé hlinitopísčité vrstvě naznak natažená, špatně zachovaná kostra dítěte, porušená druhotným zásahem. Chybí pravá část hrudní-

ku a pravá ruka. Bez nálezu.

1121, L/6, 30 cm, JZZ—SVV. Dobře zachovaná kostra v natažené poloze naznak, s rukama podél těla. Bez nálezu.

1122, L/8, 55 cm, JZ—SV. Naznak natažená dětská kostra, mělce zahloubená do písku. Horní část těla druhotně narušena, některé kosti chybí. Bez nálezu.

1123, E/6, 35 cm, JZ—SV. Naznak natažená, špatně zachovaná kostra dítěte. Pravá ruka položená na pánvi, levá podél těla. Bez nálezu.

1124, E/6, hl. 50 cm, JJZ—SVV. Špatně zachovaná, naznak natažená kostra dítěte. Dislokována obě předloktí, dolní část páteře, pánev a holeně. Bez nálezu.

1125, E/6, hl. 60 cm, JZ—SV. Špatně zachovaná kostra natažená naznak, ruce podél těla, uložena na hladině promíseného podložního písku. Bez nálezu.

1126, K/8, hl. 60 cm, S—J. Na hladině podložního písku naznak natažená kostra s levou rukou ohnutou přes tělo a pravou podél těla. Krční obratle dislokovány. Bez nálezu.

1127, L/8, hl. 70—95 cm, JZZ—SVV. Dobře zachovaná, naznak natažená kostra dítěte, uložená v černé výplni jámy 786. Hrobová jáma narušila souvislou vrstvu zlomků mazanice ve výplni objektu, nohy prolisly do původně kypřejší výplně. Bez nálezu.

1128, I/7—8, hl. 60 cm, S—J. Dobře zachovaná kostra natažená naznak na úrovni podložního písku. Ruce zkříženy na prsou, levá noha ohnutá v kolenní do pravého úhlu ční vzhůru, pravá noha silněji pokrčená s chodidlem u pánve.

Nálezy. U pánevní kosti měděná náušnice (i. č. 594-934/70; obr. 12 : 23).

1129, E/6, hl. 60 cm, JZZ—SVV. Kostra natažená naznak s rukama podél těla. Některé skupiny žeber a obratlů posunuty ze své původní polohy, stejně jako část pánve.

Nálezy. Na článku prstu pravé ruky navlečen bronzový prsten (i. č. 594-935/70; obr. 12 : 24).

1130, E/6 (57), hl. 80 cm, JZZ—SVV. Hrobová jáma měla tvar žlabu v podloží o šířce 105 cm a zachované délce 200 cm. V jihozápadní části žlabu ležela naznak špatně zachovaná kostra dítěte, dlouhá 50 cm. Levá noha pokrčená, polohu pravé nohy a rukou nelze určit vzhledem k částečnému posunutí kostí z pův. polohy.

Nálezy. Nad lebkou korálek (i. č. 594-936/70; obr. 12 : 25).

1131, E/6, hl. 70 cm, JZZ—SVV. V hr. jámě o délce 170 cm, uzavřené na obou užších stranách svisle postavenými polovinami kamenného žernovu (obr. 12 : 26) dobře zachovaná kostra s rukama podél těla. Bez nálezu.

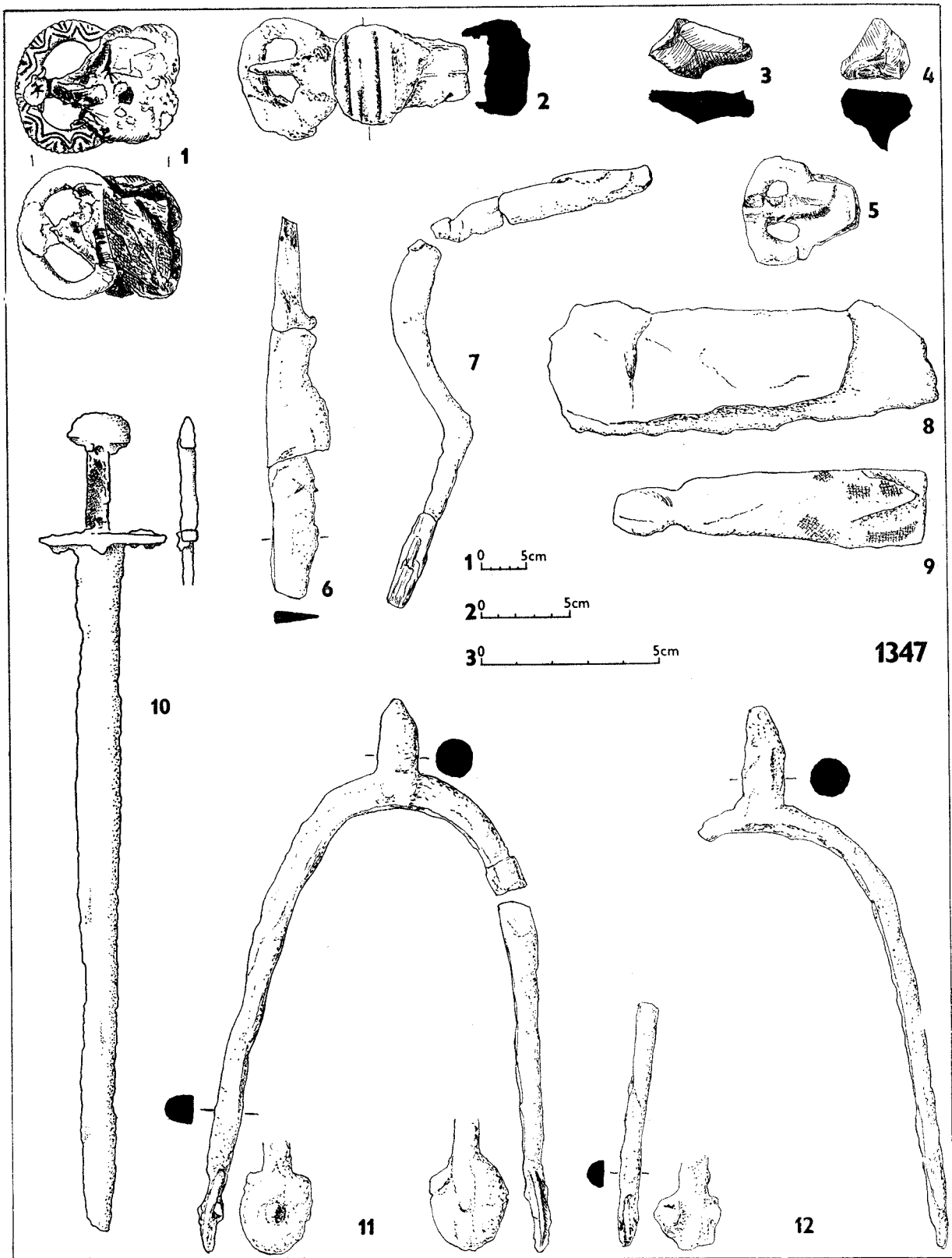
1132, E/6, hl. 75 cm, Z—V. Špatně zachované zbytky dětské kostry, 25 cm pod úrovní podloží.

Nálezy. U levého boku nožík (i. č. 594-937/70; obr. 12 : 27).

1133, K/8, hl. 60 cm. Dětská lebka a dolní čelist na úrovni podložního písku. Bez nálezu.

1134, E/5, hl. 70 cm, JZZ—SVV. Špatně zachovaná, naznak natažená kostra, 20 cm pod úrovní podložního písku. Bez nálezu.

1135, E/5—6, hl. 70 cm, SSZ—JJV. Asi 20 cm pod úrovní podloží nalezena dětská lebka s dolní čelistí, 40 cm dále zbytek stehenní kosti.

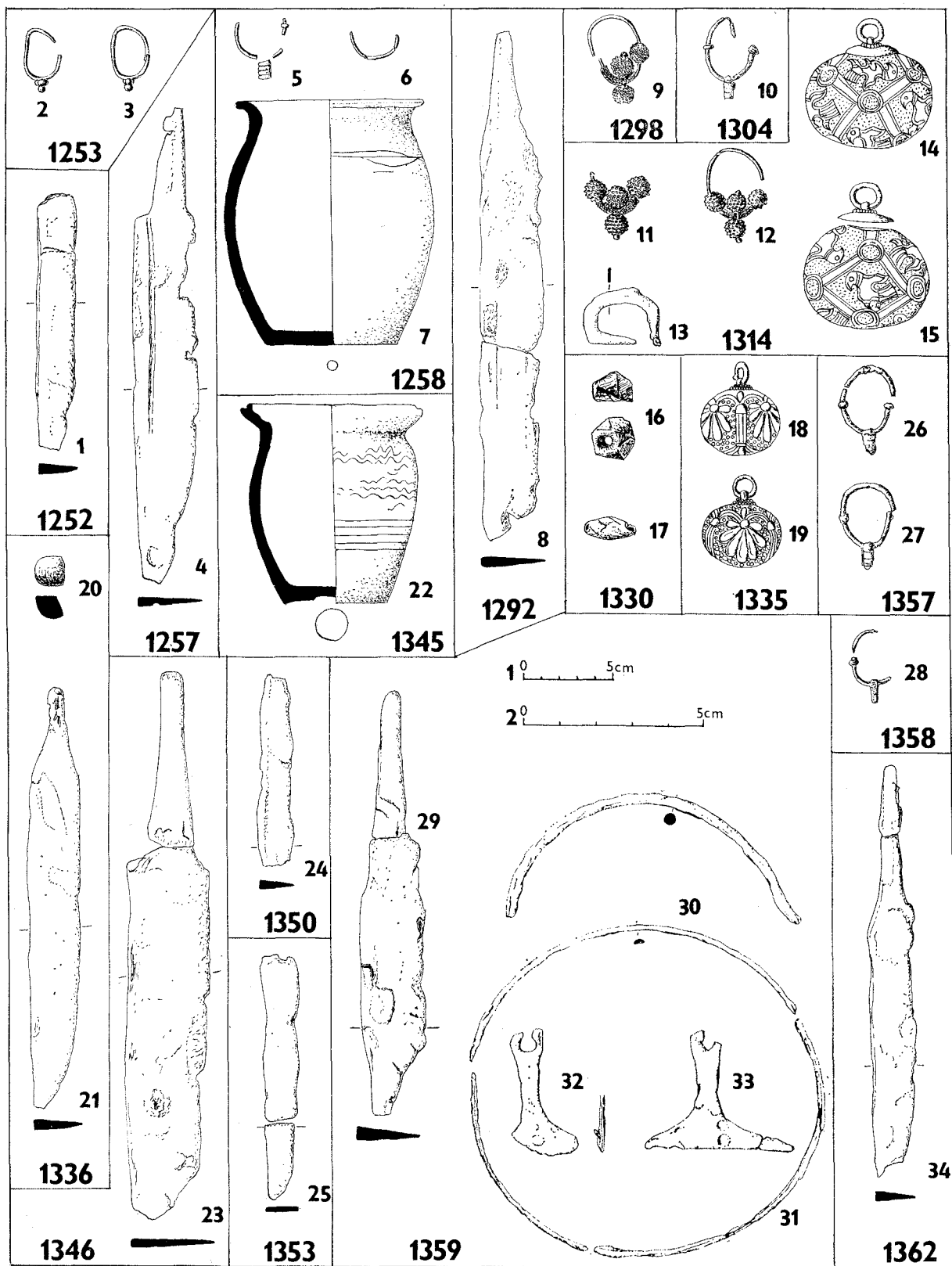

Otr. 20. Abb. 20. Mikulčice—Klášteřísko. Nálezy z hrobů. — Funde aus Gräbern.

Nálezy. U stehenní kosti žel. nožik (i. č. 594-939/70; obr. 13 : 1), vedle něj žel. gombík (i. č. 594-938/70; obr. 13 : 2).

1136, E/5, hl. 60 cm, Z—V (?). V šedém zásypu těsně pod úrovní podloží rozrušená dětská lebka.

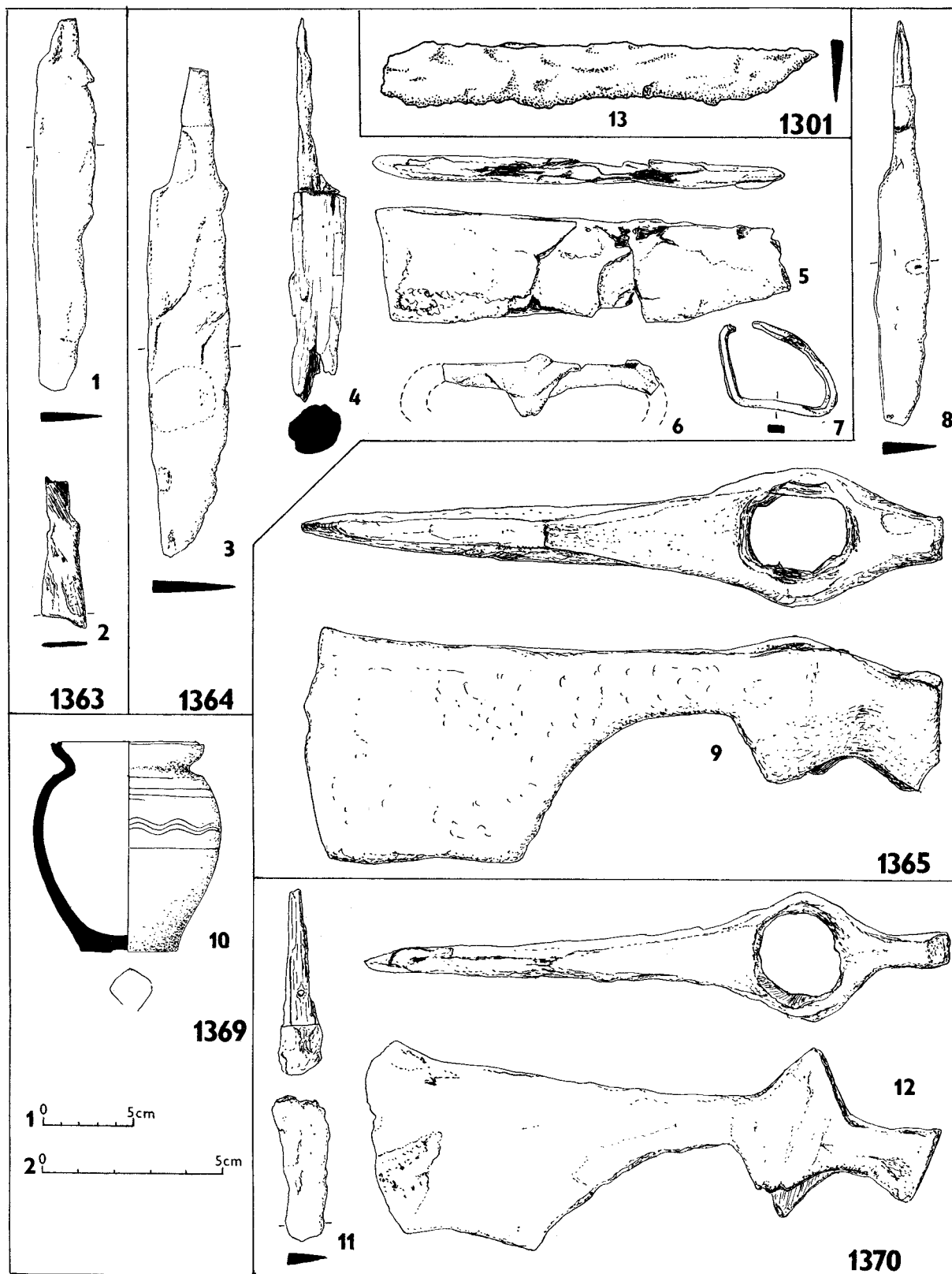
Nálezy. Přibližně v místech nohou nádoba (i. č. 594-941/

Obr. 21. Abb. 21. Mikulčice—Klášteřisko. Nálezy z hrobů. — Funde aus Gräbern.

/70; obr. 13 : 4), v místech pánve žel. rolnička (i. č. 594-940/70; obr. 13 : 3).
1137, E/5, hl. 90 cm, JZZ—SVV. Špatně zachovaná

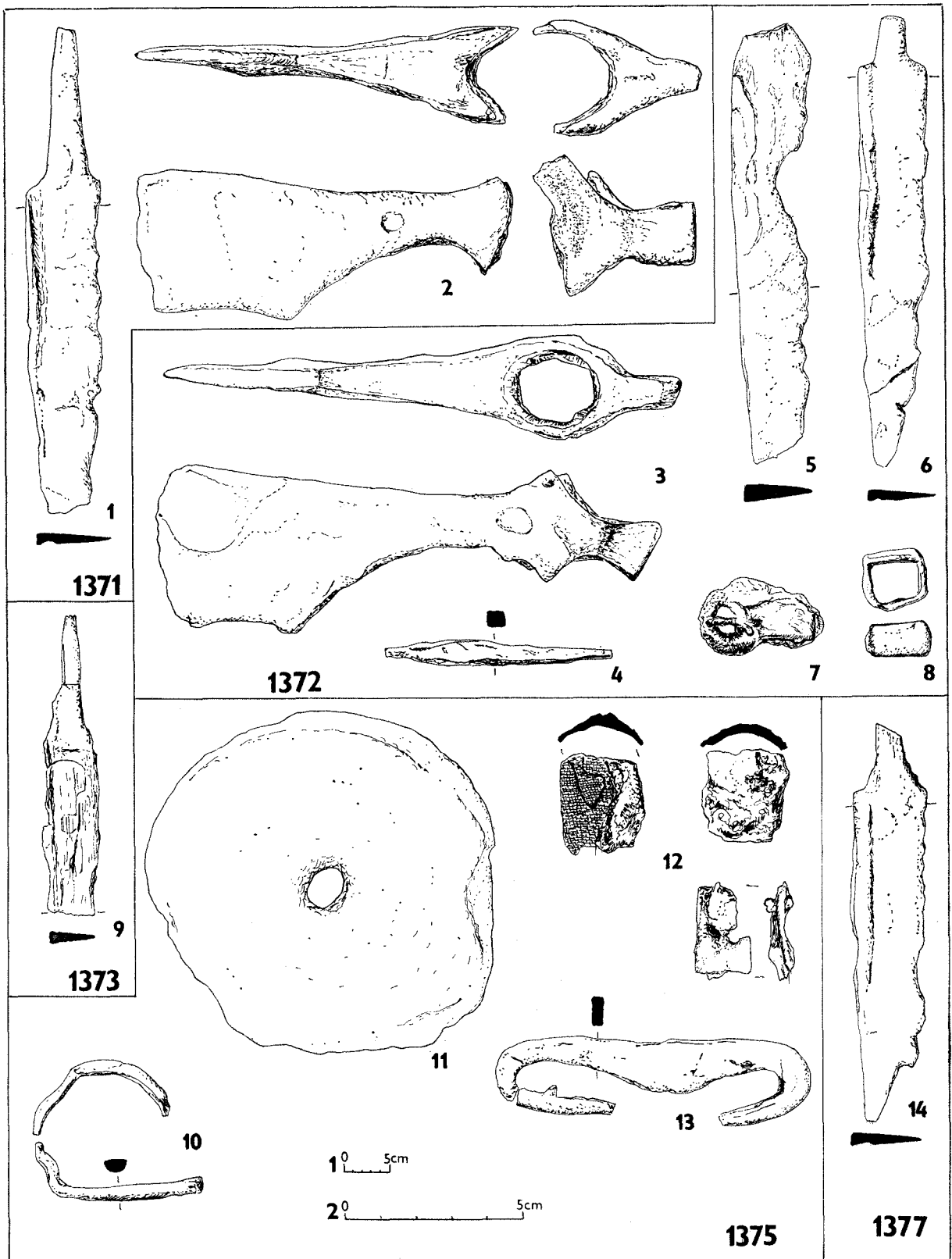
kostra natažená naznak, s rukama podél těla, 35 cm pod úrovní podloží. Hrobový zásyp byl sotva odlišitelný od podložního písku.

Obr. 22. Abb. 22. Mikulčice—Klášteřísko. Nálezy z hrobů. — Funde aus Gräbern.

Nálezy. U levého předloktí kování vědra a tři kruhové obroučky stejného průměru, vzdálené od sebe po 5 cm (i. č. 594-947/70; obr. 13 : 10—12), pod pravým kole-

nem sekerka (i. č. 594-946/70; obr. 13 : 5), u chodidel zbytky ostruh (i. č. 594-944/70; obr. 13 : 9; i. č. 594-945/70; obr. 13 : 8), mezi zlomky ostruh zbytky žel.

Obr. 23. Abb. 23. Mikulčice—Klášteřisko. Nálezy z hrobů. — Funde aus Gräbern.

předmětů, mezi nimi přezky s průvlečkami (n. č. T 1168/70; obr. 13 : 13, při konzervaci se rozpadly, neinventovány) a další žel. předměty (i. č. 594-942, 943/70;

obr. 13 : 6, 7).

1138, E/5, hl. 95 cm, JZZ—SVV. Nznak natažená kostra, velmi špatně zachovaná, na dně hrobové jámy,

40 cm pod úrovní podložního písku. Zásyp jámy se velmi špatně odlišoval od okolního podloží.

Nálezy. U nohou nádobka (i. č. 594-956/70; obr. 14 : 6), u levého boku nožik (i. č. 594-954/70; obr. 14 : 1), na pravé ruce měděný prsten (i. č. 594-952/70; obr. 14 : 5), u pravého chodidla zlomek skla (i. č. 594-953/70). Ze zlomků náušnic, nalezených u lebky, rekonstruován pár stříbrných náušnic (i. č. 594-948, 949/70; obr. 14 : 2, 3) a náušnice měděná (i. č. 594-950/70; obr. 14 : 4).

1139, L/7, hl. 50 cm, SV—JZ (?). Zbytky lidské lebky a strávených dlouhých kostí těsně pod úrovní podložního písku. Bez nálezů.

1140, L/7, hl. 90 cm, JZ—SV. Naznak natažená kostra s rukama podél těla, asi 40 cm pod úrovní podloží. Zásyp hrobové jámy se téměř nelišil od okolí.

Nálezy. Asi 10 cm nad levým loktem a pod lebkou po jedné stříbrné náušnici (i. č. 594-957/70; obr. 14 : 8, 594-958/70; obr. 14 : 7).

1141, L/7, hl. 70 cm, JZ—SV. Špatně zachovaná, naznak natažená kostra asi 20 cm pod úrovní podloží. Nad horní částí těla nebyl hrobový zásyp rozlišitelný od okolního písku. Bez nálezů.

1142, L/7, hl. 60 cm. Část dětské lebky, po pravé straně nad kostrou 1140. Bez nálezů.

1143, L/6—7, hl. 80 cm, SSZ—JJV. Naznak natažená, špatně zachovaná kostra, zahloubená 20 cm pod úroveň podložního písku.

Nálezy. Mezi levým loktem a tělem nožik (i. č. 594-961/70; obr. 14 : 11), u levého kolena nádobka (i. č. 594-963/70; obr. 14 : 10), pod lebkou stříbrná náušnice (i. č. 594-960/70; obr. 14 : 9).

1144, J—K/8, hl. 50 cm, JJV—SSZ. Dobře zachovaná kostra s rukama podél těla a mírně pokrčenými lokty, kolena roztažena, chodidla blízko sebe. Bez nálezů.

1145, E/5, hl. 90 cm, JZZ—SVV. Spolu s kostrami 1147 a 1148 je hr. 1145 uložen ve výplni žlábků, který se táhne západovýchodním směrem od jihozápadního rohu dřevěného objektu. Kostra natažena naznak, s rukama ohnutými do pánve.

Nálezy. Pod levým předloktím nůž (i. č. 594-964/70; obr. 14 : 17), u kolen přezky s průvlečkami a nákončí (i. č. 594-966 až 968/70; obr. 14 : 14 až 16, 594-971/70; obr. 14 : 12), u pravé nohy sekerka (i. č. 594-965/70; obr. 14 : 13), u chodidel zbytky ostruh (i. č. 594-969/70, 970/70; obr. 14 : 18, 19).

1146, J/8, hl. 50 cm, JZZ—SVV. V šedé hlinité sídlištní vrstvě s roztroušenými drobnými kameny zbytky kostry malého dítěte, dva kameny ležely na lebce.

Nálezy. V místech, kde možná byly nohy, nádobka (i. č. 594-978/70; obr. 14 : 20).

1147, E/5, hl. 90 cm, S—J. Hrobová jáma splývala s hrobovými jámami 1145, 1148 a tvořila žlábek; na jeho dně, 35 cm pod úrovní podloží, byla naznak natažená, dobře zachovaná kostra dítěte, s rukama podél těla. Hrudní část a pravá stehenní kost dislokovány.

Nálezy. U levé ruky železo (i. č. 594-973/70; obr. 14 : 22), vlevo od pánve žel. gombík (i. č. 594-972/70; obr. 14 : 21).

1148, E/5, hl. 105 cm, Z—V. Šedá výplň hrobové jámy splývá s hrobem 1147. Na jejím dně, 50 cm pod úrovní podloží, dobře zachovaná kostra, naznak natažená, s rukama podél těla.

Nálezy. Vpravo od pánve žel. přezka (neinventováno),

na pánvi nůž (i. č. 594-975/70; obr. 15 : 1), po pravé straně hrudníku přeslen (i. č. 594-977/70; obr. 15 : 3), v zásypu hrobu bronzová náušnice (i. č. 594-974/70; obr. 15 : 2).

1149, F/5, hl. 50 cm, JZZ—SVV. Špatně zachovaná dětská kostra, naznak natažená. Bez nálezů.

1150, L/6, hl. 55 cm, SZ—JV. Zásyp hrobové jámy na severozápadní straně splýval s výplní menší okrouhlé jamky, kterou tvořily drobné bílé kameny a přepálené červené hrudky hlíny. Hrob asi tuto jamku narušil a přepálené hrudky se dostaly do hrobového zásypu mezi kosti. Z kostry se zachovaly zbytky lebky, pravé předloktí, pravá pánevní kost a dlouhé kosti nohou. Nohy od kolen dolů zasahují pod hrob 1121. Bez nálezů.

1151, L/5, hl. 60 cm, JZ—SV. Dobře zachovaná kostra natažená naznak, s pravou rukou podél těla a levou na pánvi, zahloubena 10 cm pod úroveň podložního písku. Hrudní část druhotně narušena. Bez nálezů.

1152, F/5, hl. 60 cm. V šedé hlinité výplni objektu 758, asi 40 cm nad dnem nalezena porušená dětská lebka a spodní čelist. Bez nálezů.

1153, F/5, hl. 75 cm, JZZ—SVV. Zásyp hrobové jámy splývá se zásypem obj. 758. Na dně hrobové jámy, 20 cm pod úrovní podložního písku, leží naznak natažená dobře zachovaná kostra. Hrob byl druhotně porušen, chybí levá ruka a část hrudníku, levá stehenní kost dislokována. Bez nálezů.

1154, F/5, hl. 85 cm, SZ—JV. Naznak natažená, špatně zachovaná dětská kostra na dně žlábků. Zásyp hrobové jámy na severozápadě splývá s mělkým žlábkem.

Nálezy. U levé holeně železná tyčinka (i. č. 594-983/70; obr. 15 : 5), v ústech skleněný gombík (i. č. 594-980/70; obr. 15 : 4).

1155, F/5, hl. 95 cm, JZZ—SVV. Dobře zachovaná kostra dospělého, naznak natažená, 45 cm pod úrovní podloží, levá ruka podél těla, pravá na pánvi.

Nálezy. U levého spánku bronzové náušnice (i. č. 594-987/70; obr. 15 : 6, 7).

1156, E/6, hl. 60 cm, JZZ—SVV. Dobře zachovaná kostra natažená naznak, s pravou rukou podél těla a levou na pánvi. Bez nálezů.

1157, F/7, hl. 50 cm, JZ—SV. Na hladině podložního písku kostra naznak, v natažené poloze. Horní část druhotně prpušena, levá ruka ohnuta předloktím přes tělo. Bez nálezů.

1158, F/7, hl. 50 cm, JZ—SV. Dobře zachovaná kostra dítěte natažená naznak. Dolní část těla silně proklesla do tmavého zásypu obj. 714, nohy o 15 cm hlouběji než hlava. Hrudní část i pánev dislokovány.

Nálezy. Pod levou pánevní kostí nůž (i. č. 594-989/70; obr. 15 : 8).

1159, J/8, hl. 60 cm, JZZ—SVV. V hlinité kulturní vrstvě s množstvím zvířecích kostí a drobného kamení kostra natažená naznak, s levou rukou podél těla, pravá ruka volně od těla. Stejná kulturní vrstva je i pod kostrou, zvířecí kosti mezi lidskými. Bez nálezů.

1160, F/5, hl. 70 cm, JZZ—SVV. Tvoří dvojhrob s hr. 1161. Naznak natažená dětská kostra s rukama podél těla je uložena o 35 cm výše než sousední kostra 1161.

Nálezy. U pravé stehenní kosti nůž (i. č. 594-990/70; obr. 15 : 9), o něco výše vedle pánve nákončí (i. č. 594-992/70; obr. 15 : 9).

1161, F/5, hl. 105 cm, JZZ—SVV. Hrobová jáma splývající s hrobovou jámou 1160, zahlobena 50 cm pod úroveň písčitého podloží. Na dně dobře zachovaná, naznak natažená kostra, v horní části stopy druhotného narušení, obratle, žebra i pánevní kosti dislokovány.

Nález. V severním rohu hrobové jámy železná vědérko (i. č. 594-996/70; obr. 15 : 13), na prsou bronzový závěsek (i. č. 594-993/70; obr. 15 : 10), korálky (i. č. 594-995/70; obr. 15 : 11), po stranách lebky bronzové náušnice (i. č. 594-994/70; obr. 15 : 14, 15).

1162, K—L/7, hl. 90 cm, SZ—JV. Naznak natažená kostra, 25 cm pod úrovní podloží, kosti rukou stlačeny k hrudníku, dlaně na pánvi. Bez nálezů.

1163, F/5, hl. 90 cm, SZ—JV. Dobře zachovaná naznak natažená dětská kostra s rukama podél těla, 35 cm pod úrovní podloží.

Nález. Mezi holeněmi železo (i. č. 594-998/70; obr. 15 : 20), u hlavy jedna stříbrná (?) (594-981/70; obr. 15 : 16) a dvě měděné náušnice (i. č. 594-981/70; obr. 15 : 17, 18), pod bradou olovené korálky (i. č. 594-982/70; obr. 15 : 19), u nohou větší část nádoby (i. č. 594-999/70; obr. 15 : 21) o 25 cm výš než kostra.

1164, K/8, hl. 70 cm, SS—JJV. Špatně zachovaná kostra, natažená naznak, s rukama podél těla, 10 cm pod úrovní podloží. U nohou několik ohořelých kamenů z ohniště, porušeného asi 30—40 cm nad nohama kostry. Bez nálezů.

1165, F/5, hl. 80 cm, Z—V. Dobře zachovaná kostra, 20 cm pod úrovní podloží, naznak natažená, s pravou rukou podél těla a levou ohnutou do pánve. Bez nálezů.

1166, E/6, hl. 95 cm, JZZ—SVV. Dobře zachovaná kostra natažená naznak, s rukama podél těla. V záspy hrobové jámy, těsně nad lebkou leží dětská kostra 1130.

Nález. U levého lokte zavírací nůž (i. č. 594-1001/70; obr. 15 : 23), pod levou rukou nůž (i. č. 594-1003/70; obr. 15 : 24) a očílka (i. č. 594-1002/70; obr. 15 : 22), u pravého kolena sekera (i. č. 594-1000/70; obr. 15 : 25).

1167, E/5, hl. 80 cm, S—J. Naznak natažená špatně zachovaná dětská kostra, 25 cm pod úrovní podložního písku.

Nález. Pod lebkou dvě stříbrné náušnice (i. č. 594-1005/70; obr. 16 : 2; i. č. 594-1006/70; obr. 16 : 1).

1168, L/8, hl. 65 cm, SZ—JV. Dobře zachovaná kostra uložená naznak. Tělo se lomí v pánvi, která je vysunuta doprava. Levá natažená ruka směřuje šikmo od těla, pravá s loktem od těla končí u pánve. Mírně ohnuté nohy směřují kolena doleva.

Nález. U lebky zlomky měděné náušnice (i. č. 594-1007/70; obr. 16 : 3), u krku korálky (i. č. 594-1008—1010/70; obr. 16 : 4—6).

1169, F/7, hl. 60 cm, JZZ—SVV. Špatně zachovaná dětská kostra natažená naznak, mírně stočena na pravý bok. Hrudní část kostry dislokována, pravá noha v kolenně ohnutá kříží levou nohu. Za hlavou na okraji hrobové jámy svisle postavený kámen. Bez nálezů.

1170, F/7, hl. 55 cm, JZ—SV. Dobře zachovaná kostra dítěte, mělce zahlobená do promíseného písku, pravděpodobně naznak natažená. Většina kostí dislokována druhotným zásahem.

Nález. Železný nůž (i. č. 594-1011/70; obr. 16 : 7) v místech pravděpodobně původní polohy levé ruky.

1171, F/7, hl. 50 cm, JZ—SV. Kostra dítěte natažená

naznak, s rukama podél těla, na hladině promíseného písku. Horní část kostry nad zásyem starší jámy, mírně se svažuje do její výplně. Hrudní část dislokována.

Nález. U lebky zlomky měděné náušnice (i. č. 594-1012/70; obr. 16 : 8).

1172, E/5, hl. 115 cm, JZZ—SVV. Zetlelé zbytky dětské kostry, rozhozené na dně hrobové jámy, 60 cm pod úrovní podloží. Zásyp se velmi málo odlišoval od okolního podloží. Kostra porušena druhotným zásahem, avšak kosti nohou leží v patřičné části hrobové jámy, kosti hrudníku a rukou v části střední a lebka na svém místě. Nález. U brady rozpadlé stříbrné náušnice (i. č. 594-1013/70; obr. 16 : 9, 10).

1173, E/7, hl. 55 cm, JZZ—SVV. Dobře zachovaná kostra natažená naznak, s rukama na pánvi.

Nález. U pravého boku nůž (i. č. 594-1017/70; obr. 16 : 11) se zbytky dřevěné pochvy, blíže k hlavě zavírací nůž (i. č. 594-1014/70; obr. 16 : 2).

1174, E/7, hl. 60 cm, JZ—SV. Dobře zachovaná kostra natažená naznak, s levou rukou podél těla, pravá ruka dislokována, nohy mírně pokrčeny v kolenu.

Nález. U lebky ve výplni nory nůž (i. č. 594-1018/70; obr. 16 : 13).

1176, F/6—7, hl. 70 cm, JZ—SV. Na dně hrobové jámy o rozměrech 130 × 45 cm, zahlobené 15 cm pod úroveň podloží, druhotně porušená dětská kostra, původně asi naznak. Hrudní koš, páteř i drobné kosti rukou jsou chaoticky pomíchány. Bez nálezů.

1177, (trojhrob), H/8, hl. 70 cm, JZZ—SVV. V hrobové jámě o rozměrech 260 × 70 cm, 15 cm pod úrovní podložního písku zbytky kostry naznak, v natažené poloze. Dolní končetiny výrazně lépe zachovány než horní polovina. Po levé straně lebky o 10 cm výše leží dětská lebka (hr. 1177a), další kosti dítěte nebyly nalezeny. Mezi kolena kostry 1177 zbytky další lebky, několik žeber a obratlů (hrob 1177b).

Nález. U levého kolena nůž (i. č. 594-1027/70; obr. 16 : 15), u nohou nádoby (i. č. 594-1029/70; obr. 16 : 14), a zlomky žel. nožíku (i. č. 594-1028/70; obr. 16 : 16). Ke kostře 1177b patří dva skleněné gombíky (i. č. 594-1026/70; obr. 16 : 17; 594-1030/70; obr. 16 : 18) a zbytek bronzového gombíku (i. č. 594-1031/70; obr. 16 : 19).

1225, C/5—6, hl. 45 cm, SZ—JV. Špatně zachovaná, porušená kostra, uložená naznak. Bez nálezů.

1226, C/6, hl. 60 cm, JZZ—SVV. Špatně zachovaná kostra naznak, s nataženými končetinami.

Nález. U levé ruky nůž (i. č. 594-1006/71; obr. 16 : 20).

1227, B/6, hl. 50 cm. Zbytky lidské lebky. Bez nálezů.

1228, D/6, hl. 75 cm, S—J. Špatně zachovaná kostra položená naznak s nataženými končetinami, levá ruka pokrčena.

Nález. Na prsou rozpadlé bronzové náušnice (i. č. 594-1009/71, obr. 16 : 21), u levého lokte nůž (i. č. 594-1008/71; obr. 16 : 22).

1229, B/6, hl. 50 cm, V—Z. Velmi špatně zachovaná kostra dítěte uložená naznak, s nataženými končetinami. Bez nálezů.

1230, C/6, hl. 55 cm. Zbytky lidské lebky. Bez nálezů.

1231, B/6, 60 cm, JZZ—SVV. Špatně zachovaná kostra naznak natažená, pravá ruka ohnutá do pánve. Bez nálezů.

1232, C/6, hl. 75 cm, JZZ—SVV. Dobře zachovaná kostra natažená naznak, s pravou paží mírně ohnutou, uložena do mělkého dolíku, lebka, část pánevní a dolní končetiny se nacházejí výše než hrudník.

Nálezy. Nad pravým ramenem nádoba (i. č. 594-5890/71; obr. 16 : 23).

1233, C/6, hl. 60 cm. Za hlavou kostry 1232 zbytky lebky. Bez nálezů.

1234, D/5, hl. 70 cm, SZ—JV. Poměrně špatně zachovaná kostra naznak, s nataženými končetinami.

Nálezy. U levého předloktí nůž (i. č. 594-1010/71; obr. 16 : 28), pod pánví zlomky železného kování (i. č. 594-1011/71; obr. 16 : 29) a čtyři kamenné úštěpy (i. č. 594-1012/71—1015/71; obr. 16 : 24—27).

1235, A/6, hl. 65 cm, JZ—SV. Špatně zachovaná kostra, naznak, v natažené poloze, ruce zkrříženy nad pánví. Bez nálezů.

1236, D/6, hl. 75 cm, Z—V. Kostra naznak s nataženými končetinami, pravá ruka mírně ohnutá. Hrudník a kosti horních končetin hlouběji než ostatní.

Nálezy. Vpravo za hlavou měděná náušnice s plechovou trubičkou (i. č. 594-1019/71; obr. 16 : 30).

1237, B/6, hl. 80 cm, JZZ—SVV. Mezi hroby 1229 a 1231 poškozená dětská lebka a úlomky dalších kostí v zásypu, který zasahuje i pod uvedené hroby. Hrob byl zřejmě porušen při ukládání hrobu 1229.

Nálezy. Okolo hlavy korálky (i. č. 594-1020/71; obr. 16 : 31).

1238, D/5, hl. 80 cm. Poškozená lebka a část dlouhé kosti. Bez nálezů.

1239, D/5, hl. 70 cm, SSZ—JVV. Špatně zachovaná kostra, uložena naznak. Bez nálezů.

1240, D/5, hl. 90 cm, SSZ—JJV. Dobře zachovaná dislokovaná kostra, její pravá polovina chybí. Bez nálezů.

1241, D/6, hl. 115 cm, SZ—JV. V horní vrstvě splyval zásyp hrobu se sousedním zásypem hrobu 1228, v hloubce 60 cm se zásypy oddělily. V hr. jámě elipsovitého tvaru nalezeno několik střeptů, některé přímo na kostře. Dobře zachovaná kostra uložena na zádech, s nataženými končetinami. Hrudní část dislokována.

Nálezy. Na pravém rameni kopí (i. č. 594-1022/71; obr. 17 : 11), u levého kolena souprava kování (i. č. 594-1023—1024/71; obr. 17 : 2, 1), na nohou ostruhy (i. č. 594-1026—1027/71; obr. 17 : 8—9) a souprava kování (i. č. 594-1030—1031/71; obr. 17 : 3, 5), u pravého kotníku sekera (i. č. 594-1025/71, obr. 17 : 6), v levé dlani zavírací nůž (i. č. 594-1032/71, obr. 17 : 7). Při vyzvedávání kostry u pravého kolena přezka s průvlečkou (i. č. 594-533/71; obr. 17 : 4) a pod levou rukou nůž (i. č. 594-1034/71; obr. 17 : 10).

1242, D/6—7, hl. 80 cm, SSZ—JJV. Špatně zachovaná kostra uložena na zádech, s nataženými končetinami, 15 cm pod úrovní podloží. Některé kosti hrudníku a pánve chybí.

Nálezy. U pravého boku nůž (i. č. 594-1235/71; obr. 17 : 12), pod pánví šipka (i. č. 594-1236/71; obr. 17 : 13).

1243, D/5, hl. 95 cm, SZ—JV. Na dně hrobové jámy jen úlomek lebky, v SZ části, ostatní plocha hrobu bez kosterých zbytků.

Nálezy. V západním rohu jámy nádoba (i. č. 594-5790/71; obr. 18 : 12), ve východním rohu jámy vědro (i. č. 594-1037/71; obr. 18 : 5), u severozápadní stěny tři

přesleny (i. č. 594-1038—40/71; obr. 18 : 6—7) a blíž k východnímu rohu dva nože (i. č. 594-1043—1044/71; obr. 18 : 9, 10), v severním rohu žel. srp (i. č. 594-1045/71; obr. 18 : 11). Pod úlomky lebky dva bronzové gombíky (i. č. 594-1046—1047/71; obr. 18 : 1, 2), bronzový kroužek (i. č. 594-1048/71; obr. 18 : 4) a 17 korálků (i. č. 594-1049/71; obr. 18 : 3). V severním rohu dvě nádoby postavené do sebe (i. č. 594-5885—5886/71; obr. 18 : 13, 14).

1244, D/6, hl. 65 cm. V oválné hrobové jámě dlouhé 90 cm a zapuštěné 15 cm do podloží ležela lebka, další kosti nebyly nalezeny.

Nálezy. Nádobka (i. č. 594-5892/71; obr. 18 : 15) u lebky.

1245, D/6, hl. 90 cm, SSZ—JJV. Špatně zachovaná kostra naznak, natažená, s rukama podél těla, zčásti překryta hrobem 1236.

Nálezy. Vpravo za hlavou zlomky kování vědra, které se rozpadly (i. č. 594-1050/71) a úlomek bronzu (i. č. 594-1051/71; obr. 18 : 16), u pravé ruky hrot srp (i. č. 594-1052/71; obr. 18 : 17).

1246, D/7, hl. 70 cm, SSZ—JJV. V zásypu objektu 794 kostra dítěte, naznak s nataženými končetinami. Bez nálezů.

1247, D/7, hl. 80 cm. Ve výklenku objektu 794 zlomky lebky. Bez nálezů.

1248, D/7, hl. 75 cm, JV—SZ. Dobře zachovaná dětská kostra, naznak s nataženými končetinami.

Nálezy. Za týlem lebky nádoba (i. č. 594-5893/71; obr. 18 : 18).

1249, D/7, hl. 85 cm, SSZ—JJV. Dobře zachovaná dislokovaná kostra dítěte, 30 cm pod úrovní podložního písku. Bez nálezů.

1250, D/7, hl. 90 cm, SZ—JV. Dobře zachovaná kostra, naznak, s pravou rukou podél těla, levou na pánvi, 30 cm pod úrovní podloží. Bez nálezů.

1251, C/7, hl. 80 cm, SSZ—JJV. Naznak natažená kostra s rukama podél těla.

Nálezy. U levé nohy přeslen (i. č. 594-1054/71; obr. 18 : 20), na levé straně hrudníku bronz. náušnice (i. č. 594-1056/71; obr. 18 : 19) a drobný zlomek párové náušnice (neinventováno), u pravého boku zlomek železa (i. č. 594-1057/71; obr. 18 : 21) a u bederních obratlů zlomky železných přezek (i. č. 594-1058—1059/71; obr. 18 : 22, 23).

1252, C/7, hl. 80 cm, SSZ—JJV. Kostra 15 cm pod úrovní podloží, naznak, s nataženými končetinami, levá ruka v pánvi.

Nálezy. Pod pravým ramenem nůž (i. č. 594-1060/71; obr. 21 : 1).

1253, C/6, hl. 130 cm, V—Z. Kostra dítěte natažená naznak, levá ruka ohnuta v lokti, 50 cm pod úrovní podloží.

Nálezy. U lebky stříbrné náušnice (i. č. 594—1061, 1062/71; obr. 21 : 2, 3).

1254, D/5, hl. 80 cm. Dolní končetiny kostry. Bez nálezů.

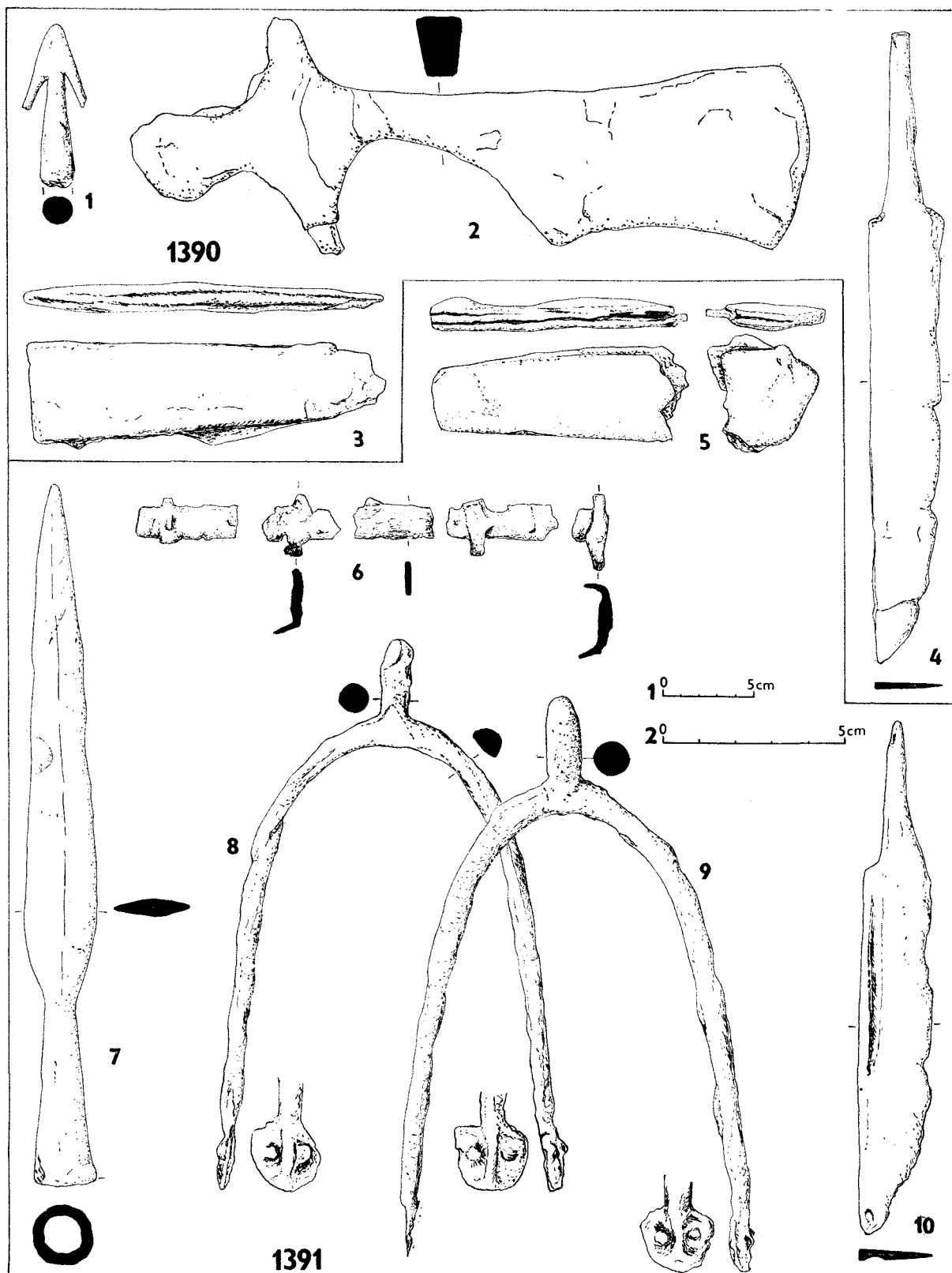
1255, D/6, hl. 100 cm, V—Z. Část lebky a zlomky dlouhých kostí; kostra zřejmě narušena při ukládání hrobu 1228. Bez nálezů.

1256, D—E/6, hl. 100 cm, Z—V. Špatně zachovaná kostra, naznak, s nataženými končetinami. Bez nálezů.

1257, D/6, hl. 85 cm, S—J. Velmi špatně zachovaná kostra, naznak, s nataženými končetinami. Hrudní část narušena při ukládání hrobu 1236.

Nálezky. Ulevého boku nůž (i. č. 594-1064/71; obr. 21 : 4).
 1258, D—E/6, hl. 100 cm, S—J. Špatně zachovaná kostra naznak natažená. Hrudník a kosti rukou dislokovány. Nálezky. U levého kolena převrácená nádoba (i. č. 594-5891/71; obr. 21 : 7), u lebky bronzové náušnice (i. č. 594-1065—1066/71; obr. 21 : 5, 6).
 1259, D/7, hl. 60 cm. Na dně žlábků, nebo i pod ním, kostra malého dítěte, špatně zachovaná, původní poloha zřejmě naznak. Bez nálezů.
 1285, K/4, hl. 20 cm, JV—SZ. Dobře zachovaná kostra v natažené poloze. Bez nálezů.
 1286, K/4, hl. 25 cm, SZ—JV. Kostra natažená naznak, ruce podél těla, nohy pokrčeny. Bez nálezů.
 1287, J/4, hl. 45 cm, JZ—SV. Kostra naznak, v natažené poloze, chodidla nad ramenem kostry 1288, pod pravou rukou lebka hr. 1290. Bez nálezů.
 1288, J—K/4, hl. 40 cm, JZ—SV. Kostra naznak, v natažené poloze, s levou rukou v pánvi. Lebka leží na lebce spodního hrobu 1324. Bez nálezů.
 1289, F/4, hl. 20 cm, Z—V. Dislokované kosti. Bez nálezů.
 1290, J/4, hl. 45 cm, V—Z. Dobře zachovaná kostra, naznak natažená, s rukama podél těla, pravé rameno se opírá o lebku hr. 1325. Bez nálezů.
 1291, F/4, hl. 30 cm, Z—V. Špatně zachovaná kostra v natažené poloze, naznak. Kostí nohou od kolien dolů chybí, zachovala se jen dislokovaná lýtková kost. Bez nálezů.
 1292, G/4, hl. 20 cm, Z—V. Kostra natažená naznak, s rukama podél těla. Horní část trupu dislokována, porušuje hrob 1293.
 Nálezky. U pravé ruky nožik (i. č. 594-3285/75; obr. 21 : 8).
 1293, G/4, hl. 20 cm, SV—JZ. Kostra natažená naznak, s pravou rukou v pánvi, dolní část těla chybí, porušena hrobem 1292. Bez nálezů.
 1294, H/4, hl. 20 cm. Skupina lidských a zvířecích kostí. Bez nálezů.
 1295, J/3, K/3—4, hl. 35 cm, SZ—JV. Kostra natažená naznak, s levou rukou podél těla a pravou složenou na hrudi. Bez nálezů.
 1296, K/3, hl. 30 cm. Rozdrcená lebka. Bez nálezů.
 1297, L/3, hl. 35 cm, Z—V. Špatně zachovaná dětská kostra v natažené poloze, s rukama podél těla, nohy dislokovány. Bez nálezů.
 1298, J/3, hl. 40 cm, Z—V. Značně porušená a dislokovaná kostra s rukama složenými do pánve.
 Nálezky. U levého spánku stříbrná náušnice (i. č. 594-3170/71; obr. 21 : 9).
 1299, J/3, hl. 30 cm, JZZ—SVV. Dobře zachovaná kostra natažená naznak. Bez nálezů.
 1300, H/3, hl. 20 cm. Shluk lidských kostí v severovýchodní části objektu 931, mohou pocházet z hrobu 1312. Bez nálezů.
 1301, G—H/3, hl. 30 cm, JZ—SV. Špatně zachovaná kostra v natažené poloze, s levou rukou podél těla a pravou ohnutou do pánve.
 Nálezky. U pravého stehna nůž (i. č. 594-3251/75; obr. 22 : 13).
 1302, H/3, hl. 30 cm. Lebka ve zlomcích. Bez nálezů.
 1303, G/3, hl. 30 cm, JV—SZ. Špatně zachovaná kostra dítěte, natažená naznak s rukama podél těla. Nohy mírně

pokrčeny doleva. Bez nálezů.
 1304, G/3, hl. 45 cm, Z—V. Kostra natažená naznak, s levou rukou složenou do pánve.
 Nálezky. U levého spánku bronzová náušnice (i. č. 594-3174/75; obr. 21 : 10).
 1305, G/3, hl. 40 cm, SZ—JV. Dobře zachovaná kostra natažená naznak, s rukama podél těla, nohy pokrčeny. Bez nálezů.
 1306, E/4, hl. 95 cm, JZ—SV. Ramenní kost a kostrč na dně hrobové jámy, 55 cm pod úrovní podloží. Bez nálezů.
 1307, G/4, hl. 40 cm, Z—V. Porušená dětská kostra v natažené poloze. Bez nálezů.
 1308, H/4, hl. 35 cm. Zlomky lebečních kostí. Bez nálezů.
 1309, K/2, hl. 60 cm, SZ—JV. Kostra natažená naznak, ruce složené do pánve, pravá noha pokrčená pod levou. Bez nálezů.
 1310, H/4, hl. 40 cm, JZ—SV. Kostra natažená naznak, s pravou rukou v pánvi. Levé předloktí a levá pánev chybí. Bez nálezů.
 1311, H/3—4, hl. 55—120 cm, Z—V. Kostra uložená naznak, s pravou rukou v pánvi, trup dislokovaný. Nohy v polovině stehen ulomeny a spolu s horní částí těla proklesly do výplně obj. 931, který narušil žlábek dřevěné stavby. Bez nálezů.
 1312, H/3, hl. 75 cm. Skupina lidských kostí, patří pravděpodobně k hrobu 1300. Bez nálezů.
 1313, H/4, hl. 45 cm, Z—V. Dobře zachovaná kostra, natažená naznak, s rukama podél těla. Bez nálezů.
 1314, F/3, hl. 60 cm, SZ—JV. Špatně zachovaná dětská kostra v natažené poloze naznak. Dolní končetiny nad výplní žlábků stavby (obr. 9, 38).
 Nálezky. Za levým spánkem dva stříbrné gombíky (i. č. 594-3178, 3179/75; obr. 21 : 15, 14), vlevo brady stříbrné náušnice (i. č. 594-3176, 3177/75; obr. 21 : 11, 12), 30 cm od nohou žel. přezka (i. č. 594-3204/75; obr. 21 : 13).
 1315, G—H/3, hl. 45—95 cm, Z—V. Kostra v natažené poloze naznak, s rukama podél těla. Dolní končetiny téměř v pravém úhlu proklesávají do obj. 931.
 Nálezky. 15 cm od pánve bronzová náušnice ve zlomcích (i. č. 594-3172/75) a pod lebku bronzový drátek (i. č. 594-3171/75).
 1316, J/2, hl. 70, Z—V. Kostra, naznak natažená, s levou rukou podél těla a pravou na pánvi. Nohy chybí. Bez nálezů.
 1317, F/4, hl. 90 cm, S—J. Kostra naznak natažená, s rukama podél těla, ležela v severní části jámy o rozm. 370 × 200, v její již. části skupina svisle postavených plochých kamenů, označená jako obj. 929 (kúl. jamka?). Nálezky. U pravé nohy věderko (i. č. 594—3313/75; obr. 19 : 1) a železná průvlečka (i. č. 594-3318/75; obr. 19 : 3). Na nohou železné ostruhy (i. č. 594-3299 až 3300/75; obr. 19 : 5, 6). U levého kolena přezka (i. č. 594-3322/75; obr. 19 : 8), nad pravým kolénem sekerka (i. č. 594-3289/75; obr. 19 : 2), 20 cm vých. od levého kolena nádobka (i. č. 594-2157/75; obr. 19 : 7), u levé ruky nůž (i. č. 594-3309/75; obr. 19 : 9) a zavírací nůž (i. č. 594-3310/75; obr. 19 : 4).
 1318, E/2, hl. 50 cm, Z—V. Kostra natažená naznak, s rukama podél těla, hrudní partie dislokovány. Bez nálezů.

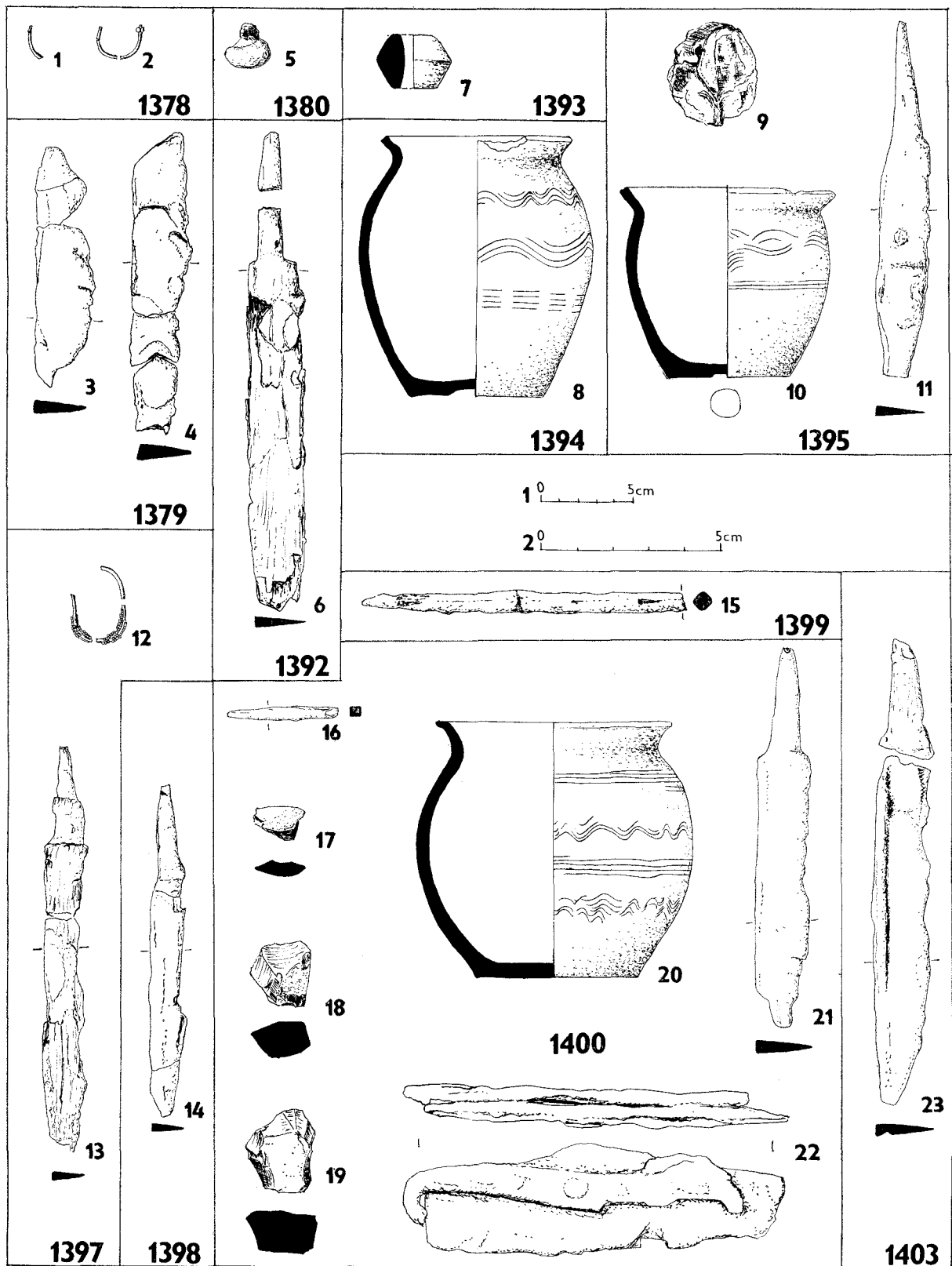

Obr. 24. Abb. 24. Mikulčice—Klášteřísko. Nálezy z hrobů. — Funde aus Gräbern.

1319, H/4, hl. 50 cm, Z—V. Kostra natažená naznak, pravá ruka v ostrém úhlu od těla, levá dlaní u lebky, levá noha chybí.

Nálezy. Pod pravou polovinou pánve žel. přezka (nezachovala se).

1320, H/4, hl. 65 cm, JZ—SV. Dobře zachovaná kostra

Obr. 25. Abb. 25. Mikulčice—Klášteřisko. Nálezy z hrobů. — Funde aus Gräbern.

natažená na břicho s rukama podél těla. Bez nálezů.
 1321, L/2, hl. 50 cm, JZ—SV. Špatně zachovaná kostra
 natažená naznak s rukama podél těla. Bez nálezů.

1322, F/3, hl. 85 cm, Z—V. Kostra natažená naznak,
 s rukama podél těla, část hrudního koše dislokována,
 chybí levé předloktí. Ležela v hr. jámě o rozm. 200 ×

× 300. V zásypu nad dolními končetinami se šedým zabarvením rýsoval zásah, obj. 930. Bez nálezů.

1323, I—J/4, hl. 60 cm, SZ—JV. Kostra natažená naznak. Pravá ruka ohnuta přes břicho, levá silně skrčená, s dlaní na rameni. Bez nálezů.

1324, J/4, hl. 70 cm, SZ—JV. Kostra položená naznak, pravá ruka podél těla levá ohnuta přes břicho. Dolní část nohou chybí. Lebka je překryta horní částí kostry 1288. Bez nálezů.

1325, J/4, hl. 70 cm, JV—SZ. Kostra natažená naznak, s levou dlaní na prsou, pravá ruka na pravém rameni. Horní část těla dislokována. Bez nálezů.

1326, I/4, hl. 40 cm. Skupina drobných kostí. Bez nálezů.

1327, I/4, hl. 65 cm, J—S. Kostra natažená naznak, s pravou rukou v pánvi a levou podél těla. Horní část kostry překryta hrobem 1341. Bez nálezů.

1328, J/4, hl. 50 cm. Skupina lebečních kostí, několika žeber a článků prstů. Bez nálezů.

1329, F/4, hl. 60 cm, Z—V. Naznak natažená kostra s rukama podél těla, nohy částečně nad výplní obj. 758. Bez nálezů.

1330, H/3, hl. 80 cm, Z—V. Kostra natažená naznak, prsty pod pánvi.

Nálezy. Na hrudi dva korálky (i. č. 594-3077—3078/75; obr. 21 : 16, 17).

1331, K—L/1, hl. 65 cm, Z—V. Skrčená kostra na břiše. Lebka vzdálena 25 cm od těla. Bez nálezů.

1332, E/4, hl. 65 cm, Z—V. Naznak natažená dětská kostra s pravou rukou podél těla a levou v pánvi. Bez nálezů.

1333, K/1, hl. 60 cm, JV—SZ. Rozbitá dětská lebka, několik žeber a kůstky rukou. Bez nálezů.

1334, F/3, hl. 60 cm, Z—V. Dětská lebka a stehenní kosti.

Nálezy. Za hlavou železná kramlička (nezachovala se), po pravém boku nůž.

1335, F/3, hl. 60 cm, SV—JZ. Dětská lebka, klíční kost, žebro a zbytek stehenní kosti.

Nálezy. U lebky dva pozlacené bronzové gombíky (i. č. 594-3180, 3181/75; obr. 21 : 18, 19).

1336, G/3, hl. 60 cm, JZZ—SVV. Špatně zachovaná, naznak natažená kostra s pravou rukou ohnutou od těla a levou dislokovanou.

Nálezy. U levého lokte nůž (i. č. 594-3252/75; obr. 21 : 21) a u lebky zlomek korálku (i. č. 594-3079/75; obr. 21 : 20).

1337, K/4, hl. 55 cm, SZZ—JVV. Naznak natažená kostra. Bez nálezů.

1338, H/4, hl. 70 cm, SSZ—JJV. Kostra natažená naznak, s pravou rukou ostře ohnutou k rameni, překryta kostrou 1320. Bez nálezů.

1339, G/3—4, hl. 55 cm, JZZ—SVV. Dolní část kostry od pasu, nohy proklesávají do zásypu obj. 932, horní část těla zničena pecí. Bez nálezů.

1340, J/2, hl. 85 cm, JZZ—SVV. Naznak natažená kostra, porušená kořeny stromů. Bez nálezů.

1341, I/4, hl. 75 cm, Z—V. Naznak natažená kostra s rukama podél těla. Nchy zčásti překrývají hrob 1327. Bez nálezů.

1342, F—G/3, hl. 105 cm, JZZ—SVV. Kostra natažená naznak, horní část těla značně dislokovaná, západní část hrobové jámy porušena mladším zásahem. Bez nálezů.

1343, G/3—4, hl. 60 cm, Z—V. Lebka a dlouhé kosti nohou. Bez nálezů.

1344, H/3—4, hl. 90 cm, SZZ—JVV. Kostra s pokrčenými nohama, chybí horní část trupu i s lebkou, pravděpodobně zničena pecí. Nohy proklesávají do výplně obj. 931. Bez nálezů.

1345, H/3, hl. 75 cm, Z—V. Lebka se spodní čelistí, 30 cm pod úroveň písčitého podloží.

Nálezy. 45 cm od lebky k východu nádobka (i. č. 594-2156/75; obr. 21 : 22).

1346, I—J/3, hl. 65 cm, Z—V. Poměrně dobře zachovaná kostra natažená naznak, s levou rukou v pánvi. Nálezy. U levého boku nůž (i. č. 594-3286/75; obr. 21 : 23).

1347, J/2, hl. 110 cm, Z—V. Naznak natažená kostra s rukama podél těla, v hr. jámě, která se za hlavou kostry rýsovala nejdříve jako kruhový zásyp o celk. rozm. 380 × 200 cm.

Nálezy. U pravé ruky železný meč (i. č. 594-3368/75; obr. 20 : 10), na pánvi žel. srp (i. č. 594-3302/75; obr. 20 : 7), zavírací nůž (i. č. 594-3327/75; obr. 20 : 8), ocílka (i. č. 594-3328/75, obr. 20 : 9), pazourky (i. č. 594-2657—2662/75; obr. 20 : 3, 4), u pravé kyčle nůž (i. č. 594-3282/75; obr. 20 : 6), u nohou železné ostruhy (i. č. 594-3314, 15/75; obr. 20 : 11, 12), přezky s průvlečkami (i. č. 594-3319, 20/75; obr. 20 : 2, 5), bronzová přezka (i. č. 594-3182/75; obr. 20 : 1).

1348, J/4, hl. 55—60 cm, Z—V. Naznak natažená kostra leží nad vrstvou výplně žlábků, ruce v klíně, hlava spočívá na zadní noze 2. kostry koně. Bez nálezů.

1349, G/4, hl. 90 cm, JJV—SSZ. Naznak natažená kostra, levá ruka v pánvi. Bez nálezů (obr. 35).

1350, E/3—4, hl. 65 cm, Z—V. Naznak natažená dětská kostra s rukama podél těla.

Nálezy. U pravé ruky nožik (i. č. 594-1921/76; obr. 21 : 24).

1351, I/4, hl. 80 cm, Z—V. Naznak natažená kostra s pravou rukou podél těla, levá ruka chybí, nohy v kotníčích zkříženy. Hlava a horní část těla leží nad výplní žlábků. Bez nálezů (obr. 36).

1352, J—K/4, hl. 70 cm, Z—V. Kostra porušená kořeny stromů, natažená naznak, s pravou rukou podél těla a levou v pánvi. Bez nálezů.

1353, E—F/3, hl. 70 cm, Z—V. Dětská lebka, zlomky pánve a části dlouhých kostí nohou.

Nálezy. U pravého lokte nůž (i. č. 594-1922/76; obr. 21 : 25).

1354, K/4, hl. 40 cm, SZZ—JVV. Naznak natažená kostra s pravou rukou v pánvi a levou podél těla. Bez nálezů.

1355, K/1, hl. 55 cm, SSZ—JJV —Dětská kostra ve skrčené poloze na pravém boku. Pod kostrou objeveny nohy kostry 1358. Bez nálezů.

1356, H/3, hl. 40—50 cm, Z—V. Kostra naznak natažená s rukama podél těla, hrudní partie velmi silně dislokována, patrně po druhotném zásahu. Hrob porušil kostrou 1366. Hrobová jáma pokračuje dále k severu, zde dětská lebka 1368. Vpravo od kostry 1356, pod nohama hr. 1366, zbytky dětského hrobu 1395.

1357, K/2, hl. 65 cm, Z—V. Zlomky lebky.

Nálezy. U lebky dvě bronzové náušnice (i. č. 594-557—958/76; obr. 21 : 26, 27).

1358, K/1, hl. 50 cm, SSZ—JJV. Kostra natažená naznak s rukama podél těla, těsně nad nohama dětský hrob 1355.

Nálezy. U levého spánku bronzová náušnice (i. č. 594-954/76; obr. 21 : 28).

1359, K/1, hl. 110 cm, Z—V. Kostra natažená naznak, ruce podél těla.

Nálezy. U pravé nohy zbytky vědra (i. č. 594-1925—1927a/76; obr. 21 : 30—33), u levé paže nůž (i. č. 594-1924/76; obr. 21 : 29).

1360, J/3, hl. 80 cm, Z—V. Špatně zachovaná, naznak natažená kostra s rukama podél těla. Bez nálezů.

1361, J/4, hl. 80 cm, Z—V. Naznak natažená kostra s pravou rukou podél těla a levou v pánvi. Bez nálezů.

1362, L/3, hl. 65 cm, JZZ—SVV. Naznak natažená kostra s rukama složenými do pánve.

Nálezy. Po levém boku nůž (i. č. 594-1928/76; obr. 21 : 34).

1363, J/1, 50 cm, Z—V. Dlouhé kosti nohou a rukou. Nálezy. V místech pravé dlaně dva nože (i. č. 594-1929—1930/76; obr. 22 : 1, 2).

1364, J/3, hl. 70 cm, S—J. Špatně zachovaná kostra uložená naznak v natažené poloze.

Nálezy. U pravé paže žcl. objímka (i. č. 594-1934/76; obr. 22 : 7), u pravé ruky železný nůž (i. č. 594-1933/76; obr. 22 : 3), u levého boku zavírací nůž (i. č. 594-1931/76; obr. 22 : 5), u levé ruky žel. ocílka (i. č. 594-1935/76; obr. 22 : 6), železný hrot se zbytky dřeva (i. č. 594-1936/76; obr. 22 : 4).

1365, J/1, hl. 70 cm, JZZ—SVV. Dobře zachovaná kostra, naznak natažená, s levou rukou podél těla a pravou v pánvi.

Nálezy. U levého kolena sekera (i. č. 594-1940/76; obr. 22 : 9), u pravého ramene nůž (i. č. 594-1938/76; obr. 22 : 8).

1366, L/3, hl. 70 cm, S—J. Dolní končetiny, horní část kostry zničena hrobem 1356. Bez nálezů.

1367, J/1, hl. 110 cm, Z—V. Kostra uložená naznak s nataženými končetinami, pravá ruka na pánvi. Bez nálezů.

1368, L/2, hl. 80 cm, SZZ—JVV. Lebka a několik žeber. Bez nálezů.

1369, K/1, hl. 50 cm, SSZ—JJV. Naznak natažená kostra s rukama v klíně.

Nálezy. U levé nohy nádoba (i. č. 594-2662/76; obr. 22 : 10).

1370, J—K/4, hl. 90 cm, SZ—JV. Dobře zachovaná kostra natažená naznak, pravá ruka podél těla, levá v pánvi. Vlevo od lebky pravidelně složená plošina z kamenů o rozm. 160 × 80 cm. Ploché kameny stavěny na hranu.

Nálezy. Vedle pravého kolena žel. sekera zaseknutá do dna hrobu (i. č. 594-1939/76; obr. 22 : 12), podél levého kolena nůž hrotem k hlavě (i. č. 594-1937/76; obr. 22 : 11).

1371, J—K/2, hl. 75 cm, Z—V. Naznak natažená kostra s rukama podél těla.

Nálezy. U levého boku nůž (i. č. 594-1941/76; obr. 23 : 1), nad pravým kolenem sekera (i. č. 594-1942/76; obr. 23 : 2).

1372, K/2, hl. 110 cm, Z—V. Kostra natažená naznak, pravá ruka v pánvi, levá podél těla v hr. jámě o rozm.

250 × 100 cm.

Nálezy. U levého kolena přezka a průvlečka (i. č. 594-1944/76; obr. 23 : 7, i. č. 594-1943/76; obr. 23 : 8), na pravém stehně železná sekera (i. č. 594-1948/76; obr. 23 : 3) v místě levé dlaně dva nože (i. č. 594-1946—1947/76; obr. 23 : 5, 6) a železný hrot (i. č. 594-1945/76; obr. 23 : 4).

1373, K/4, hl. 60 cm, SZ—JV. Kostra natažená naznak, s rukama podél těla.

Nálezy. Na bederních obratlech nůž (i. č. 594-1949/76; obr. 23 : 9).

1374, K/3, hl. 50 cm. Lebka a několik žeber. Bez nálezů.

1375, L/1, hl. 60 cm. Z—V. Kostra natažená naznak s rukama podél těla (obr. 33).

Nálezy. V ústech ocílka (i. č. 594-1952/76; obr. 23 : 13). šipka a železný váleček (i. č. 594-1951/76; obr. 23 : 12), na lokti železné kování se zbytky dřeva a tkaniny (i. č. 594-1950/76; obr. 23 : 10), u nohou žernov (i. č. 594-6a/76; obr. 23 : 11).

1376, K/2—3, hl. 100 cm, Z—V. Kostra natažená naznak s rukama podél těla. Bez nálezů.

1377, I/3, hl. 75 cm, Z—V. Zbytky kostry natažené naznak. Nálezy. U levého lokte nůž (i. č. 594-1953/76; obr. 23 : 14).

1378, L/1, hl. 80 cm, S—J. Kostra natažená naznak.

Nálezy. U hlavy bronzové náušnice (i. č. 594-952—953/76; obr. 25 : 1, 2).

1379, I—J/4, hl. 90 cm, Z—V. Kostra natažená naznak s rukama podél těla.

Nálezy. U levého ramene dva nože (i. č. 594-1954/76; obr. 25 : 3, 4) a bronzová náušnice (nezachovala se).

1380, K/4, hl. 45 cm, Z—V (?). Dislokovaná dětská kostra.

Nálezy. Pod hrudí skleněný gembík (i. č. 594-798/76; obr. 25 : 5).

1381, E/4, hl. 75 cm. V hlinitopísčitém zásypu okrouhlé jámy o průměru 110 cm několik roztroušených lidských kostí.

Nálezy. Mezi kostmi železný nůž, možná z kult. vrstvy.

1382, I—J/4, hl. 95 cm, Z—V. Kostra dítěte natažená naznak s rukama podél těla. Bez nálezů.

1383, K/3, hl. 50 cm. Porušená dětská lebka. Bez nálezů.

1384, K/3, hl. 55 cm, S—J. Zbytky dětské lebky. Bez nálezů.

1385, K/2, hl. 65 cm, S—J. Kostra uložená naznak, nohy pokrčené, žebra a páteř dislokovány. Bez nálezů.

1386, L/3—4, hl. 100 cm, J—S. Naznak natažená kostra s rukama podél těla.

Nálezy. U levého spánku nádoba (n. č. T 312/76); obr. 26, vlevo).

1387, J—K/3, hl. 85 cm, JZ—SV. Kostra natažená naznak, s rukama podél těla. Bez nálezů.

1388, J/3, hl. 65 cm, Z—V. Značně zetlelá kostra uložená naznak. Bez nálezů.

1389, L/3, hl. 80 cm, S—J. Naznak natažená kostra s rukama podél těla. Bez nálezů.

1390, L/2, hl. 110 cm, SZ—JV. Kostra natažená naznak s rukama podél těla v hr. jámě 110 × 270.

Nálezy. Pod levou paží dlouhý nůž (i. č. 594-1958/76; obr. 24 : 4), zavírací nůž (i. č. 594-1955/76; obr. 24 : 3) a železná šipka (i. č. 594-1956/76; obr. 24 : 1), vně pravého kolena sekera (i. č. 594-1957/76; obr. 24 : 2).

1391, L/3—4, hl. 85 cm, SZ—JV. Kostra uložená naznak s rukama podél těla.

Nálezy. U pravého lokte zavírací nůž (i. č. 594-1960/76; obr. 24 : 5), u levého lokte nožík (i. č. 594-1959/76; obr. 24 : 10), u pravého chodidla železné kopí (i. č. 594-1962/76; obr. 24 : 7), u chodidel ostruhy (i. č. 594-1963—1964/76; obr. 24 : 8, 9), nad levým chodidlem šikmo k ose kostry asi 7 cm nad kostmi žel. kování (i. č. 594-1961/76; obr. 24 : 6).

1392, J/2, hl. 110 cm, JZ—SV. Kostra natažená naznak s rukama podél těla v hr. jámě o rozm. 240 × 120 cm. Nálezy. U pravého lokte nůž (i. č. 594-1966/76; obr. 25 : 6).

1393, J/2, hl. 50 cm, JZ—SV. Kostra natažená naznak s rukama podél těla.

Nálezy. Při pravém kolenně přeslen (i. č. 594-840/76; obr. 25 : 7).

1394, K/3, hl. 90 cm, SZ—JV. Kostra natažená naznak s rukama podél těla.

Nálezy. U levého chodidla nádobka (i. č. 594—2666/76; obr. 25 : 8).

1395, L/3, hl. 70 cm, V—Z (?). Ve východní části obdelné hrobové jámy o rozm. 95 × 35 cm zlomky dětské lebky.

Nálezy. Uprostřed hrobové jámy nožík (i. č. 594-1968/76; obr. 25 : 11) a železný gombík (i. č. 594-1967/76; obr. 25 : 9), v západní části jámy nádobka (i. č. 594-2665/76; obr. 25 : 10).

1396, K/3, hl. 95 cm, Z—V. V hrobové jámě o rozm.

120 × 50 cm zbytky dětské kostry, původně natažené naznak. Zachována lebka, několik žeber a levá ruka. Bez nálezů.

1397, L/3, hl. 100, Z—V. Kostra natažená naznak s rukama podél těla.

Nálezy. Vpravo od lebky stříbrná náušnice (i. č. 594-950/76; obr. 25 : 12), u pravé dlaně nožík se zbytky pochvy (i. č. 594-1969/76; obr. 25 : 13).

1398, K/3, hl. 95 cm, Z—V. Špatně zachovaná dětská kostra natažená naznak.

Nálezy. Na břiše železný nůž (i. č. 594-1970/76; obr. 25 : 14).

1399, K/3, hl. 105 cm, SSZ—JJV. Dobře zachovaná kostra natažená naznak s rukama podél těla.

Nálezy. Železná tyčinka (i. č. 594-1971/76; obr. 25 : 15).

1400, J—K/1, hl. 115 cm, JZZ—SSV. Kostra natažená naznak s rukama podél těla.

Nálezy. U pravého ramene nádobka (i. č. 594-2667/76; obr. 25 : 20), u levého předloktí zavírací nůž (i. č. 594-1974/76; obr. 25 : 22), železný nožík (i. č. 594-1973/76; obr. 25 : 21), žel. tyčinka (i. č. 594-1972/76; obr. 25 : 16), pazourky (i. č. 594-328—330/76; obr. 25 : 17—19).

1403, K/4, hl. 65 cm, JZ—SV. Kostra natažená naznak s rukama podél těla.

Nálezy. U pravého předloktí žel. nožík (i. č. 594-1975/76; obr. 25 : 23).

1404, E/4, hl. 90 cm, JZ—SV. Naznak natažená kostra s rukama podél těla. Bez nálezů.

4. Analýza nálezového materiálu

V následujících řádcích bychom chtěli na základě poznatků, získaných při výzkumu pohřebiště na Klášteřisku osvětlit chronologické, kulturní a sociální postavení skupiny lidí, která sem ukládala své mrtvé asi v průběhu 100, maximálně 200 let, tedy v 9., maximálně v 10. stol. K rámcovému odhadu doby trvání hřbitova se odvažujeme proto, že na Klášteřisku chybí na jedné straně typické ozdoby povelkomoravské, na příklad esovité náušnice, v hrobech však nejsou ani předvelkomoravské věci z 8. stol.

Ne každý nález může dát výpověď o otázkách, které nás zajímají. Proto nevěnujeme všem součástem materiální kultury stejnou pozornost. Z chronologického i zvykového kulturního hlediska jsou důležité především součásti výzbroje a výstroje bojovníků, teprve pak přijdou ozdoby. Práce na chronologii velkomoravské materiální kultury začíná právě u těchto chronologicky citlivých předmětů, jejichž prostřednictvím bude možné později datovat ostatní předměty, u nichž k proměnám docházelo pomaleji.

Meč byl na popisovaném pohřebišti nalezen jen v hrobě 1347. Hrobová jáma se nacházela deset metrů severně od zbytků vnější dřevěné konstrukce stavby. V těchto místech jsou hroby řazeny vedle sebe, stejně orientovány, v jakémisi náznaku řadového uspořádání. Hrob 1347 s mečem a ostruhami je obklopen třemi hroby, v jejichž výbavě byly na rozdíl od hr. 1347 ve všech případech sekery s krátkými ostny, nikoliv však ostruhy. Meč z hr. 1347 se řadí ke čtrnácti zbraním tohoto druhu, které byly nalezeny v mikulčických hrobech. Je 95 cm dlouhý, dvojostrý, s více než patnácticentimetrovou příčkou. Podobné meče bývají především na základě charakteristické polokulovité a nečleněné hlavice a podle dlouhé příčky řazeny k typu X *J. Petersena* (1919). Na Moravě jsou poměrně časté. V Mikulčicích samotných známe meče typu X z hrobů 280, 375, 438, 500, 717, 723 a 805. Hrob 280 byl objeven u 1. a 2. kostela (*Poulik 1957*, obr. 70). Lebka měla nivelaci 159, 43 m n.m. a nohy 159,78 m n.m. Kostra ležela jen čtyři metry jihozápadně od zbytků základů pod písčitou terénní úpravou, souvisící se stavbou druhého kostela. Pod zmí-

něnou úpravou byly dále zbytky sídlištního objektu, charakterizovaného ohništěm s plochými kameny v původní poloze. Nelze vyloučit, že s ohništěm souvisela jílovitopísčítá vrstva v jeho okolí, kterou by bylo možno interpretovat jako zbytky podlahy. Pod ní, jak je to v Mikulčicích obvyklé, byla požárová vrstva s uhlíky a teprve v ní ležela kostra s mečem X. Uvedené skutečnosti potvrzují (Poultík 1957, 283—284), časně datování hrobu 280 i jeho souvislost s prvním kostelem. Uhlíkovitá vrstva, do níž byl hrob položen, zabíhá pod základy uvedené stavby. Z pohřebiště od basiliky pochází meče Petersenova typu X z hrobů 375, 438, 500. Meč uvedeného typu byl nalezen také v hr. 717 u zbytků základů stavby, interpretované nejčastěji jako knížecí palác. Tyto nálezy dosud nebyly podrobně publikovány. Na okraji pohřebiště u předpokládaného 11. kostela byl ve čtverci 31/0 položen do sídlištní vrstvy hrob s mečem X, vybavený lehkými ostruhami a garniturou kování k jejich upevnění. Mezi nimi jsou drobná jazykovitá nákončí, nákončí ve tvaru obdélníka a průvlečky s oválnými štítky, jejichž povrch je zvýrazněn hrubým rýhováním. V hrobě byl nalezen hrnec jednoduché fabrikace s mírně hraněným okrajem.

Pomineme-li ojedinělý nález meče typu X ze Skalice (Budinský - Krička 1959, t. XLII : 3), pak Mikulčicím nejbližší jsou exempláře z Pohanska (Kalousek 1971, tab. 36 : 2, 3, 4), pro nás cenné zejména svými nálezovými okolnostmi. Pocházejí z hrobů 26, 174 a 257 na pohřebišti u církevní stavby v severním cípu knížecího dvorce. Hrob 26 je sice jen čtyři metry od jižního nároží kostela, leží však na samém okraji pohřebiště, které tímto směrem dále nepokračuje. Mimo dvou nožů a problematické šipky neobsahoval žádné další nálezy. Jinak je tomu u hr. 174, který ležel nad žlábkem po vnitřní palisádě, podél severozápadní zdi nartexu, překryt mladšími hroby 101, 124 a 123. Ty sice neobsahovaly žádné datovatelné nálezy, ale svědčí o tom, že hr. 174 v rámci pohřebiště nelze pokládat za mladší. Z nálezového celku hr. 174 na Pohansku jsou mimo meče pozoruhodné především ostruhy, na jejichž nevelkých ploténkách vidíme dvě řady nýtů po obou stranách vybíhajícího ramene. Přezky k jejich upevnění jsou opatřeny průvlečkami s oválným štítkem. Vedle ostruh patří k datovatelným předmětům z hrobového celku 174 železná sekera-bradvice s krátkými ostny. Je to typ, s nímž se budeme setkávat při hodnocení pohřebiště na mikulčickém Klášteřisku častěji. Skupinu nálezů z hr. 174 uzavírá ocílka s třikrát lomenými rameny, železný hákovitý klíč, dva zavírací nože-břity a rytými kroužky zdobená kůstěná rukojeť nože. Poslední hrob s mečem z Pohanska není pro náš rozbor zajímavý, obsahoval mimo běžného nože jen kování tvaru obdélníka.

Obr. 26. Abb. 26. Mikulčice—Klášteřisko. Ukázky nálezů keramiky z hrobů. Vpravo hr. 1395, vlevo hr. 1386. — Einige der Keramikfunde aus Gräbern. Rechts Gr. 1395, links Gr. 1386.

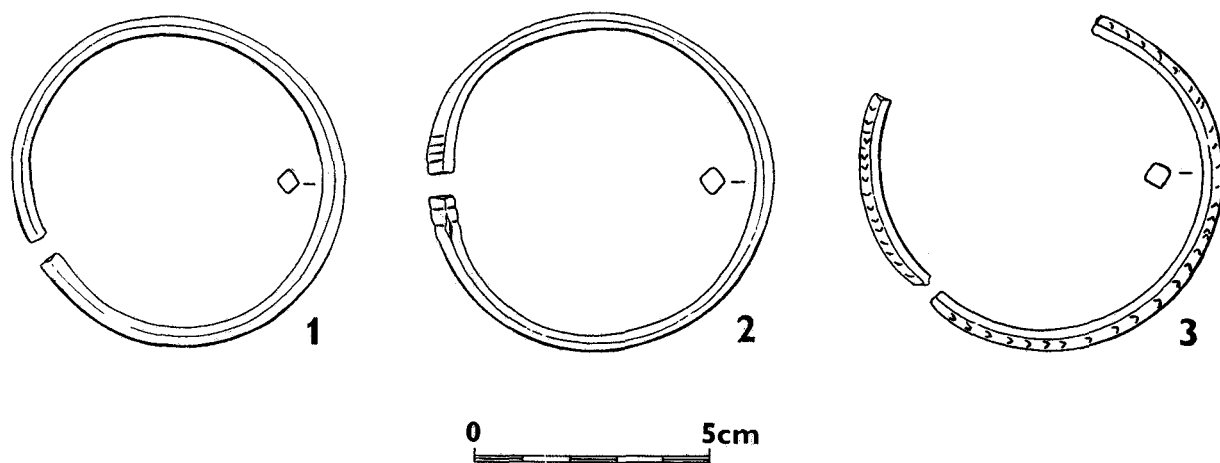
V Nechvalíně jsme dva hroby s meči X odkryli v nejmladší části pohřebiště. Jako v předešlých případech, ani zde neměli pohřbení bojovníci s meči kovové součásti opasku. V obou nechvalínských hrobech však byly ostruhy, železné zavírací nože-břítvy a vědérka. V hr. 127 v Nechvalíně byla navíc ještě sekera-bradatice s krátkými ostny, dýka s „baltickým“ okutím hrotu pochvy, kopí a dva kousky zlata, původně v ústech jako obolus. Hr. 125 v Nechvalíně přinesl odlišnou garnituru k upevnění ostruh. Zatímco hrob 124 obsahoval jazykovitá nákončí, byla v hr. 125 štítková. Ostatně ani oba meče, ač patří ke stejnému Petersenovu typu X, nejsou konstrukčně identické a svědčí o tom, že nebude zbytečný pokus o detailnější členění tohoto poměrně široce pojatého typu.

Obr. 27. Abb. 27. Mikulčice—Klášteřísko. Pozlacená plaketa z hr. 974. — Vergoldete Plakette aus Gr. 974.

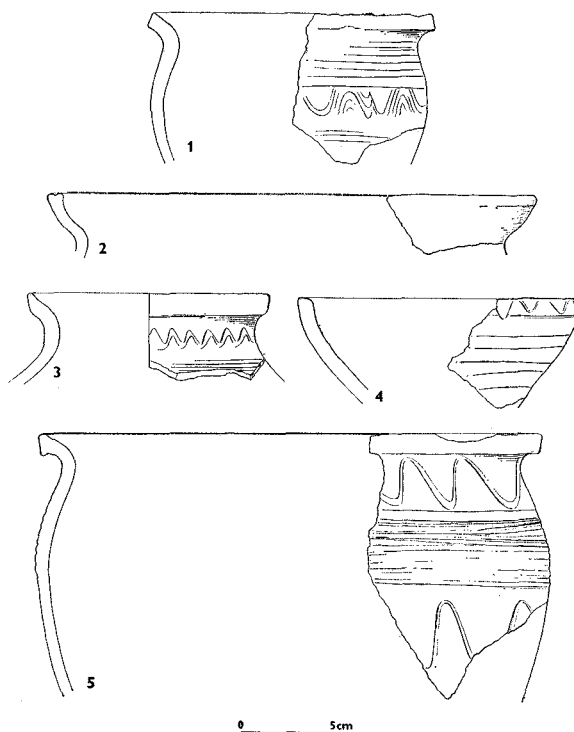
Staroměstské pohřebiště na Valách poskytlo pouze jediný hrob s mečem X (*Hrubý 1955*, hr. 190/50). Shoduje se s dosud uvedenými hroby výskytem stejné válečné sekery s krátkými ostny. Jako v nechvalínském hrobě 124 i zde je „baltické“ kování hrotu pochvy válečného nože, dále stejný nůž-břítva a konečně jazykovité nákončí o rozm. 2,3 × 4,0 cm, doplněné ve stejné garnituře k upevnění ostruh průvlečkou s oválným štítkem.

Pokračovat můžeme dalšími analogickými nálezy mečů Petersenova typu X z moravských i vzdálenějších lokalit. V Hodonicích (*Staňa 1960*, obr. 250; *Dostál 1966*, tab. LXIX, 3) byl 93 cm dlouhý meč typu X doprovázen hrncem s válcovitým, mírně profilovaným hrdlem. Cennější pro chronologické zařazení mečů X je starší nález z Jarohněvic (*Červinka 1928*, 146, Tab. I, 1) především pro svoji prokazatelnou souvislost (*Dostál 1966*, tab. XVII, 1, 1a) s nálezem trojlistovitého kování, jehož výskyt můžeme časově poměrně snadno určit, podle vyobrazení v bibli, uložené v římském kostele San Paolo fuori le mura, která vznikla pravděpodobně v Remeši kolem roku 870 (*Mütherich - Gaehde 1977*, 119, Pl. 44) a podle obdobné ilustrace v tak zvané Vivianově bibli z r. 846 (tamtéž Pl. 25). V obou případech jsou zobrazeny meče a garnitury k jejich upevnění na opasku, mezi nimiž významné místo na citovaných vyobrazeních zaujímá právě trojlisté kování. K posledním příkladům nálezových celků s meči X patří dva hroby z Čech. Ve 4. hr. v Žatci měl bojovník s tímto mečem ostruhy s půlkruhovými ploténkami, opatřenými jen jedním nýtem (*Preidel 1938*, 15, 23). Jsou to ostruhy zvláštního tvaru, nenalézají se příliš často, proto jejich výskyt v hr. 1347 v Mikulčicích spolu s mečem X je důvodem, abychom se jimi v pasáži o ostruhách zabývali podrobně. Jako poslední uvedeme nález meče typu X ze známého hrobu bojovníka na třetím nádvoří Pražského hradu (*Sláma 1977*, Abb. 25). V rozměrné hrobové jámě ležel v rakvi muž, kupodivu bez ostruh, zato však s obvyklou břítvou-zavíracím nožem, ocílkou zvláštního tvaru a bohužel špatně zachovanou železnou sekerou s krátkými ostny u násadního otvoru.

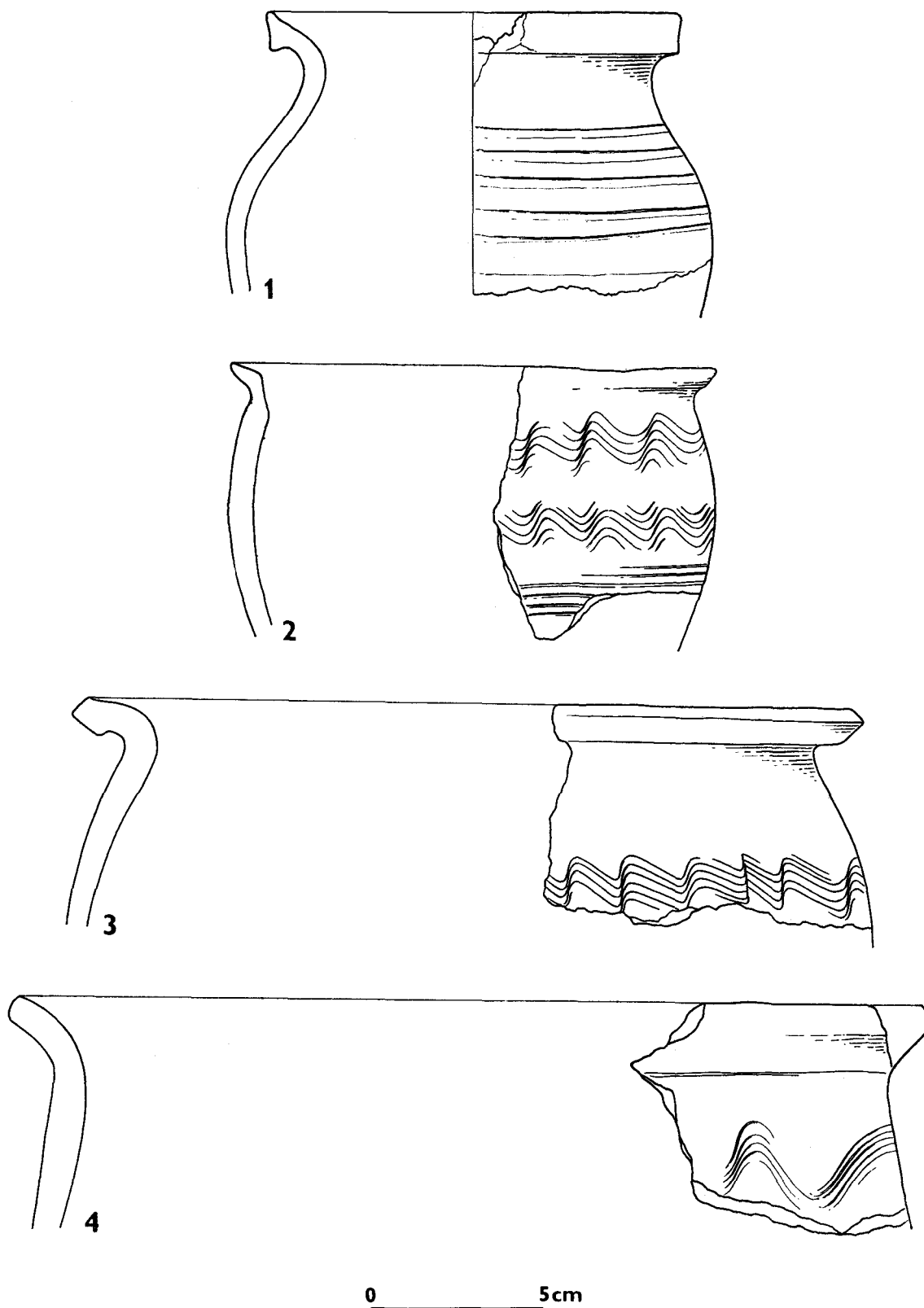

Obr. 28. Abb. 28. Mikulčice—Klášteřisko. Depot bronzových nárámků. — Depot bronzener Armringe. Inv. Nr. 1 : 594—859/69; 2 : 594—860/69; 3 : 594—861/69.

Meče X jsou podle slov *H. Arbmanna* (1937, 228 ad.) nejobvyklejším a nejvíce rozšířeným typem jednoduchého meče evropského časného středověku, který má svůj původ ve výzbroji karolinského období. Typická půlkruhová hlavice, vykovaná z jednoho kusu včetně podložky, a rozdíl od starších typů s hlavicemi zakovanými do podložky oddělené, dále nešíroká a poměrně dlouhá, nezdobená příčka a zejména čepel dosti často nesoucí označení „Ulfberht“ — to vše bylo při charakteristice mečů X pro *Petersena* (1919, 158 ff.) důvodem jejich poměrně mladšího datování, až do 10. stol. Od počátku 20. stol. se prohloubila znalost kontinentálních mečů a získány důvody pro jejich časnější chronologii. Můžeme souhlasit s názorem *A. N. Kirpičnikova* (1966, 33), který z hlediska původu pokládá meče X za západoevropské a jejich pronikání na Rus datuje do stejné doby, jako *J. Petersen* nálezy skandinávské, tedy do 10. stol. S podobným názorem se setkáme

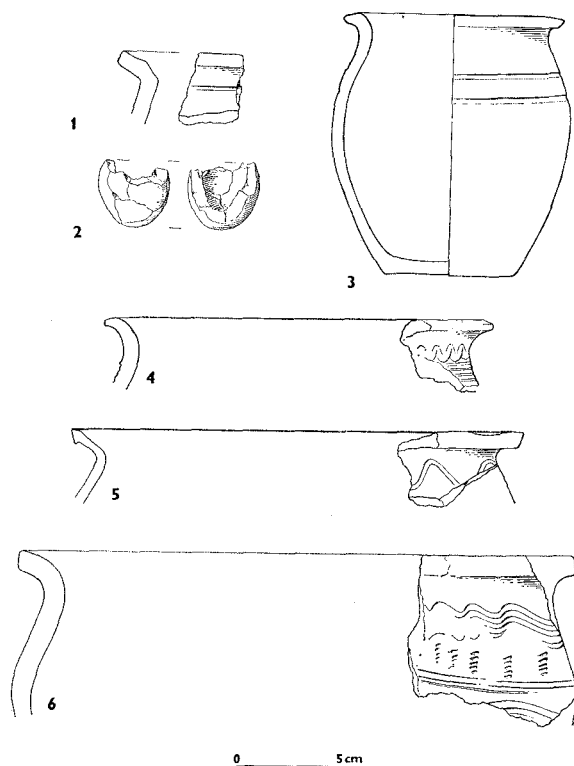
Obr. 29. Abb. 29. Mikulčice—Klášteřisko. Obj. 712a. Keramika, nalezená na dně jámy. — Keramik, am Boden der Grube gefunden. Inv. Nr. 1 : 594—1481/68; 2 : 594—4415/69; 3 : 594—1469/68; 5 : 594—4421/69.

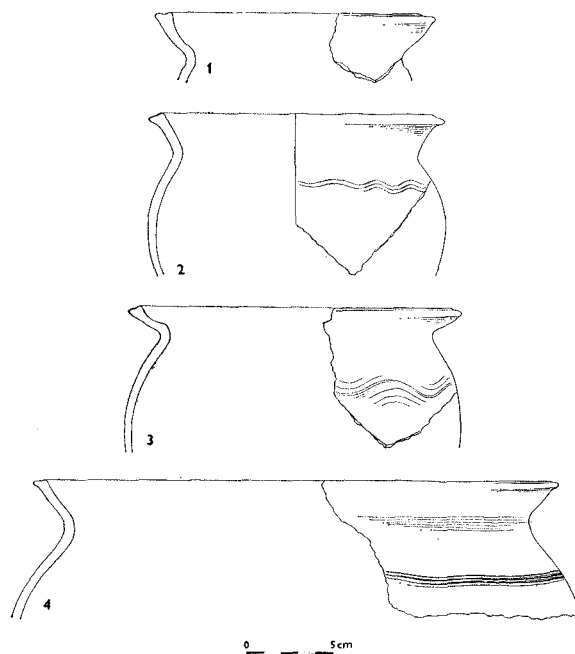
Obr. 30. Abb. 30. Mikulčice—Klášteřísko. Keramika nalezená u dna 712a. — Keramik, gefunden am Boden des Obj. 712a. Inv. Nr. 1 : 594—4418/69; 2 : 594—1467/68; 3 : 594—1488/68; 4 : 594—1480/68.

i u jiných badatelů, např. *W. Sarnowské (1955)*. Výskyt mečů na pohřebišti v Końskich (*Gassowski 1950*) byl jedním z důvodů datování horní hranice jejich výskytu až do 11. stol. (*Staňa 1960*,

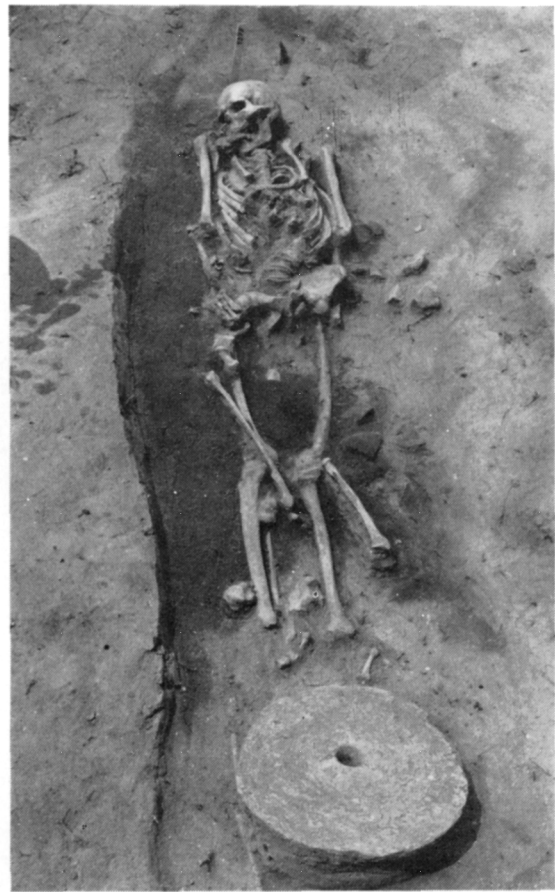
677—680. V současné době se mimo jiné i v souvislosti s datováním pohřebiště v Kořískách do 10. stol. od horní hranice výskytu typu X v 11. stol. upouští. A. Ruttkay (1976, 251) datuje

Obr. 31. Abb. 31. Mikulčice—Klášteřísko. Nálezy z obj. 712 b. 1,3 — na dně jámy; 2 — část tyglíku u koňské kostry; 4, 5, 6 — z výplně obj. hl. 70—100 cm pod povrchem. — Funde aus Objekt 712b, 1, 3 — am Boden der Grube; 2 — Teil eines Tiegels neben einem Pferdeskelett; 4, 5, 6 — aus der Ausfüllung des Obj. 70—100 cm tief unter der Oberfläche. Inv. Nr. 1 : 594—4431/69; 2 : 594 : 3153/75; 3 : 594—4782/69; 4 : 594—4404/69; 5 : 594—4386/69; 6 : 594—4393/69.

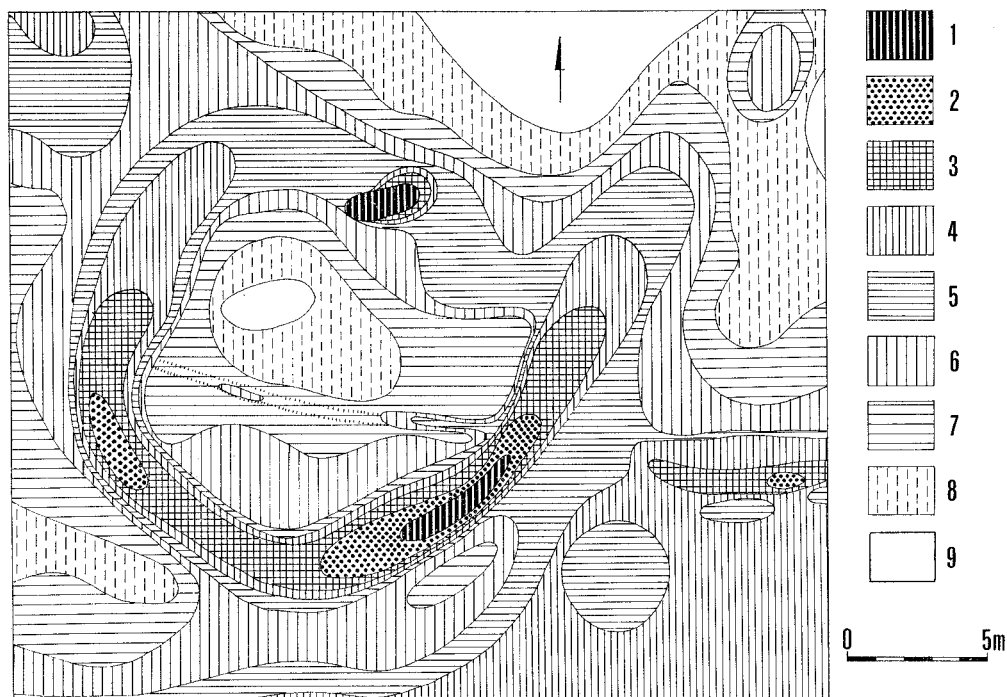

Obr. 32. Abb. 32. Mikulčice—Klášteřísko. Keramika z obj. 758 (1) a 759 (2, 3, 4). — Keramik aus den Obj. 758 (1) und 759 (3, 4). Inv. Nr. 1 : 594—3547/70. 2 : 594—3630/70; 3 : 594—3637/70; 4 : 594—3636/70.

Obr. 33. Abb. 33. Mikulčice—Klášteřisko. Situace hrobu 1035 (vlevo), nález amputované nohy, hrob 1375 (vpravo dole). — Situation des Grabs 1035 (links). Fund eines amputierten Beines und Grab 1375 (rechts unten).

tyto meče do 9.—10. stol. a zdůrazňuje, že doklady pro jejich pozdější výskyt nemáme. Důležité poznatky k časnému datování mečů typu X získala *D. Bialeková* (1979, 99) na pohřebišti Závada,

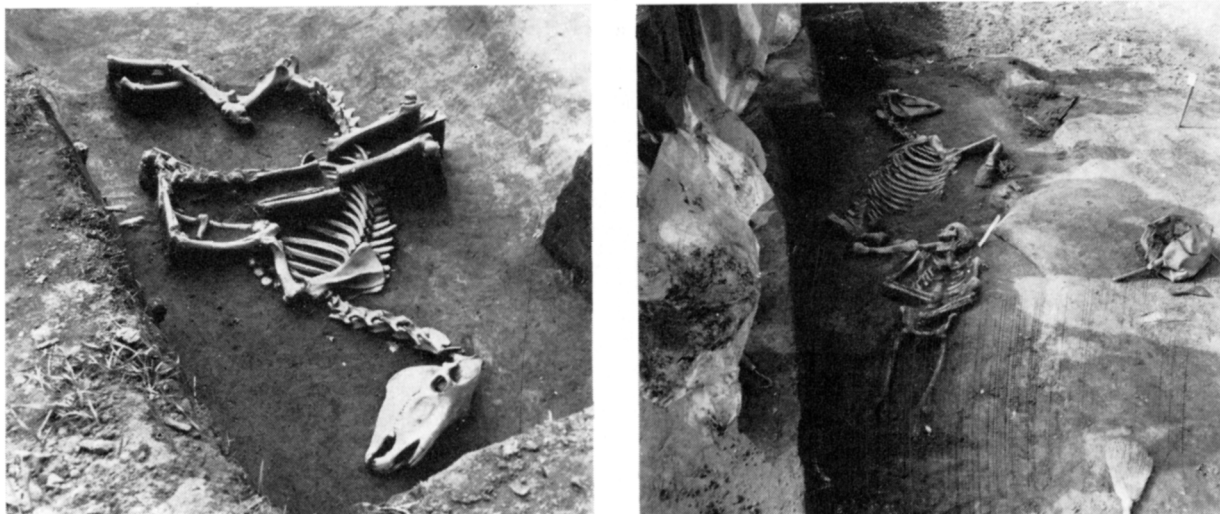
Obr. 34. Abb. 34. Mikulčice, okr. Hodonín. Kruhový objekt č. 932 na severním břehu říčního koryta pod 1. a 2. kostelem. — Kreisförmiges Objekt Nr. 932 am Nordufer des Flußbetts unter der 1. und 2. Kirche. 1: do — bis 158,30 m; 2: do — bis 158,40 m; 3: do — bis 158,50 m; 4: do — bis 158,60 m; 5: do — bis 158,70 m; 6: do — bis 158,80 m; 7: do — bis 158,90 m; 8: do — bis 159 m; nad 159 m nadmořské výšky — über 159 m Seehöhe.

kde v hr. 23 byla spolu s mečem X „in situ“ objevena kování blatnického typu, což potvrzuje stratigrafické indicie pro časné datování mečů X, publikované *J. Poulikem* (1957, 283).

Závěrem k datování mečů X je možno říci, že ukládání těchto nejdražších a nejučinnějších zbraní do hrobů souvisí úzce s peripetii společenského vývoje. Nutno mít na paměti, že zvyk ukládání zbraní do hrobů byl v různých kulturně-politických okruzích odlišným způsobem časově ohraničen, především podle toho, jak se v něm odrážely konkrétní společenské podmínky. *W. Hubner* (1978, 463) uvádí, že římské impérium vyzbrojovalo své vojáky podle druhu jednotek, do nichž byli zařazeni. Po smrti připadla výzbroj těchto vojáků fisku a nemohla tedy být ukládána do hrobu. Podle *F. Steinové* (1967, 128ff.) se v oblasti bavorské ukládaly zbraně do hrobu nejpozději do poloviny 8. stol. U Franků v Trevírském kraji trval tento zvyk do konce 7. století, jak uvádí *K. Böhner* (1958), na dolním Rýnu se však zbraně dostávaly do hrobů i později. V oblasti Velké Moravy je počáteční období kostrového pohřbívání zcela ve znamení ukládání mečů, ve vrcholném období velkomoravské kultury, jak ukazuje například pohřebiště u 6. mikulčického kostela (*Poulik 1963*) se zbraně do hrobů nedávaly. Uvolnění společenských vazeb na konci 9. a na počátku 10. stol. vede i v kulturních a politických centrech patrně znovu k osobnímu vlastnictví zbraní, jehož důsledkem je jejich opětovný výskyt v hrobech. Starší meče typu H se však už nevyskytují ve staromaďarských hrobech (*Bakay 1965, 135*), převažují tu meče typu X jako výraz nové situace ve společenském vývoji. Konstantin Porfyrogenetos hovoří o kmenovém zřízení starých Maďarů. Tato forma společenské organizace je možná jednou z příčin ukládání zbraní bojovníkům do hrobů. Zároveň s postupným upevňováním časné feudálního uherského státu však v průběhu 10. stol. tento zvyk definitivně mizí.

Sekery byly na Klášteřisku v desíti hrobech, což představuje 3,1% z celkového počtu pohřbů. V hrobech 1137, 1145, 1166, 1241, 1317, 1365, 1370, 1371a, 1372 to byly sekery s krátkými ostny u násadního otvoru a pouze v jediném hr. 1390, odlišné orientace, byla sekera s ostny střední délky. Na pohřebišti tvoří hroby se sekerami dvě skupiny: pět hrobů severovýchodně od stavby, další pak v jejím jihozápadním cípu. Nalezené sekery se od sebe liší velikostí a zejména utvářením

týlové části, dosud však postrádáme přesvědčivé důkazy o časové ohraničenosti výskytu těchto detailů. Nejčastěji se sekery našly v hrobech bojovníků, vybavených ostruhami a zavíracími noži. V protikladu k formálně celkem jednotným břitvám-zavíracím nožům jsou ostruhy různých tvarů. V hr. 1137 vidíme ostruhy s dlouhými a poměrně tenkými rameny, opatřenými malými a nevýraznými ploténkami. Vedle předchozího hrobu ležel v jihozápadní skupině stejně orientovaný hr. 1145, v němž byly nalezeny ostruhy s trojlaločnými ploténkami a příčnou řadou tří nýtů. Hrob obsahoval ještě soupravu podkolenních přezek s průvlečkami a nákončí, vše s rýhovaným povrchem. Bohatý hrob 1241, v němž se vedle neobvyklých ostruh s velkými ploténkami vyskytlo

Obr. 35. Abb. 35. Mikulčice—Klášteřísko. Nálezy koňských koster. Vpravo kostra 2, vlevo kostra 1. — Funde von Pferdeskeletten. Rechts Skelett 2, links Skelett 1.

ještě kopí s křídélky, patří na Klášteřísku rovněž do jihozápadní skupiny hrobů se sekerami a kromě břitvy-zavíracího nože obsahoval zajímavé jazykovité nákončí k přezce s průvlečkou. Další hrob 1317 se sekerou je důležitý svojí polohou i tím, že se v jeho výbavě setkáváme s předměty, o nichž už byla zmínka. Jsou to ostruhy analogické exemplářům z hrobu 1137, břitva-zavírací nůž, průvlečka s rýhovaným povrchem, vědérko a velký hrnec. Zmíněný hrob je položen k západní stěně stavby. Je zajímavé, že v protikladu k jihozápadní skupině neobsahovaly hroby se sekerami rozmístěné kolem bojovníka s mečem žádné další nálezy, hodné naší pozornosti.

Sekery ze slovanských hrobů v okruhu Velké Moravy rozdělil *J. Poulik* (1948, 30ff.) do čtyř základních typů podle tvaru ostří, délky ostnů u násadního otvoru a ovšem i podle utváření týlové části, její délky a způsobu ukončení. V Poulikově I. typu vyčlenil *V. Hrubý* (1955, 170ff.) podtypy A, B a C. *B. Dostál* (1966, 70ff.) pak připojil ke čtyřem základním typům *J. Poulika* ještě pátý. *A. Ruttkay* (1975—1976, 306ff.) rozdělil sekery z 9.—14. stol. do pěti základních typů a velmi detailně propracoval řadu jejich dílčích tvarů. Vyloučíme-li tvary, které se do hrobů dostávaly v podstatě jen výjimečně a nemohou zatím přispět našim snahám o chronologické konstrukce, například úzké sekery, nebo typy s ostřím na způsob výseče mezikruží, exempláře se silně protaženým týlem a podobné v podstatě výjimečně se vyskytující formy — pak zůstávají v podstatě jen dva základní typy moravské sekery — bradatice, jimž budeme v dalším výkladu věnovat pozornost. Za rozlišující pokládáme přitom způsob upevnění sekery k topůrku, úhel osy násadního otvoru a podélné osy sekery. Čím byl zmíněný úhel ostřejší o to potřebnější byly dlouhé ostny u násadního otvoru, nezbytné k udržení ostrého úhlu nasazení i v rozhodujícím okamžiku použití sekery. V tomto smyslu tedy rozeznáváme dva základní tvary. První, v hrobech moravských bojovníků nejčastější, je sekera, kterou *B. Dostál* (1966, obr. 15, 6) a *A. Ruttkay* (1975—1976, Abb. 42) v návaznosti na původní členění *J. Poulika* (1948) shodně označují jako typ I A. Má dlouhé ostny u násadního otvoru, protažený týl obdélníkového průřezu a mírně obloukovité ostří, které

výrazně zeslabeným dřívkem přechází k násadnímu otvoru. Je to tedy značně specializovaná zbraň, určená k boji zblízka, případně na krátkou vzdálenost. Druhým základním tvarem, označovaným jako I B je sekera, která se od předešlé liší krátkými ostny. Tento tvar postrádá výrazné prvky pokročilé specializace tvaru prvního, je univerzálnější a patrně určený nikoliv jen k boji. *J. Poultík (1948, 33)* si povšiml chronologických problémů ve vzájemném vztahu obou těchto základních tvarů.

Sledujeme-li nálezové celky se sekerami na pohřebišti v mikulčickém Klášteřisku, pak vidíme, že specializované sekery s dlouhými ostny zde vlastně zastoupeny nejsou. Jen částečně se jim přibližuje pouze exemplář z hrobu 1390. Dalších devět seker patří druhému základnímu tvaru s krátkými ostny u násadního otvoru. Pro časové určení seker s krátkými ostny máme dnes k dispozici nepoměrně více nálezových celků, než pro sekery s ostny dlouhými. Některé dřívější údaje musíme proto v tomto smyslu opravit (*Dostál 1966, 70*). K nejstarším celkům, v nichž se sekery s krátkými ostny vyskytují, patří u nás depot z Moravského Jánu (*Eisner 1941*), který podle železného kotle „saltovského“ typu (*Pletněva 1967, obj. 39, 19*) a litých bronzových okras můžeme datovat do 8. stol. Stejně stáří lze přičíst sekeře z hr. 1 ve Stehelčevsi u Kladna (*Sláma 1977, Abb. 36, 9*), datované do 8. stol. na základě ostruhy, která se s ní v hrobě našla. Dalším nálezem sekery s krátkými ostny je exemplář z hr. v Medvedičce (*Vinski 1983, Abb. 2, 3*), datovaný do závěru 8. stol. na základě meče přechodného tvaru mezi Petersenovým zvláštním typem I a typem H; přibližně stejně lze podle meče datovat sekeru s krátkými ostny ze Ždánic (*Dostál 1966, tab. LXVI, 6*). Sledujeme-li další časový výskyt seker s krátkými ostny, vidíme je v doprovodu mečů H (*Hrubý 1955, hr. 119/AZ*), jsou zastoupeny ve skupině nálezů s ostruhami, opatřenými dvěma řadami nýtů po obou stranách vybíhajícího ramene (*Hrubý 1955, hr. 19/48*) a jsou doloženy i s meči typu X ve Starém Městě (*Hrubý 1955, tab. 72, hr. 190/50*), na Pohansku (*Kalousek 1971, obr. 174, hr. 174*) i v Žatci (*Preidel 1938, Abb. 1. hr. 4*). Ze shromážděného materiálu (*Bakay 1965*) vyplývá, že výskyt seker s krátkými ostny u násadního otvoru lze pokládat za doložený i v hrobech z 10. stol. Zajímavé poznatky k chronologii seker byly získány při výzkumech zanesených říčních koryt v Mikulčicích. Typové spektrum čtyř desítek kusů, nalezených v sedimentech u tří mostních konstrukcí není ovlivněno zvyky, omezujícími ukládání zbraní do hrobu. Nejčastější sekery moravských pohřebišť, typ I A — bradatice s ostny (*Dostál 1966, 70*) mezi nimi nejsou zastoupeny. Výrazně převažují úzké sekery, které podle *B. Dostála (1966, 71)* představují jen 14% seker na pohřebišťích. Zatím nemáme důvod se domnívat, že některé typy seker se v boji nepoužívaly, jejich chybění v říčních korytech může spíše znamenat doklad výskytu pouze v omezeném časovém období.

Závěr, vyplývající z předcházejících skutečností je tedy následující. Sekery, označované jako typy IB či IC (*Dostál 1966, obj. 15, 7, 8*) byly používány v 8., 9. i 10. stol. a pro datování tedy zatím nejsou příliš vhodné. Platí to i přesto, že v některých publikacích se hovoří o jejich vývojových fázích; takové závěry by bylo třeba doložit alespoň snahou o objasnění motivace podobných úvah. Sekery typu I A — bradatice s dlouhými ostny, jsou spjaty se starobylými nálezy mečů typu H, ostruh typu Biskupija-Crkvina a nemáme důvod klást jejich výskyt ani do 8., ani do 2. pol. 9. stol. a později.

Ostruhy se našly v šesti hrobech, což představuje 1,9% všech pohřbů. Jsou to hr. 1137, 1145, 1241, 1317, 1347 a 1391. První čtyři ležely v jihozápadní skupině hrobů, zbývající dva v severovýchodní části pohřebiště. Nalezené ostruhy nemají jednotný tvar, přece však je možno i k rozložení hrobů s různými typy ostruh uvést určitá pozorování. Shodně orientované hroby 1145 a 1137 byly uloženy při západní stěně dřevěného objektu, podél ní byl i hrob 1317. Hroby 1145, 1137, 1317 obsahovaly ostruhy s poměrně štíhlými rameny, průřezu tvaru D a dosti výrazným bodcem. Jestliže ostruhy z hr. 1317 a 1137 mají menší ploténky, pravděpodobně se dvěma nýty po obou stranách vybíhajícího ramene, má pár ostruh z hr. 1145 ploténku zakončenou trojčlenným prvkem a příčný pás tří nýtů. Podobnost nalezených ostruh a situace hrobů v rámci pohřebiště nejsou jediné rysy, které spojují hroby 1145, 1137 a 1317. Shody se projevují i v doprovodném inventáři, ať již jsou to ve všech třech případech sekery a ve dvou případech vědérka

s atašemi nikoliv běžného typu. V hrobech 1317 a 1145 byly nalezeny průvlečky s povrchem opatřeným hlubokými rýhami, k jejichž významu pro chronologii na příslušném místě uvedeme dokladový materiál. Poslední tři páry ostruh na pohřebišti jsou od popsanych dosti odlišné, především se zdají masivnější a v některých případech — hr. 1241 — mají i méně obvyklé formy. Domnívám se, že ještě zcela neuzrál čas k tomu, abychom se pokusili shromážděná fakta o velkomoravské materiální kultuře uspořádat v pokus o nástin relativní a absolutní chronologie. Ostatně materiál z Klášteřiska nás svojí neúplností nikterak neopravňuje k podstatnějšímu zásahu do současných chronologických systémů. Nechci zakrývat, že tato aktuální problematika je rozpracována; v předkládané studii uvádíme jen některá předběžná pozorování.

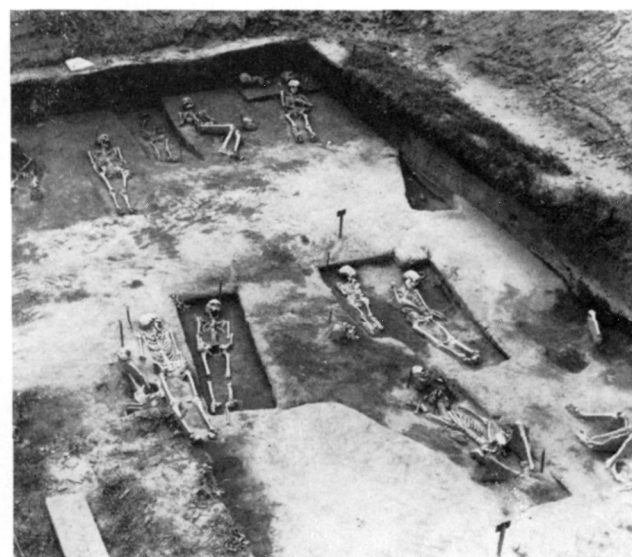
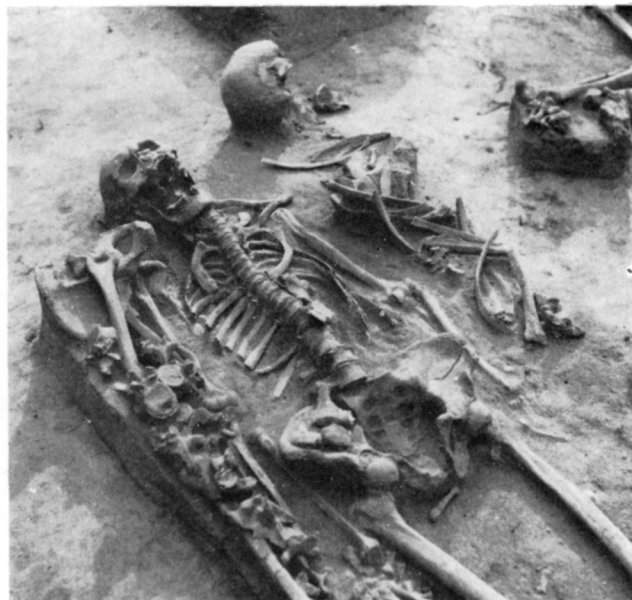
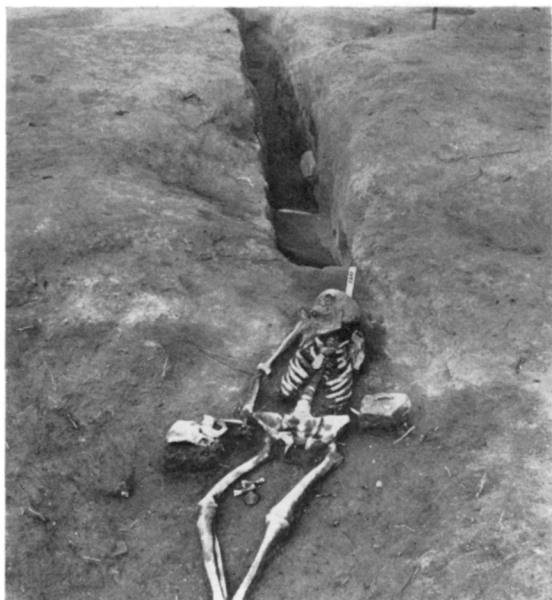
Na počátku padesátých let pracovali na kritériích typologicko-chronologického členění časně středověkých ostruh nejen naši, ale i polští archeologové (*Dostál 1966, 74*). Výsledkem byla poučka o tom, že pro časové zařazení ostruh je nejdůležitější poměr jejich výšky a rozpětí ramen, délka bodce a úprava připevnění ostruh k obuvi, či k upevňovacím řemíčkům. Proto za nejstarší byly pokládány ty tvary, které navazovaly na ostruhy s háčky. Datování našich středohradištních ostruh na základě nálezů z pohřebišť na Valách ve Starém Městě zpracoval *V. Hrubý (1955, 182 a n.)*. Ačkoliv postrádal přesné analogie ke svému typu I, jehož obě varianty A i B, pokládal za vývojově nejstarší, datoval je do první poloviny 9. st. a jejich výskyt připustil rovněž pro pozdější dobu konstatováním, že „zasahují i do třetí čtvrtiny toho věku“ (*Hrubý 1955, 186*). Ostruhy typu I B uvedený autor nejdříve spojoval s prostředním jihovýchodní Evropy, později však uvažoval o jejich původu karolinském (*Hrubý 1955, 187*). Výskyt typu I B pak na základě nálezů malty v hrobě 287/49 pohřebišť na Valách datoval až do konce 9. stol. Podle publikovaného plánu 3 však byl hrob 287 ve čtv. E/8 překryt hroby 49, 59, 28, 201, 200, 176. Kosty v uvedených hrobech jsou většinou silně dislokovány pozdějšími zásahy, při nichž se mohla dostat do hrobových zásypů i zrnka malty. Ta však nemusejí pocházet jen z doby destrukce zděné stavby, musíme připustit jejich výskyt na ploše pohřebišť už v době stavebních prací na kostele. Hypotetické závěry o chronologii staroměstských nálezů tedy nemůžeme přijmout, vycházejí-li z chybných premis. *B. Dostál (1966, 74 ad.)* pokládá za možný výskyt ostruh typu I A také v 1. pol. 10. stol. a při svých úvahách se opírá o nálezy z pohřebišť Předmostí I a z pohřebišť na Ptujském hradě, u nichž nepřipouští vlastní časový vývoj a podle nejmladší fáze je datuje až do 10. nebo dokonce i do 11. stol. Podobné stanovisko zastává k datování ostruh typu I B. Ostruhy typu II pak na základě nálezů staroměstských datuje do celého průběhu 9. stol. *A. Ruttkay (1975—6, 346—349)* rozdělil ostruhy z 9. až 14. stol. na Slovensku do tří skupin, z nichž nás zajímá z chronologických důvodů skupina A, rozčleněná do devíti typů. 1. typ představuje ostruhy s háčky, jejichž výskyt na Slovensku datuje *A. Ruttkay* do 8. stol. 2. typ má na pravoúhlých či lopatkovitě ukončených ploténkách řadu nýtů, kolmou k ramenům. Při datování tohoto typu ostruh na Slovensku do první poloviny 9. stol. se opírá o skutečnost, že mezi 17 ostruhami v hrobech v Ducovém nejsou zastoupeny, naopak se hojně vyskytují v Pobedimi. 3. typ představují ostruhy s masivním bodcem a rameny, která jsou zakončena ploténkami s řadami nýtů po obou stranách výběžku ramene. Označujeme je jako typ Biskupija Crkvina a byly nalezeny v hrobě 1205 v Ducovém, který *A. Ruttkay* řadí k 1. fázi velmožského sídla. Tuto fázi však datuje (*Ruttkay 1975—6, 140*) poměrně pozdně, do doby po polovině 9. století s trváním nejméně k polovině 10. stol. Ostruhy a zejména jejich tausování s motivem trojlísté úponky srovnává s podobným nálezem z hr. 7 v Biskupiji, rovněž pak s tausovanými ostruhami z hr. 266/49 ve Starém Městě, zároveň však podle *B. Dostála* uvažuje o jejich možném výskytu ještě v 10. stol. Proti možné paralelnosti výskytu ostruh typu 2. a 3. uvádí příklad z Mikulčic, kde se ostruhy t. 3 nevyskytují, což může podle *A. Ruttkaye* naznačovat lokální odlišnosti vývoje jednotlivých typů, konkrétně v Mikulčicích ovlivněných pozlacenými předlohami z hr. 44/I a z hr. 100/VI. Ostruhy 4. typu mají bodec kruhového či kvadratického průřezu a na konci ramen polokruhové destičky s různě umístěnými nýty. Tento *Ruttkayův* typ je identický s t. II V. *Hrubého*. *Ruttkay* nevylučuje jeho výskyt již v 1. pol. 9. stol. a pokládá za možné datování těchto ostruh až k pol. stol. 10. Ostruhy 5. typu mají pásková ramena, uprostřed přeškrčená a na jejich konci obvykle tři nýty bez rozšířených ramene. Datuje je do poč. 9. stol. až k jeho polovině s tím, že v Ducovém se nevyskytují. Typ 6. a 7.

představují vzácné tvary ostruh s očky, ostruhy typu 8. a 9. mají dlouhý bodec a jsou datovány do 10. až na poč. 12. stol.

D. Bialeková (1977, 103—160) podala následující třídění: I. ostruhy s háčky, II. ostruhy s očky, III. ostruhy s pásovými rameny, IV. ostruhy Ruttkayova 2. typu, V. ostruhy Ruttkayova 3. a 4. typu. Ostruhy s páskovými rameny, které jsou v největším počtu známé z Mikulčic, v Pobedimi nejsou na pohřebištích, ale jen v depotech, datuje mezi léta 800—850. Ostruhy t. IV. v soulase s V. Hrubým řadí do 9. stol. Jako ostruhy t. V. A označuje D. Bialeková jednak ostruhy typu Biskupija-Crkvina, ale zároveň také exempláře, které nemají na ploténce tak výrazně vybíhající masivní rameno. Upozorňuje na specifickou palmetovou výzdobu, kterou spojuje s klášterními skriptorii za časů L. d. Frommen (814—840) i na některé vzdálenější období, např. Balladool. O ostruhách typu Biskupija — Kouřim se D. Bialeková domnívá, že možná byly vyráběny přímo na objednávku slovanských knížat a šlechticů ve franckých dílnách. Zdůrazňuje, že v klasickém velkomoravském horizontu tyto ostruhy chybí, proto je datuje do 1. pol. 9. stol. B. Kavanová (1976) rozeznává ostruhy s háčky, ostruhy s očky, ostruhy s ploténkami a ostruhy s dlouhým bodcem. Nás nejvíce zajímají ostruhy s ploténkami, které rozdělila do pěti typů. Vyšla z údajů stratigrafických a z předpokladu, že hroby pod staroměstským kostelem na Valách patří k nejstarším na pohřebišti. Proto jako nejstarší označuje ostruhy z hr. 366/49 ve Starém Městě, které mají ramena ve tvaru U a bodec zdobený příčnými rýhami. V tomto hrobě, překrytém základy kostelíka, byly průvlečky s oválným štítkem a nákončí se dvěma nýty a podélnou lištou. Nevelké ploténky ostruh jsou opatřeny dvěma nýty. K nejstaršímu I. typu dále B. Kavanová řadí ostruhy z mikulčických hrobů 90, 232 a 265 a z hr. 58 v Kopčanech. Uvedený typ ostruh datuje na přelom 8. a 9. stol. s těžištěm výroby na počátku 9. stol. Jako II. typ označuje ostruhy s parabolickými rameny, malým bodcem a ploténkami, opatřenými řadou nýtů, kolmou ke směru ramene. Výskyt ostruh tohoto typu klade vesměs do 1. pol. 9. stol. III. typ B. Kavanové odpovídá Hrubého typu I B, kouřimské exempláře datuje na konec 9. stol.

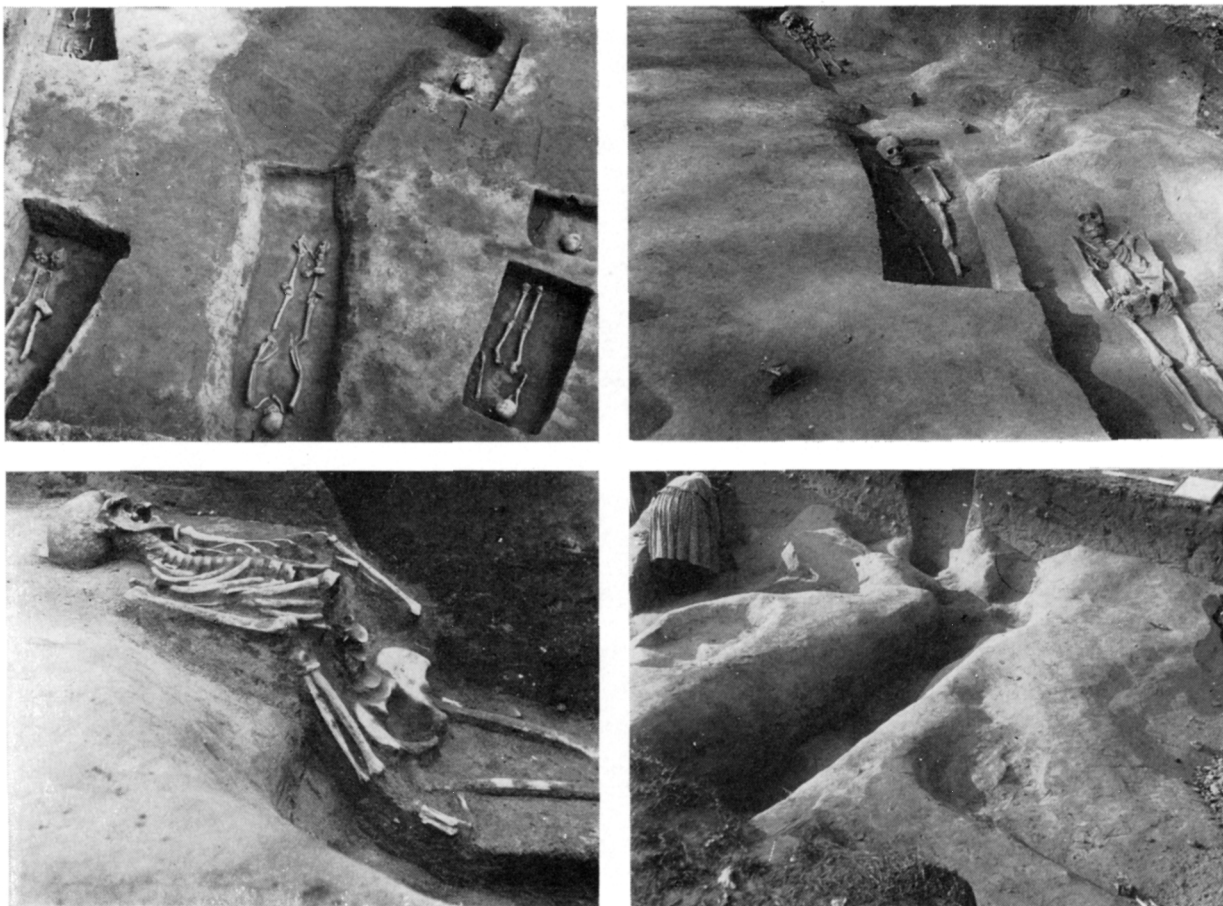
Podle záměru, pro jaký směr řemínku jsou ploténky ostruh opatřeny nýty, můžeme rozdělit ostruhy s ploténkami do tří skupin. V první skupině jsou ostruhy, jejichž řemínky byly k destičkám přinýtovány tak, že jejich směr byl kolmý k ose ramene. Zpravidla dvě řady nýtů na ploténkách těchto ostruh jsou umístěny rovnoběžně se směrem ramene ostruhy. Ve druhé skupině jsou ostruhy, u nichž naopak řada nýtů je kolmá k rameni — ty byly určeny pro řemínky přinýtované k destičkám tak, že představovaly prodloužení směru ramene. Třetí skupinu pak tvoří ploténky s jediným nýtem. Je dobré si uvědomit, že umístění nýtů souviselo se způsobem upevnění ostruhy na noze a nebylo samoúčelné. Ostruhy s ploténkami se objevují na přelomu 8. a 9. století jako nový prvek ve výstroji středoevropských bojovníků, jako jev, pravděpodobně odrážející zrychlený vývoj společenské struktury. Někteří badatelé kladou tyto tendence do souvislosti s reformami Karla Velikého a uvažují o karolinské provenienci některých druhů ostruh s ploténkami, zejména typu Biskupija-Crkvina. Dosud však postrádáme přesvědčivé doklady nálezů tohoto druhu přímo z centrální oblasti uvedeného státního útvaru, kde se v té době mrtvým bojovníkům zbraně a výstroj do hrobů již neukládaly. Abychom mohli s úspěchem řešit otázku proveniencí ostruh Biskupija-Crkvina, jejichž výskyt se koncentruje na rozhraní dvou velkých kulturních sfér té doby — Karolinské říše a Byzance, měli bychom se mimo jiné snažit o poznání výbavy příslušníků těžké byzantské jízdy (Litavrin 1974, 90). Určitým náznakem existence ostruh v jihovýchodní Evropě jsou nálezy bulharské, které patrně s karolinskou oblastí nesouvisí (Kurnatowska 1973, obr. 5 : 7; Važarova 1976, 134, obr. 82 : 2, 79 : 2).

Vrátíme-li se k problému datování ostruh na mikulčickém Klášteřisku, je třeba říci, že nalezené exempláře nepatří k těm, jejichž absolutní chronologii bychom již dnes mohli podložit časově bezpečně zařazenými analogiemi. Pokusíme se o zjištění doprovodných nálezů, které nám spolu se stratigrafickými pozorováními umožní vyjasnit postavení ostruh z Klášteřiska v rámci relativní chronologie velkomoravské materiální kultury. Relativně lépe jsou časově určeny ostruhy z hr. 1347, které na základě meče X můžeme klást přibližně mezi polovinu 9. až polovinu 10. stol. Ostruhy mají polokruhové destičky opatřené jediným nýtem; poměrně krátký, silnější bodec odpovídá podobně utvářeným ramenům. Na pohřebišti u kostela na Valách ve Starém Městě se

Obr. 36. Abb. 36. Mikulčice—Klášteřisko. Hrob 1351 (vlevo nahoře) nad zásypem žlábků cd východu, část pohřebiště ve čtvercích G—H/6 (vlevo dole) od severu, hroby ve čtver. G/6 (vpravo dole) cd východu. — Grab 1351 (links oben) oberhalb der Zuschüttung des Grabens von Osten, Teil des Gräberfeldes in den Planquadraten o -H/6 (links unten) von Norden, Gräber in Planquadrat G/6 (rechts unten) von Osten.

analogické ostruhy nevyskytly — zdejší ostruhy mají odlišnou konstrukci, neznáme je ani z Pobedimi. Přesto však v rámci moravských lokalit nejsou neznámé. Vyskytly se na obou pohřebištích v Předmostí, v Chromečkově zahradě (Dostál 1966, tab. XXXVI, 11) i za hřbitovem (týž, tab. XXXVII, 10), bohužel bez doprovodného materiálu, přesněji bez bližších údajů o něm. V Lipově (týž, tab. XXV, 1—3), v hrobě bojovníka doprovází ostruhy kopí s rombickým listem. Zajímavý je dětský hrob 230, položený asi 5 m jihovýchodně od kostela na Pohansku. V superpozici nad ním jsou ještě dva další hroby 228 a 227, oba sice bez nálezů, svědčí však o tom, že hrob 230 nepatří v rámci pohřebiště k nejmladším. Pohřbený měl na nohou bronzové ostruhy. Čtvercové ploténky jsou na nich zdobeny plastickým motivem dvou křížů, v jejichž společném středu je umístěn jediný nýt. V hrobě byly dále dva pozlacené gombíky a kulovitý závěsek s obroučkami, silně připomínající například ozdobu bohaté ženy, pohřbené ve třicátých letech 6. stol. pod chór dómu v Kolíně nad Rýnem (Doppelfeld 1960, Taf. 20, 18). Pro naše datování nemá však tento údaj

Obr. 37. Abb. 37. Mikulčice—Klášteřisko. Hroby ve čtv. E/5 (vlevo nahoře), hrob 1050 v obj. 713 (vlevo dole), žlábek severně obj. 712 (vpravo dole), hroby 1070, 1071, 1072 a 1062 (vpravo nahoře). — Gräber in Planquadrat B/5 (links oben), Grab 1050 in Obj. 713 (links unten), Graben nördlich von Obj. 712 (rechts unten), Gräber 1070, 1071, 1072 und 1062 (rechts oben).

velký význam, závěsek se skleněnou kuličkou dosud nemůžeme řadit k předmětům, které se vyskytovaly jen v ohraničených časových úsecích.

Závěrem k ostruhám ještě poznámku. Nelze souhlasit s těmi, kteří pokládají datování pomocí ostruh za metodicky neúrovné, poukazující na možnosti staletého rozdílu mezi dobou výroby ostruhy a jejím uložením do hrobu (Žák 1974, 278—285). Ani opačné mínění vyzvedávající chronologickou citlivost ostruh, nemůže být pravdivé.

Výrobci nýtových plotének na ostruhách v 9. stol. teprve hledali jejich optimální tvar, který se ustálil až mnohem později. Proto se jednoduché ploténky objevují později než složité konstrukce. Bude asi trvat ještě určitou dobu, než se nám ke všem typům ostruh podaří nalézt takové analogie, které umožní přesné časové zařazení. To v plné míře platí o ostruhách z Klášteřiska, které v rámci 9. stol. zatím přesněji určit nedokážeme. Nejstarší typy z počátku 9. stol. však mezi nimi nejsou, stejně jako chybí i nejmladší tvary ostruh s dlouhým bodcem.

Kopí, nalezená na sledovaném pohřebišti nepatří všechna k jednomu a témuž typu. Kus, opatřený nevelkými křídélky pochází z hrobu 1241; hrob 1391 přinesl kopí tvaru vrbového listu. Uvedené hroby jsou situovány v rozdílných částech pohřebiště — 1241 v jihozápadní části a 1391 v severovýchodní. Oba patřily bojovníkům, kteří kromě kopí byli vybaveni ještě ostruhami a zavíracími noži. Hrob 1241 navíc obsahoval sekeru a podkolenní garnituru přezek. Kopí se v mikulčických hrobech, tedy ve všech částech celého areálu, nevyskytují běžně. Mimo uvedené dva známe v Mikulčicích ještě nález téměř půlmetrového železného hrotu kopí z hrobu 834 u předpokládaného 11. kostela. Je to kus se širokým listem a poměrně úzkou tulejkou, svědčící o štíhlém

ratišti. Spolu s ním byly v nálezovém celku poměrně masívní ostruhy s dlouhým bodcem a zdobenými rameny, na koncích opatřenými menšími destičkami se dvěma nýty. Dále z hr. 834 pochází železný zavírací nůž-břítva, srp, bradatice s dlouhými ostny a konečně jazykovité nákončí s podélnou lištou. Kratší železné hroty kopí pocházejí ještě z hrobů 582 a hr. 113/IX.

Je charakteristické, že kopí se neobjevují na pohřebištích „dvorského“ prostředí v okolí církevních staveb, jako je pohřebiště na velmožském dvorci Pohansko u Břeclavě (*Kalousek 1971*), nebyly na staroměstských Špitálkách (*Poulik 1955*) ani u 6. mikulčického kostela (*Poulik 1963*). Tři železné hroty kopí pocházejí ze dvou hrobů starší fáze pohřebiště na Valách, které má jiný ráz, než mladší v okolí kostela. V hrobě 119/AZ, umístěném ve skupině pohřbů se starobylými nálezy — hr. 223/51, 221/51, 224/51, 146/51, 287/51, 116/51 (*Hrubý 1955; Klanica 1985B*) byla objevena dvě kopí, jedno z nich 45 cm dlouhé, druhé jen 16. Kromě nich přinesl hrob dva páry masivních železných ostruh, štíhlou sekeru — bradatici a železný meč typu H (*Hrubý 1955*, 381, tab. 33). Všechny chronologické příznaky shodně naznačují možnosti relativně časného datování uvedeného nálezového celku na počátek 9. století. Třetí staroměstské kopí bylo dlouhé jen 18 cm a našlo se v hrobě na milodary poměrně chudém — 154/AZ (*Hrubý 1955*, 384), prozkoumaném v severozápadní části hřbitova. Častěji se kopí nacházejí na hřbitovech mimo velká centra. *B. Dostál (1966, 72)* uvádí celkem 50 kusů ze 27 pohřebišť na Moravě. Zajímavé poznatky k chronologii kopí přineslo pohřebiště v Nechvalíně, kde tento druh zbraně byl v šesti hrobech, což představuje 4% hrobů na pohřebišti. Ve třech případech byla v doprovodu bradatic s dlouhými ostny nalezena stejná kopí, dlouhá a štíhlá, s poměrně krátkou hraněnou tulejkou. Hrobové celky tohoto typu můžeme uvést z mohyly 5 ve Žlutavě (*Dostál 1957*, obr. 4), nebo z Nymburka - Zálabí (*Hvala 1964*, 118 ad., obr. 51 : 1), na Klášteřsku však chybí, což může být podle našeho názoru dalším náznakem relativně mladšího vročení počátku sledovaného pohřebiště. Širší listovité tvary vystupují v Nechvalíně spolu s mladšími nálezy, s mečem typu X, sekerou s krátkými ostny a zejména s ostruhami, opatřenými dlouhými bodci. Uvedená pozorování jsou zajímavá, zatím však neřeší otázku celkového časového rozpětí výskytu kopí širších listovitých tvarů, ani svérázné skupiny s křídélky, pokládané dříve za západní import (*Dostál 1966, 73*). Je třeba přiznat, že k datování kopí, nalezených na Klášteřsku dosud nemáme dostatečné podklady.

Pásová kování jsou obvyklým a častým nálezem v bojovníckých hrobech. Jejich účel, použití bylo rozličné. Musíme rozeznávat kování opasků, poměrně vzácná a zpravidla vystupující jako přezka a nákončí, dále podkolenní kování — nákončí a přezka s průvlečkou, a konečně kování ostruh, někdy totožné s předchozí garniturou, jindy nacházené těsně u chodidel. Pokud se týká kování opasků, ani jediný hrob na Klášteřsku, včetně poměrně bohatých hrobů bojovníckých, nepřinesl doklad kovových součástí, které by svědčily o právu zemřelého nosit opasek. Není to tak nepochopitelné, uvědomíme-li si, že na poměrně rozsáhlém pohřebišti v Nechvalíně, kde byly nalezeny mimo jiné i čtyři hroby s meči, nálezy kovových součástí opasků v hrobech bojovníků postrádáme rovněž. Kovové opasky se vyskytují v hrobech u církevních staveb. Na Pohansku u Břeclavě (*Kalousek 1971*, hr. 13, 253) ovšem nepatřily bojovníkům. V Mikulčicích u 1. a 2. kostela (*Poulik 1957*) rovněž kování opasku vidíme v dětském hrobě. Pásová garnitura s nákončím, zdobeným postavou, která drží v ruce pravděpodobně sekeru a picí roh dokonce nepatří k žádnému hrobu, byla uložena do země za apsidou basiliky. Příslušníky vládnoucí vrstvy, kteří jistě ve svém životě opasky nosili, nedoprovázel tento atribut jejich postavení v mnoha případech do hrobu. Můžeme se jen domýšlet příčin uvedeného jevu; možná se opasek dědil, ale důkazy pro naše tvrzení zatím nemáme.

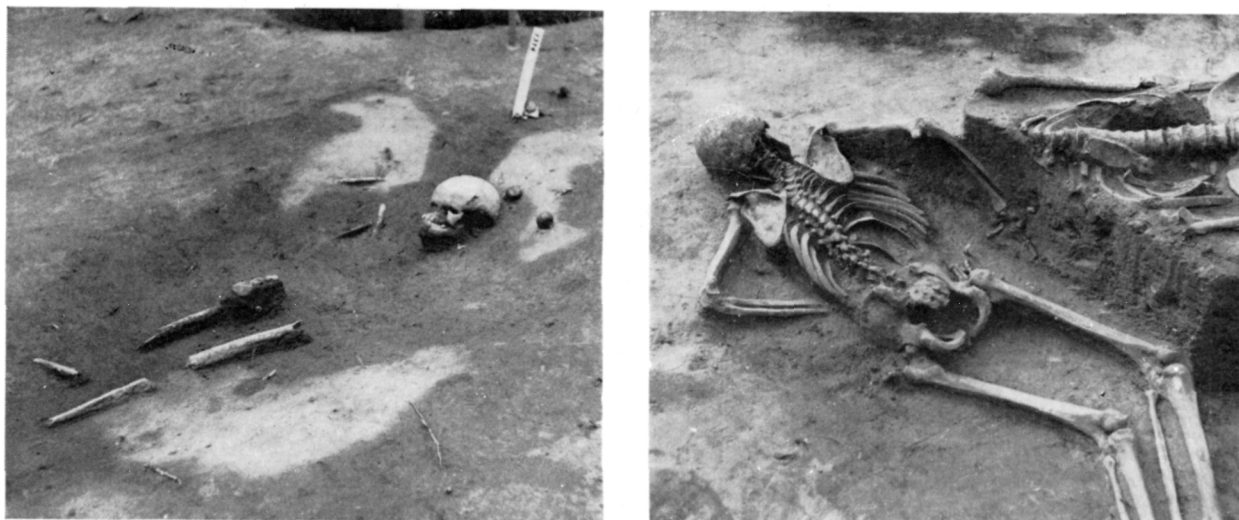
Častější jsou kovové součásti řemenů, jimiž byla ovázána lýtka. Přezka s průvlečkou a nákončí tohoto vázání, jehož způsob dobře známe z četných ikonografických dokladů byzantských i západních, například Codex Aureus s obrazy Karla Lysého a jeho dvora (*Skubiszewski 1973*, obr. 14), umožňují datovat tyto krojové prvky na západě do třetí čtvrtiny 9. stol. Na Klášteřsku se uvedené charakteristické součásti kroje velkomoravských bojovníků našly v hrobech 1145, 1241 a 1317. Vzájemně se od sebe lišily, stejně jako další inventář. Dokazuje to podle našeho předpokladu poměrně dlouhodobé užívání kroje jehož rekonstrukci jsme podali již dříve.

Pozornost, kterou věnujeme nálezům výzbroje a výstroje vychází z myšlenky o relativně užší souvislosti těchto předmětů s konkrétním časovým obdobím, jinými slovy, že zbraně a výstroj rychleji než jiné prvky materiální kultury podléhaly v 9. stol. měnícím se potřebám tehdejší společnosti. Historické zprávy hovoří o četných střetnutích Moravanů s vojenskými oddíly Franků, kteří při svých taženích nejednou pronikali až do centrální oblasti Velké Moravy. Válečné události z let 846, 855, 864, 869, 871, 872, 892, 893 (*Annales Fuldenses*, MMFH, I, 85—123) svědčí o určité vyrovnanosti sil, což předpokládá na obou stranách výzbroj přibližně stejné technické úrovně. Týká se to i výstroje, především ostruh, jako prostředku k ovládnutí koně v průběhu vojenského střetnutí. Tím, co bylo řečeno nikterak nemáme v úmyslu snižovat význam ozdoby pro chronologické určení nálezových celků. Tady se však může, a v řadě případů nesporně i projevuje, při možném přejímání některých módních detailů, například v ornamentice, určité časové zpoždění. Jeho délka je závislá na době, kdy dochází k osvojení prvku a jeho přetvoření podle domácích výtvarných tradic.

Náušnice patří v hrobech na Klášteřsku k ozdobám nejpočetnějším. Většinou jsou to tvary jednoduché, převážně jen bronzové, vzácněji stříbrné. Výraznou skupinu představují náušnice s trubičkovitým závěskem. Jejich výskyt je na pohřebišti omezen na hroby dětí či nedospělých — 980, 1076, 1236, 1304, 1357. Všechny jsou orientovány podél delších stěn stavby. Náušnice s trubičkovitým závěskem představují na středohradištních pohřebištech poměrně častý nález, pro svoji jednoduchost se staly oblíbenou ozdobou především těch sociálních skupin, které nebyly přímo spojeny s prostředím vyšších vrstev. Na pohřebišti v Uh. Hradišti - Sadech (*Marešová 1983*, 102) se vyskytly v osmi hrobech. Pokud můžeme usuzovat z materiálu, publikovaného bohužel nedostatečně, bez náležité obrazové dokumentace, byly uvedené hrcby rozloženy spíše na okrajích, než ve střední části hřbitova, kde se častěji vyskytovaly hroby s ostruhami a sekerami. Také na Pohansku u Břeclavě (*Kalousek 1971*) nacházíme náušnice s trubičkovitým závěskem v hrobech na okraji pohřebiště, jako byl hrob 1, nebo dokonce ve skupině pohřbů před bránou do ohrazeného prostoru dvorce — hr. 345. Na 1. mikulčickém pohřebišti se nevyskytly (*Poulik 1957*). Na pohřebišti u 6. mikulčického kostela byl jediný hrob s podobnou ozdobou rovněž na okraji pohřebiště (*Poulik 1963*, hr. 111/VI). V. Hrubý (1955, 227—228) a později i B. Dostál (1966, 33) uvádějí horní hranici časového rozpětí výskytu náušnic s trubičkovitými závěsky k polovině 10. stol. s tím, že první polovina uvedeného věku je hlavním obdobím výskytu těchto ozdob. V. Hrubý zdůvodňuje své datování výskytem náušnic s trubičkovitými závěsky společně s tepanými prsteny. Navíc uvádí nález malty v hr. 43/50, vybaveném náušnicí tohoto typu. Datováním štítkových prstenů z měděného plechu se ještě budeme zabývat a ukážeme i na starší doklady jejich výskytu. Pokud se týká nálezu malty v zásypu hr. 43/50 pohřebiště na Valách, je třeba ve smyslu publikovaných údajů uvést, že šlo o zbytky lebky v hl. asi 80 cm. Ostatní části kostry nebyly nalezeny a z plánu pohřebiště vysvítá velmi složitá situace vzájemného porušování hrobů v tomto místě. U ojedinělé lebky lze s těžší určit obsah hrobového zásypu, protože hrobová jáma se nerýsovala. Navíc, jak již bylo nejednou konstatováno, nelze s jistotou říci, zda malta se dostala do zásypu hrobu v době stavby, v době oprav či až po zřícení kostela. Na základě údajů, které dnes máme k dispozici můžeme konstatovat, že náušnice s trubičkovitým závěskem se velmi často vyskytují v doprovodu skleněných gombíků, skleněných perel, opatřených bronzovou objímkou a tepaných štítkových prstenů. Mnoho hrobů s touto výbavou bylo na Pískách v Dol. Věstonicích (*Poulik 1948—1950*, obr. 129), v Prušánkách i jinde. Chronologické postavení takto předběžně určené skupiny památek v rámci střední doby hradištní je dosud otevřené, máme však k dispozici mimo jiné i náznaky relativně staršího zařazení.

Stříbrné náušnice se dvěma protilehlými košíčky a granulovaným spodním obloučkem, nalezené na Klášteřsku v dětském hrobě 1138 spolu s poměrně vyspělou keramikou a plechovým štítkovým prstenem patří bohužel k ojedinělým tvarům, které zatím nijak nemohou přispět ke zpřesnění chronologie. Hrozníčkové náušnice, jaké vidíme např. z hr. 1167, známe v rozličných variantách, avšak dosud bez větších možností vazby na lépe datovatelné předměty. Stříbrné náušnice z hrobu 1314 patří k typu, již od dob L. Niederla datovanému do 10. stol. (*Hrubý 1955*, 238 a n., *Dostál*

1966, 37). Potvrzují to i nálezy z Pohanska (*Kalousek 1971*), kde hrob 135 s těmito šperky a s velkými stříbrnými gombíky překrýval hrob 24, který obsahoval ostruhy s dlouhým bodcem, obecně pokládané za relativně mladší. Hrob 1314 překrýval žlábek stavby na Klášteřisku a naznačuje, že v 10. stol. již dřevěná stěna neexistovala.

Obr. 38. Abb. 38. Mikulčice Klášteřisko. Hrob 1314 nad zásypem žlábků (nahore) a příklad porušování hrobů (dole). — Grab 1314 über der Zuschüttung des Grabens (oben) und Beispiel der Gräberzerstörung (unten).

Gombíky na Klášteřisku pocházejí převážně jen z dětských hrobů a mají následující tvary: skleněné v hrobech 1076, 1154, 1177b, 1380; bronzové s připájenými kroužky v dětském hrobu 1081b a v neurčitelném hr. 1243; pozlacený v dětském hr. 1335, stříbrný rovněž v dětském hrobu 1314. Ani železný není výjimkou, také hr. 1135 byl dětský. Měli jsme již příležitost ke sdělení, že skleněné gombíky často vystupují v doprovodu skleněných perel, natavených na měděnou objímku, tepaných štitkových prstenů, náušnic s trubičkovitým závěskem i dalších ozdob. Na pohřebišti Klášteřisku nejbližším, u mikulčického 6. kostela, byl pouze jeden, od ostatních skleněných gombíků odlišný exemplář, v hrobu novorozence č. 166 (*Poulik 1963, 169*). V hrobech kolem kostela na Pohansku je několik nálezů tohoto typu. Pravděpodobně u dětské kostry byl nalezen skleněný gombík v zásypu hrobu starší ženy č. 29 a dále v dětských hrobech 69, 274 a 335 (*Kalousek 1971*). *H. Friesinger (1971–1974, 109)* pokládá skleněné gombíky ze slovanských hrobů v dolním Rakousku za charakteristický předmět období druhé a třetí třetiny 9. stol., *B. Dostál (1966, 65)* ukazuje na možnost jejich přežívání i ve 2. pol. 10. stol., *V. Hrubý (1955, 204)* je spojoval se středním nálezovým horizontem pohřebišť na Valách a horní hranici výskytu stanovil až k počátku 10. stol., opět jen podle malty v hrobovém zásypu. V Nechvalíně, kde předpokládáme horizontální stratigrafii jednotlivých částí pohřebišť, potvrzenou chronologií zbraní, nalezy se skleněné gombíky v pěti hrobech starší části pohřebišť, v mladší nebyl ani jediný. Na pohřebišti v Josefově se nevyskytly vůbec, v Prušánkách jsou skleněné gombíky zastoupeny na obou pohřebištech. V Dol. Věstonicích na Pískách vidíme nálezy skleněných gombíků vcelku rovnoměrně rozloženy téměř po celé ploše, s výraznější koncentrací asi desítky hrobů s těmito ozdobami na jihovýchodním okraji pohřebišť. V budoucnu bude třeba skleněné gombíky detailně rozčlenit podle druhů použitého skla a teprve takto stanovené typy znovu podrobit dalšímu studiu.

Měděné či bronzové gombíky s připájenými kroužky na nečleněném povrchu byly v hr. 1081b na Klášteřisku doprovázeny jen chronologicky nevýraznými nálezy. Častý výskyt těchto ozdob na středohradištních pohřebištech umožnil některá pozorování. *J. Poulik (1948, 55, tab. LXIV, 4, 4a)* je kdysi řadil do počátku 10. stol. Na Valách ve Starém Městě je *V. Hrubý (1955, 212)* datoval podle malty v zásypech hrobů 233/49 a 260/49 do stejné doby. Oba uvedené hroby se našly těsně za apsidou kostela. Gombíky s připájenými kroužky chybí na pohřebištech u kostela na Pohansku (*Kalousek 1971*), u 6. kostela v Mikulčicích (*Poulik 1963*) a také u 1. a 2. kostela (*Poulik*

1957) je neznáme. V Nechvalíně byl jen jediný gombík tohoto typu, nalezl se v předpokládané starší části pohřebiště spolu se spirálovými náušnicemi, jednoduchými korály, keramikou a dalšími nálezy. Na dolnověstonických Pískách bylo osm hrobů s gombíky, zdobenými připájenými kroužky, rozloženo po celé ploše pohřebiště, s výjimkou jeho severozápadní části. Ve třech z nich se našly náušnice s trubičkovitým závěskem, ve dvou jiných skleněné perly, natavené na měděnou objímku. V Prušánkách jich bylo podstatně méně. Získané poznatky naznačují souvislost gombíků tohoto typu s okruhem pohřebišť, situovaných mimo „dvorské“ prostředí.

Pozlacené tepané gombíky z dětského hrobu 1335 jsou šperkem, který se od předešlých odlišuje nejen způsobem výroby, ale zejména prostředím, kde se nejčastěji vyskytuje. Například na pohřebišti v Josefově, zkoumaném E. Krystýnkovou se tyto vzácné ozdoby vůbec nenašly, neznáme je z pohřebiště v Uh. Hradišti - Sadech (*Marešová 1983*, 113—114) a dosud nebyly získány ani v Prušánkách, kde jsme prozkoumali téměř 600 hrobů z 8.—11. stol. K pozlaceným tepaným gombíkům v hr. 1335 je nejbližší analogie z hr. 118 u 6. mikulčického kostela, kde byla i zlatá košíčková náušnice (*Poultík 1963*, tab. XXIII). Ze skupiny hrobů před bránou v palisádovém ohrazení dvorce na Pohansku známe nálezový celek s analogickými gombíky z hr. 342 (*Kalousek 1971*, 186—187). Mimo stříbrné košíčkové náušnice nás zde zaujmou zejména dva plechové prsteny s vybitým štítkem. Ačkoliv by bylo možno uvést další období k pozlaceným gombíkům, nikterak by nás nepřiblížily vytýčeným cílům. V rámci středohradištní kultury ponecháváme jejich přesnější časové určení otevřené.

Velké stříbrné gombíky, které byly v hr. 1314 zdobený obrazy ptáčků, patří k oněm ozdobám, k jejichž datování možno dospět jak rozbořením technologických postupů, tak také analýzou stylové stránky šperku, především způsobu použití výzdobných motivů. Samotná velikost gombíku je podle některých autorů (*Dostál 1966*, 63) příznakem pozdního datování a žádná dosud známá fakta uvedené teorii neodporují. Výzdobný motiv ptáčků na gombíku z hrobu 1314 má nejbližší obdobu na velkém stříbrném gombíku od 12. mikulčického kostela, další analogie pak na četných velkomoravských gombících i památkách příbuzných (*Darkevič 1976*, 170 a d.). Je to zejména džbáněk z Klepikina v povodí řeky Kamy, severně od Permu v SSSR, na jehož povrchu je obraz ptáka na puncovaném pozadí ztvárněn ve čtyřech medailónech. Obrazy se i v detailech podobají uvedeným dvěma mikulčickým gombíkům. Džbáněk z Klepikina řadí V. P. Darkevič k památkám, jejichž původ hledá v dílnách velkomoravských a datuje do 9.—10. stol. Obrazy ptáků patří k nejčastějším motivům středověkého zvěrného stylu, s nejrůznějšími významovými odstíny je nacházíme na hedvábných tkaninách, i v knižní malbě. Původní „poharské“ představy o ptáčcích jako obrazech duše člověka, vyslancích nebe, přebírá později křesťanství.

Prsteny patří k ozdobám, které v chronologických úvahách hrají často důležitou roli. Na Klášteřisku byl tepaný štítkový prsten z měděného plechu nalezen v dětském hrobě 1138, uloženém šikmo k západní stěně dřevěného objektu. Štítek prstenu má běžný kosočtverečný tvar i obvyklý vzor tepané výzdoby, k němuž najdeme období například v bohatém hrobě z pohřebiště v Boleradicích (*Poultík 1948*, tab. LXIII : 11—23), doprovázené bronzovými náušnicemi několika typů, jakož i dalšími prsteny a keramikou. *Ľ. Poultík (1948*, 51—55) datoval tepané štítkové prsteny do druhé poloviny 9. stol., stejně jako další badatelé. *B. Dostál (1966*, 58) však na základě výskytu štítkových prstenů v doprovodu náušnic s trubičkovitými závěsky posunuje jejich výskyt až do 1. pol. 10. stol. Uvedli jsme již, že prsteny tohoto typu v hrobové výbavě na Moravě vystupují nejčastěji se skleněnými gombíky, s náušnicemi se dvěma dutými protilehlými žaludy nebo s mnohanásobnou esovitou kličkou atd. Zajímavější je však skutečnost, že na pohřebišťích „dvorského“ prostředí se vyskytují jen velmi málo. Charakteristický je příklad Pohanska u Břeclavě, kde jediný hrob 342 se štítkovým prstenem byl umístěn poblíž brány, mimo ohrazený prostor dvorce. Z hrobů u mikulčických kostelů je neznáme, nebyly ani v Nechvalíně. Zato na „vesnických“ pohřebišťích, jako jsou Dolní Věstonice a Josefov, ale například i na staroměstských Valách, činí podíl hrobů se štítkovými prsteny okolo 0,8%, v Prušánkách dokonce 1,7%. Zatím ještě není jasné, zda jsme oprávněni uvedené jevy interpretovat jako projevy rozdílů chronologických, nebo naopak kulturních, či dokonce sociálních.

Není naším cílem, zabývat se v rozboru materiálu všemi druhy nálezů, které jsme na Klášteřisku získali. Domníváme se, že alespoň některé důležité otázky, jako je chronologické a sociální postavení pohřebiště, se již můžeme pokusit zodpovědět. Škoda, že se přitom nelze opírat o velmi zajímavé, ale bohužel unikátní nálezy, k nimž patří například pozlacená plaketa s tepaným obrazem vlasatého muže (obr. 27). Hrob 974 je zajímavý hned z několika hledisek. Respektuje pozůstatky stěny stavby a nachází se jako jeden z mála hrobů s nálezy uvnitř ohrazeného prostoru. Byl v něm pohřben podle určení M. Stloukala starší muž dolichomorfního typu, který trpěl deformační spondylózou hrudní páteře a artrózou kloubů. Nad levou ramenní kostí ležel zlacený terčík s obrazem dlouh vlasatého muže, velikostí podobný známému nálezu ze staroměstských Špitálek (Poulik 1955) s tepaným obrazem sokolníka. Muž má zvýrazněné oči, knír a na krku pravděpodobně spirálovou hřivnu. Tato ozdoba není ve velkomoravském prostředí zcela neznámá. Získali jsme ji z dětského hrobu 45 v Nechvalíně, kde byla provázena vědérkem, jednoduchými hrozníčkovými náušnicemi a mnohonásobně členěnými korálky. V Mikulčicích se našla hřivna v hrobě 341, severně od baziliky ve čtv. G/18, kde byl pohřben bojovník s mečem a ostruhami. Kolem kované rakve se zachovalo více než čtyři metry dlouhé kamenné obložení hrobové jámy, jehož boční řady se za hlavou kostry sbíhaly. V tomto prostoru ležely tři trojhranné mísy z měděného plechu a zbytky spirálové hřivny. Zatímco provenienci trojhranných mís, které se jistě brzy dočkají podrobnějšího zpracování, je podle H. Steuera (1973) možno klást do okruhu dávného povolžského Bulharska, analogie ke spirálové hřivně nás vedou na území Bulharska současného (Važarova 1976). Jak jsme již uvedli, z hlediska studia kulturních proudů uvedené nálezy představují nesporně značný přínos, uvědomíme-li si, kolik různých podnětů lze vyčíst jen z jediného hrobu bojovníka č. 341. Kamenné obložení ve tvaru člunu nás vede na sever, tam jsou také analogie k trojhranným mísám, nápisy na nich jsou východní, snad turecké; tordované nákrčníky však vycházejí z Byzance. Vrátime-li se zpět k hrobu 974 zjišťujeme, že žádoucího zpřesnění chronologického postavení zlaceného terčíku v rámci 9.—10. stol. jsme nedosáhli. Dalším zajímavým nálezem z hrobu 974 je železný nástroj na opracování dřeva (Kolář 1971, obr. 1) a konečně i zavírací nůž-břitva, tak typický pro hroby bojovníků. Dřevořezba, k níž sloužil nalezený nástroj (obr. 10 : 12) byla možná specializovaná, nelze vyloučit soustruh, i přesto by ale společenské postavení muže — soustružníka neodpovídalo vzácné ozdobě jeho šatu, se záhadným obrazem vlasatého muže.

Závěrem ještě několik slov o pohřebním ritu, dá-li se vůbec na Klášteřisku o přísnějších pravidlech v souvislosti s pohřbíváním hovořit. Nebyly zjištěny ani stopy žárového ritu, avšak na pohřebišti jsme se setkali s mnoha odchylkami od běžné polohy na zádech, s nataženými nohama a rukama podél těla. Špatná zachovalost řady koster, zejména dětských a dodatečná dislokace kostí v souvislosti s pozdějšími zásahy činí přesné statistické zpracování odchylek do značné míry bezpředmětným. Některé zajímavé údaje přesto uvádíme alespoň orientačně. Poloha rukou se od běžné odchylovala nejméně v 16%, hrobů, ruce ležely v klíně, na prsou, na ramenou i za hlavou. Nejméně 7% koster leželo v různých skrčených polohách, na zádech, na boku, na břiše, dokonce je tu i pohřeb vkleče. Nohy byly někdy v kotnících překřížené, jindy roztažené. Hrobové jámy se v podložním písku většinou velmi slabě rýsovaly a nebylo možné zjistit exaktně jejich rozměry, ani tvar. Kostry bez nálezů byly většinou uloženy mělce pod povrchem, větší množství předmětů bylo v hlubších hrobových jámách. Ve srovnání s pohřebišti na knížecím hradě lze na Klášteřisku konstatovat jen výjimečně úpravu hrobových jam kameny, například v hr. 1169. Za zmínku stojí hrobová jáma na kratších stranách upravená polovinami žernovu (obr. 12 : 26). Milodary byly rozloženy běžným způsobem. Keramika se vyskytovala převážně v dětských hrobech, její mladší tvary v hrobech žen, hroby bojovníků přinesly nádoby větších rozměrů. Bohaté mužské hroby se vyskytují v jihozápadní a severovýchodní části pohřebiště. Jihovýchodní skupina představuje převážně ženské a dětské hroby. Z hlediska pohřebních zvyků v souvislosti s náznaky vampyrismu je zajímavý hrob 1375 s celým žernovem v nohách (obr. 33). V ústech kostry byla nalezena šipka a ocílka. S problematikou pohřebního ritu souvisí i zajímavý nález v žlábkou, pozůstatku dřevěné stavby (Stloukal - Vyhánek 1978, 553 an.). Šlo o robustní kostru 1035, muže stáří 40—50 let, s lebkou dolichokranní, charakteristickou pro mikulčickou populaci. Muž měl

zhojené zlomeniny obou loketních kostí a zhojený pahýl bércových kostí po amputaci levé nohy. Asi ve vzdálenosti 2 m od tohoto hrobu byla odkryta jamka, na jejímž dně byla nalezena amputovaná část levé nohy. Kostra 1035 však měla krevní skupinu A, oddělená noha skupinu 0, navíc byly konstatovány rozdíly ve velikosti, morfologii i struktuře kostí z obou nálezů (obr. 33).

5. Závěr.

V letech 1968—1977 byly 200 m severně od 6. kostela v Mikulčicích prozkoumány zbytky dřevěného objektu o šířce 11 m a délce 20—25 m a kostrové pohřebiště s 315 hroby. Počátky slovanského osídlení na tomto místě, v jehož lidovém názvu Klášteřisko se ozývá stará tradice náboženského střediska, lze na základě keramiky a litých bronzových náramků klást již do 8. stol. Obrys dřevěné stavby se v podloží jevil jako 40 cm široký žlábek, jehož dno se nacházelo průměrně 90 cm pod povrchem. Rýsovaly se v něm 30 cm široké kúly, z nichž se skládala dřevěná ohrada. Kostrové hroby respektující stavbu, je možno datovat do doby kolem poloviny 9. stol. Nálezy z hrobů, které překrývají žlábek pocházejí z doby kolem přelomu 9. a 10. stol., kdy patrně stavba přestala plnit svoji funkci. Ve východní části objektu byly nalezeny celkem tři koňské kostry. Některé kostrové hroby, především dětské se našly uložené ve výplni žlábků. Sem patří i nález kostry muže s amputovanou nohou. Na základě uvedených skutečností a zejména po srovnání půdorysu stavby na Klášteřisku s nálezem slovanského templu v Groß Raden předpokládáme, že stavba měla kultovní charakter a sloužila pravděpodobně k obřadům tradičního slovanského náboženství. S objekty obdobného půdorysu se setkáváme v souvislosti s tradičními náboženskými kulty nejen ve střední Evropě, ale i na Balkáně. Podobný prostor má chrám v Biskupiji-Crkvině, spojený s nejstarší královskou dynastií chorvatskou. Také v Plisce, hlavním městě bulharského státu, stál obdobný kultovní objekt v bezprostřední blízkosti paláce. Na tradiční kultovní architekturu navazují nejstarší sálové kostely západních klášterů.

Kostrové pohřbívání na Klášteřisku začíná kolem poloviny 9. stol. Nelze vyloučit, že dřevěný kultovní objekt zde existoval už v době, kdy převládal žárový ritus. Hroby se dělí na dvě hlavní skupiny. Starší pohřby respektují stavbu nebo alespoň směr jejich stěn, mají hlubší hrobové jámy a bohatší výbavu. Mladší jsou mělké, převážně bez nálezů a často překrývají zásyp žlábků. Nálezy stříbrných gombíků z hr. 1314, uloženého rovněž nad zasypaný žlábek naznačují svým datováním na přelom 9. a 10. stol. terminus ante quem pro zánik funkce stavby.

Na základě rozboru výbavy kostrových hrobů na Klášteřisku lze konstatovat jisté rozdíly oproti ostatním mikulčickým pohřebištím, které se projevují i ve vztahu k tomu nejbližšímu, jen 200 m jižněji položenému hřbitovu v okolí 6. kostela. Rozdíly můžeme vidět ve dvou okruzích. V první řadě je to pohřební ritus, zejména zvyky, týkající se hrobových přídavek. Výrazný rozdíl mezi pohřebišti na Klášteřisku a u 6. kostela je v ukládání zbraní do hrobů. Bojovníci, kteří byli pohřbeni na Klášteřisku se sekerami představují 3,2% všech pohřbů. U 6. kostela byl pouze jediný hrob se sekerou tj. 0,53%. Až na jedinou výjimku za ohrazením pohřebiště zde nebyla v hrobech keramika, která se na Klášteřisku vyskytla v 7,3% hrobů. Uvažujeme-li o zvyku přidávání tekutých substancí do hrobu, musíme počítat i vědra; pak je rozdíl ještě výraznější: na Klášteřisku je téměř desetkrát více hrobů s nádobami než u 6. kostela, vzdáleného pouhých 200 m. Druhý okruh, v němž lze konstatovat rozdíly mezi Klášteřiskem a 6. kostelem, případně i dalšími pohřebišti v areálu Mikulčic je spojen s krojovými zvyklostmi. Určité jednoduché ozdoby jsou častěji vidět, jak vyplývá z našeho rozboru, na „vesnických“ pohřebištích a právě tato skupina se na Klášteřisku vyskytuje častěji než jinde v Mikulčicích. Jsou to náušnice s trubičkovým závěskem, skleněné gombíky, tepané štítkové prsteny, gombíky s filigránovými kroužky, které představují skupinu ženských ozdob, které jsou velmi vzácné v „dvorském“ prostředí kolem církevních staveb na pohřebištích typu Pohansko, Mikulčice I, Mikulčice III, Mikulčice VI a Staré Město - Špitálky.

V současné době hledáme odpověď na základní otázku, zda jsou tyto rozdíly výrazem chronologických, nebo zvykových, či dokonce sociálních odlišností jednotlivých skupin velkomoravského obyvatelstva. Určité chronologické předěly již tušíme. Například ostruhy typu Biskupija-Crkvina, datované mincemi z let 760—771 na přelom 8. a 9. stol. se na Klášteřisku, ale ani u 6. kostela

nevyskytují. Jsou zde pouze relativně mladší předměty. Určitá část hrobů na Klášteřisku má příznaky většího stáří, než pohřby u 6. kostela. Zdá se, že vztahy uvnitř společnosti ve velkomoravských Mikulčicích byly mnohem složitější, než jsme dosud předpokládali. Vedle křesťanských skupin obyvatelstva zde i v pokročilém 9. stol. existovali ti, jejichž kultura, zvyky i sociální pořádek se váží na prastaré místní tradice. Východní církev byla tolerantnější, ještě v 11. stol. ruský metropolita Ilarion píše: „Už neděláme ohrady kolem obětišť, dnes vyzdíváme chrámy Kristovy“ (*Dinceš 1947, 67*). Zbytky tradičního slovanského náboženství se u východních Slovanů uchovaly až do počátku 19. stol. (*Rybakov 1981, 499*).

ZUSAMMENFASSUNG

In den Jahren 1968—1977 wurden nördlich von der 6. Kirche in Mikulčice die Überreste eines hölzernen Objekts von 11 m Breite und 20—25 m Länge und ein Körpergräberfeld mit 315 Gräbern erforscht. Die Anfänge der slawischen Besiedlung an dieser Örtlichkeit, in deren volkstümlichem Namen Klášteřisko die alte Tradition des religiösen Zentrums nachklingt, lassen sich aufgrund der Keramik und der gegessenen Bronzearmringe bereits in das 8. Jh. datieren. Der Umriß des hölzernen Bauwerks offenbarte sich in der Unterlage als ein 40 cm breiter Graben, dessen Boden sich durchschnittlich 90 cm unter der Oberfläche befand. Es zeichneten sich darin 30 cm breite Pfosten ab, aus denen sich die hölzerne Umfriedung zusammensetzte. Die den Bau respektierenden Körpergräber können in die Zeit um die Mitte des 9. Jh. datiert werden. Die Funde aus Gräbern, die den Graben überlagern, stammen aus der Zeit um die Wende des 9. zum 10. Jh., wo der Bau anscheinend aufhörte seine Funktion zu erfüllen. Im östlichen Teil des Objekts wurden insgesamt drei Pferdeskelette gefunden. Einige Körpergräber, vor allem Kindergräber wurden in der Ausfüllung des Grabens gefunden. Hierher gehört auch der Fund des Skeletts eines Mannes mit amputiertem Bein. Der entsprechende Teil der Extremität lag in einer kleinen Grube in der Nähe des Skeletts. Aufgrund der angeführten Tatsachen und namentlich nach dem Vergleich des Grundrisses des Bauwerks Klášteřisko mit dem Fund eines slawischen Tempels in Groß Raden in der DDR gelangen wir zu der Annahme, daß der Bau kultischen Charakter trug und wahrscheinlich als Tempel zu den rituellen Zeremonien der traditionellen slawischen Religion diente. Objekten von analogem Grundriß begegnen wir im Zusammenhang mit traditionellen religiösen Kulturen nicht nur in Mitteleuropa, sondern auch auf dem Balkan. Eine ähnliche Raumgestaltung besitzt die mit der ältesten kroatischen Königsdynastie verknüpfte Kirche in Biskupija-Crkvina. Auch in Pliska, der Hauptstadt des bulgarischen Staats, stand ein analoges kultisches Objekt in unmittelbarer Nähe des Palastes. An die traditionelle kulturelle Architektur knüpfen die Saalkirchen westlicher Klöster an.

Die Körperbestattung auf Klášteřisko beginnt um die Mitte des 9. Jh. Es läßt sich nicht ausschließen, daß das hölzerne kulturelle Objekt noch in der Zeit existierte, in der der Brandbestattungsritus überwog. Die Gräber lassen sich in zwei Hauptgruppen einteilen. Die älteren Bestattungen respektieren den Bau oder zumindest die Richtung der Wände, weisen tiefere Grabgruben und eine reichere Ausstattung auf. Die jüngeren sind seicht, vorwiegend ohne Funde und überlagern häufig die Zuschüttung des Grabens. Die Funde von Silberknöpfen aus Grab 1314, das gleichfalls über den zugeschütteten Graben hin angelegt war, deuten mit ihrer Datierung auf die Wende des 9. zum 10. Jh. hin, den Terminus ante quem für das Aufhören der Funktion des Baues.

Aufgrund der Analyse der Ausstattung der Körpergräber auf Klášteřisko lassen sich gewisse Unterschiede gegenüber den übrigen Mikulčicer Gräberfeldern konstatieren, die sich auch in der Beziehung zu dem nächstgelegenen, nur 200 m weiter südlich befindlichen Friedhof in der Umgebung der 6. Kirche äußern. Unterschiede können wir in zwei Bezirken sehen. In erster Linie im Bestattungsritus, namentlich in den die Grabbeigaben betreffenden Gewohnheiten. Ein deutlicher Unterschied zwischen dem Gräberfeld auf Klášteřisko und dem bei der 6. Kirche ist in der Niederlegung der Waffen in die Gräber zu erkennen. Die Krieger, die auf Klášteřisko mit Beilen bestattet wurden, repräsentieren 3,2% aller Bestattungen. Bei der 6. Kirche befand sich nur ein einziges Grab mit Beil, d. s. 0,53%. Bis auf eine einzige Ausnahme hinter der Umfriedung des Gräberfeldes gab es hier in den Gräbern keine Keramik, welche auf Klášteřisko in 7,3% der Gräber vorkam. Wenn wir den Brauch der Beigabe flüssiger Substanzen ins Grab in Betracht ziehen, müssen wir auch die Eimer zählen; dann wird der Unterschied noch deutlicher: Auf Klášteřisko existieren nahezu zehnmal mehr Gräber mit Gefäßen als bei der 6. Kirche, die bloße 200 m entfernt ist.

Der zweite Bezirk, in dem sich Unterschiede zwischen Klášteřisko und der 6. Kirche, gegebenenfalls auch weiteren Gräberfeldern im Areal Mikulčice feststellen lassen, ist mit den Trachtengewohnheiten verknüpft. Bestimmte einfache Schmuckgegenstände sind, wie aus unserer Analyse hervorgeht, häufiger auf „dörflichen“ Gräberfeldern zu finden, und eben diese Gruppe kommt auf Klášteřisko öfter vor als anderswo in Mikulčice. Es sind dies Ohrhänge mit röhrenförmigem Anhänger, Glasknöpfe, getriebene Lamellenringe, Knöpfe mit Filigranringen, welche eine Gruppe von weiblichen Schmuckstücken darstellen, die in dem „höfischer“ Milieu ringsum die kirchlichen Bauten auf den Gräberfeldern des Typus Pohansko, Mikulčice I, Mikulčice III, Mikulčice VI und Staré Město-Špitálky sehr selten sind.

Im gegenwärtigen Zeitpunkt suchen wir Antwort auf eine grundlegende Frage. Sind diese Unterschiede ein Ausdruck chronologischer oder brauchtmäßiger, oder gar sozialer Abweichungen der einzelnen Gruppen der großmährischen Bevölkerung? Bestimmte chronologische Trennscheiden errahnen wir bereits. So kommen beispielsweise

weise die durch Münzen aus den Jahren 760—771 an die Wende des 8. zum 9. Jh. datierten Sporen vom Typus Biskupija-Crkvina auf Klášteřisko nicht vor, ebensowenig bei der 6. Kirche. Hier handelt es sich nur um jüngere Gegenstände. Ein bestimmter Teil der Gräber auf Klášteřisko weist Anzeichen eines größeren Alters als die Bestattungen bei der 6. Kirche auf, das Alter genauer zu bestimmen sind wir vorläufig nicht in der Lage.

Es hat den Anschein, als wären die Beziehungen innerhalb der Gesellschaft im großmährischen Mikulčice weit komplizierter gewesen, als wir bisher angenommen haben. Neben den christlichen Bevölkerungsgruppen existierten hier auch im fortgeschrittenen 9. Jh. diejenigen, deren Kultur, Brauchtum und soziale Ordnung an uralte lokale Traditionen gebunden war. Die Ostkirche war toleranter, noch im 11. Jh. schreibt der russische Metropolit Ilarion: „Wir machen um die Opferstätten keine Umfriedungen mehr, heute mauern wir die Kirchen Christi aus“ (*Dinces* 1947, 67). Überreste der traditionellen slawischen Religion haben sich bei den Ostslawen bis an den Beginn des 19. Jh. erhalten (*Rybakow*, 1981, 499).

Übersetzt von Ferdinand Kirschner

РЕЗЮМЕ

Стационарное исследование славянского поселения городского характера с княжеским градом 7—10-го веков в Микучицах проводилось с 1954 до 1975 гг. под руководством Й. Поулика (1957; 1962; 1963; 1967; 1975). Автор предлагает публикацию результатов раскопочных работ в местах, расположенных примерно 400 м севернее от княжеского града. Здесь были исследованы остатки деревянного объекта и расположенного вблизи могильника с 315 труположениями, большинство которых по находкам можно отнести к 9 веку. Исходя из остатков плана постройки и найденных в ней ритуально размещенных могил коней, автор считает объект языческой культовой постройкой. Это первый объект такого характера не только в Микучицах, но и в области всей Великой Моравии. Анализ намечает узкие связи славянского язычества с давними дохристианскими культурами Европы и Азии; с другой стороны, корни, из которых выросло первоначальное христианство. Публикуемые материалы позволяют новые углы зрения некоторых тенденций развития социальной структуры великоморавского общества. Статья состоит из пяти частей: введение, объект и его интерпретация, описание могил, анализ могильных находок и заключение.

Перевод Амалии Крутиновой

Literatura

- Ahrens, C. 1981: Frühe Holzkirchen im nördlichen Europa, Veröffentlichungen des Helms-Museums 39.
- Ambroz, A. K. 1971: Problemy rannesrednevekovoj chronologii Vostočnoj Jevropy, SA 2, 96—123; SA 3, 106—132.
- Annales Fuldenses: Magnae Moraviae Fontes Historici, I. Annales et Chronicae, Spisy UJEP v Brně, FF 104, Brno 1966.
- Arbmann, H. 1937: Schweden und das Karolingische Reich, Studien zu den Handelsverbindungen des 9. Jahrhunderts. Stockholm.
- Arutjunjan, V. M. - Safarjan, S. A. 1951: Pamjatniki armjanskogo zedčestva. Moskva.
- Belenickij, A. M. - Bentovič, I. B. - Bolšakov, O. G. 1973: Srednevekovyj gorod Srednej Azii. Leningrad.
- Belošević, J. 1980: Materijalna kultura Hrvata od VII do IX stoljeća — Die materielle Kultur der Kroaten vom 7. bis zum 9. Jh. Zagreb.
- Bialeková, D. 1977: Sporen von slawischen Fundplätzen in Pobedim (Typologie und Datierung), SIA 25/1, 103—160.
- 1979: Zur Datierungsfrage archäologischer Quellen aus der ersten Hälfte des 9. Jh. bei den Slawen nördlich der Donau, Rapports du IIIe Congrès International d'Archéologie slave, Bratislava 7—14 septembre 1975, Tome 1, 93—103.
- Borkovský, I. 1946: Hrob bojovníka z doby knížecí na Pražském hradě, PA 42, N. Ř. 9—16 (1939—1946), 122—132.
- Böhner, K. - Tholen, P. J. - von Uslar, R. 1950: Ausgrabungen in den Kirchen von Breberen und Doveren (Regierungsbezirk Aachen), BJ 150, 192—228, 221 a násl.
- Böhner, K. 1958: Das Grab eines fränkischen Herrn aus Morken, Neue Ausgrabungen in Deutschland. Berlin.
- Budinský-Krička, V. 1959: Slovanské mohyly v Skalici — Slawische Hügelgräber in Skalica. Bratislava.
- Cibulka, J. 1958: Velkomoravský kostel v Modré u Velehradu a začátky křesťanství na Moravě — Die großmährische Kirche in Modrá bei Velehrad und die Anfänge des Christentums in Mähren. Praha.
- Červinka, I. L. 1928: Slované na Moravě a říše Velkomoravská. Brno.
- Darkevič, V. P. 1976: Chudožestvennyj metal Vostoka. Moskva.
- Dinces, L. A. 1947: Dochristianskije chramy Rusi v svete pamjatnikov narodnogo isskustva, Sovetskaja etnografija 2, 67—94.
- Doppelfeld, O. 1960: Das fränkische Frauengrab unter dem Chor des Kölner Domes, Germania 38, 59—113.
- Dostál, B. 1975: Slovanský mohylník u Žlutavy — Die slawische Hügelgräberfeld bei Žlutava, SbPFFBU E 2, 37—74.
- 1966: Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě — Slawische Begräbnisstätten der mittleren Burgwallzeit in Mähren. Praha.
- 1968: Slovanské kultovní místo na Pohansku u Břeclavi?, VVM 20, 25 ad.
- 1975: Břeclav—Pohansko IV. Velkomoravský velmožský dvorec. Brno.
- Eggers, H. J. 1939: Ein Gräberfeld der wendisch-wikingschen Zeit bei Barwin, Kr. Rummelsburg, 3. Beiheft zum Erwerbungs- u. Forschungsbericht, 20.

- Eisner, J.* 1941: Ein Hortfund der älteren Burgwallzeit aus der Slowakei, Altböhmen u. Altmähren 1—3, 153—171.
- Filipowiak, W.* 1982: Der Götzentempel von Wolin, Kult und Magie, Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte 2, 109—123.
- Fletcher, B.* 1961: A History of Architecture on the Comparative Method. London.
- Freedon von, U.* 1983: Das frühmittelalterliche Gräberfeld von Grafendobruch in Oberfranken, BerRGK 64.
- Friesinger, H.* 1971—1974, 1975—1977: Studien zur Archäologie der Slawen in Niederösterreich, MPK 15—16.
- Gassowski, J.* 1950: Cmentarzysko w Końskich, MatW 2, 71—175.
- Gunjača, S.* 1953: Revizija iskopina u Biskupiji kod Knina, Ljetopis JA, 57, 9.
- Gvozdanović, V.* 1976: Two Early Croatian Royal Mausolea, Peristil 18—19, s. 5.
- Hampel, J.* 1905: Altertümer des frühen Mittelalters in Ungarn, Braunschweig.
- Herrmann, J.* 1965: Archäologische Kultur und sozialökonomische Gebiete, EAZ 6, 97—128.
- 1968: Siedlung, Wirtschaft und gesellschaftliches Verhältniss der slawischen Stämme zwischen Oder/Neisse und Elbe. Berlin.
- 1975: Methodische Probleme der sozialökonomischen Analyse auf der Grundlage archäologischer Quellen, Moderne Probleme der Archäologie, Berlin, 29—39.
- 1976: Zwischen Hradschin und Vineta. Frühe Kulturen der Westslawen, Leipzig—Jena—Berlin.
- 1977: Archäologie als Geschichtswissenschaft, Studien und Untersuchungen, Schriften zur Ur- und Frühgeschichte 30, 9—28.
- 1978: Zu den kulturgeschichtlichen Wurzeln und zur historischen Rolle nordwestslawischer Tempel des frühen Mittelalters, SIA 26, 19—27.
- 1979: Probleme der Herausbildung der archäologischen Kulturen slawischer Stämme des 6.—9. Jh., Rapports, Bratislava, 49—75.
- Herrmann, J., Lange, E.* 1982: Die Pferde von Arkona, Zur Frage der Pferdehaltung und Pferdezucht bei den slawischen Stämmen zwischen Elbe und Oder, Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte 2, AFBDresden Beiheft 17, 125—133.
- Hrala, J.* 1964: Hrob slovanského bojovníka z Nymburka—Zálabí — Grab eines slawischen Kriegers aus Nymburk—Zálabí, AR 16, 118—121.
- Hrubý, V.* 1955: Staré Město, Velkomoravské pohřebiště „Na Valách“ — Staré Město, velikomoravskij mogil'nik „Na valach“ — Staré Město, die grossmährische Begräbnisstätte „Na Valách“. Praha.
- Hübener, W.* 1978: Waffen und Bewaffnung, Sachsen und Angelsachsen, Ausstellungskatalog. Hamburg, 463—470.
- Chropovský, B.* 1957: Slovanské pohrebisko z 9. st. vo Veľkom Grobe — Ein slawisches Gräberfeld aus dem 9. Jahrhundert in Veľký Grob, SIA 5, 174—239.
- 1972: Príspevok k problematike cirkevnej architektúry a počiatkom kresťanstva na Slovensku, Monumentorum tutela 8, 173—208.
- Kalousek, F.* 1971: Břeclav—Pohansko—Velkomoravské pohřebiště u kostela — Grossmährisches Gräberfeld bei der Kirche. Brno.
- Kavanová, B.* 1976: Slovanské ostruhy na území Československa — Slawische Sporen auf dem Gebiet der Tschechoslowakei, SAÚ Brno IV—3.
- Kirpičnikov, A. N.* 1966: Drevnerusskoje oružije, I. Meči i sabli IX—XIII vv., Archeologija SSSR, Svod archeologičeskich istočnikov E 1—36, Moskva.
- Klanica, Z.* 1970 A: Pokus o třídění keramiky z Mikulčic — Ein Gliederungsversuch der Keramik aus Mikulčice, in: Sborník Josefu Poulíkovi k šedesátinám, AÚ ČSAV Brno.
- 1970 B: Vorläufiger Bericht über die Ergebnisse der siebzehnten Forschungssaison in Mikulčice (Bez. Hodonín), PV 1970, 47—51.
- 1977 d: Vorläufiger Bericht über die Ergebnisse der 22. Grabungssaison des slawischen Burgwalles in Mikulčice (Bez. Hodonín), PV 1975, 48—49, Tab. 14—18.
- 1978: Předběžná zpráva o 2. sezóně výzkumu v Nechvalíně (okr. Hodonín), PV 1976, 59.
- 1982: Archeologie a počátky slovanského písemnictví, Věda a život 11.
- 1985 A: Zánik avarské říše v Podunají, Sociální a etnická struktura a její evoluce v procesu vzniku a počátků raně feudálního státu a národnosti, Sborník ze symposia 13.—17. 3. 1984, Moskva. V tisku.
- 1985 B: Náboženství a kult, jejich odraz v archeologických pramenech, in: J. Poulík, B. Chropovský a kolektiv, Velká Morava, Praha.
- Kliský, M.* 1964: Územné rozšírenie a chronológia karolínských mečov, ŠZ 14, 105—122.
- Kolčin, B. A.* 1971: Novgorodskije drevnosti. Reznoje derevo. Archeologija SSSR, Svod archeologičeskich istočnikov E 1—55.
- Kovács, L.* 1980: Bemerkungen zur Bewertung der fränkischen Flügellanzten in Karpatenbecken, MAI Ung 8/9, 1978/1979.
- Kurnatowska, Z.* 1973: Elementy uzbrojenia i oporządzenia jeździeckiego z wczesnośredniowiecznego grodziska w Styrmen w Bułgarii, SIAnt 20.
- Lent, Hans,* 1978: Über den Ursprung der norwegischen Stabkirchen, eine bautechnische Untersuchung, Kleine Schriften aus dem Vorgeschichtlichen Seminar Marburg, H. 4, Marburg 1978.
- Litavrin, G. G.* 1974: Kak žili vizantijci. Moskva.
- Marasović, T. - Gvozdanović, V. - Sekulić-Gvozdanović, S. - Mohorovičić, A.* 1978: Prilozi istraživanju starohrvatske arhitekture. Split.

- Marešová, L. 1983:* Uherské Hradiště—Sady, Staroslovanské pohřebiště na Horních Kotvicích — Altslawische Begräbnisstätte in Uherské Hradiště—Sady. Praha.
- Mavrodinov, N. 1959:* Starobalgarsko izkuztvo. Sofija.
- Mertens, J. 1950:* De oudheidkundige opgravingen in de St. Lambertuskerk te Muizen (Brab.), Bull. van de Koninkl. Comm. voor Monumenten en Landchapen 2, 115—195.
- Mütherich, F. - Gaehde, E. J. 1977:* Carolingian painting. London.
- Oreš, P. 1982:* Ranokršćanska dvojna crkva u Gracu kod Porušja, Glasnik Sarajevo NS, 37, 55—85.
- Oswald, F. - Schaefer, L. - Sennhauser, H. R. 1966—1970:* Vorromanische Kirchenbauten: Katalog der Denkmäler bis zum Ausgang der Ottonen, Veröffentlichungen des Zentralinstituts für Kunstgeschichte in München 3.
- Parsons, D. 1983:* Sites and Monuments of the Anglo-Saxon Mission in Central Germany, Archaeological Journal 140, 151—279.
- Petersen, J. 1919:* De norske vikingesverd. Kristiania.
- Pleiner, R. 1962:* Staré evropské kovářství — Alteuropäisches Schmiedehandwerk. Praha.
- Pletneva, S. A. 1967:* Ot kočevij k gorodam, MIA 142.
- Pošmourný, J. 1964:* Církevní architektura velkomoravské říše, Umění 12, 187—202.
- 1971: Provenience stavebního umění velkomoravských Slovanů, Musaica 22 (11), 41—60.
- Poulik, J. 1948:* Staroslovanská Morava — Moravia in old slavonic period. Praha.
- 1955: Nález kostela z doby říše Velkomoravské v trati „Špitálky“ ve Starém Městě — Die Entdeckung der zweiten Kirche in Staré Město (Alt-Stadt) in Süd-Ostmähren, PA 46, 307—351.
- 1957: Výsledky výzkumu na velkomoravském hradišti „Valy“ u Mikulčic — Die Ergebnisse der Ausgrabungen auf dem grossmährischen Burgwall „Valy“ in Mikulčice, PA 48, 241—388.
- 1962: Staří Moravané budují svůj stát, Gottwaldov, 84—116.
- 1963: Dvě velkomoravské rotundy v Mikulčicích — Zwei grossmährische Rotunden. Praha.
- 1967: Pevnost v lužním lese, Praha.
- 1975: Mikulčice, Sídlo a pevnost knížat velkomoravských. Praha.
- Preidel, H. 1938:* Das Begräbnis eines wikingischen Kriegers in Saaz, Böhmen, MAGW 68, 88—98.
- Radić, F. 1896:* Grobna raka iz starohrvatske biskupske bazilike S. Marije u biskupiji kod Knina i u njoj naoeni mrtvački ostanci, SHP II/2, 71—86.
- Richter, V. 1965:* Die Anfänge der grossmährischen Architektur, in: Magna Moravia, sborník k 1100. výročí příchodu byzantské mise na Moravu, Praha, 121—360.
- Röder, J. 1951:* Kirchgrabungen, Fundchronik 2, Germania 29, 293—301.
- Ruttkay, A. 1975—1976:* Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei, I—II, SIA 23/1, 119—216; SIA 24/2, 245—395.
- Rybakov, B. A. 1953:* Drevnije rusy, SA XVII, 23—104.
- 1981: Jazyčestvo drevnich slavjan. Moskva.
- Sedov, V. V. 1962:* Jazyčeskije svjatilišča smolenskich krivičej, KS 87, 57—64.
- 1982: Vostočnyje slavjane v VI—VIII vv. Moskva.
- Sarnowska, W. 1955:* Mieczy wczesnośrednicwieczne w Polsce, Światowit 21, 276—323.
- Sennhauser, H. R. 1983:* Mausoleen, Krypten, Klosterkirchen und St. Peter I—III in Salzburg, Salzburg Diskussionen 4, 57—78.
- Schuldt, E. 1979:* Ausgrabungen von Burgen und Siedlungen im Stammesgebiet der Warnower, Rapports du IIIe Congrès International d'Archéologie Slave, T. 1, 709—712.
- Skubiszewski, P. 1973:* Malarstwo karolińskie i przedromańskie. Warszawa.
- Staňa, Č. 1960:* Slovanské kostrové hroby v Hodonicích, AR 12, 672, 677—680, 682.
- Stein, F. 1967:* Adelsgräber der achten Jahrhunderts in Deutschland. Berlin.
- Sláma, J. 1977:* Mittelböhmen im frühen Mittelalter I. Katalog der Grabfunde. Praha.
- Solov'jeva, G. F. 1970:* Archeologičeskije raskopki bliz Rogačeva, Archeologičeskije otkrytija 1969 g., 304—305.
- Sós, A. 1973:* Die slawische Bevölkerung Westungarns im 9. Jahrhundert. München.
- Steuer, H. 1970:* Historische Phasen der Bewaffung nach Aussagen der archäologischen Quellen Mittel — und Nord-europas im ersten Jhd. n. Chr., Frühmittelalterlichen Studien 4, 348 ssq.
- 1973: Eine dreieckige Bronzeschale aus Haithabu bei Schleswig, ArchKorresp 3, 89—93.
- Šolle, M. 1966:* Stará Kouřim a projevy velkomoravské kultury v Čechách — Alt Kouřim und die Äusserungen der Grossmährischen Kultur in Böhmen. Praha.
- Vážarova, Ž. 1976:* Slavjane i protobolgari. Sofija.
- Vendtová, V. 1962:* Slovanské pohrebisko v Ladiciach, okr. Nitra, Slawisches Gräberfeld in Ladice, AR 14, 381, 397—404.
- Vignatiová, J. 1980:* Součásti jezdecké výstroje z nálezů na Pohansku u Břeclavě — Části snarjaženija vsadnika i verchovogo konja iz nachedok Brzeclave—Pogansko, SbFFBU E 25, 161—198.
- Vinski, Ž. 1983:* Zu karolingischen Schwertfunden aus Jugoslawien, JbRGZM 30, 465—501.
- Wachtsmuth, F. 1915:* Die Planung des rechteckigen Einheitsraumes in der alt-morgenländischen Kunst, Jahrbuch für Kleinasiatische Forschungen, Heidelberg.
- Warnke, D. 1983:* Tempel und Götterbilder bei den Lutizen, Das Altertum 29/1, 38—48.

- Weidemann, M. 1982: Kulturgeschichte der Merowingerzeit nach den Werken Gregors von Tours, T. I, II, Mainz. *Werdendes Abendland am Rhein und Ruhr*, Ausstellung in Villa Hügel Essen 1956.
- Werner, J. 1978/1979: Zur Zeit der altkroatischen Grabfunde von Biskupija-Crkvina (Marien-Kirche), Schild von Steier 15/16, 227—237.
- Wilson, D. M. - Blum, C. E. 1961: The Trewhiddle Hoard, *Archaeologia* 98, 75—122.
- Wolfram, H. 1980: Überlegungen zur politischen Situation der Slawen im heutigen Oberösterreich (8.—10. Jh.), *Baiern und Slawen in Oberösterreich*, Schriften d. Oberöstr. Musealver. 10, 17ff.
- Vinski, Z. 1983: Zu karolingischen Schwertfunden aus Jugoslawien, *JbRGZM*, 0000, 465 ad.
- Žaki, A. 1974: *Archeologia Malopolski wczesnośredniowiecznej*. Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk.

Prošetřené kostní zbytky z vybraných čtvrců z let 1969 až 1976 obsahují většinu stanovených domácích zvířat. Jejich zastoupení a rozložení na ploše odpovídá nálezům získaným z ostatní plochy hradiště. Zastoupení kostních zbytků na jednotlivé části skeletu dává rovněž obdobný obraz a nelze z něj a ani dalších skutečností vykonstruovat podrobnější závěry, jak např. ukázal Müller 1976. Přitom početnost kostních zbytků ve čtvrcích není zanedbatelná. Podle dosavadních šetření se pohybuje počet kostních zbytků v 82,8% do 100 kusů a v 17,2% je počet větší (Kratochvíl 1981). Přitom byly prozkoumány čtvorce, kde abundance kostních zbytků je i přes 2500. Stanovený minimální počet jedinců je v důsledku různě velkého počtu kostních zbytků ve čtvrcích jen orientační. Je zejména nutno mít na zřeteli, že součtem stanoveného minimálního počtu jedinců z jednotlivých čtvrců dostáváme vyšší počet jedinců, než provedeme-li stanovení z celého zkoumaného materiálu. Přes tyto diference je zřejmé, že i tento materiálový vzorek ukazuje obecnou platnost stanovenou na materiálu z Mikulčic. Nejpočetněji je zastoupeno prase domácí, pak následuje skot a malí přežvýkavci.

- Kratochvíl, Z. 1981: Zvířecí kostní materiál z hradiště v Mikulčicích z výzkumné sezóny 1975, *PV 1979*, 33—35. — Müller, H. - H. 1976: Tieropfer für Swantewit in der slawischen Tempelburg von Arkona auf Rügen. *Das Altertum* 22/2/, 118—122.

Zdeněk Kratochvíl

	1969 čtv. 35		1969 čtv. 37		1970 čtv. 34		1975 čtv. 66		1975 čtv. 68	
	PK	MPJ	PK	MPJ	PK	MPJ	PK	MPJ	PK	MPJ
<i>Bos primigenius</i>										
f. taurus	148	6	86	4	76	3	152	7	86	3
<i>Sus scrofa</i>										
f. domestica	229	22	137	9	146	13	229	10	93	5
Ovis—Capra	81	7	41	4	48	4	77	7	32	2
Ovis ammon										
f. aries	12	3	16	4	33	4	21	2	1	1
Capra aegagrus										
f. hircus	3	1	5	1	3	1	12	2	2	1
<i>Equus ferus</i>										
f. caballus	6	1	2	1	3	1	1	1	5	1
<i>Canis lupus</i>										
f. familiaris	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—
<i>Felis lybica</i>										
f. catus	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—
<i>Gallus gallus</i>										
f. domestica	1	1	2	1	2	2	2	1	—	—
<i>Anser anser</i>										
f. domestica	1	1	2	1	—	—	2	1	—	—
<i>Sus scrofa</i>	3	1	—	—	1	1	2	1	—	—
<i>Cervus elaphus</i>	2	1	3	1	—	—	11	1	—	—
<i>Capreolus capreolus</i>	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—
<i>Ursus arctos</i>	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Pisces	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Celkem	490	46	294	26	312	29	511	35	219	13
Neurčitelné	208		222		324		335		108	

PK = počet kostních zbytků; MPJ = stanovený minimální počet jedinců

ANTROPOLOGICKÝ MATERIÁL Z POHŘEBIŠTĚ MIKULČICE — KLÁŠTEŘISKO

ANTHROPOLOGISCHES MATERIAL AUS DEM GRÄBERFELD
MIKULČICE - KLÁŠTEŘISKO

АНТРОПОЛОГИЧЕСКИЙ МАТЕРИАЛ ИЗ МОГИЛЬНИКА
МИКУЛЬЧИЦЕ – КЛАШТЕРЖИСКО

MILAN STLOUKAL - HANA HANÁKOVÁ, Antropologické odd. NM Praha

Předloženo 19. prosince 1984

Spolupracovali:

Eva Landová, Severočeské muzeum v Liberci

Ondřej Soudský, Středisko výpočetní techniky ČSAV v Praze

Luboš Vyhnaněk, Radiologická klinika UK v Praze

Das Gräberfeld in Klášteřisko liegt in der Vorburg von Mikulčice. Die vorliegende Arbeit umfasst die Grundbearbeitung des anthropologischen Materials dieser Stätte, einer Zusammenstellung von 304 Skeletten. In der ersten Stelle ist hier das Verzeichnis aller Skelette mit der Geschlechts- und Altersbestimmung und der wichtigsten Angaben einschliesslich der kurzen Diagnosen der paläopathologischen Befunde. Dies ist die Unterlage für die danachfolgende paläodemographische Analyse. In der zweiten Hälfte des Artikels sind die Masse und Indices der einzelnen gut erhaltenen Schädel sowie die errechneten statistischen Charakteristiken der ganzen Gruppe (Mittelwerte, Streuungen) veröffentlicht. Kurzgefasste metrische Darlegung erwähnt nicht nur die Charakterisierung der studierten Gruppe, sondern auch das Verhältnis zu den übrigen Begräbnisstätten derselben Fundstelle.

Tři desetiletí archeologického výzkumu v Mikulčicích přinesla nálezy, které jsou nejen krásné a atraktivní pro návštěvníky tohoto Národního kulturního památníku a různých výstav, ale které jsou mimořádně významné pro poznání dějin, kultury a vůbec vlastně života v časném středověku. Archeologické objevy z této lokality velmi výrazně změnily naše představy o té době; totéž lze však říci i o antropologických nálezech z Mikulčic, které jsou pro poznání biologie historických populací na našem území souborem základního významu. Zásahu o to má v první řadě objevitel Mikulčic akademik Josef Poulík, protože hned od počátku dbal na to, aby kostry z mikulčického výzkumu byly pečlivě schraňovány a ošetřovány, a pak nejen umožnil jejich podrobný antropologický výzkum, ale výsledky tohoto výzkumu sledoval se zájmem a u vědomí, že mohou mít význam i pro řešení historických otázek. Akademiku Poulíkovi patří také naše díky za to, že nám svěřil tento nádherný materiál ke zpracování a že naši práci vždy podporoval.

Rozsáhlý soubor antropologického materiálu z Mikulčic nebyl a nemohl být zpracován najednou jako jediný celek. Jednak by takové kvantum materiálových údajů sotva unesla jediná publikace, hlavně však by se na takové zpracování muselo čekat ještě mnoho let, protože každý rok přináší v Mikulčicích nové nálezy a mezi nimi i nálezy dalších hrobů, nových koster. Zveřejňování antropologických dat po částech má však svou logiku, protože v Mikulčicích bylo nalezeno větší množství samostatných pohřebišť, která jsou od sebe oddělena (i když v některých případech je v okrajových částech nesnadné vést přesnou hranici). Tak již bylo publikováno antropologické zpracování souboru koster z prvního pohřebiště kolem základů prvních dvou mikulčických kostelů (1963), zatím nejrozsáhlejší soubor z druhého pohřebiště kolem trojlodní basiliky (1967), z třetího pohřebiště kolem mikulčického „mauzclea“ (1969), zpracování koster ze čtvrtého pohřebiště ko-

lem dvouapsidové rotundy (1964) a z pohřebiště kolem 11. kostela (1981), v tisku je zhodnocení koster z pohřebiště kolem 12. kostela a stručné zpracování špatně zachovaného souboru koster z Mikulčic - Žabníku, před dokončením je práce o kostrách z pohřebiště na Kostelisku; po publikaci prvních čtyř souborů jsme dosavadní poznatky syntetizovali (1976), ale je to pochopitelně syntéza předběžná, jejíž závěry jsou opravovány a zpřesňovány každou další etapou výzkumu.

Nyní zveřejňujeme antropologický materiál z pohřebiště na Klášteřsku, „místě, kde nic neroste“, jak se tato poloha běžně v Mikulčicích označuje. Je to zatím druhý nejrozsáhlejší soubor z této lokality, který se od ostatních odlišuje trochu i datováním: vedle převážné většiny velkomoravských hrobů z 9. století je zde menší množství pohřbů mladších z 10. a snad i 11. století. Právě tato otázka odlišného časového řazení části koster byla příčinou, proč jsme publikaci již téměř hotové práce odkládali. Nakonec jsme se však po domluvě se Z. Klanicou rozhodli publikovat všechny kostry z Klášteřska jako jediný celek. Vedl nás k tomu na jedné straně fakt, že u některých koster není možné rozhodnout, do kterého časového horizontu patří, a pohřbů evidentně mladých je jen málo; na druhé straně z antropologického hlediska nebyly zatím zjištěny výrazné rozdíly mezi populací 9. a 10. století na jiných lokalitách a je tedy pravděpodobné, že ani v Mikulčicích tomu nebude jinak. Zatím se jeví jako závažnější difference mezi lokalitami odlišného charakteru (významnými centry a vesnickými pohřebišti) a samozřejmě rozdíly mezi populacemi časného a vrcholného středověku. U mikulčického Klášteřska se pravděpodobně připojením mladších koster k souboru z 9. století nedopustíme chyby, ale přesto máme tento fakt stále na paměti.

Při určování pohlaví a stáří a při získávání základních metrických i popisných údajů o jednotlivých kostrách spolupracovala Dr. Eva Landová-Holnerová z libereckého muzea, výpočet základních statistických charakteristik jednotlivých měr a indexů je dílem ing. Ondřeje Soudského ze Střediska výpočetní techniky ČSAV. Diagnózy všech vrozených i získaných odchylek na kostrách určil náš stálý spolupracovník doc. MUDr. Luboš Vyhnanek, CSc.

V soupise jsou kostry řazeny podle čísel; na mikulčickém výzkumu jsou v posledních letech číslovány všechny odkryté hroby v jedné řadě, ať už byly nalezeny na kterémkoli místě. Pokud v našem číslování od 896 do 1404 nějaká položka chybí, pak to zpravidla neznamená, že se kostra nezachovala, nýbrž jen že ležela na jiném místě, na jiném mikulčickém pohřebišti. U každé kostry je uvedeno pohlaví zemřelého (ovšem jen u koster dospělých osob) a stáří, u dětí a mladistvých do 20 let s největší možnou přesností, u dospělých s přesností na desetiletí (pokud to stav zachovalosti dovozoval, jinak byly rozlišovány jen skupiny adultus v rozmezí 20 až 40 let a maturus 40 až 60 let). U dobře zachovaných lebek pak doplňujeme typovou charakteristiku; v souladu s mohučským doporučením rozlišujeme čtyři základní morfologické varianty, a to leptodolichomorf, leptobrachimorf, eurydolichomorf a eurybrachimorf. Jde o diagnózu morfologickou, která nemusí souhlasit s podobně znějícími kategoriemi délkošírkového a obličejového indexu.

Další dvojice údajů v soupise označuje zachovalost kostry: první údaj L se vztahuje na lebku, druhý údaj P na postkranialní skelet, jeden křížek označuje zachovalost ve zlomcích, dva křížky kostru poškozenou, jen zčásti měřitelnou, tři křížky dobře zachovanou, zcela nebo aspoň z velké části měřitelný nález. Další čtveřice znaků označuje vždy sledované kostní odchylky, a to metopismus (M), cribra orbitalia (Cr), ponticulus atlantis posterior (Pp) a spondylolýzu (Spl). Křížek označuje výskyt odchylky, minus nepřítomnost a nula je psána v případech, kdy není možno pro poškození výskyt sledovat; toto značení umožňuje nám i čtenáři přesné statistické hodnocení frekvence těchto čtyř odchylek ve zkoumané populaci. Všechny tyto údaje jsou uvedeny u každé kostry tohoto mikulčického souboru. Pokud byla na kostře zjištěna další vrozená nebo získaná odchylka, pak je na závěr záznamu uvedena stručná diagnóza L. Vyhnanka. Nejčastějšími byly u tohoto souboru jako obvykle nálezy degenerativně osteoartropatického charakteru, spondylózy a artrózy. Při jejich hodnocení bylo použito klasifikace, kterou jsme vypracovali na základě analýzy právě mikulčického antropologického materiálu: 1. stupeň jsou obratle či klouby beze změn tohoto charakteru (tyto případy v soupisu nezaznamenáváme), 2. stupeň představuje mírné stadium spondylózy či artrózy s osteofyty do velikosti 3 mm, 3. stupeň pokročilejší degenerativně produktivní změny s většími osteofyty a 4. stupeň označuje syndesmotické přemostění intervertebrálních štěrbin na páteři a na kloubech ankylózu.

Analýzu patologických nálezů na kostech považujeme za integrální součást antropologického rozboru pohřebiště a mohli bychom zde uvést poměrně rozsáhlou bibliografii paleopatologických (ale také paleodemografických) prací, které vycházejí z mikulčického materiálu. Hodnocení vrozených i získaných odchylek na kostrách z pohřebiště Mikulčice - Klášteřisko bude zveřejněno samostatně v Časopise Národního muzea 1985.

Základní údaje o hrobech z pohřebiště
Mikulčice-Klášteřisko

- 896 dítě, 1 1/2 roku. L +, P +. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
897 muž, 40—50 let, leptodolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —. Zhojená zlomenina pravého radia v distální třetině diafýzy. Deformační spondylóza hrudní páteře (2. st.) a Schmorlovy uzly hrudních obratlů.
898 muž, 40—50 let, eurydolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr +, Pp —, Spl —. Deformační spondylóza hrudní páteře (2. st.).
899 muž, 40—50 let, dolichomorf. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl —.
943 muž, 40—50 let. L +, P + + +. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl —. Deformační spondylóza 2. a 3. bederního obratle (3. st.).
944 muž, 20—30 let. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
945 dítě, 2 1/2—3 roky. L +, P +. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
946 žena, 40—50 let. L + +, P + +. M —, Cr 0, Pp —, Spl +. Oboustranná spondylóza v pars interarticularis 5. bederního obratle.
947 žena, 20—30 let, brachymorf. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl 0.
948 muž, 50—60 let, leptodolichomorf. L + + +, P + +. M —, Cr 0, Pp +, Spl —. Deformační spondylóza bederní páteře (2.—3. st.).
949 muž, 40—50 let, dolichomorf. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl —. Zhojené poranění čelní kosti vlevo (nelze blíže charakterizovat).
950 muž, 30—40 let, leptodolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —.
951 dítě, 8 let. L + +, P + + +. M —, Cr +, Pp 0, Spl —.
952 dítě, 1 1/2 roku. L + +, P +. M +, Cr —, Pp 0, Spl 0.
953 muž, 40—50 let, dolichomorf. L + +, P + + +. M —, Cr —, Pp +, Spl +. Unilaterální spondylóza v levé pars interarticularis oblouku 5. bederního obratle. Artróza temporomandibulárního kloubu vpravo.
954 dítě, novorozenec. L + +, P 0. M +, Cr —, Pp 0, Spl 0.
955 žena, 30—40 let, dolichomorf. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl —.
956 muž, 20—30 let, leptodolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl —.
957 dítě 1 1/2—2 roky. L +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
958 dítě, do 2 let. L +, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0. Prominující kribroidní okrsky parietálních kostí při lambdovém švu, v. s. jako následek anemického onemocnění.
959 dítě, novorozenec. L +, P 0. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
960 dítě, 4 roky. L +, P +. M —, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
961 muž, 30—40 let, eurybrachymorf. L + + +, P + +. M —, Cr —, Pp +, Spl —. Deformační spondylóza bederní páteře (3.—4. st.).
962 dítě, 2—3 roky. L + +, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
963 plně dospělý jedinec, 40—50 let. L +, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl —.
964 dítě, 1 1/2 roku. L + +, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
965 dítě, 2 1/2 roku. L + +, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
966 muž, 30—40 let, eurydolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl —. Deformační spondylóza bederní páteře (2. st.). Cribra orbitalia bilat.
967 dítě, 1 1/2 roku. L +, P +. M +, Cr —, Pp 0, Spl 0.
968 dítě, novorozenec. L +, P + +. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
969 žena, 30—40 let, eurybrachymorf. L + + +. P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —.
970 žena, dospělá. L 0, P + +. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl —. Zdvojené foramen transversarium C 6 oboustranně. Deformační spondylóza bederní páteře (2. st.).
971 dítě, 10—11 let. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl 0.
972 žena, 40—50 let. L +, P + +. M —, Cr 0, Pp 0, Spl 0. Spondylóza hrudní a bederní páteře (2.—3. st.).
973 žena, 30—40 let, eurydolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl 0.
974 muž, 50—60 let, dolichomorf. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0. Deformační spondylóza hrudní páteře (3.—4. st.). Artróza kostovertebrálních kloubů.
975 muž, 30—40 let, L +, P +. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0. Zhojená Collesova zlomenina levého radia. Stav po zlomenině proc. styloidei ulnae vlevo, zhojeno pseudoartrózou.
976 dítě, 4—5 let. L + +, P + +. M +, Cr —, Pp 0, Spl —.
977 muž, 40—50 let, dolichomorf. L + +, P + + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl —. Deformační spondylóza bederní páteře (2. st.), výrazná artróza bederních intervertebrálních kloubů.
980 dítě, 3—4 roky. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
1026 dítě, 1—1 1/2 roku. L +, P 0. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
1027 muž, 50—60 let. L +, P + +. M —, Cr 0, Pp —, Spl +. Oboustranná spondylóza v pars interarticularis oblouku 4. bederního obratle.

- 1028 nedospělý jedinec, 16 let. L 0, P +. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1029 dítě, 1 1/2—2 roky. L ++, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1030 muž, 40—50 let, eurydolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp +, Spl —. Deformační spondylóza hrudní páteře (3.—4. st.).
- 1031 nedospělý jedinec, 16—18 let. L + + +, P + + +. M +, Cr —, Pp —, Spl —.
- 1032 dítě, novorozenec. L +, P +. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1033 žena, 30—40 let, leptodolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —. Foramen supratrochleare obou humerů.
- 1034 žena, 40—50 let, leptodolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr +, Pp 0, Spl —. Zdvojené foramen transversarium C 5 a C 6 oboustranně. Zhojená zlomenina pravé části těla mandibuly. Deformační spondylóza bederní páteře (2. st.).
- 1035 muž, 40—50 let, leptodolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —. Zhojené izolované zlomeniny obou loketních kostí. Zhojená amputace levé nohy.
- 1036 dítě, 8—9 let. L +, P +. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1037 dítě, 5 let. L ++, P +. M —, Cr +, Pp —, Spl 0.
- 1038 žena, 20—30 let, leptodolichomorf. L + + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1039 nedospělý jedinec, 16—17 let. L +, P + +. M —, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1040 žena, 30—40 let, dolichomorf. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp +, Spl —.
- 1041 dítě, 6 let. L +, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1042 žena, 40—50 let, dolichomorf. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1043 muž, 50—60 let, dolichomorf. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl —.
- 1044 muž, 50—60 let. L +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl —.
- 1045 žena, 40—50 let, eurybrachymorf. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0. Deformační spondylóza hrudní páteře (2. st.).
- 1046 muž, 50—60 let, leptodolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl 0. Zdvojené foramen transversarium C 6 vpravo. Synostóza těla a processus xiphoideus sterni. V retrakci zhojená zlomenina levého klíčku. Zhojená izolovaná zlomenina levé ulny. Deformační spondylóza hrudní (3.—4. st.) a bederní (2.—3. st.) páteře.
- 1047 muž, 40—50 let. L 0, P + + +. M 0, Cr 0, Pp —, Spl —. Deformační spondylóza hrudní a bederní páteře (2.—3. st.).
- 1048 dítě, 5—6 let. L +, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl —.
- 1049 muž, 40—50 let, leptobrachymorf. L + + +, P + + +. M +, Cr —, Pp —, Spl —.
- 1050 muž, 40—50 let, leptodolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl +. Oboustranná spondylolýza v pars interarticularis oblouku 4. bederního obratle (asymetrická). Canalis sacralis alte apertus. Lokalisovaná spondylóza L 4 (3. st.). Schmorlovy uzly hrudních obratlů.
- 1051 muž?, 20—30? let. L 0, P + +. M 0, Cr 0, Pp —, Spl 0.
- 1052 žena, 40—50 let, dolichomorf. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl 0.
- 1053 žena, 40—50 let, eurybrachymorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —. Zdvojené foramen transversarium C 5 vpravo. Foramen supratrochleare obou humerů. Deformační spondylóza bederní páteře (2. st.).
- 1054 muž, 30—40 let, eurydolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —.
- 1055 nedospělý jedinec, 15 let. L + + +, P + +. M +, Cr —, Pp —, Spl —.
- 1056 dítě, 9 let. L + + +, P + + +. M —, Cr +, Pp —, Spl —.
- 1057 dítě, 3 roky. L +, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1058 dítě, 5 let. L + +, P +. M —, Cr —, Pp —, Spl 0.
- 1059 žena, 40—50 let. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl —. Deformační spondylóza hrudní (2. st.) a bederní (3. st.) páteře.
- 1060 žena, 50—60 let, leptodolichomorf. L + + +, P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl 0. Zhojená zlomenina pravého klíčku. Artróza intervertebrálních kloubů krční páteře. Kostní blok dvou bederních obratlů nejisté etiologie (postmortálně poškozeno).
- 1061 žena, 40—50 let, leptodolichomorf. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl 0. Přemostěná incisura scapulae vlevo. Deformační spondylóza hrudní páteře (2. st.).
- 1062 muž, 30—40 let, eurydolichomorf. L + + +, P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —. Přejídný typ bederní páteře (6 lumbálních obratlů).
- 1063 žena, 30—40 let, leptobrachymorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl —. Deformační spondylóza hrudní (2. st.) a bederní (2.—3. st.) páteře.
- 1064 muž, dospělý. L 0, P + +. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1065 muž, 40—50 let, dolichomorf. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl 0.
- 1066 dítě, 1 1/2 roku. L +, P 0. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1067 dítě 1 1/2—2 roky. L + +, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1068 dítě, 6 let. L + +, P + +. M +, Cr +, Pp 0, Spl 0.
- 1069 dítě, 1 1/2 roku. L +, P 0. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1070 dítě, 11 let. L + +, P +. M —, Cr +, Pp 0, Spl 0.
- 1072 žena, 40—50 let, eurybrachymorf. L + + +, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1073 muž, 40—50 let, leptodolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —. Deformační spondylóza hrudní páteře (2. st.).
- 1074 dítě, 6—12 měsíců. L +, P 0. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1075 dítě, 4 roky. L + +, P +. M —, Cr +, Pp —, Spl 0.
- 1076 dítě, 7 let. L +, P +. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1077 žena, 30—40 let, eurybrachymorf. L + + +, P +. M —, Cr —, Pp —, Spl 0.
- 1078 dítě, 4 roky. L + +, P +. M —, Cr —, Pp —, Spl 0.
- 1079 dítě, 2 1/2 roku. L + +, P +. M —, Cr —, Pp 0,

- Spl 0.
- 1080 žena?, 50—60 let, eurybrachymorf. L ++, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0. Ohraničená parietální atrofie parietálních kostí (M. Rokitskany), při otevřených lebečních švech.
- 1081a dítě, 11—12 let. L ++, P +. M —, Cr +, Pp 0, Spl 0.
- 1081b dítě, 13 let. L ++, P +. M —, Cr +, Pp 0, Spl 0.
- 1114 dítě, 8 let. L +, P + M. — Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1115 dítě, 3 roky. L +, P 0, M 0. Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1119 dítě, 2—2 1/2 roku. L +, P 0. M +, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1120 dítě, 3 roky. L ++, P +. M —, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1121 muž, 40—50 let, dolichomorf. L ++, P ++. M —, Cr —, Spl —. Deformační spondylóza hrudní a bederní páteře (2.—3. st.).
- 1122 dítě, 2 1/2 roku. L ++, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1123 dítě, 6 let. L +, P +. M 0, Cr 0, Pp —, Spl 0.
- 1124 dítě, 10—11 let. L ++, P +. M +, Cr +, Pp 0, Spl 0.
- 1125 žena, 40—50 let, dolichomorf. L ++, P ++. M —, Cr —, Pp —, Spl 0.
- 1126 muž, 20—30 let, leptodolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl —. Zdvojené foramen transversarium C 4 a C 5 oboustranně.
- 1127 dítě, 7—8 let. L ++, P ++. M —, Cr +, Pp 0, Spl 0.
- 1128 žena, 30—40 let, leptobrachymorf. L + + +, P + + +. M —, Cr +, Pp 0, Spl 0. Obliterace levé poloviny čelního a lambdového švu.
- 1129 nedospělý jedinec, 16—17 let. L ++, P ++. M —, Cr +, Pp —, Spl +. Oboustranná spondylóza v pars interarticularis oblouku L 5.
- 1130 dítě, 1/2 roku. L +, P +. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1131 muž, 30—40 let, dolichomorf. L ++, P ++. M +, Cr —, Pp 0, Spl 0. Mediální spina bifida ventrálního i dorsálního oblouku atlantu. Spina bifida medialis I. sakrálního obratle.
- 1132 dítě, 4—5 let. L ++, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1133 dítě, 10—11 let. L +, P 0. M —, Cr +, Pp 0, Spl 0.
- 1134 nedospělý jedinec, 15 let. L +, P +. M —, Cr —, Pp —, Spl 0.
- 1135 dítě, inf. I (0—6 let). L +, P +. M —, Cr +, Pp 0, Spl 0.
- 1136 dítě, 2 1/2 roku. L +, P 0. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1137 dospělý jedinec, 30—40 let. L +, P +. M —, Cr 0, Pp 0, Spl —.
- 1138 dítě, 12—13 let. L + + +, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1139 dospělý jedinec, 30—40 let. L +, P +. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1140 žena, 30—40 let, leptodolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —.
- 1141 žena, 20—30 let. L +, P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —.
- 1142 dítě, inf. I (0—6 let). L +, P 0. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1143 žena, 40—50 let, leptodolichomorf. L + + +, P +. M —, Cr —, Pp +, Spl 0.
- 1144 nedospělý jedinec, 15—16 let. L +, P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —.
- 1145 muž?, 50—60 let, leptodolichomorf. L + +, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1147 dítě, 2 roky. L + +, P +. M —, Cr +, Pp 0, Spl 0.
- 1148 žena, 30—40 let, leptobrachymorf. L + + +, P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —.
- 1149 dítě, 5 let. L + +, P +. M —, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1150 dítě, 10 ? let. L +, P +. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1151 muž, 30—40 let, brachymorf. L + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —. Zdvojené foramen transversarium C 6 oboustranně a C 7 vpravo. Deformační spondylóza bederní páteře (2.—3. st.).
- 1152 dítě, novorozenec. L +, P +. M +, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1153 dítě, 7 let. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —.
- 1154 dítě, 5 let. L + +, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1155 žena, 20—30 let, eurydolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —. Asymetrie sakroiliakálních kloubů.
- 1156 muž?, 30—40 let. L +, P + + +. M 0, Cr —, Pp 0, Spl —.
- 1157 žena, 20—30 let, dolichomorf. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1158 dítě, 4 roky. L +, P + + +. M —, Cr 0, Pp 0, Spl —.
- 1159 žena, 40—50 let, dolichomorf. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —. Kongenitální malformace atlantu (široký defekt levé poloviny zadního oblouku) a axis (korespondující prominence horního okraje oblouku vlevo). Deformační spondylóza bederní páteře (2.—3. st.).
- 1160 dítě, 4—5 let. L + +, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1161 dítě, 11—12 let. L + + +, P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —.
- 1162 muž, 18—20 let. L + +, P +. M —, Cr —, Pp —, Spl 0.
- 1163 dítě, 8 let. L + + +, P +. M —, Cr +, Pp —, Spl —.
- 1164 žena, 50—60 let. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1165 muž, 40—50 let, eurybrachymorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl 0. Zdvojené foramen transversarium C 6 vpravo. Deformační spondylóza hrudní páteře (2. st.).
- 1166 muž, 30—40 let, leptodolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl 0. Deformační spondylóza bederní páteře (3.—4. st.).
- 1167 dítě, 4 roky. L +, P +. M —, Cr +, Pp 0, Spl 0.
- 1168 žena, 40—50 let, leptodolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —. Foramen supratrochleare obou humerů. Zhojená Collesova zlomenina levého radia. Stav po zlomenině processus styloideus levé ulny, zhojeno pseudoartrózou.
- 1169 dítě, 8—9 let. L +, P +. M —, Cr +, Pp 0, Spl 0.
- 1170 dítě, 4 roky. L + +, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1171 dítě, 5—6 let. L + +, P +. M —, Cr —, Pp —,

- Spl 0.
- 1172 dítě, 3 roky. L +, P +. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1173 nedospělý jedinec, 14 let. L +, P ++. M —, Cr —, Pp +, Spl —.
- 1174 muž, 20—30 let, leptodolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp +, Spl —. Foramen supratrochleare levého humeru.
- 1176 dítě, 5—6 let. L + +, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1177a žena?, 50—60 let. L +, P ++. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl +. Oboustranná spondylolýza v pars interarticularis L 5.
- 1177b dítě, inf. I (0—6 let). L +, P 0. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1177c dítě, 1 1/2 roku. L +, P +. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1225 nedospělý jedinec, 14 let. L +, P +. M 0, Cr 0, Pp —, Spl —.
- 1226 žena?, 30—40 let, leptobrachymorf. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —.
- 1227 dítě, inf. I (0—6 let). L +, P 0. M —, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1228 nedospělý jedinec, 16 let. L + +, P + +. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1229 dítě, 10 let. L + +, P +. M —, Cr 0, Pp 0, Spl —.
- 1230 dítě, inf. I (0—6 let). L +, P 0. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1231 muž, 50—60 let, eurydolichomorf. L + + +, P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl 0.
- 1232 žena, 30—40 let, leptodolichomorf. L + + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl —.
- 1233 dítě, inf. I (0—6 let). L +, P 0. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1234 muž?, 40—50 let, dolichomorf. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —. Zdvojené foramen transversarium C 6 vpravo.
- 1235 dítě, 13 let. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl —.
- 1236 nedospělý jedinec, 15—16 let. L + +, P +. M —, Cr —, Pp —, Spl —.
- 1237 dítě, 3—4 roky. L + +, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1238 dítě, 2 1/2 roku. L +, P 0, M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1239 dítě, 7—8 let. L + +, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1240 muž, 20—30 let. L +, P + +. M 0, Cr 0, Pp —, Spl —. Zhojená dislokovaná zlomenina v distální polovině diafýzy levého femoru.
- 1241 muž, 40—50 let. L +, P +. M —, Cr —, Pp —, Spl 0.
- 1242 muž, 40—50 let, dolichomorf. L + +, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1244 dítě, inf. I (0—6 let). L +, P 0. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1245 žena, 60+ let, dolichomorf. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0. Deformační spondylóza krční páteře (2.—3. st.).
- 1246 dítě, 9 měsíců. L + +, P + +. M +, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1247 dítě, 1 1/2 roku. L +, P 0. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1248 dítě, 6 let. L + + +, P + +. M —, Cr +, Pp —, Spl 0.
- 1249 dítě, 1 1/2 roku. L + +, P +. M —, Cr —, Pp —, Spl —.
- 1250 muž, 40—50 let, eurybrachymorf. L + + +, P + +. M +, Cr —, Pp —, Spl —.
- 1251 žena?, 40—50 let, eurybrachymorf. L + + +, P + + +. M —, Cr +, Pp —, Spl —.
- 1252 žena, 40—50 let, leptodolichomorf. L + + +, P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —. Mediální spina bifida zadního oblouku atlantu. Deformační spondylóza hrudní (2. st.) a bederní (2.—3. st.) páteře.
- 1253 dítě, 8 let. L + + +, P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —.
- 1254 dítě, 5—6 let. L 0, P + +. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1255 dítě, 1 1/2—2 roky. L +, P 0. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1256 nedospělý jedinec, 16? let. L + +, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1257 dítě, 6 let. L + +, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1258 dítě, 10—11 let. L + +, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl —.
- 1259 dítě, novorozenec. L +, P +. M +, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1285 žena?, 20—30 let. L +, P + +. M +, Cr +, Pp —, Spl —. Foramen supratrochleare obou humerů.
- 1286 muž, 30—40 let, eurydolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp +, Spl —. Laterální ponticulus atlantu vpravo. Foramen supratrochleare pravého humeru.
- 1287 muž, 40—50 let, leptodolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl —. Mediální spina bifida 1. sakrálního obratle. Foramen supratrochleare levého humeru. Platyspondylie 3.—5. bederního obratle. Deformační spondylóza hrudní a bederní páteře (2.—3. st.).
- 1288 muž, 40—50 let, dolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —. Fenestrace těla sternu. Deformační spondylóza hrudní (3.—4. st.) a bederní (4. st.) páteře. Ankylóza sakroiliakálního kloubu vlevo, nejasného původu.
- 1289 dospělý jedinec, neurčitelného pchlaví. L +, P +. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1290 muž, 30—40 let, dolichomorf. L + +, P + + +. M —, Cr —, Pp +, Spl —. Fenestrace těla sternu.
- 1291 nedospělý jedinec, 16 let. L + +, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1292 muž?, 50—60 let, brachymorf. L + +, P +. M —, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1293 žena, 20—30 let, dolichomorf. L + +, P +. M —, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1294 muž, dospělý. L +, P + +. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1295 muž, 40—50 let, eurydolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl —. Deformační spondylóza bederní páteře (2. st.). Deformační artróza obou kolenních kloubů (3. st.).
- 1296 dítě, inf. I (0—6 let). L +, P 0. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1297 dítě, 1 1/2 roku. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1298 žena, 30—40 let, dolichomorf. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl 0. Mediální spina bifida 1. sakrálního obratle.
- 1299 muž, 40—50 let, eurydolichomorf. L + + +,

- P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —. Zdvojené foramen transversarium C 6.
- 1300 dospělý jedinec, neurčitelného pohlaví. L +, P +. M 0, Cr 0, Pp +, Spl 0.
- 1301 muž, 30—40 let. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0. Zhojená impresivní zlomenina čelní kosti (a) v sousedství bregmatu a (b) v sousedství pravé poloviny koronálního švu.
- 1303 dítě, 5 let. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1304 dítě, 12—13 let. L + +, P +. M —, Cr +, Pp 0, Spl 0.
- 1305 nedospělý jedinec, 14—15 let. L + +, P + +. M —, Cr +, Pp —, Spl —.
- 1307 dítě, 2—3 roky. L + + +, P +. M —, Cr +, Pp 0, Spl 0.
- 1308 dítě, inf. I? (0—6 let). L +, P 0. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1309 žena, 30—40 let, eurydolichomorf. L + +, P + + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1310 nedospělý jedinec, 16—18 let. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1311 muž, dospělý. L +, P + +. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl —. Deformační spondylóza bederní páteře (3. st.).
- 1312 dospělý jedinec, neurčitelného pohlaví. L 0, P +. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1313 žena, 20—30 let, eurybrachymorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp +, Spl —. Laterální ponticulus atlantu vlevo. Deformační spondylóza hrudní a bederní páteře (2. st.).
- 1314 dítě, 11 let. L +, P +. M —, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1315 žena, 30—40 let, eurydolichomorf. L + +, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1316 dítě, 11—12 let. L +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1317 muž, 50—60 let, leptodolichomorf. L + + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl —. Deformační spondylóza hrudní (2. st.) a bederní (2.—4. st.) páteře.
- 1318 dítě, 9—10 let. L +, P +. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1319 muž, 40—50 let, leptodolichomorf. L + + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl —. Deformační spondylóza bederní páteře (2. st.).
- 1320 žena, 50—60 let, leptobrachymorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl —. Deformační spondylóza hrudní páteře (2. st.).
- 1321 muž?, 18—20 let, eurybrachymorf. L + + +, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1322 žena, 40—50 let, leptodolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —. Deformační spondylóza hrudní a bederní páteře (2. st.).
- 1323 muž, 20—30 let, leptodolichomorf. L + + +, P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —.
- 1324 nedospělý jedinec, 16—18 let. L +, P +. M 0, Cr 0, Pp —, Spl —. Mediální spina bifida L 5.
- 1325 žena, 50—60 let. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl —. Foramen supratrochleare obou humerů.
- 1326 dospělý jedinec, neurčitelného pohlaví. L 0, P +. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1327 žena, 20—30 let, leptodolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —.
- 1328 dítě, plod nebo novorozenec. L +, P +. M +⁹ Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1329 žena, 60+ let, brachymorf. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl —. Deformační spondylóza bederní páteře (2. st.).
- 1330 žena, 30—40 let, eurydolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —. Krční žebro vpravo, kostěně spojené s příčným výběžkem C 7. Kloubní ploška vlevo na příčném výběžku tohoto obratle pro krční žebro. Plošná synostóza 1. a 2. žebra vlevo. Zdvojené foramen transversarium C 5 a C 6 vpravo. Foramen supratrochleare levého humeru.
- 1331 žena, 50—60 let, dolichomorf. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp +, Spl —. Deformační spondylóza hrudní (2. st.) a bederní (2.—3. st.) páteře.
- 1332 dítě, 11—12 let. L + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —.
- 1333 dítě, novorozenec. L + +, P + +. M +, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1334 dítě, 2 1/2 roku. L +, P +. M —, Cr +, Pp 0, Spl 0.
- 1335 dítě, 1 1/2—2 roky. L +, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1336 žena, 30—40 let, eurydolichomorf. L + + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1337 žena, 40—50 let, dolichomorf. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —. Deformační spondylóza hrudní (2. st.) a bederní (2.—3. st.) páteře.
- 1338 žena, 18—20 let, leptodolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —. Mediální spina bifida 1. sakrálního obratle. Foramen supratrochleare obou humerů.
- 1339 nedospělý jedinec. L 0, P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —.
- 1340 muž, 40—50 let, leptodolichomorf. L + + +, P +. M —, Cr —, Pp —, Spl —.
- 1341 žena, 40—50 let, eurydolichomorf. L + + +, P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —. Foramen supratrochleare obou humerů. Oválný osteom na levé polovině šupiny kosti týlní.
- 1342 žena, 40—50 let, leptodolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl +. Oboustranná spondylolýza v pars interarticularis L 4. Ventrální spondylolistéza tohoto obratle (s předpurnou osifikací na L 5). Mediální spina bifida 1. sakrálního obratle. Deformační spondylóza hrudní a bederní páteře (2.—3. st.).
- 1343 žena, 50—60 let. L +, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1344 žena, dospělá. L 0, P + + +. M 0, Cr 0, Pp —, Spl —.
- 1345 dítě, 2 roky. L +, P +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1346 muž, 40—50 let, leptodolichomorf. L + + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1347 muž, 30—40 let. L +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl —. Deformační spondylóza bederní páteře (3. st.).
- 1348 muž, 30—40 let, leptobrachymorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —. Deformační spondylóza hrudní (3.—4. st.) a bederní (3. st.) páteře.

- 1349 žena, 30—40 let, leptodolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —. Přejchodný typ bederní páteře (6 bederních obratlů).
- 1350 dítě, 6—7 let. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1351 žena?, 30—40 let, leptodolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl +. Oboustranná spondylolýza v pars interarticularis oblouku 5. bederního obratle. Zdvojené foramen transversarium C 7 vlevo. Spina bifida medialis zadního oblouku atlantu.
- 1352 muž, 20—30 let, eurydolichomorf. L + + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1353 dítě, 3 roky. L + +, P +. M —, Cr +, Pp 0, Spl 0.
- 1354 žena, 30—40 let, eurydolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl +. Oboustranná spondylolýza v pars interarticularis oblouku L 4.
- 1355 dítě, novorozenec — 1/2 roku. L +, P + +. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1356 žena, 30—40 let, leptobrachymorf. L + + +, P + + +. M —, Cr +, Pp —, Spl —. Kongenitální blok 7. krční a 1. hrudního obratle. Dopředu otevřené foramen transversarium atlantu vpravo. Synostóza manubria a těla sternu. Foramen supratrochleare levého humeru. Deformační spondylóza hrudní a bederní páteře (2. st.).
- 1357 dítě, 3 roky. L +, P 0. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1358 žena, 30—40 let, leptodolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl +. Oboustranná spondylolýza v pars interarticularis L 3. Oboustranná spondylolýza v pars interarticularis L 5. Ventrální spondylolýza tohoto obratle (s podpurnou osifikací na 1. sakrálním obratli).
- 1359 muž, 40—50 let, eurybrachymorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —. Přídavné foramen zevně od sulcus a. vertebralis atlantu vlevo. Schmorlovy uzly dolních hrudních a horních bederních obratlů. Deformační spondylóza hrudní páteře (2. st.).
- 1360 žena, 20—30 let. L + +, P + +. M +, Cr —, Pp 0, Spl —.
- 1361 žena?, 60+ let, dolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0. Artróza temporomandibulárního kloubu vpravo (3. st.).
- 1362 dítě, 9—10 let. L + + +, P + +. M —, Cr +, Pp —, Spl —.
- 1363 nedospělý jedinec, 13—15 let. L +, P +. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1364 dospělý jedinec, neurčitelného pohlaví. L +, P +. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1365 muž?, 50—60 let, leptobrachymorf. L + + +, P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —.
- 1367 žena, 30—40 let, leptodolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl —. Mediální spina bifida 1. sakrálního obratle. Foramen supratrochleare levého humeru. Deformační spondylóza hrudní páteře (2. st.).
- 1368 dítě, 6—8 měsíců. L + +, P +. M +, Cr +, Pp —, Spl 0.
- 1369 žena, 20—30 let, leptodolichomorf. L + + +, P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —. Tuberculum praecondylare.
- 1370 muž, 50—60 let, eurydolichomorf. L + + +, P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl 0. Deformační spondylóza hrudní páteře (2. st.).
- 1371 muž, 30—40 let, eurydolichomorf. L + + +, P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —. Synostóza těla a processus xiphoideus sternu.
- 1372 muž, 30—40 let, leptodolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —. Zdvojené foramen transversarium C 5 oboustranně.
- 1373 žena?, 50—60 let. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp +, Spl —. Zdvojené foramen transversarium C 6 oboustranně. Deformační spondylóza hrudní a bederní páteře (2. st.).
- 1374 dítě, novorozenec. L + +, P +. M +, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1375 muž, 40—50 let, eurydolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —. Deformační spondylóza hrudní a bederní páteře (3. st.).
- 1376 žena, 20—30 let, dolichomorf. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl 0.
- 1377 dospělý jedinec, neurčitelného pohlaví. L +, P +. M 0, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1378 žena, 30—40 let, brachymorf. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp +, Spl 0.
- 1379 žena, 40—50 let, eurydolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl —. Zdvojené foramen transversarium C 6 a C 7 oboustranně. Přejchodný typ bederní páteře (u 12. hrudního obratle chybí kloubní plošky pro žebra, processus costarius L 5 vlevo je adaptován k massa lateralis ossis sacri). Foramen supratrochleare pravého humeru. Synostóza manubria a těla sternu. Deformační spondylóza hrudní páteře (2.—3. st.).
- 1380 dítě, 1 1/2 roku. L + +, P + +. M +, Cr +, Pp 0, Spl 0.
- 1382 dítě, 6 let. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1383 dítě, 6 let. L +, P 0. M —, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1384 dítě, 6—9 měsíců. L +, P 0. M +, Cr 0, Pp 0, Spl 0.
- 1385 dítě, 5—6 let. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1386 žena, 20—30 let, leptodolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr +, Pp 0, Spl —. Foramen supratrochleare obou humerů.
- 1387 žena, 40—50 let. L + +, P + +. M —, Cr +, Pp —, Spl —.
- 1388 žena, 30—40 let. L + +, P +. M —, Cr +, Pp —, Spl 0. Drobný osteom na os parietale vlevo.
- 1389 dítě, 5 let. L + +, P +. M —, Cr +, Pp —, Spl 0.
- 1390 muž, 40—50 let, leptodolichomorf. L + + +, P + + +. M +, Cr —, Pp —, Spl —. Zdvojené foramen transversarium C 5 a C 6 oboustranně.
- 1391 muž, 50—60 let, leptobrachymorf. L + + +, P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —. Deformační spondylóza krční (2.—4. st.), hrudní (3. st.) a bederní (2. st.) páteře.
- 1392 žena, 50—60 let, leptodolichomorf. L + + +, P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —.
- 1393 žena, 20—30 let. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl —. Deformační spondylóza hrudní páteře.

- teře (2. st.).
- 1394 žena, 20—30 let, leptodolichomorf. L + + +, P + +. M —, Cr —, Pp +, Spl —. Dopředu otevřeně foramen transversarium atlantu oboustranně. Foramen supratrochleare pravého humeru.
- 1395 dítě, 9 měsíců. L +, P +. M +, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1396 dítě, 1 1/2 roku. L +, P + +. M —, Cr +, Pp 0, Spl 0.
- 1397 nedospělý jedinec, 15 let. L + + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl 0.
- 1398 dítě, 3 roky. L + +, P + +. M —, Cr —, Pp —, Spl 0.
- 1399 muž, 30—40 let, eurydolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp —, Spl —. Os breg-

- maticum. Přejídný typ bederní páteře (6 bederních obratlů). Canalis sacralis alte apertus. Synostóza manubria a těla sterna. Asymetrie pánve (vpravo ploché acetabulum a zvětšený kolodiazfyzární úhel, vlevo dorzálně torzní postavení proximálního konce femoru). Gracilní diafýza pravé tibie.
- 1400 muž?, 20 let, eurydolichomorf. L + + +, P + + +. M —, Cr —, Pp 0, Spl —.
- 1403 muž, 50—60 let. L + +, P + +. M +, Cr —, Pp —, Spl 0. Deformační spondylóza krční páteře (2. st.).
- 1404 nedospělý jedinec, 15—16 let. L + + +, P + +. M —, Cr —, Pp 0 Spl —.

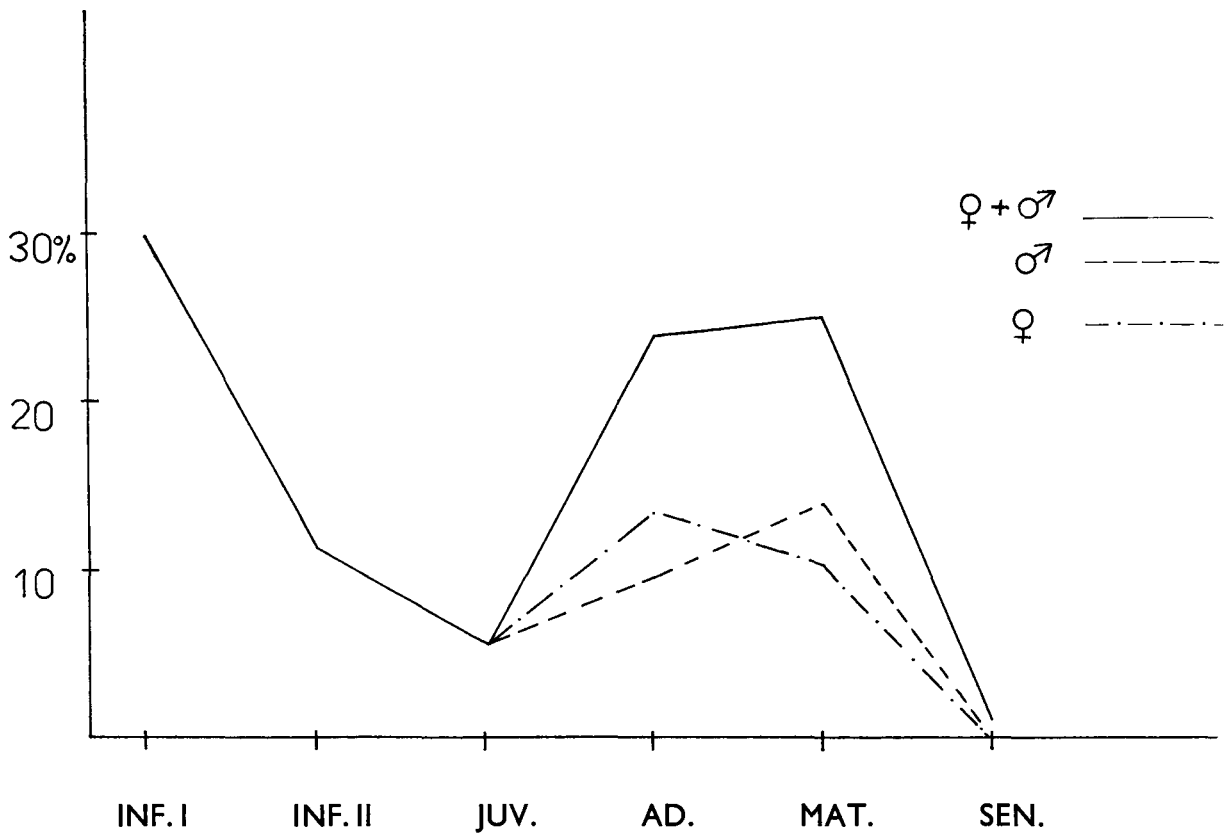
Paleodemografický rozbor

Archeologickým výzkumem byl na pohřebišti Klášteřisko v Mikulčicích odkryt 301 hrob a pozůstatky 304 osob. Tento rozdíl vznikl tím, že v hrobě č. 1081 byly nalezeny kostry dvou dětí a v hrobě č. 1177 zlomky kostry ženy a dvou malých dětí. Ve 162 případech šlo o kostry dospělých osob (53,3%), koster dětí a mladistvých do 20 let bylo 142 (46,7%). Procento nedospělých koster je dosti vysoké zejména ve srovnání se situací na 1. a 2. mikulčickém pohřebišti, ale naopak na 4. pohřebišti kolem dvouapsidové rotundy bylo zastoupení osob mladších dvaceti let ještě vyšší (51%) a podobně tomu bylo i u pohřebiště kolem 11. kostela (48,1%).

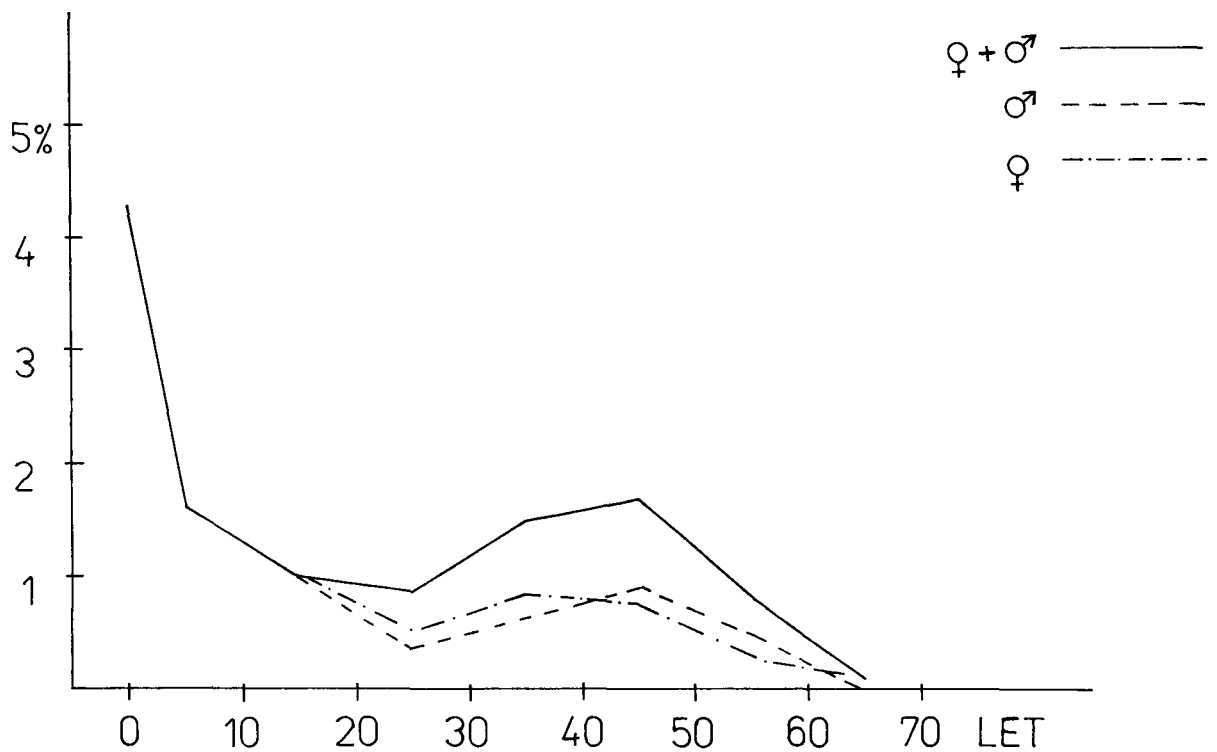
Rozložení koster podle věku a pohlaví znázorňuje připojená tabulka. Je z ní především patrné, že zemřelých ubývá od 1. do 3. věkové skupiny; ve věku infans I zemřelo 64,1% nedospělých osob, ve věku infans II (od 7 do 14 let) 23,9% a ve skupině juvenis (15—19 let) je jen 12,0% z nedospělých koster. V detailním pohledu na rozložení koster nedospělých jedinců podle stáří, který umožňuje jak číselná tabulka, tak i grafické znázornění, si všimněme dvou věcí. Především je to relativně malý počet dětí zemřelých do 1 roku života; je to otázka již mnohokrát zmiňovaná a diskutovaná. Těchto novorozenců a nejmenších dětí je téměř vždy málo proti očekávání a ve srovnání s demografickými tabulkami. Právě v Mikulčicích však můžeme na celku dříve zpracovaných pohřebišť pozorovat aspoň plynulý pokles počtů od této nejnižší věkové skupiny dětí.

Rozložení kostrového materiálu z pohřebiště z Mik ulčic—Klášteřiska

	infans I	infans II	juvenis	adultus	
				20—30	30—40
Muži	—	—	—	11 = 3,6%	18 = 5,9%
Ženy	—	—	—	16 = 5,3%	25 = 8,2%
Neurčitelné	91 = 29,9%	34 = 11,2%	17 = 5,6%	—	2 = 0,6%
Celkem	91 = 29,9%	34 = 11,2%	17 = 5,6%	27 = 8,9%	45 = 14,8%
	maturus		senilis	dospělý	celkem
	40—50	50—60	60+		
Muži	29 = 9,4%	14 = 4,6%	—	3 = 1,0%	75 = 24,7%
Ženy	22 = 7,2%	10 = 3,3%	3 = 1,0%	2 = 0,6%	78 = 25,6%
Neurčitelné	1 = 0,3%	—	—	6 = 2,0%	151 = 49,7%
Celkem	52 = 17,1%	24 = 7,9%	3 = 1,0%	11 = 3,6%	304 = 100,0%

Obr. 1. Rozvržení koster podle pohlaví a věkových skupin na pohřebišti Mikulčice—Klášteřísko. — Abb. 1. Einteilung der Skelette nach Geschlecht und Altersgruppen auf dem Gräberfeld Mikulčice—Klášteřísko.

Obr. 2. Znárodnění úmrtnosti podle kostrových nálezů (celkové procento je v každé skupině děleno počtem let skupiny). — Abb. 2. Veranschaulichung der Sterblichkeit nach den Skelettfunde (der Gesamtprozentsatz ist in jeder Gruppe durch die Zahl der Jahre der Gruppe dividiert).

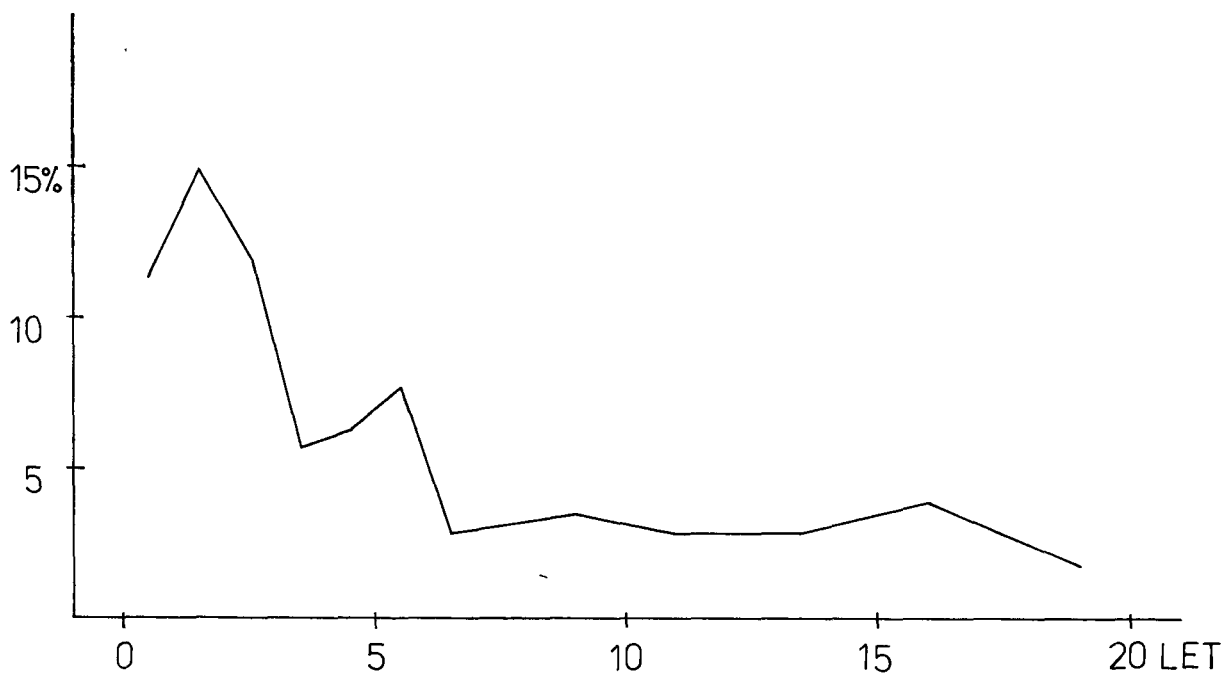
Rozdělení koster nedospělých podle věku

Věk do 1 roku	16 — 11,4%	10 — 11 let	8 — 5,6%
2 let	21 — 14,9%	12 — 14 let	12 — 8,4%
3 let	17 — 12,1%	15 — 16 let	11 — 7,7%
4 let	8 — 5,6%	17 — 18 let	5 — 3,5%
5 let	9 — 6,3%		
6 let	11 — 7,7%	Bliže neurčitelné:	
7 let	4 — 2,8%	infans I	9 — 6,3%
8—9 let	10 — 7,0%	juvenis	1 — 0,7%
		Celkem	142 — 100,0%

Na grafickém znázornění pak padne hned do oka druhý vrchol křivky v šesti letech, který nemá obdoby na žádném jiném mikulčickém pohřebišti snad s výjimkou souboru od 11. kostela, kde něco podobného nacházíme ve věku tří let. Vysvětlení tohoto jevu je obtížné, ale nelze tu vyloučit ani chybu v určení věku těchto dětí; pokud bychom aspoň část z nich zařadili mezi sedmileté, pak by se křivka vyrovnala a plynule klesala od prvního vrcholu ve dvou letech.

Ze 162 dospělých bylo podle antropologického určení 75 mužů a 78 žen, v devíti případech nebylo možno pohlaví určit. Početní poměr mužů a žen je tedy dosti vyrovnaný, index maskulinity činí 961,5 a stojí přesně uprostřed mezi zatím studovanými mikulčickými soubory; 1., 2. a 4. pohřebiště má index maskulinity nad tisíc, 3. pohřebiště a soubory od 11. a 12. kostela mají naopak nižší hodnoty tohoto indexu (710, 809 a 650).

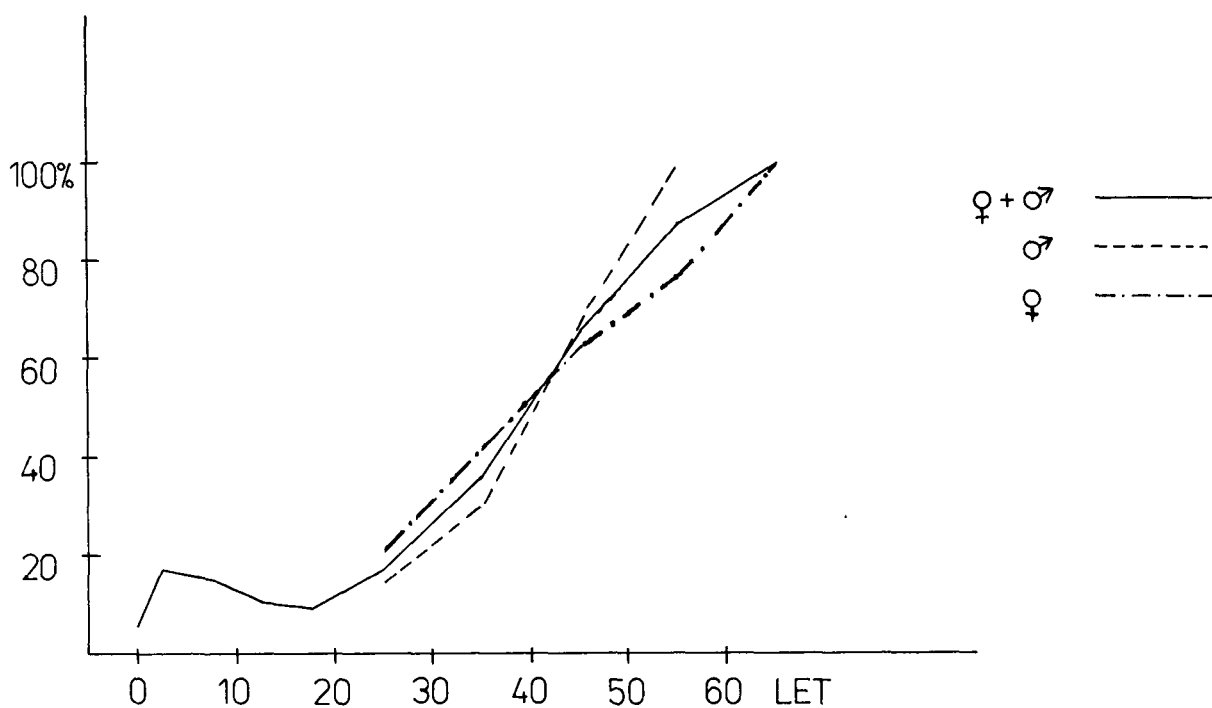
Ve struktuře dospělých podle stáří je mezi ženami a muži výrazný rozdíl. Pětina žen zemřela ve věku 20—30 let (21,1%), další třetina (32,9%) ve věku mezi 30 a 40 lety; před čtyřicátým rokem života tedy zemřelo 54% ze žen, které se dožily dospělosti, zatímco z mužů jen 40%. Největší množství žen tedy zemřelo v desetiletí mezi 30 a 40 lety, mužů zemřelo nejvíce ve stáří 40 až 50 let. V obou desetiletích před čtyřicátým rokem života je tedy nižší počet i procento zemřelých mužů než žen, ve dvou desetiletích mezi 40. a 60. rokem je naopak více mužů. Věk vyššího než 60 let se však dožily jen tři ženy a žádný muž. Je to situace, která odpovídá nálezům na většině staroslovanských pohřebišť, ale právě mikulčická pohřebiště tvořila určitou výjimku,

Obr. 3. Znázornění úmrtnosti nedospělých na pohřebišti Mikulčice—Klášterisko. — Abb. 3. Veranschaulichung der Sterblichkeit der Nichterwachsenen auf dem Gräberfeld Mikulčice-Klášterisko.

Tabulky úmrtnosti Mikulčice—Klášteřísko

Věk	D_x	d_x	l_x	q_x	L_x	T_x	e_x
0	16	5,6	100,0	5,6	97,2	2491,9	24,9
1—4	46	16,3	94,4	17,3	86,3	2394,7	25,4
5—9	34	12,0	78,1	15,4	72,1	2049,5	26,2
10—14	20	7,1	66,1	10,7	62,6	1689,0	25,6
15—19	16	5,6	59,0	9,5	56,2	1376,0	23,3
20—29	27	9,5	53,4	17,8	48,7	1095,0	20,5
30—39	45	15,9	43,9	36,2	36,0	608,0	13,8
40—49	52	18,4	28,0	65,7	18,8	248,0	8,9
50—59	24	8,5	9,6	88,5	5,4	60,0	6,3
60+	3	1,1	1,1	100,0	0,6	6,0	0,5
	283	100,0					
Muži							
20—29	11	15,1	100,0	15,1	92,5	2131	21,3
30—39	19	26,0	84,9	30,6	71,9	1209	14,2
40—49	29	39,7	58,9	67,4	39,1	490	8,3
50—59	14	19,2	19,2	100,0	9,6	96	5,0
	73	100,0					
Ženy							
20—29	16	20,8	100,0	20,8	89,6	1955	19,6
30—39	26	33,8	79,2	42,7	62,3	1059	13,4
40—49	22	28,5	45,4	62,8	31,2	436	9,6
50—59	10	13,0	16,9	76,9	10,4	124	7,3
60+	3	3,9	3,9	100,0	2,0	20	5,1
	77	100,0					

Obr. 4. Grafické znázornění pravděpodobností úmrtí (q_x úmrtnostních tabulek). — Abb. 4. Graphische Darstellung der Wahrscheinlichkeit des Todes (Werte q_x der Sterbetafeln).

protože rozdíl mezi muži a ženami tu nebyl tak výrazný. Vysvětlení tohoto rozdílu mezi muži a ženami se celkem všeobecně spatřuje v tom, že mnoho mladých žen umíralo v souvislosti s těhotenstvím a porody.

Rozdíl v obsazení jednotlivých věkových skupin dospělých osob se pochopitelně projevuje také v průměrném dožitém věku. U mužů je to 41,3 let a u žen 39,6 let. Tyto hodnoty jsou zajímavé ze dvou hledisek: především je to vůbec nejnižší průměrný dožitý věk pro muže v Mikulčicích a druhý nejnižší pro ženy (na 3. pohřebišti je 37,1 let), ale kromě toho tu byl zjištěn rozdíl pouze 1,7 roku mezi muži a ženami, což je nejnižší rozdíl v Mikulčicích vůbec. V celkově nízkém věku dospělých osob tu hraje jistě roli především fakt, že na Klášteřsku zemřela téměř polovina z dospělých osob (přesně 47,3%) už před 40. rokem, zatímco na ostatních mikulčických pohřebišťích dohromady jich v prvních dvou desetiletích dospělosti zemřela jen necelá třetina (32,2%).

Tento posun úmrtnosti do nižšího věku spolu s poměrně velkým počtem hrobů nedospělých osob způsobuje také nízkou hodnotu střední délky života celé populace Klášteřska: $e_x^0 = 24,9$ let. Hodnotu nízkou pod zorným úhlem toho, že jsme zvyklí očekávat na staroslovanských pohřebišťích spíše číslo blízké se 27; pro Mikulčice jako celek je udávána $e_x^0 = 27,6$ let. Ale při detailním pohledu vidíme, že v Mikulčicích byla zjištěna vyšší e_x^0 jen na 1. a 2. pohřebišti, zatímco všechna čtyři ostatní pohřebišťe, jichž zde používáme pro srovnání, mají střední délku života ještě nižší než Klášteřsko. Výjimečná skladba zemřelých na 1. a 2. pohřebišti, vyznačující se nízkým počtem nedospělých osob, zřejmě zkresluje situaci a zvyšuje hodnotu střední délky života. Hodnoty e_x pro dvacetileté muže a ženy na Klášteřsku plně odpovídají tomu, co bylo řečeno v předchozím odstavci o průměrném věku dospělých osob.

Na připojeném grafu je znázorněn vývoj hodnot pravděpodobnosti úmrtí q_x . První část křivky je shodná s obrazem Mikulčic jako celku, ale inflexní bod je posunut až za 40. rok a zhruba v tomto věku také dochází k překřížení čar pro muže a pro ženy. Obdobné překřížení, i když v nižším věku, pozorujeme také u souboru z pohřebišťe kolem 11. kostela a s mírnou obměnou i u souboru od 12. kostela.

Výpočet velikosti skupiny, která pohřbívala své mrtvé na Klášteřsku, je ztížen tím, že jsou tu vedle hrobů z 9. století i hroby mladší a nelze zjistit, po jak dlouhou dobu bylo toto pohřebišťe používáno. Předpokládáme-li, že to bylo asi 100 let, pak vychází podle metody Acsádiho a Nemeskériho skupina o 76 osobách, podle tří možných variant Gejvallovy metody 61, 76 či 91 osob.

Průměrné hodnoty absolutních měr a indexů

	muži	ženy
největší délka lebky	dlouhá	dlouhá
největší šířka lebky	úzká	úzká
výška lebky	střední	střední
kapacita lebky	velká	velká
bizygomatická šířka	střední	střední
výška obličeje	střední	střední
výška horního obličeje	nízký	střední
délkošírkový index	mesokran(dolichokran)	mesokran
délkovýškový index	orthokran(hypsikran)	orthokran
šířkovýškový index	metriokran(akrokran)	metriokran
trans. frontoparietální index	eurymetop	eurymetop
obličejový index	mesoprosop	mesoprosop
index horního obličeje	mesén	mesén
index očnice	mesokonch	mesokonch
index nosu	chamaerrhin	chamaerrhin
alveolární index	orthognath	orthognath
frontomandibulární index	eurymandibular	mesomandibular
výška postavy	nadprůměrná	vysoká

Průměrné hodnoty a statistické charakteristiky jednotlivých měř a indexů lebek z pohřebiště
v Mikulčicích-Klášteřsku

		n	x	var. šíře	s	m
Největší délka lebky (1)	M	59	185,2	165—201	6,76	0,88
	Ž	63	178,6	160—195	7,93	0,99
Délka baze lebky (5)	M	51	102,5	93—118	4,83	0,68
	Ž	50	96,8	85—116	5,05	0,71
Největší šířka lebky (8)	M	60	140,6	123—158	6,35	0,82
	Ž	64	135,8	122—147	5,36	0,67
Nejmenší šířka čela (9)	M	59	99,0	90—114	4,74	0,62
	Ž	64	94,8	87—106	3,70	0,46
Největší šířka čela (10)	M	58	120,9	108—140	6,17	0,81
	Ž	61	115,5	105—130	4,47	0,57
Biaurikulární šířka (11)	M	56	120,4	110—133	5,45	0,73
	Ž	58	114,1	103—123	4,89	0,64
Šířka týlu (12)	M	52	110,2	97—122	4,84	0,67
	Ž	51	107,5	95—118	4,89	0,68
Výška lebky (17)	M	54	137,4	125—146	5,00	0,68
	Ž	54	130,9	119—147	5,89	0,80
Nadušní výška lebky (20)	M	53	115,5	108—124	3,90	0,54
	Ž	50	110,5	103—125	4,47	0,63
Obvod lebky (23)	M	50	527,6	496—565	14,95	2,11
	Ž	52	507,1	469—542	15,75	2,18
Příčný oblouk (24)	M	52	316,8	296—338	9,08	1,26
	Ž	54	305,1	289—332	9,99	1,36
Podélný oblouk (25)	M	53	378,4	354—405	12,79	1,76
	Ž	50	367,9	341—408	15,77	2,23
Čelní oblouk (26)	M	59	130,0	113—144	6,38	0,83
	Ž	62	125,9	108—143	6,46	0,82
Temenní oblouk (27)	M	58	130,2	112—151	8,65	1,14
	Ž	60	124,1	105—145	8,75	1,13
Týlní oblouk (28)	M	54	117,9	101—139	7,39	1,01
	Ž	50	116,8	101—132	7,21	1,02
Čelní tětíva (29)	M	58	112,1	103—121	4,30	0,56
	Ž	61	108,9	98—121	4,44	0,57
Temenní tětíva (30)	M	57	116,1	100—132	6,28	0,83
	Ž	59	110,4	96—128	6,89	0,89
Týlní tětíva (31)	M	53	96,6	87—106	4,44	0,61
	Ž	49	95,7	85—105	4,76	0,68
Kapacita lebky vypočítaná (38)	M	50	1471,6	1214—1720	108,58	15,36
	Ž	53	1313,7	1084—1700	116,45	15,99
Délka obličejce (40)	M	45	96,9	83—109	6,39	0,95
	Ž	41	93,3	81—110	5,74	0,89
Šířka horního obličejce (43)	M	46	105,6	97—118	4,57	0,67
	Ž	46	101,2	94—111	3,62	0,53
Biorbitální šířka (43—1)	M	45	98,8	91—107	3,98	0,59
	Ž	45	95,2	88—105	3,77	0,56
Bizygomatická šířka (45)	M	47	133,6	121—150	7,30	1,06
	Ž	46	124,2	115—136	4,64	0,68
Šířka středního obličejce (46)	M	41	96,9	85—105	4,38	0,68
	Ž	35	91,1	85—101	4,17	0,71
Výška obličejce (47)	M	42	116,5	99—129	7,29	1,12
	Ž	43	108,5	91—120	6,84	1,04

		n	\bar{x}	var. šíře	s	m
Výška horního obličje (48)	M	47	68,7	56—80	5,39	0,79
	Ž	49	64,4	56—74	4,74	0,68
Interorbitální šířka (50)	M	26	25,4	17—35	4,15	0,81
	Ž	24	23,8	19—30	3,02	0,62
Šířka očníce (51)	M	44	40,4	36—43	1,79	0,27
	Ž	48	39,2	36—43	1,93	0,28
Výška očníce (52)	M	44	31,7	27—38	2,26	0,34
	Ž	48	32,3	28—40	2,12	0,31
Šířka nosu (54)	M	46	25,2	20—29	2,03	0,29
	Ž	44	24,3	21—28	1,62	0,24
Výška nosu (55)	M	47	49,5	42—59	3,66	0,53
	Ž	49	47,6	43—54	3,05	0,44
Nejmenší šířka nosu (57)	M	29	11,2	8—16	2,26	0,42
	Ž	27	11,5	9—16	1,73	0,33
Kondylová šířka mandibuly (65)	M	40	123,2	108—138	6,95	1,09
	Ž	37	117,2	106—129	5,77	0,95
Bigoniální šířka (66)	M	53	105,7	96—117	5,24	0,72
	Ž	50	95,4	86—110	5,81	0,82
Výška brady (69)	M	59	33,7	28—40	3,39	0,44
	Ž	58	29,2	22—38	3,42	0,45
Výška ramene mandibuly (70)	M	55	66,2	54—78	5,47	0,74
	Ž	50	58,7	45—68	5,34	0,76
Šířka ramene mandibuly (71)	M	55	31,9	26—36	2,55	0,34
	Ž	51	30,1	23—35	2,74	0,38
Výška nosního kořene (A)	M	40	18,3	12,8—22,3	2,48	0,39
	Ž	40	17,6	13,7—21,3	2,18	0,34
Výška subspinale (B)	M	41	19,3	15,0—25,8	2,54	0,39
	Ž	35	18,8	14,8—23,5	2,19	0,37
Simotická výška (C)	M	30	4,5	2,0—6,8	1,19	0,22
	Ž	27	4,4	2,3—11,0	1,60	0,31
Výška postavy	M	68	168,8	159,5—176,8	3,53	0,43
	Ž	67	160,7	155,8—170,0	2,79	0,34
Indexy:						
Délkošířkový (I 1)	M	58	75,8	65,1—90,9	4,00	0,53
	Ž	62	76,1	65,6—88,4	4,68	0,59
Délkovýškový (I 2)	M	53	74,3	67,2—83,6	3,35	0,46
	Ž	53	73,5	65,3—82,3	3,78	0,52
Šířkovýškový (I 3)	M	53	97,8	86,3—112,2	5,02	0,69
	Ž	54	96,7	85,7—105,5	4,86	0,66
Trans. frontoparietální (I 13)	M	58	70,5	63,3—85,4	3,83	0,50
	Ž	59	70,1	62,8—80,3	3,21	0,42
Obličejový (I 38)	M	40	87,6	73,9—101,6	6,51	1,03
	Ž	42	87,5	73,8—98,3	5,38	0,83
Horního obličje (I 39)	M	44	51,9	41,8—59,1	4,49	0,68
	Ž	45	52,3	44,4—61,0	3,71	0,55
Očníce (I 42)	M	44	78,7	62,8—90,0	5,99	0,90
	Ž	48	82,5	72,5—93,0	5,49	0,79
Nosu (I 48)	M	46	51,3	35,7—60,9	5,38	0,79
	Ž	44	51,2	43,4—58,7	4,49	0,68
Alveolární (I 60)	M	44	94,8	86,4—105,0	5,12	0,77
	Ž	41	95,8	86,0—103,3	4,33	0,68

		n	\bar{x}	var. šíře	s	m
Frontomandibulární	M	49	107,1	91,2—126,7	6,45	0,92
	Ž	47	100,4	87,0—111,7	6,03	0,88
Nasomalární	M	40	18,5	13,8—22,1	2,37	0,38
	Ž	40	18,4	14,5—23,1	2,08	0,33
Zygomaxilární	M	41	19,9	14,3—24,8	2,69	0,42
	Ž	35	20,7	14,7—25,1	2,55	0,43
Simotický	M	29	40,1	24,4—54,1	8,41	1,56
	Ž	27	38,0	20,9—68,8	10,34	1,99

Odhad zhruba 70 až 80 osob platí tedy jen pro stoleté osídlení o přibližně stále stejné intenzitě; při dvojnásobném trvání pohřebiště by bylo nutno počítat se skupinou asi poloviční velikosti.

Metrický rozbor

Výsledky metrického rozboru lebek z pohřebiště na Klášteřisku jsou shrnuty v tabulkách; jsou to jednak tabulky měr a indexů jednotlivých lebek, jednak souhrnné tabulky se základními statistickými charakteristikami všech těchto měr a indexů pro soubor mužů i žen (míry nedospělých lebek nebyly sumarizovány) a s rozdělením hlavních měr a indexů do běžně používaných kategorií. Ze slovního vyjádření průměrných hodnot vysvítá, že jde v podstatě o metrickou charakteristiku obvyklou u staroslovanských souborů z území Československa; je to mesokranní, mesoprosopní a mesénní populace. Odchylku spatřujeme vlastně pouze v tom, že průměrná hodnota nosního indexu je u mužů i u žen čamaerrhinní. Získané údaje budou ještě předmětem podrobné statistické analýzy, zde se spokojíme stručným srovnáním hlavních metrických charakteristik souboru z Klášteřiska s celkem čtyř prvních mikulčických pohřebišť (*Siloukal - Vyhnánek 1976*).

Lebky našeho nového souboru jsou především celkově menší, tedy kratší a užší, mají menší obvod, menší kapacitu a také průměry mnoha dalších měr jsou nižší než u celkového souboru. Podle indexů jsou tyto lebky delší a vyšší, mají tedy nižší hodnoty délkošířkového a vyšší hodnoty délkovýškového a šířkovýškového indexu. Ve srovnání s průměrem čtyř mikulčických pohřebišť mají lebky z Klášteřiska také nižší, resp. širší obličej, což se projevuje v nižších průměrných hodnotách indexu obličejové i horního obličejové. Totéž platí o indexu nosu (indexové průměrné hodnoty jsou na Klášteřisku vyšší u obou pohlaví) a u mužů i o indexu očnice (na Klášteřisku je nižší průměrná hodnota než v mikulčickém celku). Hodnoty frontomandibulárního indexu jsou na Klášteřisku také u obou pohlaví vyšší, což odpovídá už konstatované nižší průměrné hodnotě obou indexů obličejové.

Tyto rozdíly se někdy zajímavě projevují v zastoupení jednotlivých indexových kategorií. Tak u délkošířkového indexu není valného rozdílu mezi mikulčickým celkem a Klášteřiskem v procentu dolichokranních lebek (máme tu na mysli všechny lebky s indexem nižším než 75), nýbrž v počtech lebek s indexovou hodnotou vyšší než 80; u mikulčických mužů je jich celkově 16%, na Klášteřisku jen 8,5%, u žen je to rozdíl 25% proti 14,5%. V obličejovém indexu a indexu horního obličejové znázorní snad nejlépe tyto rozdíly stručný přehled:

	mužské lebky		ženské lebky	
	Mikulčice	Klášteřisko	Mikulčice	Klášteřisko
široké (pod 85,0)	16,0%	37,5%	24,8%	26,1%
střední (85,0—89,9)	31,3%	25,0%	33,3%	40,6%
úzké (nad 90,0)	52,7%	37,5%	41,9%	33,3%
široké (pod 50,0)	9,3%	29,5%	12,6%	24,4%
střední (50,0—54,9)	45,6%	43,2%	51,8%	53,4%
úzké (nad 55,0)	45,1%	27,3%	35,6%	22,2%

Posun k vyšší frekvenci v kategoriích širokých obličejů na Klášteřsku je zcela evidentní a obdobný posun vidíme také u indexu očnicového, nosního a frontomandibulárního. Bude to trochu zjednodušené, ale přece jen se odvážíme říci, že se populace Klášteřska blíží v některých znacích souboru z nedalekého Josefova.

Rozdělení hlavních měr a indexů z pohřebiště v Mikulčicích-Klášteřsku

		muži		ženy		celkem	
	kategorie	n	%	n	%	n	%
Největší délka lebky (1)	velmi dlouhá	6	10,2	14	22,2	20	16,4
	dlouhá	34	57,6	30	47,6	64	52,4
	střední	16	27,1	16	25,4	32	26,2
	krátká	3	5,1	3	4,8	6	4,9
	celkem	59		63		122	
Největší šířka lebky (8)	velmi úzká	3	5,0	1	1,6	4	3,2
	úzká	34	56,7	37	57,8	71	57,3
	střední	20	33,3	24	37,5	44	35,5
	široká	3	5,0	2	3,1	5	4,0
	celkem	60		64		124	
Výška lebky (17)	nizká	2	3,8	2	3,7	4	3,7
	střední	26	48,1	24	44,4	50	46,3
	vyšoká	26	48,1	28	51,9	54	50,0
	celkem	54		54		108	
Kapacita lebky (38)	oligencefal	3	6,0	4	7,6	7	6,8
	euencefal	18	36,0	22	41,5	40	38,8
	aristencefal	29	58,0	27	50,9	56	54,4
	celkem	50		53		103	
Bizygomatická šířka (45)	úzká	11	23,4	3	6,5	14	15,1
	střední	15	31,9	26	56,5	41	44,1
	široká	16	34,0	16	34,8	32	34,4
	velmi široká	5	10,7	1	2,2	6	6,4
	celkem	47		46		93	
Výška obličeje (47)	vyšoká	10	23,8	8	18,6	18	21,1
	střední	14	33,3	22	51,2	36	42,4
	nizká	18	42,9	13	30,2	31	36,5
	celkem	42		43		85	
Výška horního obličeje (48)	vyšoký	7	14,9	7	14,3	14	14,6
	střední	18	38,3	19	38,8	37	38,5
	nizký	22	46,8	23	46,9	45	46,9
	celkem	47		49		96	
Výška postavy	malá	1	1,5	—	—	1	0,7
	podprostřední	6	28,8	—	—	6	4,4
	střední	10	14,7	1	1,5	11	8,1
	nadprostřední	27	39,7	14	20,9	41	30,5
	velká	24	35,3	50	74,6	74	54,9
	velmi velká	—	—	2	3,0	2	1,4
celkem	68		67		135		

		muži		ženy		celkem	
	kategorie	n	%	n	%	n	%
Délkošifkový index (I 1)	hyperdolichokran	2	3,4	5	8,1	7	5,8
	dolichokran	22	38,1	21	33,9	43	35,8
	mesokran	29	50,0	27	43,5	56	46,7
	brachykran	2	3,4	5	8,1	7	5,8
	hyperbrachykran	2	3,4	4	6,4	6	5,0
	ultrabrachykran	1	1,7	—	—	1	0,9
	celkem	58		62		120	
Délkovýškový index (I 2)	chamaekran	5	9,4	9	17,0	14	13,2
	ortokran	26	49,1	26	49,0	52	49,1
	hypsikran	22	41,5	18	34,0	40	37,7
	celkem	53		53		106	
Šířkovýškový index (I 3)	tapeinokran	5	9,4	11	20,4	16	14,9
	metriokran	25	47,2	20	37,0	45	42,1
	akrokran	23	43,4	23	42,6	46	43,0
	celkem	53		54		107	
Transversálně frontoparietální index (I 13)	stenometop	5	8,6	5	8,5	10	8,5
	metriometop	17	29,3	18	30,5	35	29,9
	eurymetop	36	62,1	36	61,0	72	61,6
	celkem	58		59		117	
Obličejový index (I 38)	hypereuryprosop	3	7,5	3	7,1	6	7,3
	euryprosop	12	30,0	8	19,0	20	24,4
	mesoprosop	10	25,0	17	40,6	27	32,9
	leptoprosop	10	25,0	10	23,8	20	24,4
	hyperleptoprosop	5	12,5	4	9,5	9	11,0
	celkem	40		42		82	
Index horního obličeje (I 39)	hypereuryen	4	9,1	2	4,4	6	6,7
	euryen	9	20,4	9	20,0	18	20,2
	mesen	19	43,2	24	53,4	43	48,4
	lepten	12	27,3	9	20,0	21	23,6
	hyperlepten	—	—	1	2,2	1	1,1
	celkem	44		45		89	
Index očníce (I 42)	chamaekonch	15	34,1	6	12,5	21	22,8
	mesokonch	23	52,3	25	52,1	48	52,2
	hypsikonch	6	13,6	17	35,4	23	25,0
	celkem	44		48		92	
Index nosu (I 48)	leptorhin	10	21,7	8	18,2	18	20,0
	mesorhin	9	19,6	12	27,3	21	23,3
	chamaerhin	23	50,0	21	47,7	44	48,9
	hyperchamaerhin	4	8,7	3	6,8	7	7,8
	celkem	46		44		90	

		muži		ženy		celkem	
kategorie		n	%	n	%	n	%
Alveolární index (I 60)	ortognat	33	73,3	30	73,2	63	73,3
	mesognat	12	26,7	8	19,5	20	23,3
	prognat	—	—	3	7,3	3	3,4
	celkem	45		41		86	
Frontomandibulární index	leptomandibular	1	2,0	5	10,9	6	6,3
	mesomandibular	15	30,6	30	65,2	45	47,4
	eurymandibular	33	67,4	11	23,9	44	46,3
	celkem	49		46		95	

Typologický rozbor

Je pochopitelné, že tyto rozdíly v metrických charakteristikách se odrážejí také v typovém obraze zkoumané skupiny. Na pohřebišti na Klášteřsku bylo možno typově hodnotit celkem 87 lebek:

	leptodolichomorf	eurydolichomorf	leptobrachymorf	eurybrachymorf
muži	19 = 45,2%	14 = 33,3%	4 = 9,5%	5 = 11,9%
ženy	22 = 48,9%	9 = 20,0%	6 = 13,3%	8 = 17,8%

U dalších 16 mužských a 17 ženských lebek byla zachována jen mozkovna; je možno konstatovat v celém souboru výraznou převahu dolichomorfů (u mužů 47 = 81,0%, u žen 45 = 72,6%) proti brachymorfům (muži 11 = 19,0%, ženy 17 = 27,4%). Tato převaha je na staroslovanských pohřebištích obvyklá, ale zpravidla ne tak výrazná. Něco obdobného je možno říci o zastoupení lebek se širokými obličejí (euryomorfů). Rozdělení, jaké zjišťujeme na Klášteřsku u mužské části souboru, se sice nevymyká z rámce staroslovanských pohřebišť, ale tak vysoké procento lebek se širokými obličejí jsme zatím našli jen u mužských lebek z Abrahámu; u ženských lebek je situace odlišná, např. v Josefově je procento euryomorfů proti Klášteřsku téměř dvojnásobné.

Pro pohřebiště na Klášteřsku jsme vypočetli typovou analýzu také Wankeho metodou, i když jsme si dobře vědomi slabin tohoto postupu a nevěříme ve správnost takto získaných typových diagnóz. Celkový výsledek je zde *el* pro muže a *ea* pro ženy:

	a	e	h	l	p
muži	15,7	30,6	13,0	24,7	16,0
ženy	20,4	38,5	13,1	17,4	10,5

I tento postup tedy ukazuje na odlišnost zejména mužského souboru z Klášteřska od souboru ostatních mikulčických pohřebišť. Ale i v této otázce budou mít ještě závažné slovo moderní statistické metody.

Závěr

Pohřebiště na Klášteřsku v Mikulčicích poskytlo zatím druhý nejobsáhlejší soubor antropologického materiálu z této lokality a počet odborně zhodnocených a publikovaných koster tak přesáhl 1500: 1. pohřebiště má 219 koster, 2. pohřebiště 569, 3. pohřebiště 99, 4. pohřebiště 190,

pohřebiště kolem 11. kostela 77, pohřebiště kolem 12. kostela 81 a toto na Klášteřisku 304. Od zveřejnění prvního antropologického souboru z Mikulčic uplynulo více než dvacet let a za tu dobu se tato lokalita stala všeobecně známým pojmem i ve světě antropologů (aspoň těch, kteří se zabývají studiem historických populací), paleodemografická, metrická i paleopatologická data z mikulčického materiálu jsou opěrným bodem pro studium nejen staroslovanských, ale v mnoha směrech i pravěkých a středověkých populací ve střední Evropě. Důležitost tohoto souboru spočívá především v jeho početnosti, ale nelze nezmínit také fakt, že kostry byly získány technicky dokonalým archeologickým výzkumem, že jsou dobře zachovány, jsou k dispozici nálezkové údaje s obsáhlou dokumentací a celý soubor je rozdělen do několika do značné míry samostatných celků. Tento fakt se může zdát na první pohled nevýhodou, ale ve skutečnosti pomáhá hlouběji proniknout do tajemství této staroslovanské skupiny. Mikulčický antropologický materiál lze chápat jako jediný obsáhlý celek stejného datování a charakteru významného centra Velkomoravské říše, ale je tu také možno sledovat rozdíly mezi jednotlivými pohřebišti a studovat příčiny diferencí mezi skupinami, které zde pohřbívaly.

Soubor koster z Klášteřiska je pro antropologickou literaturu přínosem především kvantem metrických dat. Bylo zde možno změřit 75 mužských lebek, 77 ženských lebek a 79 lebek nedospělých osob, i když mnohé z nich pro špatnou zchovalost ne všemi 40 použitými mírami, a charakteristiku doplnit 13 vybranými indexy. Metrická data jsou pak samozřejmě základem studia této skupiny i srovnávání s jinými. To bude ještě předmětem podrobné statistické analýzy, ale již nyní lze konstatovat, že populace Klášteřiska se poněkud liší od obyvatel centrálního mikulčického hradu. Rozdíly, které se projevují nejen v metrice, nýbrž i v typologii a demografické struktuře, nevylučují toto pohřebiště z rámce populací 9. století; zmiňujeme to zde proto, že na Klášteřisku byla určitá část hrobů mladších. Protože jich je jen málo a vedle toho zde byla skupina hrobů, u nichž nebylo možné určit, zda patří do 9. století, nebo do mladšího horizontu, ponechali jsme po dohodě se Z. Klanicou vše v jednom celku. Zjištěné diference neukazují na to, že by byly způsobeny odlišným datováním části hrobů, nýbrž spíše jiným postavením této skupiny v rámci časněstředověké společnosti. O tom, že se sociální rozdíly (aspoň pokud je můžeme postihnout podle hrobové výbavy) určitým způsobem odrážejí i v antropologickém obrazu populace, jsme se už přesvědčili právě studiem mikulčického materiálu (*Stloukal 1970*). Soubor z Klášteřiska poskytuje k tomuto výzkumu i k mnoha dalším nové cenné podklady.

Míry lebek z Mikulčic — mužské lebky

Míra č.	1	5	8	9	10	11	12	17	20	23	24
Hrob č. 897	179	102	137	96	118	123	102	133	110	509	300
898	192	101	146	97	129	124	115	129	109	545	310
899	201?	—	132?	98	119?	—	—	—	—	538?	—
943	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
944	180	97	—	—	—	120	108	139	—	—	—
948	181	106	134	92	116	112	105	135	108	507	296
949	179	101	132	95	118	119	110	127	109	507	297
950	183	102	139	95	122	124	111	141	115	520	308
953	192?	—	144	110	127	123	113	132	117	543	320
956	190	102	134	96	115	113	105	139	114	525	304
961	178	93	145	97	120	130	111	142	118	522	320
966	187	100	140	101	126	116	108	137	117	535	319
974	186	98	143	99	122	120	113	142	120	535	327
975	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
977	186	100	142	102	124	123	108	131	109	528	306
1027	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1030	189	101	123	105	125	119	110	138	118	540	324
1043	187	—	138?	101	120	121	119?	—	—	531	—
1044	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1046	186	105	138	97	117	118	114	143	114	523	312
1047	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1049	180	99	153	103	136	133	115	132	114	534	320
1050	183	105	140	97	114	124	116	131	110	528	307
1051	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1054	183	111	137	94	116	126	109	137	116	519	313
1062	182	99	137	91	120	112	108	140	117	512	314
1064	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1065	182?	—	135	101	121	110	—	—	—	520?	—
1073	184	100	142	97	118	118	115	138	119	523	319
1121	187	112?	143	97	—	128	110?	135	111	—	310
1126	186	100	139	93	109	115	106	145	119	512	315
1131	198	118?	144	106	122	124	106	143	118	562	319
1145	172	96	129?	91	110	—	—	134	—	—	—
1151	187?	—	148	95	115	119	112	131	113	—	314
1156	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1162	—	—	142?	—	—	—	—	138	—	—	—
1165	185	109	147	102	122	131	116	146	118	542	321
1166	195	103	138	101	119	122	111	144	124	541	329
1174	175	97	132	100	120?	116	113	139	115	495	315
1231	192	107	142	100	121	126	105	131	113	533	310
1234	183	—	141	92	121	124	114	—	115	519	325
1240	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1241	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1242	178	95	137	90	116	—	—	131	—	—	—
1250	169	94	145	100	133	118	104	132	113	505	321
1286	191	107	145	105	126	123	116	143	118	545	323
1287	195	107	143	102	118	123	107	133	110	537	306
1288	187	106?	143	106	124	131	122	135	112	533	320
1290	183	—	134	100	118	110	—	—	123	—	—
1292	184	—	145?	—	—	121	97	—	—	—	325
1294	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1295	188	101	136	98	108	122	111	141	120	526	320
1299	186	103	140	100	125	113	108	132	113	528	320
1301	—	—	158?	105	122	129	—	—	120	—	323
1311	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1317	183	103	134	104	118	117	112	140	115	520	311
1319	181	106	134	98	115	120	112	141	116	509	324

pokračování — mužské lebky

Míra č.	1	5	8	9	10	11	12	17	20	23	24
1321	165	94	150?	95	124	—	—	138	113	—	—
1323	189	100	137?	93	117	117	—	134	111	—	311
1340	192	103	143	98	125	116	115	139	119	541	323
1346	185	103	139	94	117	118	103	140	117	512	320
1347	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1348	189	107	148	102	126	120	110	140	122	530	335
1352	188	100	140	100	122	118	105	135	114	530	317
1359	179	104	141	99	123	117	100	139	116	516	321
1365	182	100	145	95	120?	110	109	141	116	526	328
1370	190	103	140	101	117	118	108	143	118	528	320
1371	188	101	144	101	122	124	119	138	114	536	312
1372	181	100	131	101	118	122	110	125	114	516	312
1375	180	105	139	95	115	119	107	138	112	515	300
1390	199	107	151	102	124	113	113	146	120	560	330
1391	189	103	152	105	130	125	112	141	115	545	326
1399	196	110	151	114	136	125	111	145	124	565	338
1400	182	104	137	96	116	118	109	140	115	511	313
1403	—	—	—	103	140	—	—	—	—	—	—

Míry lebek z Mikulčic — mužské lebky

Míra č.	25	26	27	28	29	30	31	38	40	43	43/1
Hrob č. 897	365	126	115	123	110	101	98	1340	92	104	99
898	389	132	134	123	112	118	100	1509	96	102	96
899	—	113?	127	—	103?	120	—	—	—	—	—
943	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
944	—	132	133	—	114	117	—	—	—	—	—
948	369	122	137	111	109	117	92	1350	94	—	—
949	354	123	124	106	107	110	89	1240	—	—	—
950	369	126	125	118	110	113	98	1472	100	101	93
953	—	—	139	133	—	124	96	1518	96	—	—
956	382	130	131	121	109	117	100	1472	94	103	95
961	376	122	139	115	107	121	100	1522	96	106	97
966	387	140	130	116	118	115	95	1481	104	112	102
974	394	137	135	121	116	121	98	1547	—	—	—
975	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
977	376	128	127	121	110	113	97	1434	—	—	—
1027	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1030	385	132	135?	118	111	123	94	1350	96	110	99
1043	395	133	—	—	118	—	—	—	—	—	—
1044	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1046	385	132	134	117	114	116	98	1509	101	103	96
1047	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1049	364	131	117	114	107	108	95	1553	95	106	102
1050	359	116	126	117	103	115	96	1387	96	108	102
1051	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1054	368	129	118	121	113	106	96	1416	99	105	96
1062	372	127	121	124	109	110	100	1434	92	99	93
1064	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1065	—	—	138	112	—	123	93	—	—	—	—
1073	378	133	136	109	116	122	89	1481	98?	102	95
1121	383	133	130	120	117	114	97	1491	—	—	—

pokračování — mužské lebky

Míra č.	25	26	27	28	29	30	31	38	40	43	43/1
Hrob č. 1126	394	136	132	127	117	119	101	1538	98	97	91
1131	392	135	141	117	113	123	96	1720?	—	—	—
1145	—	121	130	—	107	115	—	1214	89	99	92
1151	364	128	116	121	111	103	87	1531	—	—	—
1156	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1162	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1165	377	135	136	106	115	120	90	1650	106	109	104
1166	399?	144	134	121	121	120	99?	1605	107	109	100
1174	365	130	125	110	113	113	91	1313	96	105	99
1231	361	117	120	125	103	114	96	1491	107	103	99
1234	388	132	—	—	113	—	—	—	—	—	—
1240	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1241	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1242	359	128	120	110	112	106	92	1313	86	98	93
1250	370	133	130	107	109	113	90	1382	83	106	99
1286	393	128	143	122	112	123	101	1625	104	111	100
1287	380	131	126	123	112	116	94	1547	108?	110	104
1288	—	—	132	117	—	116	99	1491	103?	—	—
1290	391	128	140	124	111	124	100	—	—	105	99
1292	368	130	115	123	113	108	102	—	—	—	—
1294	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1295	386	131	127	128	113	116	105	1491	93	106	97
1299	—	129	126	—	113	112	—	1425	97	108	100
1301	—	134	—	—	115	—	—	—	—	112	105
1311	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1317	377	126	140	112	111	121	95	1416	92	118	100
1319	364	124	122	118	110	108	102	1406	—	109	103
1321	358	122	134	101	109	113	92	1444	83	103	97
1323	385	140	128	117	116	117	94	1444	88	100	—
1340	386	133	114	139	115	110	106	1576	99	102	95
1346	383	138	140	105	116	120	91	1481	93	104	97
1347	—	134	—	—	111	—	—	—	—	—	—
1348	382	125	137	122	108	123	102	1605	94	108	100
1352	379	126	140	113	106	124	91	1472	97	104	102
1359	370	133	112	125	114	100	102	1467	106	103	93
1365	385	132	133	121	114	119	101	1550	91	97	93
1370	394	141	130	122	120	118	98	1566	89	106	100
1371	378	129	130	118	113	115	98	1538	96	110	104
1372	373	125	139	108	106	120	92	1231	105	105	101
1375	360	120	130	110	106	112	93	1416	109	106	99
1390	404	141	151	112	120	132	96	—	100	108	101
1391	396	134	131	132	117	119	104	1690	99	111	107
1399	405	141	148	116	119	123	101	—	99	115	107
1400	373	127	128	118	—	—	—	1434	93	103	99
1403	365	132	118	115	113	116	99	—	—	108	102

Míry lebek z Mikulčic — mužské lebky

Míra č.	45	46	47	48	50	51	52	54	55	57	65
Hrob č. 897	136	91	125	73	—	39	33	23	50	8,2	122
898	130	92	114	67	—	43	31	26	51	8,5	127
899	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
943	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

pokračování — mužské lebky

Míra č.	45	46	47	48	50	51	52	54	55	57	65
Hrob č. 944	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	108
948	122	—	120	72	—	38	32	22?	50	—	115
949	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
950	135	96	124	75	—	41	32	23	52	8,0	119
953	148?	—	—	—	—	—	—	—	—	—	128
956	125	—	114	64	—	38	32	25	47	—	117
961	141	93	105	63	—	42?	30?	22	46	—	132
966	133?	98	110	57	27	42	29	25	42	14,9	—
974	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	111
975	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
977	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1027	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1030	138	98	111	66	25?	40	32	26	50	11,3	118
1043	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1044	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1046	129	—	114	71	—	40L	30L	24?	48	10,3	—
1047	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1049	145	101	127	77	—	—	—	—	56	—	135
1050	136?	97	128	79	—	41?	34	26	59	—	127
1051	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1054	137	100	114	70	—	40	29	26	50	—	128
1062	127	95	110	66	23	39	33	25	47	9,2	115
1064	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1065	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1073	133	99	122	69?	22	40	32	24	49	9,5	126
1121	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1126	121	95	108	62	20	36	28	24	45	12,8	—
1131	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1145	125?	96	125	72	—	39	32	24	54	9,2	—
1151	138?	—	—	—	—	—	—	—	—	—	119
1156	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1162	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	118
1165	145	98	118	69	22	43	32	24	50	10,5	138
1166	139	105	125	70	—	39?	28	28	50	11,9	128
1174	130	98	118	67	25	44	38	27	48	8,2	117
1231	137	92	115	69	—	39	34	27	48	—	118
1234	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1240	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1241	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	123
1242	—	85	126	70	—	42	33	20?	56	—	—
1250	128	91	106	62	29	40	34	25	47	13,3	115
1286	140?	101	121	69	28	42	30	26	49	10,8	133?
1287	136	98	126	77?	25	40	31	28	55	—	122
1288	150	104	—	—	—	—	—	—	—	—	130
1290	—	—	114	63	24	41	29	26	44	—	125
1292	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1294	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1295	131?	94	110	67	—	42	32	24	48	8,0	126
1299	128?	—	—	63	28	41	32	25	47	12,0	—
1301	147	102	122	74	33	39	31	28	50	13,5	—
1311	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1317	126?	92	—	74	31	43	34	27	50	14,5	—
1319	136	98	—	80?	—	—	—	22	56	—	—
1321	140?	95	117	68	—	—	—	22	50	—	135
1323	125	—	121	72	—	38	34	28	53	—	121?
1340	127	91	129	75	25	41	34	24	52	11,0	121

Míra č.	45	46	47	48	50	51	52	54	55	57	65
1346	128	—	116	70	29	39	30	29	51	12,8	120
1347	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1348	132?	98	—	76	—	41	33	25	54	—	116
1352	133	100	109	63	—	39?	29	28?	46	—	115
1359	134	104	99	56	21	40	29	26	43	—	—
1365	121	92	110	66	23	38	33	25	51	11,0	—
1370	137	104	118	69	—	40	36	28	52	13,4	130
1371	140	97	107	60	29	40	30	24	45	11,4	131
1372	125	102	116	67	23	40	30	26	47	—	122
1375	135	98	116	68	17	43	27	25	49	9,8	126
1390	124	90	120	70	26	42	31	28	51	11,1	127
1391	140	98	125	73	26	43	35	26	52	14,6	—
1399	138	99	111	66	35	38	32	26	47	16,0	123
1400	128?	97	107	63	20	43	33	22	45	9,5	—
1403	—	97	—	68	24	39	33	25	45	—	—

Míry lebek z Mikulčic — mužské lebky

Míra č.	66	69	70	71	A	B	C	Výška postavy
Hrob č. 897	103	39	66	30	20,1	20,1	3,3	169,7
898	108	32?	60	28	17,2	20,0	2,9	167,8
899	—	29?	—	—	—	—	—	169,0
943	—	—	—	—	—	—	—	167,6
944	108	30	72	32	—	—	—	170,0
948	100	36	64	30	—	—	—	172,8
949	109?	32	67	33	—	—	—	168,8
950	102	37	72	35	12,8	17,7	3,2	167,2
953	107	35	60	34	—	—	—	172,9
956	108	34	67	26	15,0	—	—	172,7
961	113	30	65	32	14,1	16,8	—	166,5
966	101	30	64	—	18,2	19,3	5,3	163,5
974	108	35	60	31	—	—	—	165,5
975	—	—	—	—	—	—	—	169,1
977	—	—	—	—	—	—	—	171,6
1027	—	—	—	—	—	—	—	164,7
1030	112	31	67	35	18,9	17,9	4,1	168,0
1043	—	—	—	—	—	—	—	169,3
1044	—	—	—	—	—	—	—	165,0
1046	—	—	—	—	17,8	—	4,5	169,8
1047	—	—	—	—	—	—	—	172,6
1049	113	32	70	30	14,2	18,1	—	173,4
1050	105	33?	65	28	22,3	15,2	—	162,4
1051	—	—	—	—	—	—	—	162,5
1054	107	34?	67	34	20,5	16,9	—	168,4
1062	97	30	67	29	14,8	15,5	3,2	163,0
1064	—	—	—	—	—	—	—	167,0
1065	—	—	—	—	—	—	—	172,7
1073	97	39	68	31	19,1	24,1	5,1	168,4
1121	111	37	78	33	—	—	—	175,2
1126	100	31	56	33	18,4	23,6	4,8	164,0
1131	111	37	61	32	—	—	—	167,4
1145	104?	37	60	31	18,7	18,4	4,1	166,5
1151	99	33	70	32	—	—	—	162,4
1156	—	—	—	—	—	—	—	171,8

pokračování — mužské lebky

Míra č.	66	69	70	71	A	B	C	Výška postavy
Hrob č. 1162	102	37	—	—	—	—	—	—
1165	115	34	78	33	18,9	20,4	4,2	170,5
1166	111	40	77	32	14,6	15,0	6,3	176,0
1174	96	32	65	35	19,0	20,8	2,0	172,0
1231	106	35	54	32	21,4?	18,7	—	159,5
1234	109	34	66	32	—	—	—	168,8
1240	—	28	64	35	—	—	—	165,5
1241	117	31?	66	33	—	—	—	166,5
1242	114	37	65	29	—	18,0	—	—
1250	102	29	68	26	16,6	22,2	3,3	161,0
1286	113	33	70	33	20,7	19,0	4,2	176,8
1287	112	38	60	35	20,5	19,0	—	169,5
1288	—	38	76	30	—	25,8	—	168,4
1290	100	38	74	35	16,3	—	—	176,0
1292	106	29	—	—	—	—	—	—
1294	—	—	—	—	—	—	—	170,5
1295	102?	30	57	30	21,2	22,0	3,4	168,0
1299	—	30	60	27	17,3	—	3,9	166,6
1301	—	38	—	—	19,2	21,7	6,0	169,0
1311	—	—	—	—	—	—	—	168,0
1317	107	35	—	32	20,5	21,5	4,5	—
1319	—	—	—	—	—	19,2	—	170,7
1321	114	—	62	31	14,2	19,1	—	—
1323	100	34	66	36	—	—	—	167,6
1340	104	40	65	30	15,8	21,0	2,9	—
1346	100?	31	66	34	18,8	—	4,7	169,0
1347	—	35	64	36	—	—	5,9	170,0
1348	104	39	70	31	—	21,0	—	170,5
1352	102	31	71	34	—	15,4	—	169,7
1359	104	29	62	32	16,8	19,0	—	167,7
1365	101	28	62	28	19,9	17,7	4,6	166,4
1370	111	37	65	31	20,7	17,5	6,6	168,9
1371	98	32	68	34	17,1	17,0	4,6	168,6
1372	106	33	67	36	19,4	23,0	—	170,6
1375	104	39	76	36	16,4	21,3	4,8	172,2
1390	105	34	68	34	19,8	15,8	6,0	169,6
1391	108	34	72	31	20,8	21,0	6,8	172,0
1399	104	31	63	33	20,9	16,8	5,2	170,9
1400	101	30	58	32	21,9	19,5	5,1	—
1403	—	35	70	29	—	18,7	—	170,8

Indexy lebek z Mikulčic — mužské lebky

Index č.	I 1	I 2	I 3	I 13	I 38	I 39	I 42
Hrob č. 897	76,5	74,3	97,1	70,1	91,9	53,7	84,6
898	76,0	67,2	88,4	66,4	87,7	51,5	72,1
899	65,7?	—	—	74,2?	—	—	—
943	—	—	—	—	—	—	—
944	—	77,2	—	—	—	—	—
948	74,0	74,6	100,7	68,7	98,4	59,0	84,2
949	73,7	70,9	96,2	72,0	—	—	—
950	76,0	77,0	101,4	68,3	91,9	55,6	78,4

Index č.	I 1	I 2	I 3	I 13	I 38	I 39	I 42
Hrob .č 953	75,0?	68,8?	91,7	76,4	—	—	—
956	70,5	73,2	103,7	71,6	91,2	51,2	84,2
961	81,5	79,8	97,9	66,9	74,5	44,7	71,4
966	74,9	73,3	97,9	72,1	82,7?	42,9?	69,0
974	76,9	76,3	99,3	69,2	—	—	—
975	—	—	—	—	—	—	—
977	76,3	70,4	92,2	71,8	—	—	—
1027	—	—	—	—	—	—	—
1030	65,1?	73,0	112,2	85,4	80,4	47,8	80,0
1043	73,8?	—	—	73,2?	—	—	—
1044	—	—	—	—	—	—	—
1046	74,2	76,9	103,6	70,3	88,4	55,0	75,0
1047	—	—	—	—	—	—	—
1049	85,0	73,3	86,3	67,3	87,6	53,1	—
1050	76,5	71,6	93,6	69,3	94,1	58,1	82,9
1051	—	—	—	—	—	—	—
1054	74,9	74,9	100,0	68,6	83,2	51,1	72,5
1062	75,3	76,9	102,2	66,4	86,6	52,0	84,6
1064	—	—	—	—	—	—	—
1065	74,2	—	—	74,8	—	—	—
1073	77,2	75,0	97,2	68,3	91,7	51,9	80,0
1121	76,4	72,2	94,4	67,8	—	—	—
1126	74,7	78,0	104,3	66,9	88,9	51,0	76,7
1131	72,7	72,2	99,3	73,6	—	—	—
1145	75,0?	77,9	103,9?	70,5?	100,0?	57,6?	82,1
1151	79,1?	70,1?	88,5	64,2	—	—	—
1156	—	—	—	—	—	—	—
1162	—	—	97,2	—	—	—	—
1165	79,4	79,0	99,3	69,3	81,4	47,6	74,4
1166	70,8	73,8	104,3	73,2	89,9	50,4	71,8?
1174	75,4	79,4	105,3	75,7	90,8	51,5	86,4
1231	74,0	68,2	92,2	70,4	83,9	50,4	87,2
1234	77,1	—	—	65,2	—	—	—
1240	—	—	—	—	—	—	—
1241	—	—	—	—	—	—	—
1242	77,0	73,6	95,6	65,7	—	—	78,6
1250	85,8	78,1	91,0	69,0	82,8	48,4	85,0
1286	75,9	74,9	98,6	72,4	86,4	49,3	71,4
1287	73,3	68,2	93,0	71,3	92,7	56,6	77,5
1288	76,5	72,2	94,4	74,1	—	—	—
1290	73,2	—	—	74,6	—	—	70,7
1292	78,8	—	—	—	—	—	—
1294	—	—	—	—	—	—	—
1295	72,3	75,0	103,7	72,1	84,0?	51,2?	76,2
1299	75,3	71,0	94,3	71,4	—	49,2?	78,1
1301	—	—	—	66,5?	83,0	50,3	79,5
1311	—	—	—	—	—	—	—
1317	73,2	76,5	104,5	77,6	—	58,7	79,1
1319	74,0	77,9	105,5	73,1	—	58,8?	—
1321	90,9?	83,6	92,0?	63,3?	83,6?	48,6?	—
1323	72,5?	70,9	97,8?	67,9	96,8	57,6	89,5
1340	74,5	72,4	97,2	68,5	101,6	59,1	82,9
1346	75,1	75,7	100,7	67,6	90,6	54,7	76,9
1347	—	—	—	—	—	—	—
1348	78,3	74,1	94,6	68,9	—	57,6	80,5
1352	74,5	71,8	96,4	71,4	82,0	47,4	74,4

pokračování — mužské lebky

Index č.	I 1	I 2	I 3	I 13	I 38	I 39	I 42
1359	78,8	77,7	98,6	70,2	73,9	41,8	72,5
1365	79,7	77,5	97,2	65,5	90,9	54,5	86,8
1370	73,7	75,3	102,1	72,1	86,1	50,4	90,0
1371	76,7	73,4	95,8	70,1	76,4	42,9	75,0
1372	72,4	69,1	95,4	77,1	92,8	53,6	75,0
1375	77,2	76,7	99,3	68,3	85,9	50,4	62,8
1390	75,9	73,4	96,7	67,5	96,8	56,5	73,8
1391	80,4	74,6	92,8	69,1	89,3	52,1	81,4
1399	77,0	74,0	96,0	75,5	80,4	47,8	84,2
1400	75,3	76,9	102,2	70,1	83,6	49,2	76,7
1403	—	—	—	—	—	—	84,6

Indexy lebek z Mikulčic — mužské lebky

Index č.	I 48	I 60	I—FM	I—I	I—II	I—III
Hrob č. 897	46,0	90,2	107,3	20,3	22,1	40,2
898	51,0	95,0	111,3	17,9	21,7	34,1
899	—	—	—	—	—	—
943	—	—	—	—	—	—
944	—	—	—	—	—	—
948	44,0	88,7	108,7	—	—	—
949	—	—	114,7?	—	—	—
950	44,2	98,0	107,4	13,8	18,8	40,0
953	—	—	97,3	—	—	—
956	53,2	92,2	112,5	15,8	—	—
961	47,8	103,2	116,5	14,5	18,1	—
966	59,5	104,0	100,0	17,8	19,7	35,6
974	—	—	109,1	—	—	—
975	—	—	—	—	—	—
977	—	—	—	—	—	—
1027	—	—	—	—	—	—
1030	52,0	95,0	106,7	19,1	18,3	36,3
1043	—	—	—	—	—	—
1044	—	—	—	—	—	—
1046	50,0	96,2	—	18,5	—	43,7
1047	—	—	—	—	—	—
1049	—	96,0	109,7	13,9	17,9	—
1050	44,1	91,4	108,2	21,9	15,7	—
1051	—	—	—	—	—	—
1054	52,0	89,2	113,8	21,4	16,9	—
1062	53,2	92,9	106,6	15,9	16,3	34,8
1064	—	—	—	—	—	—
1065	—	—	—	—	—	—
1073	49,0	98,0	100,0	20,1	24,3	53,7
1121	—	—	114,4	—	—	—
1126	53,3	98,0	107,5	20,2	24,7	37,5
1131	—	—	104,7	—	—	—
1145	44,4	92,7	114,3?	20,3	19,2	44,6
1151	—	—	104,2	—	—	—
1156	—	—	—	—	—	—
1162	—	—	—	—	—	—
1165	48,0	97,2	112,7	18,2	20,8	40,0

Index č.	I 48	I 60	I—FM	I—I	I—II	I—III
Hrob č. 1166	56,0	103,9	109,9	14,6	14,3	52,9
1174	56,3	99,0	96,0	19,1	21,0	24,4
1231	56,3	100,0	106,0	21,6	20,3	—
1234	—	—	118,5	—	—	—
1240	—	—	—	—	—	—
1241	—	—	—	—	—	—
1242	35,7?	90,5	126,7	—	21,2	—
1250	53,2	88,3	102,0	16,8	24,4	24,8
1286	53,1	97,2	107,6	20,7	18,8	38,9
1287	50,9	100,9?	109,8	19,7	19,4	—
1288	—	97,2?	—	—	24,8	—
1290	59,1	—	100,0	16,5	—	—
1292	—	—	—	—	—	—
1294	—	—	—	—	—	—
1295	50,0	92,1	104,1?	21,9	23,4	42,5
1299	53,2	94,2	—	17,3	—	32,5
1301	56,0	—	—	18,3	21,3	44,4
1311	—	—	—	—	—	—
1317	54,0	89,3	102,9	20,5	23,4	31,0
1319	39,3	—	—	—	19,6	—
1321	44,0	88,3	120,0	14,6	20,1	—
1323	52,8	88,0	107,5	—	—	—
1340	46,2	96,1	106,1	16,6	23,1	26,4
1346	56,9	90,3	106,4?	19,4	—	36,7
1347	—	—	—	—	—	—
1348	46,3	87,9	102,0	—	21,4	—
1352	60,9	97,0	102,0	—	15,4	—
1359	60,5	101,9	105,1	18,1	18,3	—
1365	49,0	91,0	106,3	21,4	19,2	41,8
1370	53,8	86,4	109,9	20,7	16,8	49,3
1371	53,3	95,0	97,0	16,4	17,5	40,4
1372	55,3	105,0	105,0	19,2	22,5	—
1375	51,0	103,8	109,5	16,6	21,7	49,0
1390	54,9	93,5	102,9	19,6	17,8	54,1
1391	50,0	96,1	102,9	19,4	21,4	46,6
1399	55,3	90,0	91,2	19,5	17,0	32,5
1400	48,9	89,4	105,2	22,1	20,1	53,7
1403	55,6	—	—	—	19,3	—

Míry lebek z Mikulčic — ženské lebky

Míra č.	1	5	8	9	10	11	12	17	20	23	24
Hrob č. 946	—	—	144	—	—	—	—	135	—	—	—
947	170?	98	136	—	110?	—	—	132	—	494	—
955	176	95	136	93	110	120	111	131	110	506	300
969	167	95	140	98	115	115	112	127	111	495	305
970	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
972	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
973	172	97	132	87	109	109	95	135	110	485	299
1033	175	100	134	91	112	112	106	134	110	495	302
1034	193	98	137	101	123	110	114	143	125	541	332
1038	174	94	135	90	114	111	104	132	108	498	300

pokračování — ženské lebky

Míra č.	1	5	8	9	10	11	12	17	20	23	24
Hrob č. 1040	183	105	134?	94	117	—	—	135	—	—	—
1042	189	—	145	95	116	119	113	—	121	530	327
1045	177	96	144	97	113	120	—	130	111	—	304
1052	176	93	131	96	115	111	113	125	106	506	291
1053	179	98	140	98	120	122	103	136	113	516	312
1059	—	—	—	96	—	—	—	—	—	—	—
1060	190	104	146	100	130	119	116	147	120	542	329
1061	190	—	140	97	116	120	106	—	—	526	319
1063	173?	—	138	96	117	119	—	—	—	—	—
1072	176	—	139	90	115	122	111	—	104	517	292
1077	167	94	145	91	116	117	104	134	110	492	309
1080	164?	100	145?	99	—	—	—	135	—	—	—
1125	184?	89	136	96	119	116	108	128	113	517	303
1128	171	—	136	92	116	111	97	137?	113	506	303
1140	181	100	134	95	109	115	111	130	114	507	302
1141	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1143	190	101	132	96	116	117	118	126	110	522	298
1148	175	100	137	95	112	121	110	136	110	500	302
1155	173	95	132	96	116	114	101	122	106	493	295
1157	179	—	139?	97	—	—	—	—	—	—	—
1159	190	97	141	100	120?	120	110	124	111	534	303
1164	182	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1168	175	98	134	96	113	109	102	133	110	501	305
1177	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1226	181	97	141	94	116	121	118	135	112	517	310
1232	183	94	133	99	124	119	107	136	113	522	311
1245	188	—	134	102	123	114	110	132	118	532	320
1251	180	97	142	100	126	122	109	130	110	514	304
1252	175	92	133	91	114	116	109	123	103	504	—
1285	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1293	180	—	135	95	118	106	—	—	—	503	306
1298	179	100	133	93	119	111	106	131	107	504	303
1309	173	95	134	95	110?	108	—	133	109	490	303
1313	172	103	139	99	114	123	110	127	104	499	298
1315	185	—	126	95	—	106	104	—	105?	514?	294
1320	168	93	134	94	118	113	105	121	105	491	300
1322	183	100	138	92	119	110	109	134	113	515	323
1325	—	—	—	89	114	—	—	—	—	—	—
1327	174	97	127	93	113	112	97	133	111	489	299
1329	161	85	133	90	108?	113	—	122	—	474	320
1330	183	99	131	94	117	115	108	137	115	511	302
1331	188	—	140	—	—	117	108	128	—	—	—
1336	177	90	135	96	115	107	—	120	108?	503	300
1337	195	—	128	91	113	103	—	—	—	—	313
1338	193	116	137	92	113	110?	106	143	116	528	320
1341	180	95	136	88	112	110	101	119	105	503	296
1342	179	95	132	95	115	110	110	123	110	500	300
1344	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1349	168	92	126	90	105	107	106	125	109	469	289
1351	191	92	137	93	113	113	108	136	116	528	316
1354	174	94	128	96	117	114	107	133	104	493	291
1356	172	86	147	97	123	114	108	126?	111	512	318
1358	177	95	132	91	110	112	109	129	109	501	296
1360	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1361	187	92	134	96	—	107	110	131	106	—	310
1367	184	101	134	96	115	115	108	132	—	512	303

pokračování — ženské lebky

Míra č.	1	5	8	9	10	11	12	17	20	23	24
1369	178	94	128	88	112	108	102	135	111	—	300
1373	—	—	—	106	117	—	—	—	—	—	—
1376	171	97	134	94	112	117	105	134	111	486	300
1378	160	—	141	—	120	—	—	—	—	—	—
1379	180	103	139	95	112	119	113	133	111	510	303
1386	175	101	135	93	114	113	101	130	108	499	301
1387	—	—	142?	—	—	116?	110?	—	—	—	—
1388	—	—	—	97	117	—	—	—	—	—	—
1392	181	100	122	95	115	112	105	124	108	502	292
1393	—	—	—	92	113?	—	—	—	—	—	—
1394	185	98	127	102	119	118	110	125	112	521	303

Míry lebek z Mikulčic — ženské lebky

Míra č.	25	26	27	28	29	30	31	38	40	43	43/1
Hrob č. 946	—	—	125?	113?	—	114?	92?	—	—	—	—
947	349	120	128	101	102	108	86	1282	—	—	—
955	365	123	131	111	107	115	93	1285	—	—	—
969	350	120	118	111	105	107	90	1277	92?	105	97
970	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
972	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
973	361	127	119	115	110	107	100	1249	95	97	89
1033	356	120	120	115	105	106	95	1285	91	99	95
1034	408	135	145	127	115	128	102	1566	95	107	102
1038	—	132	130	—	112	110	—	1303	97	96	90
1040	368	126	138	104	111	121	85	1369	100?	—	—
1042	400	135	134	129	115	121	105	—	—	—	—
1045	—	133	120	—	113	108	—	1396	89?	103	97
1052	365	121	117	127	107	108	97	1188	—	103	—
1053	370	126	128	115	108	114	95	1432	94	104	97
1059	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1060	407	143	144	120	—	—	—	1700?	94	107	101
1061	—	138	132	—	121	117	—	—	—	—	—
1063	—	130	120	—	112	107	—	—	—	102	98
1072	363	131	116	116	110	103	95	—	—	97	90
1077	353	118	120	112	103	106	95	1382	91	94	88
1080	—	127	126	—	111	109	—	1365	86?	108	101
1125	382	136	129	114	111	116	97	1313	—	—	—
1128	361?	125	122	113	114	106	100?	1335	—	100	95
1140	361	123	125	112	108	114	93	1304	98	102	95?
1141	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1143	378	132	126	118	115	111	95	1331	96	103	97
1148	353	120	120	113	107	105	99	1370	95	104	97
1155	352	123	109	119	103	100	98	1147	98	103	97
1157	—	127	129	—	112	113	—	—	—	—	—
1159	386	130	124	132	113	111	101	1397	—	—	—
1164	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1168	360	128	119	112	110	108	94	1276	93	104	96
1177	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1226	—	133	119	—	116	108	—	1416	91	98	91
1232	385	137	128	120	114	116	101	1369	—	104	100
1245	389	—	—	—	—	—	—	1387	—	—	—

pokračování — ženské lebky

Míra č.	25	26	27	28	29	30	31	38	40	43	43/1
Hrob č. 1251	360	125	125	111	109	113	94	1405	91	105	99
1252	365	126	115	124	106	104	102	1179	95	99	93
1285	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1293	—	118	114	—	105	104	—	—	—	—	—
1298	—	124	115	—	107	105	—	1285	—	—	—
1309	360	121	125	114	104	109	94	1256	84	100	95
1313	—	117	107	—	103	96	—	1282	106	106	99
1315	364	125	128	110	110	115?	89?	—	—	98	93
1320	341	123	105	113	105	98	91	1158	81	100	93
1322	374	121	130	122	109	117	98	1397	98?	99	93
1325	—	122	—	—	107	—	—	—	—	—	—
1327	363	125	137	101	108	118	88	1205	91	97	93
1329	358	—	—	—	—	—	—	1106	—	—	—
1330	380	123	132	125	106	120	103	1359	96	101	96
1331	—	—	—	132	—	—	100	1406	—	—	—
1336	357	122	110	125	105	100	99	1188	85	101	97
1337	390	130	142	118	111	126	97	—	—	—	—
1338	378	135	122	122	113	114	100	1566	110	100	92
1341	354	121	123	110	106	112	86	1214	85	100	95
1342	356	123	118	115	108	108	91	1205	90	102	97
1344	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1349	346	108	129	120	105	107	89	1083	86	99	92
1351	399	135	138	127	117	125	103	1481	90	102	92
1354	363	122	120	121	103	106	98	1214	92	99	94
1356	370	124	121	124	105	107	100	1374	88	99	89
1358	359	121	128	108	105	114	92	1240	95	100	94
1360	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1361	382	—	—	—	—	—	—	1369	—	—	—
1367	370	131	113	126	115	104	99	1350	102	103	98
1369	380	126	135	119	109	119	98	1267	91	94	91
1373	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1376	349	117	116	116	104	105	96	1291	94	97	92
1378	—	113	120	—	98	104	—	—	—	—	—
1379	357	128	112	116	110	99	95	1369	94	104	100
1386	354	125	121	108	108	106	91	1258	99	98	92
1387	—	133?	132?	113?	110?	113	94?	—	—	—	—
1388	—	129	—	—	115	—	—	—	—	—	—
1392	366	121	129	115	105	116	96	1147	91	100	96
1393	—	124	—	—	105	—	—	—	—	—	—
1394	377	132	126	118	114	115	97	1231	98	111	105

Míry lebek z Mikulčic — ženské lebky

Míra č.	45	46	47	48	50	51	52	54	55	57	65
Hrob č. 946	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
947	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
955	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
969	132	93	108	61	23	41	32	26	45	9,0	121
970	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
972	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
973	118	92	102	62	—	37	29	23	47	9,4	—
1033	122?	94	109	62	—	38?	33	—	45	—	—

pokračování — ženské lebky

Míra č.	45	46	47	48	50	51	52	54	55	57	65
Hrob č. 1034	127?	101	112	66	—	40	34	26	45	—	126
1038	121	93	106	63	—	38	32	24	45	10,9	106
1040	—	—	—	—	—	41P	31P	22?	48	11,8	—
1042	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1045	126?	89	104?	62	26	39	33	26	48	11,4	—
1052	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1053	136	—	110?	69	—	38P	32P	—	52?	—	122
1059	—	—	—	61	—	42	31	27	46	—	—
1060	129	—	113	71	—	42	33	28	52	—	122
1061	122?	—	113	68?	—	42	33	26?	52	—	—
1063	130?	95	115	73	21	43	40	23	53	10,1	—
1072	122?	—	91	58	20	40	30	24	46	11,5	—
1077	127?	—	104	63	—	—	—	25?	50	—	—
1080	130?	92	—	58?	23	43	32	25	43	10,3	—
1125	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1128	118?	—	116	72	—	39	33	—	50	9,8	119?
1140	123?	99	107	67	—	37	31	22	49	—	120
1141	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1143	125?	90	120	74	26	41	36	26	53	11,0	116
1148	127	94	114	66	—	40	36	24	47	9,0	129
1155	125?	92	106	65	27	38	34	25	47	13,6	117
1157	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1159	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	121
1164	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1168	122?	90	110	65	—	40	31	23	47	13,0	118
1177	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1226	132?	90	118	66	—	39	34	24	51	—	128
1232	132	—	119	71	—	—	—	—	53	—	126
1245	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1251	130?	99	111	68	29	40	31	24	48	16,0	122
1252	124	87	111	69	—	37	33	24	49	—	—
1285	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	113
1293	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1298	120?	—	—	—	—	—	—	—	—	—	110
1309	124?	—	93	57	—	37	33?	24	45	—	—
1313	130	87	113	68	23	42	34	22	50	11,9	—
1315	120?	89	100	61	25	38	32	22	46	10,3	—
1320	122	89	—	70	—	38	32	24	54	—	120
1322	122	—	—	73?	—	38?	35?	—	—	—	120
1325	—	—	—	60	—	36	32	22	43	—	—
1327	120?	90	114	66	25	37	33	24	50	11,6	118
1329	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	115
1330	122	93	102	60	30	37	28	25	46	15,5	113
1331	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1336	122	85	105	60	—	40	32	24	44	13,2	—
1337	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1338	115	95	105	62	—	37	30	26	45	—	110
1341	122	86	103	61	27	40	33	27	48	11,0	118
1342	121	89	106	66	26	38	34	23	47	12,0	120
1344	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1349	117	90	106	61	24	38	29	23	45	10,0	112
1351	126	—	117	70	—	40	32	23	49	—	118
1354	126	90	93	56	—	37	32	23	53	—	114
1356	122	86	107	66	23	36	33	21	47	—	106
1358	127	87	112	63	19	40	29	23	44	—	115
1360	—	—	—	56	26	39	32	—	43	—	—

pokračování — ženské lebky

Míra č.	45	46	47	48	50	51	52	54	55	57	65
1361	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1367	125	100	114	65	23	41	32	26	46	11,7	—
1369	115?	89	104	59	19	38	30	25	45	10,2	—
1373	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	113
1376	—	—	102	58	20	38	29	25	43	—	110
1378	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	112
1379	128?	94	108	61	23	42	32	27	48	13,0	123
1386	124	86	115	69	—	37	30	23	48	—	120?
1387	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1388	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1392	121	87	110	64	20	40	34	25	49	11,6	109
1393	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1394	124?	88	118	66	23	42	34	24	45	11,7	114

Míry lebek z Mikulčic — ženské lebky

Míra č.	66	69	70	71	A	B	C	Výška postavy
Hrob č. 946	103	—	—	—	—	—	—	170,0
947	—	—	—	—	—	—	—	155,8
955	—	30	—	—	—	—	—	163,0
969	98	32	59	34	15,6	20,4	3,3	156,5
970	—	—	—	—	—	—	—	159,8
972	—	—	—	—	—	—	—	159,5
973	—	28	61	31	14,7	21,8	5,0	159,5
1033	101	28	56	31	15,2	19,1	—	158,2
1034	96	33	67	34	16,5	14,8	—	162,7
1038	—	30	59	33	14,5	17,5	3,6	159,7
1040	—	—	—	—	—	—	4,1	161,8
1042	103?	29	61P	27P	—	—	—	160,5
1045	88?	25	64P	29P	18,5	19,0	4,0	158,6
1052	92?	—	—	—	—	—	—	160,8
1053	106	28	62	31	14,6	—	—	159,3
1059	—	—	—	—	—	—	—	160,5
1060	104	28	59	29	20,2	—	—	160,5
1061	98	29	59	30	—	—	—	159,8
1063	—	29	—	—	19,6	18,0	4,5	156,7
1072	92	22	—	—	15,7	—	3,9	—
1077	95	27	—	—	14,3	—	—	159,0
1080	—	—	—	—	17,7	15,1	4,2	—
1125	89	27?	—	27	—	—	—	162,0
1128	102	33	56	29	17,6	—	2,5	162,6
1140	88	23	63	32	16,4?	21,8	—	159,0
1141	—	—	—	—	—	—	—	159,5
1143	92?	34	68	34	18,0	20,7	5,9	—
1148	100	32	63	30	17,3	23,5	4,0	159,8
1155	94	28	59	33	17,0	15,5	6,1	159,7
1157	—	—	—	—	—	—	—	168,0
1159	87	32	59	31	—	—	—	159,8
1164	—	33	—	—	—	—	—	160,5
1168	97	28	50	27	19,5	17,5	4,1	164,5
1177	—	—	—	—	—	—	—	163,5
1226	105	33	65	30	21,0	19,5	—	165,8
1232	110	33	64	30	14,5	—	—	161,5

Míra č.	66	69	70	71	A	B	C	Výška postavy
Hrob č. 1245	—	—	—	—	—	—	—	—
1251	97	30	61P	28P	19,8	17,9	11,0	165,0
1252	100	27	66	31	13,7	21,4	—	158,0
1285	94	28	63	23	—	—	—	—
1293	—	—	—	—	—	—	—	—
1298	91	26	58	28	—	—	—	163,0
1309	—	24	—	—	18,0	—	—	160,5
1313	94	32	57	34	17,8	16,0	4,1	162,2
1315	—	26	58	31	18,5	22,3	4,3	—
1320	93	29	54	28	16,0	19,0	—	157,8
1322	88	35	58	28	15,9	—	—	157,3
1325	—	—	—	—	—	—	—	156,0
1327	99	33	59	31	18,6	18,7	5,0	162,8
1329	89	—	53	28	—	—	—	161,5
1330	91	32	60	32	20,0	17,3	3,5	161,0
1331	—	30	—	—	—	—	—	160,5
1336	—	29	60	27	21,0	15,6	4,6	—
1337	91	27	—	—	—	—	—	160,0
1338	91	27	56	30	16,7	19,8	—	158,2
1341	97	22	56	25	15,7	19,6	2,3	157,2
1342	91	31	58P	31P	20,5	20,8	3,5	162,0
1344	—	—	—	—	—	—	—	159,0
1349	92	28	56	29	17,7	16,1	2,9	157,7
1351	95	32	63	34	—	—	—	163,2
1354	99	22?	59	35	—	18,6	—	156,9
1356	86	27	45	27	—	15,9	—	159,4
1358	87	33	65	31	—	19,2	—	158,9
1360	—	25	—	—	—	—	—	160,3
1361	—	—	45	27	—	—	—	166,4
1367	98	34	63	32	20,3	20,2	4,0	163,4
1369	86	31	50	26	18,3	17,4	4,0	160,9
1373	105	—	54	28	—	—	—	164,9
1376	93	31	51	30	—	—	—	—
1378	94	—	55	26	—	—	—	156,2
1379	94	26	66	32	21,3	18,0	4,6	161,2
1386	98	27	62	33	15,3	20,7	—	161,4
1387	—	29	65	32?	—	—	—	160,2
1388	—	28	—	—	—	—	—	—
1392	94	29	50	29	20,0	19,4	5,8	160,9
1393	—	33	—	—	—	—	—	160,1
1394	102	38	53	35	19,6	20,0	3,7	162,8

Indexy lebek z Mikulčic — ženské lebky

Index č.	I 1	I 2	I 3	I 13	I 38	I 39	I 42
Hrob č. 946	—	—	93,8	—	—	—	—
947	80,0?	77,6?	97,1	—	—	—	—
955	77,3	74,4	96,3	68,4	—	—	—
969	83,8	76,0	90,7	70,0	81,8	46,2	78,0
970	—	—	—	—	—	—	—
972	—	—	—	—	—	—	—
973	76,7	78,5	102,3	65,9	86,4	52,5	78,4

Index č.	I 1	I 2	I 3	I 13	I 38	I 39	I 42
Hrob č. 1033	76,6	76,6	100,0	67,9	89,3?	50,8?	86,8?
1034	71,0	74,1	104,4	73,7	88,2?	52,0?	85,0
1038	77,6	75,9	97,8	66,7	87,6	52,1	84,2
1040	73,2?	73,8	100,7	70,1	—	—	75,6
1042	76,7	—	—	65,5	—	—	—
1045	81,4	73,4	90,3	67,4	82,5?	49,2?	84,6
1052	74,4	71,0	95,4	73,3	—	—	—
1053	78,2	76,0	97,1	70,0	80,9?	50,7	84,2
1059	—	—	—	—	—	—	73,8
1060	76,8	77,4	100,7	68,5	87,6	55,0	78,6
1061	73,7	—	—	69,3	92,6	55,7	78,6
1063	79,8 ?	—	—	69,6	88,5	56,2	93,0
1072	79,0	—	—	64,7	74,6	47,5	75,0
1077	86,8	80,2	92,4	62,8	81,9?	49,6?	—
1080	88,4?	82,3?	93,1?	68,3?	—	44,6?	74,4
1125	73,9 ?	69,6?	94,1	70,6	—	—	—
1128	79,5	80,1?	100,7?	67,6	98,3?	61,0?	84,6
1140	74,0	71,8	97,0	70,9	87,0?	54,4?	83,8
1141	—	—	—	—	—	—	—
1143	69,5	66,3	95,4	72,7	96,0?	59,2?	87,8
1148	78,3	77,7	99,3	69,3	89,8	52,0	90,0
1155	76,3	70,5	92,4	72,7	84,8?	52,0?	89,4
1157	77,7	—	—	69,7?	—	—	—
1159	74,2	65,2	88,0	71,0	—	—	—
1164	—	—	—	—	—	—	—
1168	76,6	76,0	99,2	71,6	90,2?	53,3?	77,5
1177	—	—	—	—	—	—	—
1226	77,9	74,6	95,7	66,6	89,4?	50,0?	87,2
1232	72,7	74,3	102,3	74,4	90,2	53,8	—
1245	71,3	70,2	98,5	76,1	—	—	—
1251	78,9	72,2	91,6	70,4	85,4?	52,3?	77,5
1252	76,0	70,3	92,5	68,4	89,5	55,7	89,2
1285	—	—	—	—	—	—	—
1293	75,0	—	—	70,4	—	—	—
1298	74,3	73,2	98,5	69,9	—	—	—
1309	77,5	76,9	99,3	70,9	75,0?	46,0?	89,2?
1313	80,8	73,8	91,4	71,2	86,9	52,3	81,0
1315	68,1	—	—	75,4	83,3?	50,8?	85,2
1320	79,8	72,0	90,3	70,2	—	57,4	84,2
1322	75,4	73,2	97,1	66,7	—	59,8?	92,1?
1325	—	—	—	—	—	—	88,9
1327	73,0	76,4	104,7	73,2	95,0?	55,0?	89,2
1329	82,6	75,8	91,7	67,7	—	—	—
1330	71,6	74,9	104,6	71,8	83,6	49,2	75,7
1331	74,5	68,1	91,4	—	—	—	—
1336	76,3	67,8	88,9	71,1	86,1	49,2	80,0
1337	65,6	—	—	71,1	—	—	—
1338	71,0	74,1	104,4	67,2	91,3	53,9	81,1
1341	75,6	66,1	87,5	64,7	84,4	50,0	82,5
1342	73,7	68,7	93,2	72,0	87,6	54,5	89,5
1344	—	—	—	—	—	—	—
1349	75,0	74,4	99,2	71,4	90,6	52,1	76,3
1351	71,7	71,2	99,3	67,9	92,9	55,6	80,0
1354	73,6	76,4	103,9	75,0	73,8	44,4	86,5
1356	85,5	73,3	85,7	66,0	87,7	54,1	91,7
1358	74,6	72,9	97,7	68,9	88,2	49,6	72,5

Index č.	I 1	I 2	I 3	I 13	I 38	I 39	I 42
Hrob č 1360	—	—	—	—	—	—	82,1
1361	71,7	70,1	97,8	71,6	—	—	—
1367	72,8	71,7	98,5	71,6	91,2	52,0	78,0
1369	71,9	75,8	105,5	68,8	90,4	51,3	78,9
1373	—	—	—	—	—	—	—
1376	78,4	78,4	100,0	70,1	—	—	76,3
1378	88,1	—	—	—	—	—	—
1379	77,2	73,9	95,7	68,3	88,4	47,7	76,2
1386	77,1	74,3	96,3	68,9	92,7	55,6	81,1
1387	—	—	—	—	—	—	—
1388	—	—	—	—	—	—	—
1392	67,4	68,5	101,6	77,9	90,9	52,9	85,0
1393	—	—	—	—	—	—	—
1394	68,6	67,6	98,4	80,3	95,2	53,2	81,0

Indexy lebek z Mikulčic — ženské lebky

Index č.	I 48	I 60	I—FM	I—I	I—II	I—III
Hrob č. 946	—	—	—	—	—	—
947	—	—	—	—	—	—
955	—	—	—	—	—	—
969	57,8	96,8	100,0	16,1	21,9	36,7
970	—	—	—	—	—	—
972	—	—	—	—	—	—
973	48,9	97,9	—	16,5	23,7	53,2
1033	—	91,0	111,0	16,0	20,3	—
1034	57,8	96,9	95,0	16,2	14,7	—
1038	53,3	103,2	—	16,1	18,8	33,0
1040	45,8	95,2?	—	—	—	34,7
1042	—	—	108,4	—	—	—
1045	54,2	92,7?	90,8?	19,1	21,2	35,1
1052	—	—	95,8?	—	—	—
1053	—	95,9	108,2	15,1	—	—
1059	58,7	—	—	—	—	—
1060	53,8	90,4	104,0	20,0	—	—
1061	50,0	—	101,0	—	—	—
1063	43,4	—	—	20,0	18,9	44,6
1072	52,2	—	102,2	17,4	—	33,9
1077	50,0	96,8	104,4	16,3	—	—
1080	58,1	86,0?	—	17,5	16,4	40,8
1125	—	—	92,7	—	—	—
1128	—	—	110,9	18,5	—	25,5
1140	44,9	98,0	92,6	17,3	22,0	—
1141	—	—	—	—	—	—
1143	49,1	95,0	95,8?	18,6	23,0	53,6
1148	51,1	95,0	105,3	17,8	25,0	44,4
1155	53,2	103,2	97,9	17,5	16,8	44,9
1157	—	—	—	—	—	—
1159	—	—	87,0	—	—	—
1164	—	—	—	—	—	—
1168	49,0	94,9	101,0	20,3	19,4	31,5
1177	—	—	—	—	—	—

Index č.	I 48	I 60	I—FM	I—I	I—II	I—III
Hrob č. 1226	47,1	93,8	111,7	23,1	21,7	—
1232	—	—	111,1	14,5	—	—
1245	—	—	—	—	—	—
1251	50,0	93,8	97,0	20,0	18,1	68,8
1252	49,0	103,3	109,9	14,7	24,6	—
1285	—	—	—	—	—	—
1293	—	—	—	—	—	—
1298	—	—	97,9	—	—	—
1309	53,3	88,4	—	18,9	—	—
1313	44,0	102,9	95,0	18,0	18,4	34,5
1315	47,8	—	—	19,9	25,1	41,7
1320	44,4	87,1	98,9	17,2	21,3	—
1322	—	98,0	95,7	17,0	—	—
1325	51,2	—	—	—	—	—
1327	48,0	93,8	106,5	20,0	20,6	43,1
1329	—	—	98,9	—	—	—
1330	54,3	97,0	96,8	20,8	18,6	22,6
1331	—	—	—	—	—	—
1336	54,5	94,4	—	21,6	18,4	34,8
1337	—	—	—	—	—	—
1338	57,8	94,8	98,9	18,2	20,8	—
1341	56,3	89,5	110,2	16,5	22,8	20,9
1342	48,9	94,7	95,9	21,1	23,4	29,2
1344	—	—	—	—	—	—
1349	51,1	93,5	102,2	19,2	17,9	29,0
1351	46,9	97,8	102,2	—	—	—
1354	43,4	97,9	103,1	—	20,7	—
1356	44,7	102,3	88,7	—	18,5	—
1358	52,3	100,0	95,6	—	22,1	—
1360	—	—	—	—	—	—
1361	—	—	—	—	—	—
1367	56,5	101,0	102,0	20,7	20,2	34,2
1369	55,6	96,8	97,7	20,1	19,6	39,2
1373	—	—	99,1	—	—	—
1376	58,1	96,9	98,9	—	—	—
1378	—	—	—	—	—	—
1379	56,3	91,3	98,9	21,3	19,1	35,4
1386	47,9	98,0	105,4	16,6	24,1	—
1387	—	—	—	—	—	—
1388	—	—	—	—	—	—
1392	51,0	91,0	98,9	20,8	22,3	50,0
1393	—	—	—	—	—	—
1394	53,3	100,0	100,0	18,7	22,7	31,6

Míry lebek z Mikulčic — lebky nedospělých

Míra č.	1	5	8	9	10	11	12	17	20	23	24
Hrob č. 951	176	89	127	93	110	105	105?	124	108	488	293
952	—	—	124	—	—	—	—	—	—	—	—
954	129	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
958	—	—	120	90	107	—	—	—	—	—	—
962	167	—	123	87	111	—	—	—	107	466	298

Míra č.	1	5	8	9	10	11	12	17	20	23	24
Hrob č. 964	157	81	126	77	99	75	92	114	101	445	285
965	158	74	124	78	92	84	—	118	103	449	280
971	176	89	135	89	115	103	107	137	118	492	322
976	161	80	131	84	103	101	—	122	104	469	286
980	164	81	123	81	101	85	—	119	106	463	288
1029	165	—	123	—	—	—	—	—	—	—	—
1031	181	96	137	100	121	109	104	131	111	514	310
1037	171	93?	120?	78	100?	—	—	123?	469?	298?	—
1055	164	91	129	99	121	108	102	129	108	482	292
1056	181	98	139	93	—	113	108	123	106	509	305
1058	164	81	125	87	103	97	100	118	108	461	294
1067	153	—	122	83	108	—	—	—	96	—	—
1068	165	—	130	92	117	—	—	119?	—	—	—
1070	172	89	137	92	113	108	99	128	115	494	312
1075	164	82	126	85	101	93	98	115	—	472	284
1078	170	—	131	87	105	106?	98	—	111	375	303
1079	155	81	124	84	106	90	98	107?	—	447	—
1081a	181	94	133	98	118	109	103	129	—	—	309
1081b	179	102	132?	—	—	116	109	134	—	—	—
1120	164	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1122	157	87?	127	85	104	85	94?	125?	102	450	287
1123	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1127	172?	—	139?	—	—	—	98?	124?	—	—	—
1129	169	93	131	91	111	105	103	131	108	483	298
1132	168	—	139	97	118	—	—	—	—	505	—
1138	168	94	128	97	115	105	—	117	105	480	291
1147	158	—	122	87	111	—	—	—	—	455?	—
1149	160?	—	120?	—	—	—	—	—	—	—	—
1153	170	88	121	91	109	108	110	116	103	485	291
1154	170?	—	135?	92	117	103	—	—	—	—	—
1160	—	—	—	84	112	—	—	—	—	—	—
1161	161	92	137	90	114	110	110	130	113	475	305
1163	165	—	135?	87	107?	—	108	—	102	477	286
1170	167	—	138	87	111	95	101	128?	—	486	313
1171	168	84	131	87	112	98	101	130	110	480	301
1176	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1228	179	117	145	98	116	—	—	129	—	—	—
1229	172	—	140	—	—	—	—	122	—	—	302
1235	190	102	133	96	115	—	—	137	—	523	—
1236	175	95	132	90	112	111	105	129	106	492	—
1237	157	—	135	87	113	104	—	113	100?	465	293
1239	167	—	127	87	—	102	—	—	111	478	300
1246	139	—	118	—	97	—	84	—	—	—	—
1248	169	82	126	86	107	100	97	119	101	472	285
1249	156	—	120	84	108	—	—	—	—	456	—
1253	165	88	134	90	110	104	98	123	105	471	290
1256	200?	—	124	99	123	118	111	140	—	—	—
1257	162?	—	137	93	114	108	—	—	—	—	308
1258	161	81	133?	93	—	—	—	123	—	—	—
1291	185	99	139	102	118	120?	103?	142	119	518	328?
1303	158	—	123	83	99	95	95?	—	104	—	283
1304	173	—	130	84	110	—	—	—	—	—	—
1305	182	100	134	94	115	104	106	128	103	513	296
1307	163	—	132	87	115	96	101	112?	100	480	290
1310	—	—	—	95	119?	—	—	—	—	—	—
1314	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

pokračování — lebky nedospělých

Míra č.	1	5	8	9	10	11	12	17	20	23	24	
Hrob č.	1332	175	93	134	90	110?	109	108	129?	—	501	—
	1333	116	—	97	65	88	—	—	—	—	349	—
	1334	—	—	—	85	100	—	—	—	—	—	—
	1335	—	—	—	79	102	—	—	—	—	—	—
	1345	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1350	178	—	134	94	116	111	120	—	104	500	296
	1353	—	—	—	85	112?	—	—	—	—	—	—
	1362	169	88	139	95	115	105	100	138	114	485	316
	1368	—	—	—	79	96	—	—	—	—	—	—
	1374	114	—	96	61	82	—	—	—	—	—	—
	1380	153	—	102	81	95	—	82?	—	—	420	—
	1382	166	—	122	91	107	103?	106	—	104?	465	287
	1385	164?	88?	127?	88	109	—	100?	119?	—	478	—
	1389	158	—	—	84	102	—	—	—	—	—	—
	1395	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1397	169	91	—	106	108	109	102	121	100	—	282
	1398	159	—	—	85?	—	93?	—	—	—	—	—
	1404	175	—	142	90	113	122	121	—	111	560	312

Míry lebek z Mikulčic — lebky nedospělých

Míra č.	25	26	27	28	29	30	31	38	40	43	43/1	
Hrob č.	951	374	128	135	110	107	120	89	1147	—	—	—
	952	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	954	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	958	—	100?	—	—	84?	—	—	—	—	—	—
	962	361	123	135	103	103?	108?	83	—	—	83	79
	964	338	112?	115?	111	95?	103?	90	—	—	—	—
	965	340	110	113	117	96	102	95	—	73	79	76
	971	383	136	125	122	113	113	97	1331	—	—	—
	976	343	106	126	111	93	111	92	1091	72	83	81
	980	356	121	127	108	100	111	89	—	76	80	77
	1029	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1031	374	127	137	110	106	118	93	1340	95	102	95
	1037	353	121	125	107	102	111	91	—	—	—	—
	1055	353	121	130	101	101	111	89	1150	84	101	92
	1056	364	120	128	116	106	115	95	1285	97	96	91
	1058	356	118	129	107	102	113	92	—	—	—	—
	1067	—	117	118	—	98	103	—	—	—	—	—
	1068	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1070	362	119	126	117	102	112	96	1274	—	—	—
	1075	352	124	117	109	101	107	92	—	—	85	80
	1078	354	122	124	107	103	111	90	—	—	—	—
	1079	330	—	—	94	—	—	79	—	—	—	—
	1081a	—	122	139	—	104	124	—	1285	91	101	94
	1081b	—	—	—	—	—	—	—	1304	99	97	93
	1120	345	117	118	110	100	105	88	—	—	—	—
	1122	343	116?	125?	103	96?	109?	87	1057	—	—	—
	1123	—	—	120	—	—	108	—	—	—	—	—
	1127	374?	127?	132	110	108?	115	93	1257	—	—	—
	1129	353	125	113	114	105	103	93	1179	—	—	—
	1132	—	120?	128	—	96	109	—	—	—	—	—

Míra č.	25	26	27	28	29	30	31	38	40	43	43/1
Hrob č. 1138	—	111	123	—	97	110	—	—	92	99	92
1147	—	116	116	—	96	102	—	—	—	—	—
1149	—	118?	127?	—	99?	109?	—	—	—	—	—
1153	352	116	126	110	101	111	86	—	86	93	87
1154	—	120	123	—	106	110	—	—	—	—	—
1160	—	117	—	—	98	—	—	—	—	84	80
1161	344	116	119	109	101	105	92	1226	90	94	90
1163	—	115	115?	—	99	100?	—	—	—	83	—
1170	355	123	121	110	104	110	90	1240	—	—	—
1171	364	125	129	109	105	114	93	1207	—	—	—
1176	—	135	—	—	108	—	—	—	—	—	—
1228	—	120	122	—	107	107	—	1414	—	—	—
1229	325	113	116	93	105	104	83	1248	—	—	—
1235	380	130	135	115	109	120	94	1444	—	—	—
1236	358	126	120	112	105	108	91	1222	—	—	—
1237	—	117	111	—	95	99	—	—	—	88	84
1239	348	120	119	109	102	106	86	—	—	—	—
1246	—	—	—	108?	—	—	92?	—	—	—	—
1248	357	122	127	108	102	112	89	—	75	86	82
1249	332	111?	118?	103	92	107	83	—	—	—	—
1253	343	114	116	112	102	104	94	1150	88	90	86
1256	378	132	135	111	117	118	93	1481	—	—	—
1257	—	123	130?	—	103	115?	—	—	—	—	—
1258	347	119	113	115	102	100	95	1113	—	—	—
1291	374	128	132	114	113	119	96	1500	—	—	—
1303	335	115	121	98	98	105	84	—	—	84	80
1304	359	127	122	110	109	106	90	—	—	—	—
1305	369	130	129	110	112	114	92	1294	—	—	—
1307	339	116	122	101	95	106	85	1043	—	—	—
1310	—	—	117	—	—	105	—	—	—	—	—
1314	—	120	—	—	102	—	—	—	—	—	—
1332	—	—	—	116	—	—	94	1240	90	95	89
1333	—	85	99	—	72?	83	—	—	—	—	—
1334	—	107	—	—	96	—	—	—	—	—	—
1335	—	100	—	—	85	—	—	—	—	—	—
1345	—	—	—	108	—	—	89	—	—	—	—
1350	368	127	123	118	105	111	96	—	—	93	87
1353	—	117	—	—	98	—	—	—	—	84	80
1362	361	128	118	115	108	107	99	1352	75	95	88
1368	—	94?	—	—	79?	—	—	—	—	76	—
1374	—	73?	—	—	64?	85?	—	—	—	—	—
1380	325	108?	117?	100	87?	99?	83	—	—	81	—
1382	332	113	110	110	99	97	90	—	—	90	86
1385	355	122	124	109	102	111	90	—	80?	89	83
1389	348	115	116	106	98	104	89	—	—	—	—
1395	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1397	342	113	114	115	101	102	95	—	85	97	93
1398	346	110	130?	104?	93	113?	85?	—	—	82	79
1404	387	130	132	125	111	118	104	—	—	93	86

Míry lebek z Mikulčic — lebky nedospělých

Míra č.	45	46	47	48	50	51	52	54	55	57	65
Hrob č. 951	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
952	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
954	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
958	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
962	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
964	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
965	93	70	—	44	18,7	31	28	20	31	—	—
971	111?	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
976	100?	69	—	51	18	32	31	18	37	—	—
980	94	69	—	44	—	33	27	19	34	—	—
1029	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1031	119?	88	—	62	26	39	31	24	44	10,0	—
1037	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1055	117?	91	—	57	28	36	27	24	42	12,2	—
1056	118	86	—	55	19	38	30	23	39	11,3	—
1058	105	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1067	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1068	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1070	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1075	99?	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1078	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1079	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1081a	121	90?	—	62	26	37	33	25	44	14,1	—
1081b	121	89	—	65	23	37	33	23	47	13,0	—
1120	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1122	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1123	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1127	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1129	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1132	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1138	111?	82	—	56	23	36	32	21	42	11,6	—
1147	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1149	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1153	112	79	—	52	21	36	31	21	40	12,7	—
1154	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1160	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1161	112	86	—	59	23	36	31	24	43	12,0	—
1163	103?	78	—	52	19	33	30	22?	37	—	—
1170	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1171	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1176	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1228	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1229	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1235	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1236	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1237	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1239	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1246	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1248	104	75	—	49	20	32	28	21	35	—	—
1249	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1253	111	87	—	50	22	35	30	22	39	—	—
1256	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1257	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1258	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1291	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1303	101	80	—	49	22	31	29	21	37	—	—
1304	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

pokračování — lebky nedospělých

Míra č.	45	46	47	48	50	51	52	54	55	57	65
Hrob č. 1305	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1307	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1310	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1314	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1332	112?	81	—	55	—	37	32	21	41	10,6	—
1333	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1334	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1335	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1345	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1350	—	84	91	56	—	36	32	21	39	—	104
1353	—	67	—	44?	18	32	31	20	34	—	—
1362	112	83	93	54	18	37	31	20	41	—	103
1368	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1374	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1380	—	—	—	—	22	30?	—	18	—	—	—
1382	—	73	81	48	21	39	32	19	33	11,3	87
1385	100?	75	83	46	22	35	29	21	36	8,7	94
1389	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1395	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1397	116	86	97	58	21	38	34	24	44	12,0	—
1398	—	73	—	46	19	33	26	19	34	—	80
1404	123	88	101	60	18	38	28	25	43	—	118

Míry lebek z Mikulčic — lebky nedospělých

Míra č.	66	69	70	71	A	B	C
Hrob č. 951	—	—	—	—	—	—	—
952	—	—	—	—	—	—	—
954	—	—	—	—	—	—	—
958	—	—	—	—	—	—	—
962	—	—	—	—	15,2	—	—
964	—	—	—	—	—	—	—
965	—	—	—	—	14,9	17,7	—
971	—	—	—	—	—	—	—
976	—	—	—	—	13,5	14,4	—
980	—	—	—	—	15,5	18,7	—
1029	—	—	—	—	—	—	—
1031	—	—	—	—	16,3	18,7	1,7
1037	—	—	—	—	—	—	—
1055	—	—	—	—	15,8	17,3	3,7
1056	—	—	—	—	18,0	19,6	3,3
1058	—	—	—	—	—	—	—
1067	—	—	—	—	—	—	—
1068	—	—	—	—	—	—	—
1070	—	—	—	—	—	—	—
1075	—	—	—	—	16,5	—	—
1078	—	—	—	—	—	—	—
1079	—	—	—	—	—	—	—
1081a	—	—	—	—	18,7	18,1	4,0
1081b	—	—	—	—	18,9	17,2	3,7
1120	—	—	—	—	—	—	—

pokračování — lebky nedospělých

Míra č.	66	69	70	71	A	B	C
Hrob č. 1122	—	—	—	—	—	—	—
1123	—	—	—	—	—	—	—
1127	—	—	—	—	—	—	—
1129	—	—	—	—	—	—	—
1132	—	—	—	—	—	—	—
1138	—	—	—	—	19,8	21,3	4,0
1147	—	—	—	—	—	—	—
1149	—	—	—	—	—	—	—
1153	—	—	—	—	17,2	19,3	5,5
1154	—	—	—	—	—	—	—
1160	—	18	38	25	14,5	—	—
1161	—	—	—	—	17,8	19,0	3,7
1163	—	—	—	—	14,0	14,6	—
1170	—	—	—	—	—	—	—
1171	—	—	—	—	—	—	—
1176	—	—	—	—	—	—	—
1228	—	—	—	—	—	—	—
1229	—	—	—	—	—	—	—
1235	—	—	—	—	—	—	—
1236	—	—	—	—	—	—	—
1237	—	—	—	—	12,5	—	—
1239	—	—	—	—	—	—	—
1246	—	—	—	—	—	—	—
1248	—	—	—	—	14,0	15,0	—
1249	—	—	—	—	—	—	—
1253	—	—	—	—	16,7	22,3	—
1256	—	—	—	—	—	—	—
1257	—	—	—	—	—	—	—
1258	—	—	—	—	—	—	—
1291	—	—	—	—	—	—	—
1303	—	—	—	—	15,8	19,2	—
1304	—	—	—	—	—	—	—
1305	—	—	—	—	—	—	—
1307	—	—	—	—	—	—	—
1310	—	32?	62	32	—	—	—
1314	—	—	—	—	—	—	—
1332	—	—	—	—	17,1	19,7	3,9
1333	—	—	—	—	—	—	—
1334	—	—	—	—	—	—	—
1335	—	—	—	—	—	—	—
1345	—	—	—	—	—	—	—
1350	83	26?	49	28	—	22,0	—
1353	—	21	—	—	—	19,0	—
1362	92	22	43	27	—	15,4	—
1368	64	16	26	21	—	—	—
1374	—	10	—	17	—	—	—
1380	60	17	31	19	—	—	—
1382	78	22	43	25	19,3	18,6	2,9
1385	79	25	41	26	18,2	15,4	—
1389	67	19	34	25	—	—	—
1395	—	18	33	21	—	—	—
1397	91	25	53	28	16,6	—	5,0
1398	70	23	41	23	—	16,0	—
1404	—	29	58	30	—	16,8	—

Indexy lebek z Mikulčic — lebky nedospělých

Index č.	I 1	I 2	I 3	I 13	I 38	I 39	I 42
Hrob č. 951	72,2	70,4	97,6	73,2	—	—	—
952	—	—	—	—	—	—	—
954	—	—	—	—	—	—	—
958	—	—	—	75,0	—	—	—
962	73,7	—	—	70,7	—	—	—
964	80,2	72,6	90,4	61,1	—	—	—
965	78,5	74,7	95,2	62,9	—	47,3	90,3
971	76,7	77,8	101,5	65,9	—	—	—
976	81,4	75,8	93,1	64,1	—	51,0?	96,9
980	75,0	72,6	96,7	65,9	—	46,8?	81,8
1029	74,5	—	—	—	—	—	—
1031	75,7	72,4	95,6	73,0	—	52,1?	79,5
1037	70,2	71,9	102,5	65,0	—	—	—
1055	78,7	78,7	100,0	76,7	—	48,7?	75,0
1056	76,8	68,0	88,5	66,9	—	46,6	78,9
1058	76,2	72,0	94,4	69,6	—	—	—
1067	79,7	—	—	68,0	—	—	—
1068	78,8	72,1?	91,5?	70,8	—	—	—
1070	79,7	74,4	93,4	67,2	—	—	—
1075	76,8	70,1	91,3	67,5	—	—	—
1078	77,1	—	—	66,4	—	—	—
1079	80,0	69,0	86,3	67,7	—	—	—
1081a	73,5	71,3	97,0	73,7	—	51,2?	89,2
1081b	73,7	74,9	101,5	—	—	53,7	89,2
1120	—	—	—	—	—	—	—
1122	80,9	79,6?	98,4?	66,9	—	—	—
1123	—	—	—	—	—	—	—
1127	80,8?	72,1?	89,2?	—	—	—	—
1129	77,5	77,5	100,0	69,5	—	—	—
1132	82,7	—	—	69,8	—	—	—
1138	76,2	69,6	91,4	75,8	—	50,4?	88,9
1147	77,2	—	—	71,3	—	—	—
1149	75,0?	—	—	—	—	—	—
1153	71,2	68,2	95,9	75,2	—	46,4	86,1
1154	79,4?	—	—	68,1?	—	—	—
1160	—	—	—	—	—	—	—
1161	85,1	80,7	94,8	65,7	—	52,7	86,1
1163	81,8?	—	—	64,4?	—	—	90,9
1170	82,6	76,6	92,8	63,0	—	—	—
1171	78,0	77,4	99,2	66,4	—	—	—
1176	—	—	—	—	—	—	—
1228	81,0	72,1	89,0	67,6	—	—	—
1229	81,4	70,9	87,1	—	—	—	—
1235	70,0	72,1	103,0	72,2	—	—	—
1236	75,4	73,7	97,7	68,2	—	—	—
1237	86,0	72,0	83,7	64,4	—	—	—
1239	76,0	—	—	68,5	—	—	—
1246	84,9	—	—	—	—	—	—
1248	74,6	70,4	94,4	68,3	—	47,1	87,5
1249	76,9	—	—	70,0	—	—	—
1253	81,2	74,5	91,8	67,2	—	45,1	85,7
1256	62,0?	70,0?	88,6	79,8	—	—	—
1257	84,6	—	—	67,9	—	—	—
1258	82,6	76,4	92,5	69,9	—	—	—
1291	75,1	76,8	102,2	73,4	—	—	—
1303	77,9	—	—	67,5	—	48,5	93,6

pokračování — lebky nedospělých

Index č.	I 1	I 2	I 3	I 13	I 38	I 39	I 42
Hrob č. 1304	75,1	—	—	64,6	—	—	—
1305	73,6	70,3	95,5	70,1	—	—	—
1307	81,0	68,7?	84,8	65,9	—	—	—
1310	—	—	—	—	—	—	—
1314	—	—	—	—	—	—	—
1332	76,6	73,7?	96,3?	67,2	—	49,1?	86,5
1333	—	—	—	67,0	—	—	—
1334	—	—	—	—	—	—	—
1335	—	—	—	—	—	—	—
1345	—	—	—	—	—	—	—
1350	75,3	—	—	70,1	—	—	88,9
1353	—	—	—	—	—	—	96,9
1362	82,2	81,7	99,3	68,3	83,0	48,2	83,8
1368	—	—	—	—	—	—	—
1374	84,2	—	—	—	—	—	—
1380	66,7	—	—	79,4	—	—	—
1382	73,5	—	—	74,6	—	—	82,1
1385	77,4	72,6	93,7	69,3	83,0	46,0	82,9
1389	—	—	—	—	—	—	—
1395	—	—	—	—	—	—	—
1397	—	71,6	—	—	83,6	50,0	89,5
1398	—	—	—	—	—	—	78,8
1404	81,1	—	—	63,4	82,1	48,8	73,7

Indexy lebek z Mikulčic — lebky nedospělých

Index č.	I 48	I 60	I—FM	I—I	I—II	I—III
Hrob č. 951	—	—	—	—	—	—
952	—	—	—	—	—	—
954	—	—	—	—	—	—
958	—	—	—	—	—	—
962	—	—	—	19,2	—	—
964	—	—	—	—	—	—
965	64,5	98,6	—	19,6	25,3	—
971	—	—	—	—	—	—
976	48,6	90,0	—	16,7	20,9	—
980	55,9	93,8	—	20,1	27,1	—
1029	—	—	—	—	—	—
1031	54,5	99,0	—	17,2	21,3	17,0
1037	—	—	—	—	—	—
1055	57,1	92,3	—	17,2	19,0	30,3
1056	59,0	99,0	—	19,8	22,8	29,2
1058	—	—	—	—	—	—
1067	—	—	—	—	—	—
1068	—	—	—	—	—	—
1070	—	—	—	—	—	—
1075	—	—	—	20,6	—	—
1078	—	—	—	—	—	—
1079	—	—	—	—	—	—
1081a	56,8	96,8	—	19,9	20,1	28,4
1081b	48,9	97,1	—	20,3	19,3	28,5
1120	—	—	—	—	—	—

Index č.	I 48	I 60	I—FM	I—I	I—II	I—III
Hrob č. 1122	—	—	—	—	—	—
1123	—	—	—	—	—	—
1127	—	—	—	—	—	—
1129	—	—	—	—	—	—
1132	—	—	—	—	—	—
1138	50,0	97,9	—	21,5	26,0	34,5
1147	—	—	—	—	—	—
1149	—	—	—	—	—	—
1153	52,5	97,7	—	19,8	24,4	43,3
1154	—	—	—	—	—	—
1160	—	—	—	18,1	—	—
1161	55,8	97,8	—	19,8	22,1	30,8
1163	59,5	—	—	—	18,7	—
1170	—	—	—	—	—	—
1171	—	—	—	—	—	—
1176	—	—	—	—	—	—
1228	—	—	—	—	—	—
1229	—	—	—	—	—	—
1235	—	—	—	—	—	—
1236	—	—	—	—	—	—
1237	—	—	—	14,9	—	—
1239	—	—	—	—	—	—
1246	—	—	—	—	—	—
1248	60,0	91,5	—	17,1	20,0	—
1249	—	—	—	—	—	—
1253	56,4	100,0	—	19,5	25,6	—
1256	—	—	—	—	—	—
1257	—	—	—	—	—	—
1258	—	—	—	—	—	—
1291	—	—	—	—	—	—
1303	36,8	—	—	19,8	24,0	—
1304	—	—	—	—	—	—
1305	—	—	—	—	—	—
1307	—	—	—	—	—	—
1310	—	—	—	—	—	—
1314	—	—	—	—	—	—
1332	51,2	96,8	—	19,3	24,3	36,8
1333	—	—	—	—	—	—
1334	—	—	—	—	—	—
1335	—	—	—	—	—	—
1345	—	—	—	—	—	—
1350	53,8	—	88,3	—	26,2	—
1353	58,8	—	—	—	23,8	—
1362	48,8	85,2	96,8	—	18,6	—
1368	—	—	81,0	—	—	—
1374	—	—	—	—	—	—
1380	—	—	74,1	—	—	—
1382	57,6	—	85,7	22,4	25,5	25,7
1385	58,3	90,9	89,8	21,9	20,5	—
1389	—	—	79,8	—	—	—
1395	—	—	—	—	—	—
1397	54,5	93,4	85,8	17,8	—	41,7
1398	55,9	—	82,4	—	21,9	—
1404	58,1	—	—	—	19,1	—

ZUSAMMENFASSUNG

Die Skelettzusammenstellung aus Klášteřisko stellt schon den siebenten Teil der Bearbeitung des anthropologischen Materials aus Mikulčice dar. In Památky archeologické 1963, 1964, 1967, 1969 und 1981 wurden schon die Serien aus den ersten 4 Begräbnisstätten und aus der Begräbnisstätte rundum die 11. Kirche veröffentlicht, das Material aus dem Gräberfeld rundum die 12. Kirche ist im Druck. Mit den jetzigen 304 Skeletten übertrifft die Anzahl der bearbeiteten und veröffentlichten Skelette schon 1500; diese Zusammenstellung aus Klášteřisko ist dabei nach der aus der 2. Begräbnisstätte die zweite umfangreichste. Die Mehrheit wird wieder durch die Gräber aus dem 9. Jahrhundert datiert werden kann und die Datierung mancher Gräber ist innerhalb dieser Datierungsgrenzen nicht klar. Doch werden alle diesen Skelette nach einer sorgfältigen Überlegung als ein Ganzes bearbeitet, natürlich nach Vereinbarung mit Z. Klanica als Bearbeiter des archäologischen Materials. Wir danken Frau E. Landová-Holnerová für die Hilfe bei der Bearbeitung des Materials, Herrn O. Soudský bei der statistischen Bearbeitung und Herrn L. Vyhnaněk für die paläopathologischen Diagnosen.

Die im Verzeichnis fehlenden Nummern beziehen sich zu den Gräbern, die an einer anderen Begräbnisstätte in Mikulčice gefunden wurden. Bei jedem Skelett wird die Geschlechts- und Altersdiagnose angegeben, bei den gut erhaltenen auch die Typenbestimmung, und zwar durch die Einreihung in die Kategorien Leptodolichomorf, Leptobrachymorf, Eurydolicho- und Eurybrachymorf. Die weiteren Angaben im Verzeichnis bezeichnen den Erhaltungszustand des Schädels (L) und des postkranialen Skeletts (P); die gut erhaltenen sind mit drei Kreuzchen gekennzeichnet, die beschädigten mit zwei und ein Kreuzchen bezeichnet unmessbaren Fragmente. Die nächste Merkmalsvierzahl bezeichnet die vier immer registrierten Knochenabweichungen, und zwar Metopismus (M), Ponticulus atlantis posterior (Pp), Cribra orbitalia (Cr) und Spondylolyse (Spl); Kreuzchen bedeutet in diesem Falle Anwesenheit, Minus Abwesenheit der Abweichung, bei 0 ist der betreffende Knochenteil nicht bewertbar. In der Liste folgt dann die paläopathologische Diagnose, natürlich nur bei den Skeletten, wo etwas vorkommt.

In Mikulčice—Klášteřisko wurden 301 Gräber freigelegt, in denen Überreste von 304 Personen gefunden wurden (im Grab Nr. 1081 wurden zwei Kinder und im Grab Nr. 1177 Überreste einer Frau und zweier Kinder festgestellt). Es waren 162 Skelette der Erwachsenen (53,3%) und 142 (46,7%) Skelette von Kindern und Unerwachsenen jünger als 20 Jahre. Wenige Überreste der Kinder jünger als 1 Jahr wurden hier gefunden, die Anzahl der Verstorbenen sinkt dann allmählich nach dem 2. Lebensjahr, wo Gipfel der Sterblichkeit zu verzeichnen ist, aber in 6 Jahren stellen wir eine unerwartete und unerklärte Erhöhung fest (es kann nicht ausgeschlossen werden, dass es sich um ungenaue Alterbestimmung handelt; wenn ein Teil dieser Kinder um ein Jahr höher eingereiht wird, dann verschwindet dieser Gipfel).

Bei den Erwachsenen sind 75 Männer und 78 Frauen, in 9 Fällen konnte das Geschlecht des Verstorbenen nicht bestimmt werden. Der Maskulinitätsindex beträgt 961,5. In der Altersstruktur ist ein Unterschied zwischen Männern und Frauen zu verzeichnen: in den zwei Dezennien zwischen dem 20. und 40. Lebensjahr sind 54% Frauen aber nur 40% Männer gestorben. In den Altersgruppen zwischen dem 40. und 60. Jahr sind dagegen mehrere Männer als Frauen, aber das Alter höher als 60 Jahre haben nur 3 Frauen erreicht, kein Mann. Das Durchschnittsalter der erwachsenen Männer ist 41,3 und der Frauen 39,6 Jahre; diese verhältnismässig niedrigen Angaben sind auch aus dem Gesichtspunkt überraschend, dass der Unterschied von 1,7 Jahren zwischen Männern und Frauen der überhaupt niedrigste in Mikulčice ist. Die mittlere Lebensdauer ist nach den Sterbetafeln $e_x^0 = 24,9$ Jahre. Die Berechnung der Kopfzahl der Gruppe, die hier bestattete, ist durch die schon erwähnte unsichere Datierung einiger Gräber erschwert; bei der Voraussetzung von 100 Jahren bekommen wir nach dem Muster von Acsádi und Nemeskéri 76 Personen, nach der Gejvall'schen Methode 61, 76 bzw. 91 Personen.

Die Ergebnisse der metrischen Analyse sind in den beigefügten Tabellen zusammengefasst. Es handelt sich um eine Zusammenstellung, die durch ihre metrische Charakteristik völlig dem Bild der übrigen altslawischen Populationen auf dem Gebiete der Tschechoslowakei entspricht. Von den früher bearbeiteten Zusammenstellungen aus Mikulčice unterscheidet sich allerdings diese Gruppe namentlich in dem männlichen Teil durch gesamtlich kleinere Ausmasse (die Schädel sind in den absoluten Massen kürzer, enger, haben kleineren Umfang und niedrigere Schädelkapazität) und den Indexen nach sind die Schädel länger und höher (haben niedrigeren Wert des Längen-Breiten- und höheren Wert des Längen-Höhen- und des Breiten-Höhen-Indexes), haben auch breitere Gesichter (niedrigere Werte des Gesichts- und Obergesichtsindexes); Unterschiede sind auch in dem Augenhöhlen-, Nasen- und Frontomandibular-Index. Diese Unterschiede widerspiegeln sich auch in der Typenanalyse, wo namentlich die Frequenz der eurydolichomorphen Schädel erhöht ist. Die eingehenden statistischen Vergleiche der bearbeiteten Serie mit den anderen Zusammenstellungen aus Mikulčice werden ebenso wie die paläopathologische Analyse an einer anderen Stelle veröffentlicht.

РЕЗЮМЕ

Коллекция костяков из с. Клаштержиско является уже седьмой частью обработки антропологического материала из с. Микульчице. Большинство могил здесь опять относится к 9 веку, но есть и группа костяков, датированных 10 в. и, возможно, даже 11 в., а некоторые могилы невозможно точно датировать в этих границах.

У каждого костяка приведено определение пола и возраста умершего, у хорошо сохранившихся — также основное определение типа. Следующие сведения в списке могил обозначают сохранность черепа (L) и посткраниального скелета (P); хорошо сохранившиеся обозначены тремя крестиками, поврежденные двумя, а один крестик обозначает неизмерительную находку незначительной части костяка. Следующие четыре знака обозначают стандартные зарегистрированные отклонения костяков, а именно метопизм (M), понтикулус атлантис постериер (Pp), кривра орбиталиа (Cr) и спондилолиза (Spl); плюс означает наличие, а минус — отсутствие отклонения, при ноле знак нельзя определить. В списке потом следует палеопатологический диагноз (только у костяков с каким-либо отклонением).

В с. Микульчице-Клаштержиско была вскрыта 301 могила и в них были найдены останки 304 умерших. Это были 162 скелета взрослых (53,3%) и 142 скелета (46,7%) умерших в возрасте до 20 лет. Было найдено мало скелетов детей до одного года. Среди взрослых было 75 мужчин и 78 женщин, в 9 случаях пол умерших нельзя было установить. Индекс маскулинности составляет 961,5. Между мужчинами и женщинами заметное различие в возрастных группах. Средний возраст взрослых мужчин составляет 41,3, а женщин — 39,6 года. Средняя продолжительность жизни по таблицам смертности составляет e_x^0 — 24,9 года. Предположив, что могильник использовался в течение 100 лет, установим согласно образцу Ачади—Немешкери, что он служил группе 76 людей, согласно методу Гейвалла — группе 61, 76 или 91 человека.

С метрической точки зрения коллекция из с. Клаштержиско полностью соответствует остальным древнеславянским популяциям на территории Чехословакии. Но от ранее рассмотренных коллекций из с. Микульчице эта группа слегка отличается прежде всего в целом меньшими размерами мужской части, а также в индексах более продолговатыми и высокими черепами и широкими лицами. Эти различия, само собой разумеется, отражаются и на типовом составе, где большее количество зуродолихоморфных черепов. Подробное статистическое сравнение с другими сериями, также, как и анализ палеопатологических находок, будут опубликованы на другом месте.

Перевод Амалии Крутиновой

Literatura

- Acsádi, Gy. - Nemeskéri, J. 1970: History of human life span and mortality. Budapest.*
Aleksejev, V. P. - Debec, G. F. 1964: Kraniometrija, metodika antropologičeskich issledovanij. Moskva.
Bach, H. 1965: Zur Berechnung der Körperhöhe aus den langen Gliedmassenknochen weiblicher Skelette, Anthropologischer Anzeiger 20, 12—21.
Hanáková, H. - Stloukal, M. 1966: Staroslovanské pohřebiště v Josefově — Altslawische Begräbnisstätte in Josefov. Anthropologische Analyse. Rozpravy ČSAV — sv. 76, 9. Praha.
Martin, R. - Saller, K. 1957: Lehrbuch der Anthropologie in systematischer Darstellung. Stuttgart.
Poulik, J. 1975: Mikulčice — Sídlo a pevnost knížat velkomoravských — Mikulčice — rezidencija i krepost' velikomoravskich knjazej — Mikulčice — Sitz und Feste der Grossmährischen Fürsten. Praha.
Stloukal, M. 1964: První pohřebiště na hradišti „Valy“ u Mikulčic — Die erste Begräbnisstätte auf dem Burgwall „Valy“ bei Mikulčice, PA LIV, 114—140.
 — 1964: Čtvrté pohřebiště na hradišti „Valy“ u Mikulčic — Die vierte Begräbnisstätte auf dem Burgwall „Valy“ bei Mikulčice, PA LV, 479—505.
 — 1967: Druhé pohřebiště na hradišti „Valy“ u Mikulčic — Die zweite Begräbnisstätte auf dem Burgwall „Valy“ bei Mikulčice, PA LVIII, 272—319.
 — 1969: Třetí pohřebiště na hradišti „Valy“ u Mikulčic — Die dritte Begräbnisstätte auf dem Burgwall „Valy“ bei Mikulčice, PA LX, 498—532.
 — 1970: Anthropologische Unterschiede bei Gräbern mit verschiedener Ausstattung im Gräberfeld von Mikulčice in: Sborník J. Poulikovi k šedesátinám, Archeologický ústav ČSAV Brno, 121—127.
 — 1981: Pohřebiště kolem 11. kostela na hradišti „Valy“ u Mikulčic — Das Gräberfeld rundum die 11. Kirche auf dem Burgwall „Valy“ bei Mikulčice, PA LXXII, 459—491.
Stloukal, M. - Vyhnanek, L. 1970: Auswertung der Spondylosis deformans an altslawischen Skeletten, Anthropologie VIII, 31—38.
 — 1975: Die Arthrose der grossen Gelenke. Untersuchung über ihr Auftreten bei einer altslawischen Population, Homo XXVI, 121—136.
 — 1976: Slované z velkomoravských Mikulčic. Praha.
 — : Kostry z pohřebiště kolem 12. kostela v Mikulčicích (v tisku).

ZKRATKY LITERATURY — LITERATURABKÜRZUNGEN

AAHung	Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest
AAntHung	Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest
AÉ	Archaeologiai Értesítő, Budapest
AFBDresden	Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege, Dresden
AHung	Archaeologia Hungarica, Budapest
AR	Archeologické rozhledy, Praha
ArhMold	Arheologia Moldovei, Iași
ArchA	Archaeologia Austriaca, Wien
ArchKorresp	Archäologisches Korrespondenzblatt, Mainz
ArchPolski	Archeologia Polski, Warszawa—Wrocław
ArchSb	Archeologičeski sbornik, gosudarstvennyj crdena Lenina Ermitaž, Leningrad
AVANS	Archeologické výzkumy a nálezy na Slovensku, Nitra
AVes	Arheološki vestnik, Ljubljana
BerRGK	Berichte der Römisch-Germanischen Kommission, Frankfurt a. M.
BJ	Bonner Jahrbücher, Bonn aj.
BVbl	Bayerische Vorgeschichtsblätter, München
ČMM	Časopis Moravského musea, Brno
ČVSMO	Časopis Vlasteneckého musejního spolku v Olomouci, Olomouc
DissPann	Dissertationes Pannonicae, Budapest
EAF	Ethnographisch-Archäologische Forschungen, Berlin
EAZ	Ethnographisch-Archäologische Zeitschrift, Berlin
ESA	Eurasia Septentrionalis Antiqua, Helsinki
FoA	Folia Archaeologica, Budapest
FontArchPrag	Fontes Archaeologici Pragenses, Pragae
FSch	Fundberichte aus Schwaben, Stuttgart
Glasnik Sarajevo	Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu, Sarajevo
Jahresschrift Halle	Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte (do r. 1940: Jahresschrift für die Vorgeschichte der sächsisch-thüringischen Länder), Halle/Saale
JbRGZM	Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz, Mainz
JLNÖ	Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich, Wien
JPMÉ	Janus Pannonius Múzeum Évkönyve, Pécs
KSIA	Kratkije soobščenija Instituta archeologii (do r. 1959 Kratkije soobščenija Instituta Istorii material'noj kul'tury AN SSSR), Moskva—Leningrad
KSIIIMK	Kratkije soobščenija Instituta istorii material'noj kul'tury AN SSSR, Moskva—Leningrad
MAGW	Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, Wien
MAIUNG	Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, Budapest
MatW	Materiały Wczesnośredniowieczne, Warszawa
MIA	Materialy i issledovanija po archeologii SSSR, Moskva—Leningrad
MPK	Mitteilungen der Prähistorischen Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien
NumSb	Numismatický sborník, Praha
OP	Obzor prehistorický, Praha
ÖJH	Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Instituts in Wien, Wien
PA	Památky archeologické (Památky archeologické a místopisné, Památky), Praha
PrzA	Przegląd Archeologiczny, Poznań
PV	Přehled výzkumů, Brno
RadVM	Rad Vojvodanskih muzeja, Novi Sad
SA	Sovetskaja archeologija, Moskva
SaalbJb	Saalburg Jahrbuch, Berlin aj.
SAI	Svod archeologičeskich istočnikov = Archeologia SSSR, Moskva
SbČSSA	Sborník Československé společnosti archeologické, Brno
SCIV	Studii și cercetări de istorie veche, București
SIA	Slovenská archeológia, Bratislava
SIAnt	Slavia Antiqua, Poznań aj.
SPFFBU	Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university, Řada archeologicko-klasická, Brno
SprawA	Sprawozdania Archeologiczne, Wrocław—Warszawa—Kraków
ŠZ	Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV, Nitra
VVM	Vlastivědný věstník moravský, Brno

WA
WPZ
ZML

Wiadomości Archeologiczne, Warszawa
Wiener Prähistorische Zeitschrift, Wien
Zeitschrift des Mährischen Landesmuseums, Brünn

Obr. 39. Abb. 39. Mikulčice—Klášteřisko. Dřevěný objekt s pohřebištěm. — Holzernes Objekt mit Gräberfeld. 1 kostrové hroby — Körpergräber; 2 mělké jámy — seichte Gruben; 3 objekty, jejichž dno je více než 50 cm pod úrovní podloží — Objekte, deren Boden mehr als 50 cm unter dem Niveau der Unterlage liegt.

